

ALBUM DER ST.-LUKASGILDE.

ALBUM DER ST.-LUKASGILDE

UITGEGEVEN OP LAST HARER

LETTERKUNDIGE AFDEELING

DE VIOLIEREN.

ANTWERPEN,

DRUKKERY J.-E. BUSCHMANN, ISRAËLIETSTRAET.

—
1855.

I N H O U D.

	BLADZ.		BLADZ.
Een blik op de werkzaamheden der Gilde vóór en tydens het Jubelfeest.	iii	Toestand der beeldende kunsten in Antwerpen, omtrent 1454	80
Verslag over het Landjuweel.	v	Het Wit Bal.	94
Bruid en Weduwe.	1	Vondel. (Plaet).	100
By 't graf van Th. Van Ryswyck	14	De Gilde. (Redevoering uitgesproken op de feest van het Landjuweel)	105
Het Landjuweel van 1561	16	Antwerpen by het vierde eeuwgetyde van St.-Lukas-gilde	110
Wouter de Kunstenaer. (Plaet).	24	Adam Van Noort. (Plaet)	116
Een blik in onze Geschiedenis	52	Het Antwerpsch Meisje. (Romanee).	
Abraham Janssens, Martin Pepyn en de schryvers der levens van de Nederlandse Kunst schilders	57	Bedenking op de Nederlandse Schilderschool. (Aenhangsel)	1
De Moordenaer. (Plaet). <i>/p. 68. 69. 70. 71. 72.</i>	68		
De blinde Milton zyn Aerdseh-Paradys doende schryven door zyne dochter. (Plaet)	76		

EEN BLIK

OP DE

WERKZAEMHEDEN DER GILDE

VOOR EN TYDENS HET JUBELFEEST.

Nauwlyks hadden de Gildebroërs THÉODORE VAN LERUS en P. GÉNARD de aendacht der Gilde ingeroepen op het aenstaende 400jarig jubelfeest van de instelling der Dekens, of het Bestuer besloot dien heugelyken dag met pracht te vieren. Ter zelfder tyd benoemde het eene kommissie om de feestelykheden te regelen die den 1^{steu} November 1853 in werking trad. In hare eerste zitting besloot de kommissie een pryskamp uit te schryven voor dichtkunde, waarvan het onderwerp de *Lof der Gilde* was en waarvan de prys zou bestaen uit een zilveren verguld eermetael. In hare latere zittingen besloot zy het daerstellen van een altaer in de St.-Lukas Kapel in de Hoofdkerk. Dit altaer moest naer het plan van den heer BERCKMANS door den heer J. DE CUYPER uitgevoerd worden; dezen heeren werd later eene kommissie toegevoegd, voor byzondere zending hebbende den heer DE CUYPER in het verzamelen der benoedigde gelden te ondersteunen. In hare latere zittingen, nam de kommissie verschillige schikkingen voor het re-

gelen van haer programma; zy wendde zich tot de geestelyke en wereldlyke overheden, werd overal met geestdrift ontvangen; van het stadsbestuer verkreeg zy eene aanzienlyke toelage tot het dekken der kosten. Eindelyk na alle besluiten genomen te hebben, zond zy den volgenden omzendbrief aen de Maetschappyyen van Schoone Kunsten en Letterkunde van heel Nederland:

» MYNE HEEREN,

» De roem der stad Antwerpen blinkt schitterend in de eerekroon der kunsten. Eeuwen zyn over dien roem heen getogen en nog immer ontvangt hy de bewondering en den eerbied van de beschaefde wereld. Het Vaderland is trotsch op die hulde der volkeren, want, met den naem van Antwerpen wordt ook den naem van gansch Nederland genoemd en vereerd.

» Immer namen onze voorvaderen de gelegenheid te baet om Antwerpen hulde te helpen brengen, aen den persoon of de nagedachtenis harer kunstenaers. By elke Gildefeest, by elken oproep van het Magis-

tract, rekende de Nederlandsche steden het zich ten pligte de vorsten der kunst te komen verheerlyken.

» Haeghspele en Landjuweelen getuigen daarvan.

» Ook 1854 zal daarvan getuigen.

» St-Lukasgilde uit wier schoot de grootste namen van onzen kunstroom zyn opgerezen, zal zich in de 400ste verjaring harer herinrichting verheugen. Even als in de dry laetste eeuwen zal het jaertal 54 ook met luister worden gevierd.

» Alle vakken der kunsten zyn aen de geschiedenis der Gilde verbonden en ook alles wat Antwerpen in kunsten bezit, zal ter opluistering van het jubelfeest bydragen.

» De Koninglyke Maetschappy van Schoone Kunsten door leden der St.-Lukasgilde ingericht, heeft de edele taek op zich genomen de Maetschappy krachtdadig in het vieren harer jubelfeest te ondersteunen. Een byzondere oproep heeft haer de medehulp van al de voorname maetschappyen der stad verzekerd, en de tentoonstelling van de verkrygbare kunstwerken, door Gildebroeders verveerdigd, zal hare vaderlandsche taek weerdiglyk bekroonen. De pronkzalen onzer koninglyke Akademie zullen zich dus tydens het jubelfeest, met de meeste gewrochten verryken, welken sinds vier eeuwen door het puik onzer kunstenaers zyn geschapen.

» Heerlyke onderneming die alleen voldoende is om alle de kunstenaers des lands tot het heugelyk feest uittelokken!

» De Gilde zelve wil door eigen daden hare 400ste verjaring vereeuwigen: nog immer zamengesteld

uit beoefenaers aller kunstvakken, wordt door hare letterkundige afdeeling *de Violieren* een Album uitgegeven welks kunstweerde een blyvend gedenkboek van het aenstaende Jubelfeest wezen moet; een letterkundige pryskamp *de Lof der Gilde*, zal het voorwerp wezen van een prachtig Landjuweel, dat in alles de Landjuweelen van voorheen weerdig zal zyn. Getrouw aen haer verleden zal de Gilde ook door een kunststuk hare 400ste verjaring, in aendenken houden. In onze Kathedrale kerk zal door haer een prachtig altaer, een historisch gedenkteeken worden heropgericht. Even zoo hebben andere maetschappyen van Antwerpen het heugelyk tydstip door byzondere bydragen willen doen herdenken. De *Goudbloem*, wier naem sinds eeuwen zoo nauw aen dien der Gilde is verbonden heeft van haren kant eenen letterkundigen pryskamp uitgeschreven waervan de overwinnaers tydens de feesten van het Landjuweel, zullen worden bekroont.

» Dit Landjuweel, is het eigentlyk doel der algemeene feesten. Ook zal de Gilde geene opofferingen ontzien om het tot eene weerdige herinnering te maken van de roemryke kunstfeesten welker naem de schoonste bladzyden in 's lands Kronyken bekleedt. Uitstekende redenaers uit België en Holland hebben er hunne byzondere hulp toe beloofd, en de byzonderste zang- en harmoniemaetschappyen onzer stad, zullen hunne welwillende opluistering verleen.

» De bekroonde van den Lof der Gilde, zal op het feest het uitgelooft Juweel ontvangen. »

VERSLAG OVER HET LANDJUWEEL.

De dag voor het feest bepaeld, was den Maendag 11ten Augustus, den tweeden dag der Antwerpsche kermis. — Met geestdrift werd van alle kanten den oproep begroet die de Gilde aen alle Maetschappyn van Zuid- en Noord-Nederland gedaen had. Meer dan dertig maetschappyn van Amsterdam, Kortryk, Nieupoort, Gent, Aelst, Halle, Brussel, Antwerpen enz., kwamen deel nemen aen het feest. Ten 11 ure 's morgens verlieten de maetschappyn de Beurs en bagaven zich naer het Museum, waer het professorael korps der Koninglyke Akademie zich by den stoet voegde; van daer begaf men zich naer het hotel van het Provinciael Gouvernement waer de heeren Gouverneur, Burgemeester en Schepenen waren vergaderd.

De heer Gouverneur TEICHMAN, verwelkomde de Voorzitters van alle deelnemende Maetschappyn en drukte zyne hooge voldoening uit aen de Gildebroc-

ders EG. VANDER HAEGHEN, J. B. DILIS, D. LEFEBER en L. GOEMANS, over de door hun uitgevoerde standaerden en tortsen der Gilde.

Nu begaf zich de stoet naer de Kathedrale en werd aen de kerkdeur onder het gelui der groote klok en het spelen van den beijaerd, door den zeer eerweerde deken J. B. BEEKMANS, vergezeld van den zeer Eerw. heer VAN HEMEL, vicaris-generael van het aertsbisdom en van alle de pastoors der stad, ontvangen.

By de intrede van den stoet in den tempel, die prachtig versierd was, voerde een orkest van meer dan honderd muzikanten, de schoone symphonie van LEO DE BURBURE uit. Aen het hooge altaer gekomen deed de zeer eerweerde heer Deken, eene redevoering waerna hy het *Te Deum Laudamus* aenhief.

Na het zingen van dezen lofzang trokken de Maetschappyn stoetsgewys rond de hooge koor, voorby het nieuwe St-Lukasaltaer, terwyl het orkest het *Jubilate Deo* van Beethoven uitvoerde.

Toen ging de stoet naer den Koninglyken Schouwburg waer de standaerds, vanen en blazoenen door eene daertoe aengestelde kommissie moesten gekeurd worden.

De eerste prys van het blazoen werd toegekend aen de koninglyke maetschappy *de Wynngaerd*, van Brussel; de tweede de rederykkamer *de Goudbloem*, van St.-Nicolaes; de eerste prys van het vaendel aen de maetschappy *de Dageraad* van Antwerpen, en de tweede aen het *Fanfaren-Genootschap*, van Bouhout.

De prys voor de verstkommende maetschappy werd behaald door de maetschappyn *Arti en Amicitia* en *Achilles*, beide van Amsterdam, en dien voor het grootste getal leden door de koninglyke maetschappy *de Wynngaerd*, van Brussel, en door de maetschappy *Voor Tael en Kunst*, van Antwerpen.

Des avonds had het feest plaets op den Koninglyken Schouwburg. Verrukkend was de oogslag op de zael. Verscheidene luchters waren by de gewoone gazverlichting gevoegd en stelden de zael als het ware in vollen dag, op den achtergrond prykte het beeld van den H. Lukas, omringd van de standaerden en tortsen der deelnemende maetschappyn. — Weldra deed het orkest het ouverture van *Charlemagne* door LEO DE BURBURE hooren, achtervolgens gaf de voorzitter der Gilde lezing eener redevoering die het verslag vermeldde van den pryskamp door de Gilde, ter gelegenheid van het 400jarig jubelfeest uitgeschreven, en de heer HANSEN in dezen pryskamp bekroond ontvong het uitgeloofde eermetael. *De Goudbloem*, willende hydragen tot het opluisteren van het jubelfeest, had een verhael ten pryskampe uitgeschreven, waervan de heer J. VAN ROTTERDAM den eersten en de heer FR. DE POTTER den tweeden prys behaalde. Deze pryzen werden hun insgelyks op het *Landjuweel* toegereikt.

De Symphonie door den heer SIMON opzettelyk voor het feest vervaerdigd, bekwam de algemeene toejuiching.

Over de letterkundige waerde van het feest, kan de lezer van het Album, zelve oordeelen, daer de stukken die er gelezen werden, in het Album gedrukt zyn; slechts hoeven wy hier by te voegen dat de *Blinde* van J. VAN BEERS, een dichtstuk dat in Holland, de eer eener derde uitgaef ontving, voor de eerste mael op het *Landjuweel* werd voorgedragen.

De Cantate door den heer LEO DE BURBURE, op woorden van P. VAN DUYSE, vervaerdigd, sloot het feest; de naem van de eomponisten zegt genoeg dat het muziek verrukkend schoon moest zyn.

Des anderen daegs, vergaderden de maetschappyn nogmaels op de Beurs, en begaven zich van daer stoetsgewys naer de Groenplaets, waer de schoone herrinneringsmedaliën die de Gilde had doen slaen, aen de deelnemende maetschappyn werden uitgereikt.

Aldus, zegt een tydschrift, ⁽¹⁾ eindigde een feest, dat voorzeker als een der schoonste en der gewichtigste, waervan de Scheldestad, ooit getuige was, en als de reine, de ware uitdrukking der vlaemsehe beweging mag aenschouwd worden. Twee volkeren uit éénen en zelfden stam gesproten gaven elkaër wederom de broederhand en legden den band eener vriendschap die de tyd onverbreekbaer zal maken.

Eenige dagen later zond de Kommissie des *Landjuweels*, den volgenden brief aen de maetschappyn die op haren oproep beantwoord hadden.

« MYNE HEEREN,

» Een feest, zoo eelt nationael als het *Landjuweel*, dat wy het geluk hadden by te wonen, heeft een breeden weérklank in al de deelen der Nederlanden gevonden, sedert jaren, trachtte elke vriend van Vaderland en kunsten naer het uer dat tael-met taelgenoot, kunstenaer met kunstenaer kon verbroe-

¹ Het *Taelverbond*.

deren. Dezen gelukkigen stand heeft het 400jarig jubelfeest onzer St.-Lukasgilde te weeg gebracht.

» Dank aen uwe welwillendheid, aen uwe echt vaderlandsche verknochtheid, mochten wy in ons midden, met de bloem onzer kunst- en letteroefenaers, den roem onzer natie begroeten, doch Holland zelve, het lang afgezonderde broederland, wilde onzen oproep niet onbeantwoord laten; het zond ons met het puik' zyner kunstenaers, den man die sedert jaren aen het hoofd der Nederlandsche letterkunde troont, en de hulde van heel de beschaefde wereld ontvangt.

» Zulk eene buitengewoone uitslag zou welligt de verwondering verwekken indien wy in den aerd zelve onzer instelling het raedsel des algemeenen byvals niet opgelost vonden, indien wy niet wisten dat de Gilde, door Massys, Rubens, Van Dyck, Jordaens,

Teniers en honderd anderen veredeld, zich immer boven modezucht en staetsparty heeft weten te verheffen, om gedurig en uitsluitelyk, de verbroedering der kunstenaers, de verheerlyking der vlaemsche kunst te behartigen.

» Ontvang dus, Myne Heeren, onzen diepgevoelden dank voor uwe broederlyke deelneming aen onze feestlykheden, voor het vertrouwen dat gy in onze oude vereeniging hebt gesteld; het heeft op nieuw bewezen hoezeer Nederland aen zyne instellingen verkleefd is, en welke liefde het toedraegt aen al wat prykt met den waren stempel de vlaemsche nationaliteit:

WT IONSTEN VERSAEMT.

» De Kommissie van het *Landjuweel*. »

BRUID EN WEDUWE.

Er is een oogenblik in het leven, dat wy als het ware het middenpunt van hetzelfde mogen noemen : dat, wanneer de maegd en de jongeling den dorpel van het ouderlyke huis verlaten, om de samenleving met eenen nieuwen huiskring te gaen vermeerderen. Dan, op dat middenpunt gekomen, zegt men vaerwel aan de droomen en ontwerpen der jeugd, en men treedt de werkelykheid binnen; dan vallen de bloesems en bloemen af, wier glans en geuren ons lang verheugden, en wy grypen naer de vruchten, zonder te weten of die zoet of bitter zullen zyn; of het nieuwe leven gelukkig of ongelukkig voor ons wezen zal.

Doch neen! wie denkt er dan aan het ongelukkige?....

Zy ook, zy dacht er niet aan — de schoone Rosa, op den morgen van den heerlyken dag, dat zy, door den band des huwelyks aan haren dierbaren William zou verbonden worden — zy dacht er niet aan!...

Rosa, een weeskind, was de aengenomene en innig geliefde dochter geworden van eene ryke burgersfamilie; geene van die familiën, welke uiterlyk hare pracht en rykdommen ten toon spreiden — maer van die, welker zeden en gewoonten nog van vroeger dagen spreken, waer de gulhartigheid, by het binnentreden, u reeds de hand geeft; eene van die, waer de armoede nooit te

vergeefs aen de deur klopt; waer de liefdadigheid altyd de beurs open vindt; waer men nog spreekt van deugd, christenzin en waer het vaderlandsehe gevoel nog iets eerbiedwaardigs bezit.

O, glimlach niet als gy, in het huis van Bentings (zoo noemde zich de oom en tante van Rosa) die oude meubels ziet, dien zuiver rooden steenen vloer, die in lood gevatte ruiten der achtervensters; als gy nagaet, dat dit alles nog even zoo is, gelyk vader en moeder het gelaten hebben: glimlach niet!

Van die laetste zyde alleen is er zelfs iets heiligs in die onbeweegbaerheid, en my dunkt als ik *zulk* een huis bezitten mogt, ik ieder voorwerp, dat er zich in bevond, ook als een heiligdom beschouwen zou.

De bewooners zelve, oom en tante, hooren in die wooning inderdaed thuis.

Het zyn menschen van den ouden stempel, deftig en eerbiedwaardig; maer tegen elken aenval, van de grillige mode, gewapend.

De huizen hunner bureu konden, onder de hand der hedendaegsche bouwkunst, *ligt en digt* gelyk het spreekwoord zegt, opryzen; zy mogten zelfs, met minachting, op den ouden puntgevel der Bentings nederzien — maer vader Bentings bleef onveranderlyk trouw, aen den ouden vorm, gehecht.

De vrienden en kennissen des huizes mogten hem hunne praeltige *salons* toonen — maer de oude man kreeg geen lust, om zyne oude leuningstoelen, de kunstig gewerkte kassen, de geschilderde glasruitens, door hedendaegsche sieraden te vervangen.

De een of andere bezoeker mogt eens glim-

lagchen als hy, in de gewoone huiskamer, boven de deur, het kruisbeeld zag hangen, of op de tafel de gedichten van Pater Poirters, de *Navolging Christi* of de *Historie des Bybels* zag liggen, terwyl de steekbril van de huismoeder of van den huisheer, de plaets aenwees waer men het laetste las — dat alles kon vader Bentings niet bekeeren, om in plaets van het Godsbeeld, eene hedendaegsche statuette te plaetsen, en die oude en deugdelyke boeken te doen vervangen, door eenigen roman uit de hedendaegsche fransche school.

Men mogt moeder Bentings gerust uitlagchen, om hare eenvoudige kleeding, die ten minste dertig jaren, in snede, ten achteren was; men mogt vader Bentings bespotten, om zyn zonderlingen hoed, om zyn zondagskleed, om zyne korte broek; maer nog eens, dat was niet in staet om een van beiden, in een Parysch modeplaatje te herscheppen.

Met een woord: die goede menschen hielden zich aen het oude, zonder het nieuwe regtstreeksch te verachten of te veroordeelen, en dat zal ik voorzeker wel duidelyk bewyzen, als ik u de kamer van Rosa, hun dierbaer pleegkind, doe binnen gaen.

Kom, volg my den trap op, die naer deze kamer geleidt. Treed binnen: die onbescheidenheid zy u vergeven om mynent wille, dewyl ik my een van Rosa's beste vrienden noemen mag.

Zie, daer staet zy in haer wit gewaed... De gazen sluijer daelt reeds van haer hoofd neder, en met hare fyne, blanke vingeren, schikt zy de laetste oranjebloemen in hare schoone, blonde hairlokken.

Men moet inderdaed in bewondering stil staen,

by het zien dier maegd — zoo schoon, zoo wonderschoon is zy, en ik vraeg u, of gy in de *salons* der hooge wereld wel ooit die betooverende eenvoudigheid hebt ontmoet, welke u in haer tegenstraelt...

Zonder een wuft kind van de mode te zyn, volgt Rosa echter hare grilligheid, vooral op *dezen* dag — een bewys van hetgeen wy straks zegden, dat de Bentings juist geen bepaelden haet, tegen al het nieuwe droegen.

Doch laten wy liet uiterlyke, voor het oogeblik, ter zyde en keeren wy tot den aenvang van ons verhael terug.

Wy zegden dan, dat Rosa de gelukkige bruid was van William.

Wat al zalige denkebeelden hadden Rosa's hart betooverd! Wat al gelukkige dagen had zy zich met haren William voorgespiegeld! Maer nu de verbindtenis, met den ryken jongeling, eindelyk op het punt stond van gesloten te worden, nu waren haer die droomen van schittering, ontstui-miger dan ooit, voor den geest gekomen.

Zy bennide William opregt, met een zuiver, engelachtig gevoel; met die onbeperkte liefde, welke bekwaem is, om wonderen van zelfopffering te verrigten — en zou zulk een hart, aen eene lagehende toekomst van duerzaam geluk, kunnen twyfen?...

Droom Rosa!... Er komt een tyd, dat men niet meer droomen kan, omdat de werkelykheid zich open en naekt voor ons oog verthoont; glimlaeh dus uwe lievelingsbeelden toe!...

En in die mymering zette de bruid zich in den breeden, met fluweel bedekten, armstoel, liet het lieve hoofd in den palm van hare fyne hand

rusten, en wierp zich op de golving van den zoetsten droom, in welken William het schitterendste beeld was. Zy scheen het verledene niet te betreuren: het toekomende blonk haer oneindig schooner en ryker in liet oog...

De klok sloeg negen ure, toen tante's stem het meisje uit die mymering opwekte.

Op dat oogeblik daverde de naburige straet, onder het gedommel der rytuigen: het waren die van William, welke plegtig zyne bruid kwam afhalen, om haer ten altaer te geleiden.

Rosa's hart klopte van aendoening: een oogeblik stond zy stil, om die klopping te doen bedaren, wierp dan nog eenen blik in den spiegel, en maekte zich gereed den geliefde te gemoet te snellen. Doch nauwelyks had zy den dorpel van haer kamerke overschreden, of een smartelyk gevoel scheen haer te treffen. Zy drukte de eene hand op den jagenden boezem, wendde langzaam het hoofd om, en met eenen traen in het oog, staerde zy in het kamerke, dat zy ging verlaten.

Het was een blik van vaerwel!

Op dat oogeblik gevoelde Rosa, dat zy een ander leven ging intreden, en al het geluk dat zy zich had voorgespiegeld, was niet welsprekend genoeg meer, om haer dit kleine vertrek, zonder weenen, te doen verlaten. Maer ook dat vertrekje was zoo lang hare wereld, haer heelal geweest; het kende al hare tranen, elken glimlach! Al de geheimen des harten, welke een jong en onschuldig meisje hebben kan, waren immers daer uitgestort!

Als kind, toen men haer, in het droevig rouwkleed, van het kerkhof terug leidde, waer zy hare moeder naest het graf haers vaders had zien

begraven, had men haer in die kleine kamer gebragt. Als kind had zy daer gespeeld, en hare naïve woorden tot de gouden vogels en bloemen gerigt, die op het leëren behangsel waren afgebeeld; zy had er, des avonds en des morgens, de handjes zaëmgevouwen en er leeren bidden; zy had er de zoetste zorgen eener tweede moeder genoten.

Dan was zy opgegroeid; zy was er eene schoone maegd geworden, verborgen voor het oog der wereld; zy had er gedroomd aen de zuivere indrukken, welke zy van buiten in dit heiligdom overbragt — en dus ook aen William. Zy had er gebeden, gehoopt, gelagehen, gezongen, soms geweend, en tot zelfs de zilveren maen of de gouden zonnestrael, die door de geschilderde glasruiten in het kamerke keken, waren haer lief geworden, als vertrouwde vrienden van die geheimen...

Geruimen tyd stond zy peinzend, op dat dierbaer verblyf te zien, de blauwe oogen door eenen helderen traen overgoten.

Het was alsof zy het niet over haer gemoed kon krygen, het nu te verlaten — en ook langzaam keerde zy in het vertrek terug.

Nooit had zy de waerde van het minste voorwerp, dat er aenwezig was, zoo diep gevoeld als thans!...

Zy groette den vertrouwelyken, zachten stoel; het spinnewiel, dat zynen met vlas omsneeuwden kop nog opstak, om haer tot den arbeid uit te noodigen; het goudleëren behangel; het portret haers vaders, en het kleine afbeeldsel der Moeder Gods. Zy kuste het oude gebedenboek; zy glimlachte, door hare tranen heen, tot de bloemen,

welke voor het venster bloeiden; tot den zonnestrael, die door de ruiten viel; zy wierp een droeven blik op de guitar, welke zoo dikwyls hare zangen begeleidde, en op de kleine kooi, waerin de blyde nachtegael huppelde.

« Vaerwel! » stamelde zy, diep aengedaen; « gy hebt my gelukkig doen zyn, in deze stille eenvoudigheid; gy hebt my deels vergoed, dat ik zonder vader of moeder, dat ik alleen op deze wereld, ronddoolde... O, wees gezegend, liefde van myn hart, kleine kamer... Ik gevoel nu, dat de rykdom dien ik ga bezitten, de bekoorlykheid niet hebben zal, welke gy voor my ten toon spreidt... »

Zy ging; maer op den dorpel wierp zy nogmaels eenen blik — eenen blik van eindlooze liefde op het verblyf harer jeugd, en daelde daarna, met een gezwollen hart, den trap of. Aen dezès voet snelde William haer te gemoet, legde haer bevende hand in de zyne, en fluisterde haer de zoetste namen toe, welke uit het hart van eenen geliefde kunnen voortvloeijen — en toch bleef Rosa's oog door tranen gevuld; want zy gevoelde het meer en meer, dat het eerste tydperk des levens haer teenemael ging afsterven.

In de voorkamer, welke voor de plegtigheid geopend was, stonden oom en tante te wachten. Die twee goede zielen wenschten niets meer dan het geluk van Rosa; maer het scheiden valt altyd hard. Oom en tante gevoelden dat, nu Rosa het oude huis verliet, zy ook niets meer op aerde bezaten, en het graf zich weldra voor hunne voeten zou openen. Zoolanger bloemen zyn, denkt de mensch aen den zomer; maer zoodra de herfstwind die bloemen verstrooid heeft, getroost hy

zich, het lykkleed van den winter af te wachten... Zoo was het ook met die twee oude menschen.

Zonder een woord te kunnen uitbrengen, stond tante voor haer pleegkind, en hield dezès hand in hare beide handen gedrukt; de tranen, die over hare wangen liepen, waren echter welsprekend genoeg.

Oom wischte ook eenen traen uit het oog, en zyne stem was ontroerd, toen hy zyne dierbare Rosa toesprak :

« Rosa, gy gaet ons verlaten; maer wat ik u bidden mag, zie dikwyls uit het ryke huis, waerin William u brengen zal, op het onze neder... Dit laetste is wel nederig; maer het was toch wel goed, niet waer, Rosa?

« O ja, vader! » stamelde de bruid aengedaen, en op dat oogenblik zweefde haer het kamerke, met al zyne tooverkleuren, weèr voor den geest.

« Welnu dan, kind! ging de oude man voort; kom er dikwyls in terug. Gy weet wat harten er wonen; gy weet hoe deze u liefhebben... Kom er dikwyls: want lang zal het u niet meer gegeven zyn er nog te komen. Wy zyn oud, Rosa, en God weet hoe spoedig gy onze lykbaer, naer het kerkhof zult moeten volgen, zoo als tante en ik nu, voor het laetst, uwe bruiloftskoets volgen.

« O, waerom spreekt gy zoo! » snikte Rosa.

« Aeh, kind! omdat ik u liefheb... Maer ik heb ongelyk; uw hart zal ons niet vergeten.

William stond, met gebogen hoofd, naer die aendoenlyke woorden te luisteren. Hy weende, en eerst toen de oude man zynen naem noemde, ligtte hy het hoofd op.

« William, » zegde vader Bentings; » ik geef u dit kind, dat ik beschouw als het myne. Gy

zult het gelukkig maken, ik vertrouw het; maer ook denk dikwyls aen ons en vergeet ons niet, omdat wy nederig en onbekend zyn in de wereld. In dit huis zyt gy dikwyls gelukkig geweest; welnu William, kom er nog dikwyls terug...

« Oeh ja, William! » zegde de oude tante; « vergeet ons niet, al zyn wy maer burgersmenschen.

William zou zich over de vrees van vergeten, over dat wantrouwen geërgerd hebben, indien hy, op dat oogenblik niet al de waerde gevoeld had, welke de beide oude zielen aen dat vergeten konden hechten. Hy doorpeilde het hart van vader Bentings. Het kind, dat deze met eene uitnemende zorg had opgevoed, deed een schitterend huwelyk; het ging in eene hoogere wereld leven, dan het tot dan toe gedaen had, en daérom vreesde de goede oom, dat het hem vergaen zou gelyk anderen die hy kende en wier huis, door hunne eigene kinderen, met minachting wordt voorbygegaen of vermeden. Wel is waer, Bentings had geene reden om dit te vermoeden; maer opregte en grenzelooze liefde, zoo als er in het hart van deze twee goede menschen opgesloten lag, dryft de voorzorg tot in het oneindige.

« Vader Bentings! » zegde William ernstig; « ik ontneem u, wat u gelukkig deed zyn — myn woord is my heilig: ons geluk zal het uwe wezen.

« Ik dank u, William! » antwoordde de grys-aerd diep aengedaen, en gaf den jongeling een warmen handdruk, terwyl de bruid hem teederlyk omhelsde, tot belooning der edele woorden, die hy tot oom Bentings gesproken had.

« En nu, myne kinderen! » ging de oude man voort; « gaet en dat God u zegene!

De edele grysaerd hief zyne beide handen op, en stak ze bibberend boven het jonge paer,

« Als schudde hy een milden regen
« Van rein geluk, op hem en haer.

Ik heb op dien feestlyken dag, in het vierspan van William, de schoone en gelukkige bruid naer het stadhuis en ter kerke zien voeren. Rosa was gelukkig: zoo ten minste ontleedde ik den glimlach, die over hare lippen zweefde, als zy haren schoonen William bezag, of als zy haren blik op oom en tante, beiden even eerbiedwaardig grys, vestigde.

Ik heb haer bruilofstfeest gezien; de wenschen gehoord, die van aller lippen vloeiden; de bloemen zien vallen, waarmede men haren weg bestrooide; ik heb voor haer en William gebeden hooren opstygen, uit den mond van arme ongelukkigen en kinderen; ik ook, ik hoopte op haren voorspoed, en dat zy in het ryke huis, 't welk zy zou bewoonen, het nederige kamerke niet zou betreuren, aen hetwelk zy een zoo treffend vaerwel gebragt had.

Na eene reis door het Zuiden van Europa, en welke het jonge paer lang van ons had verwyderd gehouden, keerde William en zyne echtgenoot in de geboortestad terug, en zy betrokken eene prachtige huizing, op eene der voornaemste pleinen van de stad gelegen, welk verblyf William's vader, zynen zoon ten erfdeel had achtergelaten.

Het eerste bezoek by oom en tante was regt hartelyk, en het was voor mevrou een onuitsprekelyk genoeg hare kleine kamer weër te zien, welk men, uit eene liefdevolle herinnering, in denzelfden toestand gelaten had, zoo als zy was toen

Rosa dezelve op den bruiloftsdag verlaten had.

William ook was hartelyk voor de beide ouderlingen, en van weerskanten geloofde men niet anders, of er ging een nieuw leven, en gelukkiger dan ooit, voor allen aenbreken.

De tyd echter verandert onze gevoelens!

Eene nietigheid, dat wat de mensch als een onmerkbaar stofje zou moeten laten voorby stuiven, maekt hy, in zyne onregtvaardige oordeelvellingen, tot eenen berg, tusschen hem en harten, welke hy vroeger lief had, en dit stofje was datgene wat oom Bentings, op den bruiloftsdag had aengetoond; het verschil van stand.

William, een zoon uit eene der rykste en voornaemste familiën der stad, zoo als de lezer overigens reeds weet, had, in de opkomst van het jongelingsleven, zyne ouders verloren. Het dwaelspoor stond voor hem open; de stem der verleiding klonk hem zoet en streelend te gemoet, en het scheelde niet veel, of hy was den weg der woeste genietingen ingeslagen; maer de geest zyners gestorvene moeder waekte over hem, en dank aen de lessen, welke die edele vrouw hem eens gegeven had, bleef William die goede moeder waardig. Hy zocht wat nederig en schoon was, en nadat hy zich in veler vriendschap had bedrogen gevonden, had hy zynen omgang, tot eenen zeer kleinen en vertrouwden kring, beperkt.

In die gelukkige gemoedsgesteltenis had hy Rosa bemerkt, en zóó schoon was zy voor hem opgetreden, dat haer eerste blik op hem ook den vonk der eerste en heilige liefde in het hart stortte. Hy leerde haer kennen, trad den dorpel van het eenvoudige huis der Bentings, met de eerlykste gevoelens, over en stoorde zich niet aen de hevige

gispingen, welke hem in de looge wereld, over zyne burgelyke keuze, ten deel vielen.

In dat nederige huis, waer alles eenvoud en Christenzin adenide, vormde William's hart zich teenemaal naer de burgerlyke gewoonte. Die wooning was voorwaer een geurige bloemenkorf van vriendschap en liefde! Wat men dáér zegde, was niet bedriegelyk, zooals in de geveinsde en geblankeerde wereld, waerin wy leven; de traen voor het ongeluk, of de glimlach voor de gelukzaligheid, waren er niet gehuicheld: en *dat* betooverde William.

De jonge *dandy* vergat het bal, het Opera, en als hy soms op eene *soirée* verscheen, dan zag men genoeg aen zyne verstrooidheid, dat zyne gedachten in een anderen kring rondzweefden, dan in dien in welken hy zich bevond. Men spotlachte om den droomer, alsof hy een arme zinnelooze ware geweest; men trachtte hem te bewyzen, dat hy ongelyk had; maer William lachte op zyne beurt en volgde de neiging zyns harten, welke hem altyd het huis van oom en tante, als een hemel op aerde deed toeschynen.

Met die reine gevoelens beziel, vroeg William Rosa ten huwelyk, en na lang wikken en wegen; en na veel smeeken van de dierbare nicht, hadden oom en tante zich het lang gewenschte « ja » laten ontvallen, zonder echter ooit over iets anders, tenzy over William's hart; maer nooit over zyne beurs, te hebben geraedpleegd. Wy zegden het immers, de Bentings waren geene menschen van de tegenwoordige wereld!

Nu William echter getrouwd, en van de lange reize terug gekeerd was, namen zyne denkbeelden eene nieuwe rigting. Hy had den hoogsten

wensch zyns harten bereikt: hy bezat Rosa; doch nu die wensch ook voldaan was, zocht zyne ziel andere genoegens, andere vreugde: hy keerde plotseling in de wereld terug, welke hy lang verstooten had.

Het hotel, dat de jonge echtelingen bewoonden, vonkelde herhaelde malen in een wintersaizoen, van het licht der luchters; de betooverende muziek ruischte menigmael in de prachtige *salons* en in het ryke *boudoir* van mevrouw scheen er geen oogenblik rust: zoo afwisselend was de *toilette*, welke zy volgen moest.

Het Opera vond in beiden trouwe bezoekers; op *soirées* dong men om de eer zich naby het gelukkige paer, en vooral by de, door velen benyde, vrouw te bevinden — met een woord, het leven der *beau monde* had in Williams hotel zynen troon gevestigd. Doch ook, men zag het wel: die gedurige najaging der genoegens had hem van vele dingen verwyderd gehouden, welke hy vroeger beminde....

Hoe stond toen de betrekking tussehen den prachtlievenden William en de nederige Bentings?

Oeh! er bleef het jonge paer geen tyd meer over, om die bezoeken, zoo als voorheen, af te leggen, en als Rosa dit somtyds betreurde en een bezoek in het oude en dierbare huis voorsloeg, dan was William's antwoord gewoonlyk:

« Morgen!... In de volgende week... In de toekomende maend.... »

Zoo rolde de eene dag na den anderen heen, en eindelyk waren er maenden verlopen, dat mevrouw den voet niet meer op den dorpel van het vaderlyke huis — want zóó mogt zy het wel noemen! — gezet had.

De oude Bentings leed onder het gewigt van de pynlykste smarte, en tante zegde dikwyls, dat zy er van sterven zou. Soms zaten die twee ouderlingen tegen-over elkander, en elk dacht aen Rosa, zonder een enkel woord van die droevige gedachten mede te deelen; maer de tranen, die over hunne gerimpelde wangen liepen, waren welsprekend genoeg.

« Ik zal gaen, zegde vader Bentings somtyds; ik zal naer het ryke huis gaen... haerspreken... haer herinneren...

« Verwyt haer niets! onderbrak tante verschoonend; myn hart zegt het my, zy heeft ons niet vergeten.

De oude Bentings ging inderdaed, op zekeren dag, met een vast besluit, naer William's hotel; maer toen hy dat trotsche gebouw zag, toen hy de tweespannen de breede poort zag in- en uitryden; toen hy voor de vensters van het *salon*, een aental vrolyke en opgeschikte vrouwenhoofdjes zag wemelen, toen ontzong hem de moed om te bellen, en met eenen zucht ging hy verder, tot zichzelf zeggende: « Ik zal morgen gaen! » en die morgen werd telkenmael verdaegd.

Mevrouw werd moeder: een zoon werd haer geboren.

Eenigen tyd na dat blyde voorval, hetwelk eene nieuwe bloemenketen om William en zyne echtgenooten scheen te slingeren, zat de oude Bentings en zyne vrouw, op eenen avond, by het nederige lamplicht. Het onderhoud rolde ditmaal openlyk over Rosa, over het verledene en het toekomende.

« Zy heeft ons vergeten, vrouw! » zegde de grysaerd, met een diepen zucht; » geloof het my...

Het ryke tegenwoordige verblindt haer zoodanig, dat zy ons, nederige menschen, niet meer ziet. Doch dat zy haer vergeven... Ongelukkig maer, dat dit vergeten ons des te eerder van verdriet zal doen sterven, en als het ongeluk haer dan eens overrompelde, wie zou haer troosten, als wy er niet meer waren?

De oude vrouw antwoordde niet; maer sloeg een betraenden blik naer boven, terwyl zy biddend de handen zamenvouwde, als wilde zy hierop antwoorden:

« God!

Op dat oogenblik werd er driftig op de huisdeur geklopt, en pas had de dienstmeid de deur geopend, of er drong eene vrouw, met een blyden uitroep, het huis binnen, en haer kind op de beide armen vooruitstekende, stond Rosa weër in de huiskamer en voor de goede oude zielen. Het eerste gevoel, dat in de harten van de Bentings drong, was het zoo even gezegde te vergeten, en beurtelings de geliefde dochter, of het dierbare kind te omhelzen.

Neen! geen enkel woord zou er van den kant van oom of tante, over de vergetelheid gesproken zyn geworden, had Rosa zelve geene duizende verontschuldigungen, over het lange wegblyven, aengehaeld; maer oom en tante luisterden daer weldra niet meer naer: zy weenden integendeel van geluk. Het waren zulke goede zielen!

Dan ook beloofde Rosa, als haer eenige ledige oogenblikken overbleven, dezelve in het ouderlyke huis te komen doorbrengen. Zy zou dan haer kindje neërleggen op dezelfde plaets, waer zy eens als kind gelegen had; zy zou het zyne kleine handjes laten uitstrekken naer de gouden

vogels en bloemen op liet leëren behangsel; zy zou weër de guitar nemen, en onder begeleiding derzelve, het kindje het een of ander zoet wiegelied voorzingen, en dan als het grooter werd, dan zou zy het leeren bidden, zoo als men haer eens, in dat zelfde vertrekje, tot God had leeren spreken.

Dat waren schoone voornemens. Helaes! hadden zy waarheid mogen zyn.

Allengs stierf de betrekking tusschen de oude Bentings en William af, niet uit minachting van wege dezen laetsten; maer om elkander te benaderen moest elk hunner de sfeer verlaten, waerin men leefde; elk moest van zyne gewoonten afzien. Bentings beschouwde dan ook eindelyk Rosa als eene afgestorvene, en my dunkt, ik hoor den ouden man nog zeggen, terwyl hy het oog op het Godsboek vallen liet: « Myne naesten hebben my verlaten, en die my kenden hebben my vergeten! Doch wat God doet, is welgedaen. »

De rampspoed bezoekt echter het ryke huis, zoowel als het eenvoudige.

William's hotel was op eenen avond schitterend verlicht. De prachtige zalen leverden binnen een zoo heerlyk, een zoo betooverend aanzien op, dat men moest zeggen: « Hier heerscht eene eeuwige lente! » terwyl het buiten de vier muren winter — strenge winter is. Menigeen die voorbyging, en zyne oogten op al dien luister sloeg, benydde den ryken gastheer die weelde; doch de verdwaelde wist niet, dat de dood aen de deur der feestzael, den gelukkigen William afwachte!

Den dag, na dien avond, las men in een dagblad der stad het volgende, en dat op een ieder, al kende men William niet, een diepen indruk

makte: « Eene smartelyke ramp heeft gisteren avond eene der voornaemste familiën onzer stad getroffen. De heer William **** is, in het midden van een prachtig feest, hetwelk hy aen het puik onzer stad gaf, door eene hersenberoerte aengetast, en heeft, in de armen zyner jonge en beklagenswaardige gade, in de feestzael zelve, den geest gegeven. Zyne dood... » Doch laten wy die te ziellooze beschryving van de dagblad-fabriek ter zyde, en spoeden wy ons naer het ryke hotel der jonge weduwe.

In een klein zyvertrek, waervan de vensters gesloten waren, lag William op het doodsbed uitgestrekt. By den flauwen schyn, dien het licht rond zich verspreidde, zag men eene vrouw, in rouwgewaad, neërknien en bidden: het was Rosa. Voor haer en tusschen hare armen stond een klein kind, dat werktuigelyk de handjes vouwde, en met een onrustigen blik naer zyne moeder opzag: het was het eenige kind dat Rosa, uit haer huwelyk met William, van God gekregen had.

Het jongske begreep den yselyken slag niet, die het getroffen had; het glimlachte soms tot zyne moeder, als wilde het van deze ook eenen glimlach uitlokken, en toen het daerin niet gelukte, zegde het op een bedrukten toon:

« Waerom weent gy zoo droevig, moeder?

— Ach, kindlief! gy begrypt nog niet hoe zwaer het ongeluk op ons drukt... Uw vader is niet meer... God heeft hem tot zich genomen...

— Maer moeder, hervatte het kind; gy hebt my geleerd, dat God nooit iets kwaeds doet.

De arme vrouw snikte luider en luider, en de koude hand van William grypende, besproeide zy die met heete tranen.

« Vader slaept! ging het kind, in zyne naïve tael, voort; morgen zal hy wakker worden en u weër toelagchen, moeder.

Hy slaept! 't Is waer, dacht de bedrukte echtgenoot; want de dood is voor ons slechts een min of meer lange slaep. Morgen zal het ontwaken plaats hebben: echter die morgen zal niet opgaen over deze aerde, over deze stad; maer over eene nieuwe, toekomstige wereld; over eene hemelsche stad, waer geen slapen ons meer scheiden zal. Dáér Rosa, dáér wacht u William!

Het kind had aen de moeder eene groote les van gelatenheid en godsdienstig gevoel gegeven, en de armen uitgeslagen, en het oog door bloedige tranen gevuld, riep de lyderesse uit: » Uw wil geschiede, o myn God! »

« Ja, dat *zyn* wil geschiede! fluisterde eene diep bewogene stem.

Het was die van oom Bentings, die, na zoo lange miskenning, het echter niet vergeten kon de weduwe van William te gaen troosten, nu het ongeluk haer was komen bezoeken. Ditmael had hy den moed gehad het hotel binnen te treden; want hy zag er nu de beweging van rytuigen en bezoekers niet, zoo als gewoonlyk. Integendeel! het was er doodstil.

« Het ongeluk valt in dat praechtige huis, zegde de oude man tot zich-zelfen, en in een-twee-drie is al dat gefeest en gejuich verdwenen. Zy kwamen in het geluk vader Bentings komt in het ongeluk....

En dit laetste daecht mevrouw ook, op het oogenblik dat zy den grysaerd herkende. Beschaemd vloog zy hem om den hals, en weende overvloedig. De oude oom vermengde zyne tranen

met de hare, alsof het zyn geliefdste, zyn eigene zoon was, die daer koud en zielloos op de lykbaer lag uitgestrekt.

In den nood kent men zyne vrienden!

Een paer maenden nadien trad ik over het plein, waer het huis van William stond. Vroeger rees het des avonds, in het midden van het sneeuwkleed dat de aerde bedekte, als eene heldere zomerzon, voor myn oog op, en nu stond het daer koud en verlaten, gelyk eene eenzame graftombe op een kerkhof.

Het prachtige hotel was onbewoond, en nooit heeft my een pynlyker gevoel het harte bekneld, dan toen ik dacht aen het verledene en aen het tegenwoordige van dat paleis der weelde; toen ik dacht aen diegenen, welke de veelvuldig benyde bewoners ervan geweest waren.

Het was laet in den namiddag, byna tegen het vallen des avonds. De toon der bedeklok, hoewel dat stille en godsdienstige missende, hetwelk zy op het eenzame dorp in haren galm heeft, klonk op dat oogenblik indrukwekkend voor my over de woelige stad heen.

De opene tempeldeur noodigde my tot binnentreden uit.

De avonddienst was begonnen en de majestatische toonen van het orgel en der psalmen dreunden door de kerk heen. Duizende geloovigen bogen zich voor het aenschyn Gods, en gevoelden zich in dat plegtige oogenblik, hetwelk de dichter zoo heerlyk in twee regels kennen doet:

Als de beedlaer « Onze Vader »
En de koning « Amen » zegt.

Ryken en armen, grooten en kleinen, gelukkigen en bedroefden scharen zich in de kerk zamen, en gevoelen er zich « gelyk » voor Hem, die tot den koning, gelyk tot den bedelaer gezegd heeft : « Ik ben de Heer uw God. »

Ik bevond my in een eenzaam gedeelte van den gothieken tempel. Alles was rustig en stil rondom my; de stem van den priester genaekte die plaets niet; de toonen des orgels klonken alsof men van verre den weërgalm hoorde van een hemelsch muziek, en indien men regtzinnig het hart verheffen wilde tot God, dan was er geene betere plaets, dan die waer ik my bevond.

Op eenige schreden van daer stond een kandelaber voor een beeld der Moeder Gods, op welken de vrome zielen een gewyd waslicht aen de Moeder des Zaligmakers kwamen ten offer brengen.

Glimlach niet om het denkbeeld, dat dit laatste doet ontstaen! Die godsvrucht, tot in het geringste dat men ontmoet: in een knis, een graf, een lyksteen — o, dat zegt u telkenmael: « De vrome zoekt en vindt, in zyne nederigheid, overal God! »

Langzaam trad eene vrouw, in rouw gekleed, nit den deftigen burgerstand, op de afgezonderde plaets. De zwarte zyden falie, die aloude vlaemsche dragt, was zeer laeg voor haer gelaet naer beneden getrokken, en naer hare gekromde honding te oordeelen, kon men met reden denken, dat een grievend lyden haer moest neërdrukken.

In hare regterhand hield zy eene waskaers, die flauw en traeg brandde, en een mystieken glans over de zwarte gestalte en op de sombere kerkgewelven wierp. De vrouw naderde den kandelaber, boog zich eenen oogenblik op den

kouden vloer, rigtte zich daarna weër op; om het gewyde waslicht voor het beeld der Moedermaegden ten offer te brengen.

Toen zy op den vloer neërzakte, en het hoofd opligte om het oog naer boven te slaen, bemerkte ik het gelaet eener jonge, maer afgetreurede vrouw, uit wier blik, door bloedige tranen overgoten, het prangendste lyden sprak. Langen tyd hield zy het oog naer boven gewend, en bad vurig om hulp en medelyden....

O, stoor haer in die bede niet! Wie zou het stille en godvruchtige vertrouwen van de weduwe van William — want zy was het wel — willen schokken!

Allengs werd haer blik kalmer; een glimp van hoop brak door hare tranen heen; de uitdrukking van vrees verliet haer, en het was haer alsof het beeld der Moeder Gods haer goedhartige woorden van troost en liefde toesprak.

Ik stoorde die heilige bede niet; maer toen eindelyk de weduwe zich verwyderde, volgde ik haer op, en naderde haer onder het kerkportael.

« William, zegde zy my, toen ik haer op weg vergezelde; William is dood, gy weet het... Goddank! dat my een kind is overgebleven, hetwelk zyne trekken bezit, opdat ik hem nog altyd voor ooggen moge hebben... Ach, ik had William lief, liever dan myn leven!

« Ik weet het... Doch gy hebt het huis verlaten, waer gy vroeger woondet...

« Ja, onderbrak zy, hoewel op bedeesden toon; wy waren niet meer ryk zoo als voorheen. De pracht en de luister kosten zóó veel goud en dan de tegenspoed... Al dacht eenieder die ons zag, dat wy het toppunt van geluk bereikt had-

den... Maer neen! ik mag mynen William niet beschuldigen. Thans leef ik voor myn kind, en indien God my ook *dat* ontnemen zou, o, dan zou ik willen sterven. Het arme kind is ziek, doodelyk ziek...

« Troost u, mevrouw! gaf ik ten antwoord. God zal u uw kind gezond wedergeven; hy is een goed vader.

« O, ik hoop op hem. Ik heb gebeden uit de volheid myns harten, en er is eene stem in my gedaeld, die my toegefluisterd heeft, wat gy my daer gezegd hebt — en by die woorden zag ik eenen glimlaeh uit hare mat geweende oogen stralen.

Aen de wooning der Bentings hield de weduwe stil, en zegde :

« Hier is thans myne wooning weder; tred binnen, gy zyt er geen vreemdeling.

En dat was waerheid.

In het stille kamerke, waer wy Rosa als bruid aentroffen, daer rustte nu het eenige zootje van William.

Het lag op hetzelfde bed, waerop zyne moeder als kind gerust had; de oude leuningstoel, de tafel, het leëren behangsel, met de gouden vogels en bloemen: alles was nog hetzelfde als toen.

Het lieve, blonde kind zag er bleek uit; zyne oogjes stonden koortsachtig, brandend in het hoofd, en ik sidderde by het denkbeeld, dat de dood aen de ongelukkige moeder, haren dierbaersten schat ging ontrooven.

Zoodra het kindje zyne moeder zag, reikte het zyne handjes naer haer toe, hield hare vingers omkneeld, en vroeg gedürig hare zoetste kussen.

De moeder beantwoordde dit alles met verdub-

belde liefde, en toen ook durfde ik de hoop koesteren, dat God die twee wezens, welke elkan- der zoo hartelyk beminden, niet scheiden zou.

Dat ook wilde God niet.

De beproevingen der weduwe waren ten einde. Het kind genas, en toen ik eenigen tyd nadien in het kamerke van Rosa trad, huppelde blyde een lief blond knaepje in hetzelfde rond, en ging nu zyne moeder, dan weër den ouden oom of de eerbiedwaardige tante, in hunne leuningstoelen gezeten, liefkozen.

Dan volbragt Rosa wat zy zoo hartelyk gedroomd had, toen zy eens met haer kind in de ouderlyke wooning terugkeerde: zy voedde het op, in den stillen eenvoud dien zy er eens gevonden had, en als haer zoon, met een blyden kreet, de gepluimde paerden der koetsen, die door de straten snelden, begroette; als hy de blinkende voorwerpen des rykdoms betraehnte; als hy liever het trotsche huis van den buerman, dan wel het nederige huis van oom Bentings zag — dan fluis- terde de stem der moeder hem toe :

« Kind! wees te vreden met uw lot. Eenvoud is beter dan pralery. In de ryke huizen is meer smart, dan gy het droomen kunt. Uwe moeder heeft dáér al hare begoochelingen van liefde en jeugd zien vergaen. »

Door die woorden ligte zy een hoekje van den sluijer op, die over het leven in William's hotel gespreid was, en nu ook mogen wy zeggen, dat de werkelykheid niet beantwoord had, aen de droomen op den bruilofstidag.

Rosa had cehter gezwegen, en het denkbeeld alleen, dat zy door ééne enkele klagt, misschien de genietingen van haren beminden William zou

kunnen storen en verbitteren, was genoeg geweest om het stilzwygen te bewaren, en zich als het ware voor hem op te offeren.

Hoe dikwyls echter, in het midden van het gedruisch der feesten, of omringd door de pracht van haer *boudoir*, dacht zy aen oom en tante, aen de eenvoudige kamer, aen al de vriendschap en liefde, welke zy daer genoten had!

Hoe dikwyls als zy alleen was, en in den spiegel de kostbare en grillige tooisels zag, welke haer versierden, wenschte zy het eenvoudige kleed terug, dat zy maegd zynde gedragen had, en waerin zy dacht veel schooner te zyn, dan onder het gewigt van diamanten!

Hoe dikwyls, als zy de muziek in de danszalen hoorde, zelfs de dartelste en heerlykste walsen van Strauss — hoe dikwyls dacht zy dan niet aen dat eenvoudige vlaemsche lied, dat zy zoo dikwyls voor William gezongen had, en dat hem toen, als iets hemelsch, het hart betooverde!

Wy willen er niet meer van zeggen.

De lezer zal wel verstaen hebben, dat William's liefde voor zyne vrouw veelal gesleten was, naermate hy ook de stille eenvoudigheid verliet, die hy in het huis van vader Bentings genoten had. Het kon niet anders: Rosa en de eenvoudigheid waren één!

Teruggekeerd in haer kamerke, schynen de

begoochelingen, de poëzy des levens weër tot haer te zyn teruggekeerd. Heeft zy niet te droomen aen de toekomst van haren zoon?

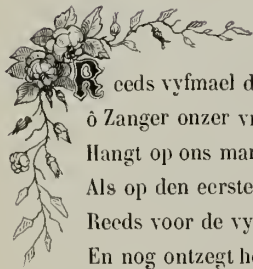
De oude oom en tante schynen in hunnen ouden dag te herleven, en Rosa is meer dan ooit overtuigd van de waerheid der woorden, die de grysaerd, op haren bruilofsdag uitsprak, toen hy op zyn eenvoudig huis doelde: « Het is wel nederig, maer het was toch wel goed, niet waer? »

En toch hoevelen zyn er, die het eenvoudige verlaten, om het praelzuchtige aen te kleven!

Lezer! gy legt misschien deze onvolmaakte schets, weinig voldaan ter zyde; maer toch hoop ik u eenige sympathie voor de bruid en de weduwe ingeboezemd te hebben. Is dit zoo, dan wensch ik u het geluk toe, twee schilderstukken te mogen zien, van eenen onzer voornaemste kunstenaers, den heer Wittkamp, die de geschiedenis van *Bruid* en *Weduwe* vóór my en ook véél beter begrepen, en op het doek gebragt heeft. Behoud myn snipper papier slechts in aendenken, tot dat gy het genoeggen moogt hebben, die twee heerlyke tafereelen, op deze of gene kunst-ten-toonstelling te ontmoeten.

A. SNIEDERS, JR.

BY 'T GRAF VAN TH. VAN RYSWYCK.

Reeds vyfmael dreef de smart ons tot uw' rustplaats weder,
ô Zanger onzer vreugd! en nog, van weemoed zwaer,
Hangt op ons mannenborst het hoofd ontmoedigd neder,
Als op den eersten dag, by 't volgen uwer baer;
Reeds voor de vyfde mael zingt de aerde ons lentezangen,
En nog ontzegt het hart ons elken vreugdetoon,
Nog blyft op onze lier het rouwvloers nederhangen :
Een zwygen, naer en droef, heeft elken klank vervangen,
Een zwygen, zoo als 't uw', ontslapen dichterzoon!

De zangerige maegd der groene scheldeboorden
Zit, rouwend steeds en stom, verslonden in haer smart;
Vergeefs streelt haer 't geruisch van blyde golfakkoorden.
Zy hoort alleen de stem, de klaegstem van haer hart;
Als of heur boezenwee geen zalving meer kon heelen,
Omhult een tranenvloers heur aenzicht heel den dag;
Alleen, wen soms een stem heur lydend hart wil streelen,
Komt vluchtig om haer mond een flauwe grimlach spelen,
Als vond ze iets in die stem dat in uw stemme lag.

En gy, gy slaept altoos, meêdoogenlooze zanger!
En kreunt u om ons klacht en hare droefheid niet....
Onthou ons, och, onthou uw byzyn ons niet langer:
Ontwaek! wy smachten naer de galmen van uw lied.
Of heeft uw schoone lier dan elke snaer verloren,
En troost ze ons nimmermeer door zoete melody?
Komt nooit uw liefdelied ons kwynend hart bekoren?
Zal nooit, in toorn ontvlamd, uw wraekzang zich doen hooren,
En wreken onze schande op snoode dwinglandy?

ô Zoo ge één oogwenk slechts uw sluimring mogt verwinnen,
En zien hoe 't vaderland steeds smaed en onrecht lydt,
Hoe elke fiere borst door spyt verteert van binnen...
Gy vlyddet nimmer 't hoofd, maer gordet u ten stryd...
Doch neen, ontwaek niet, neen, gy zoudt dien stond betreuren
En siddren by 't tooneel, dat voor uw oog zich bood;
Gy zoudt.... de broederhand het broederhart zien scheuren,
Verdeeldheid, twist en haet onze eed'le zaek besmeuren;
Rust zacht; de slaep is zoet in de armen van de dood.

Verspil veeleer het gras, dat thans in stil behagen,
 Met halmen frisch en groen, uw naekten grafsteen siert,
 De bron van uw gezang; leer er de wind in klagen,
 Als hy, met droeven lust, er weenend over zwiert;
 Leer Philomele's zuchten 't diertje, stil verstecken
 In 't groenend olmenloof, dat koele schaduw leent,
 Uit demtjes, smeltend schoon, tot onze ziel doen spreken;
 Maer stem nu bardenzang in hooger, blyder streken...
 Uw vaderland is waard dat men zyn dood beweent.

Doch, zoo het waer kon zyn, wat ons een maer kwam fluistren,
 Dat vaek, op 't nachtyk uer, by heldren sterrenglans,
 Uw geest de boei der dood zich zingend weet te ontklustren,
 Met golvend licht omhuld en groenen dichterkrans;
 Dat dan, op uwe stem, een stoet van naekte schimmen,
 Die nygen 't bleek gelaet met luisterend gebaer,
 Het kil en huivrend graf met vreemden lust ontklimmen,
 Om 't lied te aenhooren van den vlaemschen harpenaer;
 Dat menig dan de plaets voelt gloeijen
 Waer eens, met jeugd en moed, het trillend harte lag,
 En, by het tafereel van Vlaendrens schande en boeijen
 Hun 't holle wezen kraect tot pynelyken lach.

Ach! zoo dit waerheid is, waerom ons niet gedenken,
 Waerom ons niet bezoekt op dit zoo plechtig uer;
 Kom, geest van 't vrye lied! ons droeve zielen wenken,
 Verstalen ons gemoed in 't manlyk dichtervuer;
 Leer ons en hoon en spot, leer ons de ellende smaden,
 Waermeê het dankbaer land zyn vrye barden voedt,
 Om eens, in 't uiterste uer, slechts met ons lier beladen,
 Te sterven, arrem ja, maer met een vry gemoed.

Dan zal de blyheid weêr langs onze Schelde troonen,
 Dan stilt Antwerpens maegd en klacht en rouwmisbaer
 En ziet ze glansend neêr op hare trotsche zonen,
 Dan ruischt hun zang zoo vry als iedre scheldebaer;
 Dan zal de dag van rouw, dien wy thans weenend vieren,
 Een dag van jubel zyn en ongeveinsde vreugd,
 En steeds een frissche krans uw needrig graf versieren,
 Van dankbre tranen zwaer, ô zanger onzer jeugd!

FRANS HEUTS.

HET LANDJUWEEL VAN 1564.

Er waren twee-en-twintig jaren verlopen sedert dat de antwerpsche rederykkamer met name *de Violieren* te Gent het Landjuweel had mogen winnen.

Volgens ouder gewoonte hadden de rederykers van Antwerpen hun feest reeds sedert het jaer 1540 moeten geven; maer de onlusten en de oorlog waeraen het vredetraktaet van Cateau-Cambresis een gewenscht einde was komen stellen, hadden dus lange verhinderd aen de oude gebruiken der gilden gevolg te geven. Volgens die oude gebruiken was de gilde of kamer die in eene der brabantse steden den oppersten prys had behaeld, gehouden het jaer daerna een Landjuweel op te zetten, telkens met vermeerdering van

eene zilveren schael van zes oncen by den oppersten prys van den wedstryd. De Gilde, namelyk, die ergens in eene stad eene schael voor oppersten prys had gewonnen, moest het jaer daerna een landjuweel opzetten en twee schalen uitloven; diegene welke de twee schalen won, moest een jaer later drie schalen opzetten, en zoo vervolgens tot zeven schalen toe; waerna men op nieuw met eene schael hernam. By deze voorwaerde kwam nog, dat de kamer welke de zeven schalen opstelde zelve naer den prys mogt mededingen, een voordeel dat haer by de andere ontzegd was. Op deze wyze hadden onze *Violieren* te Gent in het jaer 1539 den oppersten prys gewonnen. Doch het schynt dat het even gemelde gebruik in de steden

van Vlaenderen niet in zwang was; want deze prys bestond uit vier zilveren kannen, wegende negen mark troys. Er liepen dus verscheiden omstandigheden te samen om aen het antwerpsche letterfeest eenen buitengewoonen luister by te zetten: het herstel van den lang gewenschten vrede; de zevenjarige omloop der feestelykheden; de ontzettende welvaart en vermaerdheid van Antwerpen; en, wat waerschyndlyk nog het meest daertoe bydroeg, de verbazende geestontwikkeling door de nieuwe leer in de eerste helft der XVIe eeuw in onze landen te weeg gebragt. Geen der Landjuweelen, die het antwerpsche voorafgingen, wordt in de geschiedenis met zooveel ophief vermeld. Ja, de feestelykheden by de inhaling van Philips II, twaelf jaer vroeger aengerigt, en by welke al de natiën van kooplieden duizenden bydroegen, waren niets, te vergelyken by ons rederykersfeest. Geen wonder dus, dat wy by de ooggetuigen der feestelykheden vinden aengeteekend, dat er in die dagen meer dan honderd duizend marken zylvers, zoo als men toen rekende, werden verteerd. Dit getuigt mede de schryver van het beknopt verhael, 't welk men aen het hoofd der *Spelen van sinne* aentref, met de volgende woorden: « Alsoo in voorleden tijden noyt eenich Land-
« Juweel oft Retorijckelijcke feeste soo heerlijck,
« costelijck oft triumphantelijck ghesien en is
« gheweest, als die feeste binnen der stadt van
« Antwerpen op den derden dach in Augusto
« an. m.ccccc.lxj. ghecelebreert en gehouden.
« enz. » Wat verder de vreugde onzer letterkundigen over het sluiten van den vrede betreft, deze konden zy zich niet onthouden reeds in hunne *Charte*, — thans zouden wy zeggen *Programma*

— by de voorafgaende *Salutatie* uit te drukken, zeggende:

.....
Om v tontfanghene, in recreation,
Syn wy *Schilders* nu ghegordt en gheschoit,
Midts dat den *Peys* ons bevrydt van turbation.
Dus versoeckt *Violierken*, twelck nu lustich bloeit,
Deur *Rhetorices* liefde u hier toe spoeit.

Niet alleen is het feest merkwaardig om den overgrooten luister waarmede het werd gevierd, maer nog omdat het het laetste der Landjuweelen was dat hier te lande werd gegeven.

De kamer van de *Violieren* had het jaer te voren hare kaerte aen al de steden van Brabant uitgezonden, om de rederykers op het groote Landjuweel te noodigen. De kamers of gezelschappen mogten zich niet minder dan zestien leden sterk tot den wedstryd aanbieden. Den 3.ⁿ van Oogst was de bepaelde dag, en men zou hen tussehen een en zes inhalen; maer men zal zoo aenstonds zien dat zy allen in getal het voorgescreven *minimum* wel verre overtroffen, omdat de plegtige inhaling, die inderdaed ten een ure aenvang had genomen, tot by drie ure in den nacht duerde; want benevens de twee antwerpsche kamers de *Goudbloem* en de *Olyfstak* beantwoordden er twaelf van andere steden aen den oproep onzer *Violieren* of *S. Lucasgild*.

De Groote markt had op het tyd stip waervan wy gewagen een gansch ander aenzien dan in onze dagen. Ten oosten, op den hoek van het straetje, dat wy heden peerdstraetje noemen, lag het oude Schepenhuis in zynen eenvoudigen bouwtrant uit de dertiende eeuw, waervan de voorgevel met verscheiden beelden, in gothische

nissen geplaatst, versierd was. Boven den ingang een Lievevrouwenbeeld tussehen twee knielende engelen, en verder weinige ramen die met dicht gekruiste yzeren traliewerken voorzien waren. Vier uitwaerts hangende achtkantige torentjes met kantelen verhieven zich aen de vier hoeken des gebouws, en de spitsen der torentjes, zoowel als de top des gevels, waren met vergulde adelaers bekroond. Langs een dubbelen steenen trap klommen naer de pui, waer de stedelyke verordeningen werden afgelezen. In het jaer 1565 werd dit gebouw weggebroken en vervangen door den teerling huizen, die thans het suiker- en peerdstraetje uitmaakt. Verder was de markt omringd van de schoone gebouwen der Gildekamers, van de Lakenhal, van neringdryvende poorterswooningen en herbergen. Zy was ten minste zoo ruim in omtrek als onze markt van heden, op welke men nu byna anderhalve eeuw geleden eenen ganschen teerlink huizen heeft weggebroken; maer daerentegen was te midden der oude markt ons nieuw stadhuis gebouwd geworden.

Wy hebben gemeend dat deze beknopte beschryving van het aenzien der Groote Markt in de XVIe eeuw den lezer van eenig nut zou wezen om zich in den tyd terug te plaetsen, in welken ons Landjuweel werd gevierd. De bouw van het nieuwe Stadhuis, waarvan de eerste steen in 1560 was gelegd geworden, was tydens ons feest nauwelyks tot boven den grond gevorderd.

Reeds van in de maend July had de Magistraet de noodige voorzorgen genomen, om voor het Schepenhuis de tooneelen te doen opslaan en de treden stellen tot zitplaatsens der regters en der heeren, voor welke de genoodigden zich zouden

aenbieden en die de winnaren van den aenstaenden wedstryd zouden uitroepen.

Den 3.ⁿ Oogst, ten een ure, hadden de Magistraetsheeren op hunne stellaedje plaats genomen. De kamer en de Gildebroeders van de Violieren waren de opzetters van het feest. De Schepen Melchior Schets, Heer van Rumpst, die zelf de dichtkunst oefende, was Prins der Gilde, en de Burgemeester Anthonis van Stralen, Ridder, Heer van Merxem, die zeven jaer later op bevel van Alva te Vilvoorde werd onthoofd, was haer hoofdman. Beider kleeding, zoewel als de schabrakken en getuig hunner paerden, was zoo uitstekend kostbaer, dat een engelsehe ooggetuigen, die zich aen zulke dingen verstond, de minste op eene waerde van drie honderd pond sterling van dien tyd schatte Zy kwamen te paerd naer de zitplaats, elk vergezeld van zes lakkeijen, allen in purper vloer gekleed als hunne heeren zelve. Het verdere personeel der Gilde waren vier herauten, elk met zynen serjant of roededrager, vier banierdragers en zes trompetters, makende samen, met de overige broeders, een getal van vyf en zestig man te paerde en veertig man te te voet. Allen prachtig gekleed in violette taffetasrytabbaerden, hoeden en sluijers van 't zelfde; hunne witte wambuizen, kousen en laersjes gaven nog meer luister aen deze kleedingstukken. Op hunne hoeden prykten bonte pluimaedjen van violet, rood en wit. De troep was, volgens de gebruiken van den tyd, even als de genoodigden, van eenen zot vergezeld, die zegde: « Ik ben zoo fraei, ik ken my zelve niet »; zinspelende op de woorden van den wysgeer: « ken u zelve. »

Dusdanig was de samenstel der gilde die den

uitgenoodigde gasten de eere by het plegtig onthael zou bewyzen. De genoodigde gezelschappen waren buiten de stadspoorten het uer hunner intrede verbeidende. Ten een ure werden de poorten geopend. De trompetters en herauten kwamen de overheden verwittigen dat allen aen de poorten in gereedheid waren, verzoekende hen te laten inkomen, de stad te laten doortrekken en ze naer de Grootte Markt te geleiden. De Gildebroeders van S. Lucasgild werden dan gelast de verschillende broederschappen, de eene na de andere, aen de stads poorten te gaen inhalen en ze achterevolgens den heeren voor te stellen.

De eerste die zoo werd ingehaeld was de *Goudbloem* van onzè stad zelve. Er wordt nergens gemeld welke orde men by de inhaling volgde, die nochtans van het begin tot het einde met de meeste geregeldheid geschiedde. De leden van deze kamer waren ten getalle van acht-en-veertig man te paerd, allen met roode vloeren mantels, met groene zyden voeding gekleed, en hebbende roode hoeden: hunne wambuizen, kousen, laerzen, plumaedjen en kransen waren wit. Hunne paerden overeenkomstig met hunne kleedy opgesierd. Deze stoet was voorgegaen van twaelf trompetters en vergezeld van twintig voetknechten in dezelfde kleedingryke stof en kleuren, als de paerdenryders uitgedost. De stoet werd gesloten door eenen prachtig opgesierden speelwagen met acht personaedjen. Hun zot was op een oubollig vreemd genaekt paerd gezeten, zeggende als zyn medemaect der *Violieren*: « Iek en kenne my selven niet. »

Daerna werd op dezelfde wyze de *Olyftak* ingehaeld. Dezes gezellen waren zeven-en-veertig

man te paerd; even kostbaer als de *Violieren*, gekleed in groen satyn en vloer, met groene hoeden, en witte wambuizen, kousen, laerzen, plumaedjen en kransen. Hen volgde ook een speelwagen op antieke wyze toegerust en voerende vier personaedjen. Hun zot met twee jonge zottekens op eenen ezel, zeggende: « Iek en sal se niet verliesen. »

Nu was het de beurt van de *Vreugdenbloem* van Bergen-op-Zoom. Deze telde vier en veertig man te paerd in taenkleurige satyn damasten en vloeren kazakken, hebbende roode hoeden en wambuizen, zwarte kousen en witte laersjes, Hunne plumaedjen waren wit en zwart, en kransen rood en geel. Deze stoet werd gevolgd van twee speelwagens met personaedjes en twaelf andere wagens, welker huiven insgelyks met taenkleurig laken overdekt waren, en in elken waer van twee gildebroeders zaten, houdende ieder eene toorts. Achter uit elken wagen staken twee vuerpannen. De zot had eene kat in de hand en zegde: « Iek heb ze vonden. »

Op dezelfde wyze werden vervolgens ingehaeld de *Pioene* van Meehelen, den *Groeienden boom* van Lier, de *Lisbloem* van Meehelen, de *Cauwoerde* van Herenthals, de *Goudbloem* van Vilvoorde, de *Leliebloem* van Diest, de *Lelikens wten Dale* van Diest, de *Roose* van Leuven, de *Vierige doorn* van 's Hertogenbosch, en eindelyk het *Marienkrancken* van Brussel, welker getal, kleedy en inrigting hier afzonderlyk en in het breede te beschryven te langdradig zou worden. Enkel zullen wy nog de byzonderheden aenstippen, welke den optogt van het *Marienkrancken* van Brussel boven al de overige deden uitblinken. Ook behaalde

het Marienkransken den oppersten prys van 't schoonste en triumphantste inkomen van de groote steden.

De engelsche zackgelaste, die een omstandig verhael van het feest aen zynen Minister te Londen schreef, zegt van de brusselsche stoet, dat zy hem toescheen een droom te wezen. Waerselynyk heeft, behalve de wezenlyke glans van den optogt, ook, de verlichting veel tot de betoovering van het tooneel bygedragen. Inderdaed het was tussehen twee en drie ure 's nachts dat de Brusselaren hunnen intogt deden. Zie hier nu hoe die stoet was samengesteld: er waren niet minder dan drie honderd veertig man te paerd, allen gekleed in roode cramosyden kazakken met zilver geboord, en hebbende roode hoeden in den vorm van antieke helmetten, witte wambuizen, plu-maedjen en laersjes. Zy droegen kunstig gevlochten gordels van goud en toque van vierderlei kleuren, geel, rood, blauw en wit. Vooraf gingen eene menigte trompetters, herauten, voetknechten, standaerddragers, wapendragers en verscheiden andere soorten van officieren, achter welke zeven konstig toegeruste speelwagens volgden, die zeer behendig binnenwaerts door honderd vyftig man werden gedragen. Deze getuigen waren zoo kunstig opgetooid met een aental jonge kinderen gekleed in goud, zilver en satyn van alle kleuren, zoo kunstig en betooverend geborduerd en bewerkt, dat er de beschryving onnovele is. Neven elken dezer wagens reden vele mannen te paerd met brandende toortsen en gekleed in cramosyn satynen mantels, met goud en zilver geborduerd en geboord. Hunne roode hoeden, als die van hunne gezellen, hadden zy

versierd met witte vederbossen, kousen en laersjes wit, met breede gordels van gouden taffetas waeraen hunne zwaerden hingen. Nog achter elken dezer zeven wagens kwamen zeven rytuigen overdekt met rood laken, nederwaerts wit en romdom met wapenschilden. Een-en-twintig dezer rytuigen voerden vry vermakelyke personaedjes, deze in harnas, andere als nonnen gekleed, genen in monikshabyt, in priesderskleeding, bischoppen, cardinalen en alle slach van geestelyke persoonen, allen behangen met zinspreuken, welke, by het flikkerende fakkellicht, het onmogelyk was te lezen. Al de overige rytuigen die de zeven speelwagens volgden en ten minste ten getalle van twee honderd beliepen, meestendeels met vier harddravers bespannen, waren als de andere met rood laken overdekt; in elk zaten twee in sommige drie mannen in cramosyn satyn gekleed en houdende elk eene brandende fakkel. Eindelyk werd de gansche stoet gesloten door vier-en-twintig voetknechten met hunnen kapitein aen het hoofd, achter welke vyf-en-twintig wagens aenkwamen, geladen met koffers en bagaedje en, even als al de andere, met roode drapperyen overdekt.

Des anderendaegs na de intrede moest men in bywezen van Burgemeesters en Schepenen, van hoofdmannen, prinsen, dekens en facteurs der rederykers by loting de orde der optreding voor den wedstryd bepalen. Aen deze voorafgaende plegtigheid alleen werd de tweede dag der feesten gewyd. In den morgend van den 5.ⁿ deden al de scharen in orde gerangschikt, zooals zy den 3.ⁿ in de stad waren gekomen, hunnen kerkgang, dat is hunnen plegtigen optogt naer O.-L.-V. kerk, alwaer te dier gelegenheid eene misse met

buitengewoone solemniteit werd gezongen. De opzetters van het feest hadden, om dezen kerkgang meer luister by te zetten, in hunne uitgezonden kaerte eenen zilveren *Salvator* ter waerde van drie oncen uitgelooft aen de gilde welke te dier gelegenheid de meeste pracht zou ten toon spreiden. De Groeiende boom van Lier behaalde den oppersten prys. De tweede werd der Vreugdebloem van Bergen-op-Zoom toegekend, en deze ontving een zilveren O.-L.-Vrouwenbeeldje van twee oncen.

Hiermede waren de voorafgaende plegtigheden niet ten einde. Denzelfden dag's namiddags speelden de Violieren, opzetters van het feest, hunnen diechterlyken welkom voor hunne genoodigde gasten. Des anderendaegs had er op het speelhuis of seena eene koddige drinkparty plaets: de zot der Violieren had daer zyne maets, de zotten van al de andere gilden, genoodigd, om den *langsten teug* te drinken. Zooals men ligt kan denken, werden op die samenkomst menige snaeksche spreuken en kwinkslagen uitgekraemd. Men zegt niet tot hoe laet in den nacht die *laogste teuge* werd gedronken. Den volgenden dag, 7.ⁿ Oogst gaven onze heeren van de Magistraet een prachtig gastmael, waerop al de Prinsen, Hoofdmannen, Edelieden die hen vergezelden, Dekens en Facteurs werden genoodigd, en waer menige redevoering in dicht en proza werd uitgesproken en een keuze van muziekstukken uitgevoerd.

Dan eindelyk den 8.ⁿ mogten de spelen aenvang nemen. De Violieren, opzetters des Landjuweels, speelden voorafgaendelyk hunnen welkom in een stukje, dat tot lof van hunnen prins en hoofdman Sehets en Stralen was opgesteld, en waerin een

groet aen al de kamers afzonderlyk werd gebragt. Zy vertoonden daerby ook hunne factie of kluchtspel, getiteld: het oordeel Tmolus tussehen Apollo en Pan, dat echter ook den oordeelaren niet ter beoordeeling werd voorgesteld. De Olyftak en daerna de Goudbloem, beiden van Antwerpen, speelden de eerste, want de kaerte had hen immers niet van den wedstryd uitgesloten. Maer uit achting voor de buitensteden, stonden zy ook hun regt van mededinging af en gunden dezen alleen naer den prys van het Spel van Sinne te dingen. Beiden speelden dus slechts ter eere van de stad, en dit alleen was de reden dat zy voor al de andere hun spel ten toonele bragten.

Al wie wel eens den bundel der dichtstukken onder den naem van *Spelen van Sinne* door Silvius, het jaer na ons immer vermaerde feest gedrukt, heeft gezien, weet dat het op te lossen vraagpunt was: *Wat den mensch aldermeest tot couste verweet*. De oplossing van het vraagstuk moest in personaedjen en in dicht ten toonele voorgesteld worden. Het stuk moest ongeveer zeven honderd regels lang zyn, en een zilveren roozenkrans van tien oncen was den overwinnaer voorbehouden. Die roozenkrans was waersehylyk eene zinspeling op Antwerpens wapenschild, dat in dien tyd met zulken krans omringd werd afgebeeld. De Olyftak antwoordde: *de geest Godts*; de Goudbloem: *Loftyke fame mids eerlyk gewin*, en zoo waren ook de titels of zinspreuken van hunne ten tooneel gevoerde stukken. Het ware overbodig hier de antwoorden van de twaelf mededingende buitensteden op te noemen, daer onze beknopte aenteekening niet gehengt dat wy dit antwoord in het breede overnemen. Het zy genoeg

hier te melden dat de *Roose van Leuven*, die tot antwoord had gegeven : *Lof, eere ende prys*, den uitgelooften roozenkraus mogt erlangen. De Groeijende boom van Lier bekwam den tweeden prys, wezende een zinnebeeldig figuurtje van acht oncen zilver, voorstellende *Rhetorica*.

Het was echter niet voor het *Spel van Sinne* dat de opperprys van den wedstryd was uitgelooft. Deze was 't beste *ebatement* voorbehouden. De kaerte schryft daerover de volgende voorwaarden uit :

Wie met *minst fouten* speelt *dbeste Ebatement*,
Sin, Dicht, beyde beghonnen en volent,
 Al *nieu, cerbaer*, sonder *schimp* oft *vilonye*,
Boerdelijest, belachelijest, ook daer in gheprent,
 Tusschen *vier* en *vyfhondert* syn wy content,
 Daer ontrent baert nu gheen *clergye*,
 Wint *Seven schalen* met herten blye,
 Elek van *ses* oncen, voor Thoochste gheacht.

De vierige Doorn van 's Hertogenbosch zegevierde in het vak der ebatementen.

De ebatementen zyn in den bundel van Sylvius niet opgenomen : de reden daarvan is dat die kluchtspelen niet opzettelyk voor de gelegenheid werden vervaerdigd, en men daer voor stukken ten tooneele voerde die reeds vroeger door de gildebroeders waren gespeeld geweest; en inderdaed de kaerte voor het Haegspel vervat deswegens :

En zoo wie *dbeste Ebatement* zal spelen
 Nieuwe oft oudt, sonder *schimp* oft *vilonye*,
 Maer die steden apaert, dies wy u bevelen,
 Speelt dat *minst* bekent is, in onsen tye.

Zonderling genoeg dat men onaengezien het kluchtspel het onderwerp der prologe had voorgeschreven. Deze moest namelyk voorstellen :

Hoe oirboirlijk ons syn, die cloecke Engienen,
 Cooplieden, die rechtveerdich handelen eenpaer.

En het waren de *Lelikens wten dale* van Leeuwen die er den opperprys by behaelden, deze was een zilveren stads wapenschild van drie oncen, en de tweede het wapenschild der schilders.

Behalve de reeds gemelde pryzen, werden er nog gegeven aen de konstigste zinspreuk met hare beschryving in dichtmaet, aen 't schoonste vieren, dat is het prachtigste verlichten aen de voorgevels der herbergen waer de Gilden hunne logementen hadden genomen; aen de personaedje die best zyne rol speelde, aen :

Wie *innocentelijest*, om svreuchts verstereken,
Tsotteken sal maken in *woorden*, in *werken*.
 Met een *sotte factie* incomende fraey.
 Daer men *boerde belachelijest* by mach merken.

Met een woord de lyst vermeldt zeven en twintig pryzen wegende samen honderd dertien oncen en een halve; en onze Violieren hadden in hunne kaerte zeer naief geschreven :

Alle de prijzen sullen goed silver sijn.

De gansche maend van Oogst ging dus in spelen, feesten, vieren of verlichten en banketteren voorby. Op het einde der maend schreef de engelsche zaekgelastigde nog naer het Hof dat hier al de handels- en wisselzakken stilstonden dat men zich in de stad met niets anders bezig hield dan met drinken en feesten; dat men overal hoorde praten en twisten over de steden die dezen of genen prys zouden behalen.

Den 24.ⁿ was het de beurt der optreding van het Haegspel, dat is, de wedstryd voor vryheden en dorpen ook wel voor kamers van minderen rang uit de steden en met minder pracht dan het Landjuweel. Vier rederykkamers hadden zich

voor het Haegspel doen inschryven : dit waren : het Jennette-bloemken van Lier, gezegd de Ongeleerden, het Heybloemken van Turnhout, de bloeiende Wyngaerd van Berchem by Antwerpen, en de Corenbloem van Brussel. Dezen deden op gemelden dag hunne plegtige intrede, tussehen twee en zes ure, met hunne prinsen, herauten, lakeijen en speellieden, met dezelfde staetsie, die wy reeds by de intrede der hoogere gilden gemeld hebben. Den 28.ⁿ speelden de Violieren hunnen welkom en vervolgens de mededingende kamers, op rang als haer by loting was toegewezen. Eenigzins in verband met haren minderen stand hadden zy de vraag op te lossen :

Welek handwerk, oirboirljeste is van doene,
En eerlijeste, nochtans seer cleyn gheacht?

Het Heybloemken van Turnhout behaalde den oppersten prys met zyn spel van sinne getiteld : de Akkerbouw.

Even als voor het Landjuweel waren de pryzen voor het Haegspel menigvuldig, en verscheiden der mededingende broederschappen behielden meer dan eene belooning. Zoo erlangde het Jen-

uette-bloemken van Lier den oppersten prys van 't lamelykste en jenste inkomen van de steden, den tweeden van 't beste ebatement, den derden van het spel van sinne, den eenigen van de prologe op het voorgeschreven onderwerp : Hoe elk behoort gerust te zyn in zyn deel; den tweeden van 't schoonste vieren — den eenigen van de boerdelykste of belachelykste factie, den tweeden 't onnoozelste den zot te maken. In alles waren er negentien pryzen, uitmakende negentien oncen zilver.

Zulk was de samenstel van ons luisterrykste maer tevens van ons laetste rederykersfeest. De Duitschers en de Engelschen, die er ooggetuigen van waren, schreven er over aen hunne land- en tydgenooten met uitbundige verwondering; en betuigden hun leed van in hun vaderland geene dergelyke instellingen te bezitten. Diezelfde schryvers zyn het ook eens nopens de strekking der menigvuldige gilden van de Nederlanden en den geest harer werkzaemheden, makende de aenmerking dat hare spelen en vergaderingen meer tot de hervorming in onze landen bydroegen dan de schriften van Luther.

WOUTER DE KUNSTENAER.

In eene volkryke straet van Antwerpen, stond voorheen een huisje, dat zich door zyn uiterlyk verval van de overige wooningen onderscheiden deed.

Het was een dier houten gevels, welke zoo menigvuldig in onze stad bestaan hebben, en thands langzaam verdwynen, om hunne sombere en eigenaerdige gedaente met eene nieuwere, doch kunsteloosere bouworde te verwisselen.

Vele jaren moesten er verloopēn zyn sedert dit huisje eenige herstelling had ondergaen, aen-gezien de muer van het ondergedeelte zoodanig door den tyd geleden had, dat de margelsteenēn,

waermeē hy gebouwen was, uitgekankerd hier en daer te voorschyn kwamen. Nog kon men bespeuren, dat de zwarte eikenhouten vensterluiken nimmer geopend werden; want tussehen hare voegen was, even als op de vooruitspringende rygels, het mos en ahangende kruid gegroeid, dat er door de vogelen, die er hunne nesten hadden, gezaeid was geworden.

Dit schilderachtige verblyf, dat iedereen voor verlaten zou aenzien hebben, werd door eenen man bewoond, die stil en afgetrokken zyne dagen sleet, en zich aen al, wat buiten zyne woning gebeurde, zeer weinig gelegen liet.

De levenswyze van dezen man scheen by sommigen zoo zonderling, dat zy hem als eenen

WOUTER DE KUNSTENAER.

zinnelooze aenzagen; anderen, door kwaedaerdigheid gedreven en de afgetrokkenheid van hunnen buerman niet duldende, noemden hem, uit misachting, menschenhater.

Deze smaednaem, welke hem algemeenlyk werd toegepast, zal welligt geene verwondering baren, wanneer men weet, dat hy nooit by dage zyne wooning verliet, en niet dan des nachts, of wel zeer laet in den avond, zyne wandelingen deed, waer hy by voorkeur een somber en nevelachtig weder voor verkoos.

En toch was de smaednaem, dien men hem gegeven had, niet verdiend. Indien hy wezentlyk een menschenhater ware geweest, zou hy het byzyn eens kinds niet hebben geduld, dat hy sedert eenige jaren ten zynent opvoedde; daerenboven toonde het gelaet van dien man een dier wezens aen, waer niet alleen goedheid en zachtheid op te lezen stonden; maer dat tevens van geest en vernuft getuigde, waeronder eene fyn gevoelige ziel verborgen moest zyn.

Die man was Wouter de Kunstenaer. Dat hy dezès naems weerdig was, bleek vooral uit de toonen eener zachte en welluidende muziek, die op verschillige uren van den dag, de aendacht der voorbygangeren opwekten, en soms zoo hertroerend, zoo hemelsch waren, dat ze bovennatuurlyk schenen. Nu en dan kon men wel eens de streelende melodiën eener romance hooren; maer toch bragten zyne uitvoeringen meestal van die akkoorden voort, welke aen lyden en smert gedenken doen; en inderdaed, de man, die deze jammerklagten zoo meesterlyk zynen snaertuig ontwong, was een dier menschen, welke zich het herte verbryzeld hebben gevoeld, en in het

schoonste der jeugd, wanneer men zonder achterdenken nog wellustig droomen kan, de samenleving onder de hevigste folteringen zyn ontvlugt, om voor hunne geschokte ziel eene uitspanning te zoeken, die by Wouter de muziek gegeven had.

Eens dat onze Kunstenaer, als naer gewoonte zyn snaertuig bespeelde, werd hy gestoord door het aenrollen eens rytuigs, dat voor zyne wooning stil hield. Door nieuwsgierigheid gedreven, snelde hy haestig naer het venster; want hy kon niet begrypen wat dit beteekenen mogt, daer er zich sedert vele jaren geen dergelyk geval meer had opgedaen. Nadat de voerman herhaelde malen had aengeklopt, opende Wouter de deur, en een man, die het voorkomen eens vreemdelings had, trad uit het rytuig het huisje in.

Door verrassing getroffen, bleef Wouter den man die binnengekomen was, aenstaren. Niet wetende of hy waerheid zag of droomde, waegde hy slechts den vreemdeling een woord tot verwelkoming toe te sturen; doeh deze, Wouter's verslagenheid bemerkende, vloog hem driftig om den hals, en riep :

— Wouter, vriend!... Ik heb u dan levend weër gevonden.

— Hendrik!... indien ik my niet bedrieg, — riep Wouter ter zelfder tyd, — gy hier?

— Ja, Wouter, het is Hendrik, die den vriend zyner jeugd nog niet vergeten heeft, en die zyne betrekkingen voor eenen tyd verlaet, om u te komen opzoeken.

— Wees welkom in myn huis, dierbare vriend, — hernam Wouter, terwyl hy Hendrik nogmaels de hand drukte en hy hem in eene kamer leidde.

De persoon, die zoo onverwacht by Wouter aenkam, was van jongs af, de boezemvriend onzes Kunstenaers geweest. Twintig jaren geleden had hy, by het afsterven zyner ouders, de stad verlaten, om zich naer Amerika te begeven, by een bloedverwant, die daer een handelshuis van groot aanzien bezat, en die, na zyne dood, alle zyne ryke bezittingen aen Hendrik zou overgelaten hebben. Toen de beide vrienden elkander den vaerwel zegden, hadden zy wederzyds, tot instandhouding hunner vriendschap, eene briefwisseling beloofd, die eenigen tyd had voortgeduerd; doch die, door omstandigheden in het latere leven van Wouter opgedaen, geheel onderbroken was. Ofsehoon de betrekkingen door Wouter het eerste opgehouden werden, waren hem nogtans later door zynen vriend menigvuldige brieven toegezonden, die hy allen onbeantwoord gelaten had. Deze nalatigheid, welke voor Hendrik een raetsel bleef, en de zucht om zyn vaderland nog eenmaal weder te zien, hadden by hem het voornemen doen ontstaen van eene terugreis naer zyne geboortestad te doen, alwaer hy dan de sporen van zynen ouden vriend zou hebben opgezocht. De moeijelykheden, die er in dien tyd nog bestonden om eene overreis te doen, en de belangen van Hendrik's bloedverwant hadden altyd een beletsel geweest om dit voornemen ten uitvoer te brengen; maer toen deze laetste overleden was, hadden intusschen de gemakkelyke inrigtingen der stoomvaartuigen hem in staet gesteld zyne lauggewenschte reis te kunnen ondernemen.

Hendrik's eerste zorgen, na de dood van zynen bloedverwant, waren dan geweest, de zaken van het sterfluis te regelen, en wanneer hy in volle

bezit der goederen getreden was, ondernam hy zyne reis en was hy, by de aenkomst in zyne geboortestad, regtstreeks naer de wooning van Wouter gesneld.

Het vertrek, waer de beide vrienden binnentraden, was eene vierkante duistere kamer met gouden leër behangen. Deze plaets versierde eene hardhouten kast met beeldwerk besneden, die, door hare schoonheid en kunstige bewerking, een echt pronkjuweel der middeleeuwen genoemd mogt worden. Tafel en stoelen waren in den zelfden aerd; maer, in plaets van zachte kussens, waren de zetels met leder bespannen en rondom met koppen van geelkoperen nagelen afgelegd. In eenen hoek der kamer, op eenen kleinen afstand van het vensterraem, stond een muzieklessenaer, met een open muziekboek op; daer naest, op eenen stoel, lag de vedel, die dagelyks door Wouter werd bespeeld.

— Nog altyd hetzelfde huis, — riep Hendrik, toen hy in de kamer trad.

— Gelyk gy ziet, vriend, — antwoordde Wouter, — is alles hier hetzelfde gebleven, behalve ik, die eer onder het lyden dan onder eenen hoogen ouderdom ben grys geworden.

En waerlyk, Wouter's haren waren wit, ofsehoon hy slechts eenen veertigjarigen leeftyd bereikte.

Het lot, dat u getroffen heeft, moest dan wel bitter zyn, — sprak Hendrik, terwyl hy Wouter ondervragend aenzag, — nogtans uwe laetste brieven hebben my over dit alles in onwetendheid gelaten.

— Hendrik, verpletterd onder den slag, die op eens den schoonsten droom myner jongelings-

jaren vernietigde, was my alle moed ontgaen; ik dacht niet meer aan u; want eene doodende geest-overspanning had zich myns meester gemaakt. Deze wanhopige toestand is de oorzaak van myn stilzwygen geweest.

— Gy waert dan vergeten, Wouter, dat er nog een vriend bestond, die zich om u bekommeren kon.

— Vergeef my en beschuldig my niet, indien ge belangen stelt in de folteringën, die ik heb geleden. Luister en oordeel of ik pligtig ben.

De beide vrienden zetteden zich aan de tafel en Wouter begon het volgende verhaal :

« Wanneer wy door de zee gescheiden waren, bevond ik my alleen. Gewoon aan onze vriendschappelyke samenkomsten, kon ik slecht gelooven dat gy vertrokken waert; in die oogenblikken van vertwyfeling, verliet ik onbewust myn huis, en zonder te weten waarheen, was ik op de plaats waer wy elkander den afscheidskus gedrukt hebben. Daer stond ik dan soms geheele uren, myne oogën op den onmetelyken gezigteinder gerigt, alsof ik de plaats bereiken wilde, waer gy heen getogen waert. Dan voelde ik die broederlyke genegenheid, die wy elkander toedroegen in myn hert opwellen en, Hendrik, meer dan eens, heb ik op die plaats uw vertrek beweend; maer de gedachten, dat gy in dit andere werelddeel gelukkig zoudt zyn, stelden dan een einde aan deze smart en deden my zooveel genoeg smaken, dat ik u soms benyden kon... Lang, ja zeer lang heeft die worsteling met myzelven voortgeduerd.

» Toen ik eindelyk aan uw afwezen gewoon werd, was ik in kennis geraekt met menschen, die men door hunne schynbare aengekleefdheid

als vrienden groeten zou; doch weldra ondervond ik, dat ze een masker droegen, waerachter hunne valsche gevoelens verborgen waren, en dat de schyn van verkleefdheid, die ze my toedroegen, alleenlyk diende om my tot speelbal van hunne geheimen te maken; want als ik op hunne vriendschap rekenen moest, stond ik alleen, en laster en spot werden dan myn deel.

» Onder deze menschen, bevond zich een man, die, gelyk ik, door hunnen lagen handel bedrogen was. Zyne goede inborst en opregt karakter hadden my voor hem zooveel genegenheid doen opvatten, dat ik weldra in hem den boezemynd door uw afwezen verloren, had wedergevonden.

» De nauwe betrekkingen, die ik met dezen nieuwen vriend had aengeknoopt, werden door onze overeenstemming dagelyks nog vergroot, en, daer wy beide een bedryf uitoefenden dat ons veel vryheid overliet, gebruikten wy onze ledige uren aan de studie der muziek, en, als wy ons ongenegen gevoelden of door vermoeijenis de snaertuigen hadden nedergelegd, deden wy eene wandeling, om verluchting of nieuwe krachten aan onzen geest by te zetten. »

— Deze was de persoon, van wien gy my dikwyls in uwe brieven gesproken hebt, — onderbrak Hendrik.

— Dezelfde, — antwoordde Wouter, en ging weder voort :

« Eene dezer wandelingen is my noodlottig geworden. De toevallige ontmoeting, die ik eens had, heeft my het leven vergald en my dood voor de wereld gemaakt.

» Het was in den namiddag van eenen dier sehoone dagen, die de lente alleen maer bieden

kan. Ieder stedeling gevoelt zich alsdan verrukt, en kan het verlangen niet wederstaen, om de frissche en geurige veldlucht te gaen ademen. Het groenwordend geboomte, de pas ontlokene bloemen, het dartele en blyde gevogelte doet, als het ware, de natuer herleven, en laet den mensch zooveel stof tot overdenking, dat hy door verrukking vervoerd, soms den Schepper danken moet voor alle het schoone, dat hem op aerde ter genieting geschonken is.

» Onder deze gewaerwordingen bevond ik my dien namiddag met mynen vriend, in de weelderige en aengename wandeldreven, die zich zoo menigvuldig romdom onze stad bevinden en de wandelaren er tydens hun verblyf in eene lustwarande leven doen. Eenige schreden voor ons had ik sedert langen tyd eenen ouden heer met eene jonge juffer aen den arm opgemerkt, die, even als wy, het schoone weder schenen ten nutte hebben gemaakt. Zonder te weten waerom, waren myne oogen gedurig op dit paer gevestigd en, toen wy hen langzaam genaderd waren, werd ik door de schoonheid van dit meisje zoo zeer verrast, dat ik slecht na kon laten, de aendacht van mynen vriend voor dit lieve wezen op te wekken. Ontsteld zag hy door mynen uitroep op, en aen zyne ingetrokkenheid kon ik bemerken dat deze persoonen hem niet vreemd moesten zyn. Myn vermoeden werd alras bevestigd; want nauwelyks hadden zy ons gezien, of een beleefde groet was dadelyk het gevolg, die pligtshalve door ons beantwoord werd. Intusschen waren wy het paer genaderd en, onder het aenknoopen van een gesprek, traden wy in hun gezelschap voort.

» Dit bragt my in de gelegenheid om het

meisje van naderby te zien en, Hendrik! in myn leven, had ik nog geene schoonere vrouw ontmoet. Haer aengezigt was blank als de sneeuw, en werd door eenen zachten blos op de wangen gekleurd. Ravenzwarte lokken, waer de wind in speelde, zwierden haer om de slapen en zette de groote blauwe oogen, die haer in het hoofd blonken, zooveel betoovering by, dat hunne blikken, die onder de zwartzyden wenkbrauwen zoo zacht en innemend waren, u voor dit lieve wezen verteeren konden; daerby was zy zoo rank en fyn van gestalte, dat ge welligt voor eene aenraking van haer tengere lichaam zoudt hebben teruggedeeind, had niet het zachte geluid van hare zoete stem, waervan ieder woord zoo aengenaem in de ooren klonk, alle uwe aendacht noodig gehad.

» Het geval wilde dat ik juist aen de zyde van deze schoone ging; en terwyl myn vriend met haer en den ouderling over onverschillige zaken sprak, stapte ik stilzwygend en in gedachten verzonken voort.

» Wat er gedurende dien tyd, in myn binnenste omging, weet ik niet; een brandend verlangen, waeraen ik geene beteekenis hechten kon, had my het herte geraekt, en deed myn boezem zoo hevige jagen, dat my de ademhaling moeijelyk geworden was. Na eenen langen tyd, als in stryd met myzelven te hebben voortgegaen, werd ik eindelyk door de stem van den ouderling uit myne mymering gewekt. Het gesprek van het gezelschap was namelyk op de muziek gevallen, en daer myn vriend hen had bekend gemaakt, dat ik in die kunst niet onhandig was, werden wy beide verzocht, den opvolgenden avond by hen aen huis te komen doorbrengen.

» Beter kon myn verlangen om in betrekking met deze familie te komen, niet voldaan worden; ik was de eerste geweest, om dit voorstel aen te nemen, en toen ik, na hen verlaten te hebben, huiswaerts keerde, legde ik my des avonds met eene blyde verwachting voor den toekomenden dag ter rust.

» Des anderen daegs wachtte ik met ongeduld mynen vriend; want het was hy, die my by haer geleiden moest, en, toen hy eindelyk gekomen was, traden wy beide naer hare woon.

» O! Hendrik, hoe genoegelyk is my die avond geweest... Verbeeld u eene zael, waer niets door de hand der kunst is gespaerd geworden om pracht en luister by te zetten, en waer zich de welriekendste en verkwikkendste geuren verspreidden, die de zinnen streelen kunnen. Te midden van alle deze weelde, zat voor eene piano de maegd, die my sedert hare ontmoeting onder de bekoorlykste vormen onophoudend voor het oog zweefde. Met eene hemelschoone stem, zong zy, door myne vedel begeleid, de betooverendste liederen, welke door de genie der grootste meesters waren uitgedacht en het krachtvol gevoel, maermede zy deze uitvoerde, hadden myn geest zoo verre verdwaeld, dat ik soms nog voort bleef spelen, als haer lied geëindigd was.

» Meer dan eens hebben myne droomeryen dien avond den spotlust der aenwezige persoonen opgewekt, en by poozen lachten zy zoo luidruchtig, dat het schaemrood my op de wangen steeg.

» Nadat de avondparty geëindigd was, en dat ik my alleen in myne wooning bevond, gevoelde ik dat de schoone zangster my het hert had geraakt. De lieve toonen harer stem, het zachte

geluid der muzick klonk my nog als een weergalm door het oor, en was zoo zalig, zoo streelend voor my, dat ik eenen geruimen tyd in overdenking zitten bleef.

» Ach! hoe trachtte ik toen om haer weder te zien, en door die zielensmert gedreven, liet ik later geene gelegenheid onbeproofd, tot ik eindelyk myn brandend verlangen verwezentlykt zag... Ja, Hendrik, wy hadden elkander verstaen.... zy beminde my...

» Nu dacht ik my het gelukkigste schepsel op aerde te zyn... Ik minde en werd bemind van eene maegd die my van elk kon beneden worden; maer myn geluk was van korten duer; ik mogt de zaligheid niet smaken, die anderen zoo mild beschoren is.

» Eens op eenen morgend, dat ik het lievelingslied myner schoone op de vedel speelde, hoorde ik een zachtgeklop aen myne deur; met haest sprong ik van mynen stoel, opende de deur, en God! het was myne geliefde. Gevolgd van hare dienstmaegd trad zy myne kamer in. Verwonderd over dit overnacht bezoek, deinsde ik terug, alsof een voorgevoel van hetgeen gebeuren zou, in my gesproken had.

» — Verschoon, my Wouter, — zegde zy op eenen zachten toon, — dat ik zoo vermetel ben, in uwe wooning te treden.....

» Half verlegen reikte ik haer myne hand en vroeg :

» — Welk bezoek kan my aengenameer als het uwe zyn, Eliza?

» — De liefde die gy my toedroegt, bewyst my zulks; — was haer antwoord, — nochtans moet ik u bekennen, Wouter, dat de oorzaak myner

komst, voor ons beide noodlottig is. — En na dit gezegde, borst zy in tranen los.

» By het zien van die tranen, werd ik door eene yskoude trilling aengedaen en myne ontroering niet meer kunnende verbergen, hygde ik om te weten wat de oorzaak harer droefheid mogt zyn.

» — Eliza, — riep ik als uitzinnig, — Eliza, o, zeg my toch waerom gy die tranen stort.

» — Vergeef my, Wouter, vergeef; het is voor de laetste mael dat gy my ziet. — En snikkend stortte zy voor my op den grond.

» Dit was te veel, en, indien alle de pynen der hel my op eenmael te gelyk getroffen hadden, konden ze my niet meer gefolterd hebben, als deze woorden... O! my dunkt dat ik haer nog voor myne oogen zie. Daer, op den vloer, lag de lieve maegd aen myne voeten, om vergeving smeekende, uitgestrekt, en, terwyl de onschuld op haer engelwezen lag, stond ik met myne armen krampachtig op de borst gedrukt, van wanhoop schier radeloos.

» — Vergeving, — snikte zy voort, — vergeving, Wouter; myn vader, die onze liefde niet kende, heeft my aen eenen andere ten huwelyk geschonken.

» Onbewust van wat ik deed, tilde ik haer van den grond, en plaetste ze op eenen stoel.

» — Aen eenen andere ten huwelyk gegeven! — morde ik, — aen eenen andere... Wie is de vermetele, — riep ik met kracht, — die uwe hand vragen dorst?

» — Ach, Wouter, bedaar, om de liefde die ik u toedraag, bedaar; de wil myns vaders zal onwederroepelyk zyn.

» — Wie is de man? — riep ik op nieuw, — noem my zynen naem.

» — Adolf Van Dale, — antwoordde zy bevreemd.

» — Adolf, myn vriend, — stamelde ik en, by het hooren van dien naem, gevoelde ik my kalmer worden.

» Na eenen tyd in overdenking te zyn geweest, wendde ik my tot haer en zegde:

» — Ga, Eliza, ga en wees gelukkig in uwen echt... Vaerwel. — En by dit laetste woord verliet zy myne woon.

» Zoodra Eliza met hare deerne vertrokken was, ontstak zich in my de zucht tot wraek. De vriend, wien ik alle vertrouwen schonk, had my op eene schandige wyze bedrogen, en zyn lage handel kon nimmer door my vergeven worden. Toen die hevige gemoedgesteltenis my verliet, heeft zich eene vertwyfeling van my meester gemaakt, die my eenen afschrik voor de samenleving inboezemde.

» Ziedaer het lot dat my getroffen heeft. »

Hendrik had met gespannen aendacht het verhael van Wouter aenhoord; doch nieuwsgierig om Eliza's einde te kennen, deed hy de volgende vraag:

— Hebt gy Eliza later nog wedergezien?

— Ja, — antwoordde Wouter, — maer niet zoo als voorheen. Adolf, die Eliza meer voor hare schoonheid dan uit liefde huwde, was, nadat de eerste begoochelingen des huwelyks vervlogen waren, onverschillig aen zyne vrouw geworden, en had zich aen een losbandig leven overgegeven. Door deze handelwyze zag Eliza de zaken van haren echtgenoot langzamerhand ten gronde

gaen en, wanneer eindelyk de schulden tot eene verbazende hoogte gestegen waren, ontvlugtte hy zyne vrouw, haer aen de grootste armoede ten prooi latende. Het verdriet en de schande die Eliza hierdoor te lyden had, werkte zoodanig op haer gemoed, dat zy korten tyd nadien, ziek werd en overleed. Eenige dagen voor hare dood, liet zy my ten harent roepen, en toen ik ze in dien beweenyken toestand wederzag, borst ik in een bitter weenen los.

By het zeggen dezer woorden, vaegde Wouter eene traen uit het oog, die de herinnering aen Eliza had doen opwellen.

— Nauwelyks had ze my gezien, of hare hand vatte de myne, en met eene byna onhoorbare stem fluisterde ze my toe: « Wouter, ik ben wel verre gegaen, met u ten mynent te verzoeken, om haer, die u reeds zooveel deed lyden, in de laetste stonden haers levens nog weder te zien; maer, daer het vertrouwen dat ik in uwe goedheid stelde, my verhopien liet, dat gy de jongste bede van Eliza niet verstooten zult, wendde ik my tot u, om bescherming in te roepen voor een kind, dat weldra weeze worden zal. De eenige telg, die my de echt geschonken heeft, zal zonder vader, zonder moeder op aerde zyn... » Ik had haer verstaen, en plegtig beloofde ik den last te aenveerden, die zy op haer doodsbed my toevertrouwde. Als zy gestorven was, heb ik het

lieve kind, het evenbeeld zynner moeder, onder myne hoede gesteld.

— Dit kind, — vroeg Hendrik, — leeft dit nog?

— Ja, — antwoordde de Kunstenaer, — indien gy het zien wilt, zal het dadelyk hier komen.

By dit gezegde vatte Wouter zyne vedel en begon Eliza's lied te spelen. Niet zoodra hadden de eerste toonen van het snaertuig door de kamer gedreund, of het lieve hoofdje eens kinds vertoonde zich aen de deur; ylings snelde een meisje Wouter te gemoet en vloog hem driftig om den hals. Nadat het kind den Kunstenaer herhaelde malen had gezoend, zette hy zyne kleine lievelinge nevens hem op eenen stoel, en sprak:

— Ziedaer den troost, die Eliza my gelaten heeft.

Hendrik kon het kind niet genoeg bewonderen en, toen hy van zyne verbaesdheid teruggekomen was, zegde hy:

— Wouter, wat vermaek zou dit zyn, zoo ik in gezelschap van u en dit kind myne dagen slyten kon; indien gy aen myne bede wilt voldoen, vertrek met my, en al wat ik bezit, zal u ten dienste staen.

— Het oord verlaten, waer ik misschien... En de Kunstenaer bleef in bedenkning staen.

Of Wouter met Hendrik vertrokken is, weten wy niet; maer wat wy verzekeren kunnen, is dat hy later van niemand meer gezien werd.

B. J. MEES.

EEN BLIK IN ONZE GESCHIEDENIS.

I.

Als zich 't verleden in de bladen
Van 's lands chronyken openstrekt,
En ieder blad met euveldaden,
Met bloed en tranen is bevekt;
Als voor myn geest, in sloten en kasteelen,
De Moedwil ryst, godtergend in zyn trots,
En 't arme volk, gedwee aen zyn bevelen,
Bukt voor zyn dwang, als voor de straffe Gods, —
Dan, trotsche zoon van beter dagen,
Door eigenweerde als de adel vry,
Houd ik het oog ter neêr geslagen,
En 'k vloek de dwinglandy.

Maer toen hier Regt en Vryheid troonden,
En 's lands Gemeenten in hun magt
Zich groot en de eere weerdig toonden,
Die hun de ontvoogde weereld bracht;
Wanneer de Gilden, grootsch op hun bannieren,
Als reuzen van geluk en vryheidszin,
De aenbeden zinnebeelden lieten zwieren
Van BURGERDEUGD EN ROEM EN BROEDERMIN, —
Ha! dan vergeet ik dwang en snoodheid;
Het herte klopt my aengedaen;
En juichend om der vaedren grootheid,
Roep ik hun glorie aen!

o Wie, wie ziet niet opgetogen
Die lange reeks van Dekens aen,
Die Ruwaerts, voor wie vorsten bogen,
Aen 't hoofd van Gilde en Neering staen?
De welvaert bloeide in elke vrye stede,
Als de aerde voor den lach der lentezon;
En 't vaderland, ontwikkeld in den vrede,
Werd 't magtig oord dat geen geweld verwon.
Wee! die een enkel haer mogt deeren
Van 't vrye hoofd der Vlaemsche Maegd:
Niet strafloos liet zy zich onteeren, —
Haer kroost was onversaegd!

Voorwaer 't was heerlyk om aenschouwen,
By 't naedren van het minst gevaer,
De krygsbannier te zien ontvouwen
Aen 't hoofd van iedere ambachtsschaer;
't Was grootsch hoe over steden, over dorpen
Eén zelfde kreet herklonk uit elks gemoed;
Hoe elke hoon, den lande toegeworpen,
Werd uitgewischt in 't vyandyke bloed.
Een legerdrom werd elke Gilde,
Elk burgerhert een leeuwenborst,
Waer men hun vryheid schenden wilde,
Hun boeijen brengen dorst.

Maer eedler schiept gy uwe gunsten,
 Aloude Gilden, toen uw schoot
 Zich als het heiligdom der kunsten
 Voor 't verste nageslacht ontsloot.
 Toen gy die ster deedt opgaen uit uw midden,
 Die gloriester, waervoor de weereld knielt;
 Die Vlaendrens naem omglanst en doet aenbidden
 Zoo ver het Schoone een sterveling bezielt;
 Toen gy niet slechts de lyfsontslaving,
 De zuil der vryheid hebt gesticht;
 Maer tevens aen de geestbeschaving
 Een troon hebt opgerigt!

Ziet gy die ryke vanen wapperen,
 Te midden van dien digten stoet?
 Het zyn de standaerds niet der dapperen
 Die stryden gaen voor kroost en goed.
 't Klaroen weerschalt, — maer laet geen krygstoon hooren;
 De beijaert speelt, — geen noodklok wordt geluid;
 De landsvlag waeit en zwiert van elken toren, —
 Doch zy en daegt den vyand thans niet uit.
 « Ten feest!» weérklonk het «voor 's lands zonen!»
 En stad op stad juichte om die gunst,
 En ieder komt zyn hulde toonen
 Aen vorsten van de kunst!

En, cilaes! al deze grootheid,
 Al deze eigenweerde viel,
 Als een renzenlyk dat neêrzakt
 By 't ontglippen van de ziel.
 Niets van 't grootsch en edel voorkroost
 Blyft aen 't huidig nageslacht,
 Dan éen strael der gloriezonne,
 Dan een schaduwzyner magt....

Gilden! waer zyn uwe Dekens,
 Waer de trotsche Ruwaerts thans,
 Weereldburgers voor de volken,
 Stichters van het heil huns lands?

Getuigt van deze kunstmonarchen,
 Herinringszuilen van 't voorheen,
 Gewyde tempelen, reuzenwerken
 En raedspaleizen onzer steen!
 Vermeldt hunne eer, bezielde tafereelen,
 Die onze altaren, ons museums siert!
 Geschiedboek, schets de pracht der Landjuweelen,
 Staef de edele eer die hun bewezen wierd! —
 Doch neen! er hoeven geen chronyken
 Opdat men hun gewrochten noem':
 Heel de aerd wil met hun werken pryken,
 De weereld is hun roem!

Roem, vryheid, magt en weelde!
 Dit was uw aendeel eeuwen lang,
 En wat uw kunstkroost minde en teelde,
 o Vlaendren, schonk u eererang.
 Uw burgerschap was adel in de weereld;
 Geen grootheid deed u knielen voor haer staf;
 Uwe eerekroon, slechts door gesteente ompeerd
 Van eigen roem, straelde op de volken af.
 Itaelje zag 't, — de ryke kroone
 Der Zuidermaegd verdoofde in glans,
 Waer 't achtbaer hoofd der Noorderschoone
 Blonk in zyn stralenkrans!

II.

Waer de reeks van kunstmonarchen,
 Opgestaen in uwen schoot,
 Voor wier scheppingsgeest de weereld
 Zich het needrig hoofd ontbloot?
 Ach! waer zyt gy-zelf? — Gevallen,
 Als door Godes hand gesneefd! —
 Ook, wat kan het lichaem baten
 Als de ziel 't verlaten heelt?...

Vryheid, moeder van de welvaert,
 Oudste telg van 't fiere Gent,
 Zoo gy Vlaenderen nog lief hebt,
 Waerom zucht het in ellend?

Immer was zyn vruchtbre bodem,
Immer was het schoone land
't Lustverblyf door u verkozen,
En zyn kroost aen heil verwant.

Thans, eilaes! thans knaegt de kanker
Der verarming aen zyn hert,
En de dood zwaeit wreed zyn zeissen
Door dit oord van rouw en smert...
Nooit liet gy uw kroost in lyden,
Weelde strooit ge als bloesem neêr, —
Dierbre vryheid, ach! bewoont gy
't Lieve Vlaenderen niet meer?...

Ha! wy zyn uw naem onwaardig,
Schimmen van ons voorgeslacht!
Spyts uw grootheid wordt *ons* hulde aen
Vreemde minderheid gebracht.
Zy die eeuwen u aanbaden,
Zyn eilaes! *ons* godendom;

Uwe slaven zyn *ons* meesters,
Zelfs de kunst kruipt voor hen om!

Vrye geest van Artevelde,
Geest die weereiden bezielt,
Zie uw Vlaendren, na vyf eeuwen,
Voor het vreemde neêrgekniel!
Wend uwe oogen van ons henen,
Rubens, God van 't kunstgebied!
Vreemde dwaelzin streelt de zonen
Wien ge u-zelf ten voorbeeld liet.

Eeuwen, die aen onze vaedren
't Offer uwer hulde plengt,
Is het niets, niets dan hun glorie
Dat gy tot ons overbrengt?
Blyft geen hoop op eigen grootheid
Ons meer over? — God! verniel
Ook dien roem, — die schande! — of geef ons
Ook hun daden, ook hun ziel!

III.

Maer neen! geen toon van wanhoop meer.
Geen hulpeloos misbaer!
Laf wie vergeefs of raedloos weent
By akelig gevaer!
Niet als de golven om een prooi
Zich rollen hoog en grauw,
Mag als een kind de zeeman staen,
En kermen als een vrouw.
Toen vreemde legers onzen grond
Met ketens dorsten naedren,
Was niet de schrik, maer heldenmoed,
De redding onzer vaedren!
De nood is voor het hert als 't vuer
Waer yzer in verstaelt:
Wie man is beeft of wanhoopt niet,
Maer valt of zegepraelt!

Voor alle rampen is er heul: —
Na storm komt zonneshyn;
't Oasis biedt zyn lommer aen
Den doler der woestyn;
De lentezon brengt doornen voort,
Maer ook ontluikt zy roozen;
En vlekkeloos blyft de onschuld toch
Te midden van de boezen;
Den slaef ontgaet de hope niet;
De lyder heeft het graf;
't Vervallen volk zyn dichters, ter
Verzachting zyner straf!

Ja, Vlaendren heeft zyn dichterehoor,
Zyn ry van kunstnaren,

Wier ziel niet slaefs hare offers plengt
Op ongewyde altaren.

Altyd heft in 't gedrang des volks,
Waerdoor Gods aden zweeft,
Zich menig voorhoofd dat de hand
Der Kunst bestempeld heeft;
En hun genie bindt, als een brug
Twee oevers van een stroom,
't Verleden, — hunne glorie, — aen
De toekomst, — hunnen droom!
Voorloopers van een tyd vol heil,
Vol roem en broederliefde,
Verplegen zy de wonde eens volks,
Hoe lang en diep zy griefde;
En elke zang van liefde en hoop,
Uit hunne borst gestroomd,
Verwezentlykt zich als elk beeld
Door hunne ziel gedroomd!

Aenhoor nu dichters, vlaemsche volk,
Dat naest uw vyand slaept,
Zy reiken u een reddingshand,
Waer de afgrond voor u gaept.
Zie op uw voorgeslacht terug,
Staer uwe toekomst aen,
En bloost gy niet om uw verval,
o Sidder voor 't vergaen!
En gy, door 't vreemde alleen bekoord,
Verzakkers uwer moeders,
Aenhoort hen, bastaerds, 't zelfde lot
Wacht u als uwe broeders!
Aenhoort hen, — elke galm der tael
Die aen uw wiege klouk,
Elk lofgezang van eigen eer,
En niet van vreemden pronk,
Zal eene lichtvonk in den nacht
Van uwe doling schieten,
Zacht als de lentezon, die 't ys
Der bron doet overvlieten.
En spoedig heel de ziel verlicht,
Zal uw herschapen hert
Weêrtrillen by der Barden zang,
By Vlaendrens vreugd of smert.
Vergeefs wordt dan door 't edel choir,
Met een beklemd gemoed,
Niet meer de bange klagt herhaeld,
Waerby de ziele bloedt :

« Verblinde volk, gy roemt op uwe vaedren,
En door u-zelf wordt hunne deugd verzackt;
Gy bergt u achter hunne lauwerblaedren,
En blozend ziet de wandelaer u naekt.
Wat pocht gy op uw vryheid? — Vreemde maget
Die valschen tooi om de enge lenden draget... —
Vereert gy vry den oudenranken aert,
Den eigen geest, de tael van uwe moeder?
Is 't vryheid zich te schamen om zyn broeder,
Verstootling die nog eigen deugd bewaert?...

» Niets is volmact, — steeds dorens aen de roozen... —
Maer opentlyk verzaken wat vereert;
Om de eerste liefdewoorden moeten blozen,
Die aen haer kind een moeder heeft geleerd;
Maer 't wieggebed, lief aen den God der rede,
Verleeren voor eene onbegrepen bede,
Wanneer de jongling 't hoofd verheft als man;
Maer de oude kunst, de bron van Vlaendrens zegen,
Maer eigen magt en grootheid ruilen tegen
Naäpery, — daer gruwet de Vryheid van!

» Vry, vlaemsche volk? — Is dan de boei der zielen
Geen zwaerder dwang dan ketens aen den voet? —
Het woest geweld kan gansch een volk vernielen,
Als nog zyn geest de puinen spreken doet! —
En gy, eilaes! terwyl op alle volken
Verlichting stroomt, als zonlicht door de wolken;
Terwyl slechts heil hun toelacht in 't verschiet,
Blyft gy van kunst-, van zielenlicht verstoken,
En nog geen hoop is voor u aengebroke,
Nog streelt het eind van uwe ellende u niet.

» Vry, — en van uit de hut der bedelaren
Ten hoogsten rang leidt slechts de Bastaerdy, —
Onteerde vrouw, met bloemen in de haren
En klatergoud gestikt op haer kleedy! —
Wie haer vereert, klimt aen heur hand van schrede
Tot schrede omhoog, tot op de laetste trede
Van haren troon, — zy, afgodin der kunst!
Maer wee den dichter in de tael der vaedren,
Den kunstenaer die de echte lauwerblaedren
Van 't voorkroost mint, — voor hen is geene gunst!

» Vry, — en 't Geregt beschuldigt en veroordeelt,
 En 't Ongeluk, eilaes! heeft niets verstaen....
 Wat of 't gewis der onschuld hem bevoordeelt?
 Den aengeklaegde doet men 't mondslot aen.
 Reeds is 't schavot voor velen opgeslagen,
 Als zy welligt in hunne ziel nog vragen:
 Myn God, wat was dan toch myn wanbedryf?...

 Geen midden, — men is slaef of vry volkomen! —
 Eilaes! eilaes! ons vryheden zy droomen, —
 Een gouden boei laet ook een groef in 't lyf....

» Lof, gunsten, heil, — maer ook de vlek der schande
 Aen u die eigen aert verloochend hebt!
 Waent gy misschien, o bastaerds van den lande,
 Dat men de zielen als uw hert herschept? —
 God gaf den volken eigen tael en zeden;
 Zy zyn de roem en spiegel van 't verleden;
 Gy rooft ze niet voor mode dezer eeuw!
 En mogt ooit vreemde magt den lande naedren,
 Dan vindt ge alleen nog redding in der vaedren
 Alouden kreet: « Op! Vlaënderen den Leeuw!»

» Ach! Vlaëndrens Maegd, zoolang ten ryksten troone
 Gezeten, is een beedlaresse thans....
 En niets zou schuld zyn, Godgeliefde Schoone,
 Dat Gy thans zucht om uw vorstinnenglans?
 Wel hard moet U 't stiefvaderlyk behandlen
 Zyn, naest uw waelsche zuster, die mag wandlen
 Op bloemen, wen Gy slechts op doornen treedt;
 Wel hard, waer U de ruwe lievelinge
 Des huizes trots durft aenzien, als ontvinge
 Zy 't leven niet van wie U leven deed....

» Herry's, o volk! in uwen ouden luister!
 Te lang reeds duert uw akelige nacht.
 Op! — 't schoonste licht komt na het grootste duister,
 Na lange smert is vreugde meerder zacht.
 Herry'st, o Gilden! laet uw kunstbanieren
 Plegtstatig voor het oog der volken zwieren,
 Ontrolt de vlag der oude glorie weër!
 De Kunst alleen bedekt de vlek der schande;
 Haer hand leide eens de Maget van den lande
 Ten troon der weelde en vryheid van weleer!»

o Wees niet langer, vlaemsehe volk,
 Voor uwe dichters doof:
 Put in hun zangen hoop en moed,
 En wil in hun geloof!
 o Wee! zoo gy hun reddingsstem
 Veracht; zoo vreemde toonen,
 Zoo wuft gezang u meer verlokt,
 Verblinde bastaerdzonen;
 Of zoo gy slapen blyft, o volk,
 Waer de afgrond naest u gaept; —
 Eilaes! dan waer 't geen sluimer, maer
 De doodslaep dien gy slaept....

En gy die misschien vallen zult,
 Beledigd en misaecht,
 De Tyd, o Dichters, wreekt wie trouw
 Zyn zending heeft volbracht.
 Uw naem toch, rein als het gezang
 Dat u de Godheid geeft,
 Blyft onbezoedeld van de vlek
 Die op den lande kleeft.
 Als voogden van het Paradys,
 Te teër voor ruwe lucht,
 Zyn nog uw veedren glansend by
 't Hernemen uwer vlugt!

J. DE GEYTER.

ABRAHAM JANSSENS, MARTEN PEPYN,

EX

DE SCHRYVERS DER LEVENS VAN DE NEDERLANDSCHE KUNSTSCHILDERS.

Tusschen de meesters, die in de XVIIe eeuw den kunstroom van Antwerpen ten top deden stygen, bekleedt Abraham Janssens, de oude, zonder tegenspraek, eene der aanzienlykste plaetsen. Indien zyne voortbrengsels voor de meesterstukken van Peeter Pauwel Rubens en van Antoni Van Dyck moeten wyken, dan ten minste verdient zyn naem met die van Adam Van Noort, van Otho Van Veen, van Jacob Jordaens, enz. een der eerste opgenomen te worden tusschen die welke de Vlaemsche school het meest tot eer strekken.

Onder dit opzigt heeft onze Abraham Janssens zich niet van het nageslacht te beklagen. Houbraken, Campo Weyerman, Descamps, enz., om

niet te spreken van onze tydgenooten, doen hulde aen 's meesters verhevene talenten, en Campo aertzelt zelfs niet te bekennen dat de beruchte kunstschilder *in veele deelen voor den grooten P. P. Rubens niet behoefde te wijken*. Doch indien men den schilder heeft regt laten wedervaren, met den man is het geheel anders gelegen. Janssens, onder de pen van Arnold Houbraken en zyne opvolgers tot den huidigen dage toe, is een der verachtlykste persoonaedjes welke men zich kunne verbeelden. Afgunst, overdrevene echtliedde, luijaerdij en dronkenschap, ziet daer wat men onzen beroemden medeburger ten laste legt, en, haesten wy ons het te zeggen, zonder regt of reden.

Doch om dezen vuigen laster des te beter te

wederleggen, dunkt het ons niet onnoodig den lezeren voor te stellen wat Houbraken en zyne naeste opvolgers zoo al nopens Janssens in het licht hebben gegeven. Zien wy nogtans alvorens wat Cornelis De Bie, Adriaenszoon, des kunstschilders, in zyn werk dat ten jare 1662 verscheen, ¹ aengaende onzen meester heeft aangestipt. De Bie wiens opstel ruim een dertigtal jaren na de dood van Abraham Janssens verscheen, rept geen enkel woordje van 's mans leven, en bepaelt zich met aen de vruchten zyns penseels eenen welverdienden lof toe te zwaeijen. Dan wendt hy zich tot de jonge schilders en stiert hun zekere raedgevingen toe, die ons in nauw verband schynen te staen met den laster van welken Houbraken zes en vyftig jaren later de eerste aensprekelyke uitgever moest zyn. De Bie vermaent inderdaed de jeugdige kweekelingen, zich niet al te vroeg tot het huwelyk te begeven, uit vrees dat men *meer naer de winst om de schouw te doen rooken*, zou haken, *als naer meerder wetenschap* (bladz. 69). Elders zegt hy dat de edele Schilderkunst of *Pictura den eenighen schroom is van den overdaet* (bl. 72), en hy hekelt op hetzelfde blad, de luijaerdy. Overigens laet de schryver nergens onderstellen dat Abraham's gedrag aen deze lessen zou plaats gegeven hebben, en men weet genoegzaam of De Bie er op uit was om zyn *Gulden Cabinet* met redevoeringjes van allen aerd, hoe ongepast dan ook, op te sieren of te ontsieren, — de lezer kieze.

Tot in 1718 was de eer van Janssens door den druk niet aengerand geworden; wy hebben ten

minste geen bewys van iets dergelyks ontmoet. Maer in het aengehaeld jaer zag de *Groote Schouwburgh der Nederlandtsche Kunstschilders en Schilressen* van Arnold Houbraken het licht te Amsterdam, en Abraham's goede faem werd hem op de koelbloedigste wys, en wy gelooven het, zonder opgezetten wil, ontstolen. Alwie inderdaed het werk van den Hollandsehen schilder-schryver nagaet, en door den omgang met echte oorkonden in staet is gesteld om het naer weerde te schatten, staet verbaesd by het zien van alle de ongerymde en met logenen opgepropte vertelseltjes, die er een aenzienlyk getal bladzyden van beslagen. En daer Houbraken's levenswys niets gemeens schynt gehad te hebben met die van den verachtelyken Campo Weyerman, mag men zonder vermetelheid onderstellen dat de verdichtsels, die hy in zyn *Groote Schouwburgh* aengaende onze Antwerpsehe kunstmeesters opvoert, hem regtstreeks zullen geworden zyn van die liefhebbers welke zorgvuldiglyk armzaligen herbergklap in folianten aenteekenden, en dezen wel ingebonden zynde, als iets kostelyks in hunne boekeryen bewaerden ¹.

Wat er van zy, ziet hier hetgeen Houbraken ons mededeelt als levensbeschryving van Abraham Janssens. Na gezegd te hebben dat Janssens

¹ Getuigen zyn hiervan, onder anderen, de opgaf van eenen nooit bestaen hebbenden Amelius, als bouwmeester des torens onzer Cathedrale (ziet *Almanak der St.-Lukasgilde*, 1854, bl. 4), de liefde van Quinten Massys tot Frans Floris' dochter, de gewaende en door echte stukken gelogenstrafte armoede, tot welke Gillebert Van Schoonbeke op 't einde zyns levens zou vervallen zyn, enz. Overigens hebben wy meer dan eens met dergelyke verzamelingjes van allen aerd kennis gemaakt, en weten wy dat er in Antwerpen nog hedendaegs uitvinders van zulke vertellingjes, welke men gretig tracht te verspreiden, gevonden worden.

¹ *Het gulden Cabinet van de edele vry Schilder-Const.*

te Antwerpen geboren, en een der voornaemste schilders van zynen tyd was, geeft de schryver te kennen dat de verheffing van Rubens, volgens allen schyn, als de eerste oorzaak van Abraham's val moet beschouwd worden. Elders had hy gemeld dat Janssens den prins der Vlaemsche schilders, na dezes terugkomst uit Italië, *met een scheef gezicht aenzag, en hem tot een schilderstryd om den prys uitdaagde, wille, de 't zelve aen 't oordeel van alle koutkenuers stellen*, hetgeen Rubens zou afgeslagen hebben. Houbraken besluit in deze woorden: *Hy (Abraham Janssens) verkoos zyn verderf, te weten de liefde, tot zyne verteestinge, en stiet al zyn welvaren aen den steen van zyne outydige min te mortel. Hy ging met zyne nieuwe vrouw dagelyks ou eene wandeling, en korsterde de ledigheid die hem als een motte verteerde, waerdoor zyn huisgezin in slegten staat, eindelyk tot armoede verviel, terwyl hy met een berooit hoofd omzwervende, troost zocht in de herbergen, en de zwaarigheid met den drank afspoelde*¹.

Het portret is waerlyk niet geveild en komt ons zeer zonderling voor, na de hierboven aengehaelde sermoontjes van Cornelis De Bie. Doch vooraleer wy aen Campo Weyerman en aen Descamps gaen vragen wat ze zoo al van onzen Abraham vernomen hebben, duukt het ons niet ongepast nog eenige oogeblikken by Houbraken stil te blyven staen. De man heeft zich ook met Rubens' leven bezig gehouden, en, onder andere ontdekkingen, gevonden dat Meester Jan Rubens, Peeter Pauwels' vader, van edele afkomst was, en Raedsheer

in den Raed van Braband. Hy vergeet overigens ons te berigten of Barthelmeeus, *den apothecaris*, Jan's vader, ja of neen, een' mortier in zyn wapen voerde, en welke vorst in de XVIe eeuw of vroeger, den adel aen het apothekersbedryf had vastgehecht¹. De herschaping van den Schepen van Antwerpen in eenen Raedsheer van den Raed van Braband schynt ons nog al genoegzaam, is 't niet ten voordeele der geschiedkunde van Houbraken, dan ten minste van zyne inbeeldingskracht te pleiten. Hiervan gaf hy een nieuw bewys, toen Isabella Brant, Peeter Pauwel Rubens' eerste huisvrouw, door hem onder den naem van Catharina Brintes werd aengeteekend². Doch houden wy ons niet langer op met de practjes welke Houbraken nopens Rubens uit den hoek heeft gehaald, en schokschouderen wy niet al te zeer wanneer wy hem de begrafenis van den grooten meester *in St.-Janskerk* zien melden, waer volgens den Hollandschen ongeleerde *zyn grafstee nog te zien was*, in den tyd dat hy schreef³.

Zien wy liever, om ons in eenmael te overtuigen van Houbraken's diepe onkunde nopens der schilderen levens, welke van allen grond ontbloote vertellingjes zyn werk bevat aengaende onzen befaemden medeburger, den deftigen Marten

¹ Zie nopens Barthelmeeus Rubens, grootvader van Peeter Pauwel: F. Verachter. *Généalogie de Pierre Paul Rubens et de sa famille*, p. 10, 34 et 35. — Anvers, 1840.

² *Op. cit.* 1, bl. 62 en 66.

³ *Ibid.* 74. — Onder andere ongerymdheden, zegt Houbraken dat Albertus Rubens, Geheimschryver der Staten van Vlaenderen was geweest, terwyl het grafschrift van dezen geleerden zoon van Peeter Pauwel, in dezes laetsten kapel, binnen St.-Jacobskerk, getuigt dat Albertus het ambt van Secretaris van den Geheimen Raed had waergenomen. Overigens geeft Houbraken Albertus op als een kind van Helena Fourment, Rubens' tweede huisvrouw, terwyl Albertus nit zyns vaders eerste huwelyk was gesproten.

¹ *Op. cit.* 1^e deel, bl. 79, 63 en 80. 's Gravenhage, 1753. Tweeden drnk.

Pepyn. *Gelyk de Arent*, zegt Houbraken, *alle vogelen braveert, alzoo Marten Pepyn in Italiën zynde, streefde zyne tyd- en landgenoten te boven, zulks hy door Italiën en Rome voor een hoogvlieger berucht was, en grooten roem behaalde. — Ik was verlegen, aldus vervolgt de sehryver, waer ik hem plaatsen zoude, tot dat my uit zeker verhaal, 't geen volgen zal, bleek dat hy by 't leven van Pet. Paul. Rubbens (sic) al overleden was. En verder : Rubbens die zyne snelle vlucht in de Konst kende, en hoorde dat hy van Rome naar Brabant stond te komen, was daar over verzet. Maar wanneer kort daar aan het tegendeel van 't gerucht verspreid wierd, te weten dat hy van voornemen verandert, een Roouische vrouw getrouwt had, liet hy zich ontvallen : « Nu Pepyn getrouwt is, heb ik geen vrees dat my alhier iemand zal overtreffen ; of boven 't hoofd komen ¹. »*

Men oordeele thans of de geschiedenis iets gemeens heeft met Houbraken's gewaend leven van Marten Pepyn. Deze had tot ouders Willem, Brusselaer van geboorte en oudkleerkooper van bedryf, ² en Catharina Van den Berch, Willem's tweede huisvrouw ³. Hy werd den 21 February 1575 in O.-L.-V. kerk te Antwerpen, alwaer hy geboren was, gedoopt. Zyn peter was Jan Patilia, zyne meter Esther De Bruene.

In 1600 werd hy vrymeester van St.-Lucas Gilde, in welke zyn vader in 1593 was ontvan-

gen als koopman van schilderyen ¹, bedryf dat deel maakte van den handel van sommige oudekleerkoopers, en trouwde den 1 December van het volgende jaer in O.-L.-V., en niet in St.-Jacobskerk, zoo als wy het elders by misslag geboek hebben, Maria Huybrechts, Adriaen's dochter. Willem Pepyn en Felix Van Lint waren getuigen van dit huwelyk.

Marten won vyf kinderen by deze vrouw, welker naem zoo weinig Italiaensch klinkt. Tusschen deze deed Cathelyn Pepyn zich door hare bekwaemheid in de schilderkunst onderscheiden. Ook werd zy als meesteres in St.-Lucas Gilde aengenomen in 1653-1654.

Ziet hier overigens de opgaef dezer kinderen, welke wy aen den Heer P. Génard te danken hebben : 1° Willem, gedoopt in St.-Jacobs den 1 Augusti 1604. Peter : Willem Pepyn ; meter : Maeyken (Maria) Huybrechts. 2° Adriaen, gedoopt in St.-Andries den 15 Meert 1606. Peter : Adriaen Huybrechts ; meter : Lynken (Catharina) Peppyn of Pepyn. De twee volgende zyn in dezelfde kerk kersten gedaen, 3° Marten, den 9 Mei 1608. Peter : Nicolaes Huberti of Huybrechts, de jonge ; meter : Mie (Maria) De Cleyn. 4° Martha, den 15 Meert 1615. Peter : Paulus De Cleyn ; meter : Isabella Rubens. Deze was Isabella Brant, Jan's dochter, des jongen, en van Juffrouw Clara De Moy, en eerste huisvrouw van den beroemden Peeter Pauwel Rubens ². Welk een zonderling bewys der echtheid van Houbraken's verhael ! — 5° Catharina, gedoopt in

¹ *Op. cit.* I, bl. 78-79.

² Men wachte zich de oudekleerkoopers van dien tyd met de voddeliën van den onzen te verwarren.

³ Ziet op 't einde van het werkje, de aenteekening over Willem Pepyn.

¹ Medegedeeld door den Heer P. Génard.

² Ziet verder de aenteekening over de bloedverwantschap van Isabella Brant met Maria Huybrechts, vrouw van Marten Pepyn.

O.-L.-V. kerk (noord kwaertier), den 13 February 1619; peter : Paulus Croock, echtgenoot van Joanna Pepyn, Willem's dochter; meter : Catharina Huys ¹.

Dat Pepyn zyne geboortestad, na de wederkomst van Rubens uit Italië, bewoonde, blykt reeds waarschijnlijk te zyn door de doopacten zyner twee laetste kinderen. Echte bewyzen van dit verblyf zullen ons overigens niet ontbreken. Zoo vonden wy, dat onze kunstschilder in Juny 1614 als *Consultor* (Raetsman) der Antwerpsche Sodaliteit van O.-L.-V. Boodschap of der getrouwden werd aengesteld. Hy schilderde in 1624, volgens natuer, het portret van den pastoor van Ste-Elisabeth's Gasthuis, Robrecht Hubar, dien hy als overleden op zyn bed, in priesterlyk gewaad; en van verscheidene persoonen omringd, verbeeldde, zoo als men er zich nog kan van overtuigen in de kerk van gemeld gesticht. In 1626, in het jaer zelf dat Marten voor dezen tempel de schoone schilderyen uit het leven van den H. Augustinus vervaerdigde ²,

¹ Ziet deze nota op 't einde van het opstel.

² Het middenstuk verbeeldt den doop van den H. Augustinus door den H. Ambrosius; de zydeuren binnenwaerts, aen den eenen kant, den H. Augustinus als bisschop gewyd, aen den anderen, den Heilige eenen bedlegerigen zieken bystaende. Op de keerzyden, de Heilige aelmoessen nitreikende, en de armen zich tot hem begevende. Alboewel Diercxens, aen wien wy deze beschryving ontleenen, en die overigens de praetjes van Houbraken, nopens Pepyn's leven heeft overgenomen, zegt dat deze tafereelen omtrent 1623 zyn vervaerdigd, kunnen wy verzekeren dat wy er zeer duidelyk het jaertal 1626 op gelezen hebben. Diercxens stelt ook omtrent 1623 het uitvoeren der schilderyen, welke in de kerk van het Gasthuis, den antaer der H. Elisabeth van Hongarië versieren, en Marten tot geene geringe eer strekken. Deze verbeelden, volgens den geleerden Pastoor, de Heilige omringd van hare hovelingen en aen de armen hare kostelyke halssieraden uitdeelende. Op de binnenzyden, de gelukzalige vorstin voor Jesus, haren bruidegom, knielende, en de Heilige stervende. Buitenwaerts, Ste Elisabeth de voeten eens armen die in het gasthuis is aengekomen, wasshende, en de behoefligen naderende tot de Heilige. — *Antverpia Christo nascens et crescens*, tom. VII, fol. 260-261, edit. 1773.

ontving hy, volgens de archiven onzer St.-Lucas Gilde, Fraus Van Boost als leerling. Het was ook alsdan dat hy de verdelging van Pharao's leger in de Roode zee, welk in ons Museum voorkomt, mitvoerde. Wy vonden hem weder op 30 April 1628, als *Consultor* van de Sodaliteit der getrouwden geboekt ¹.

Marten beviel de eer de lange reeks van uitmuntende kunstenaars te openen welke de Sodaliteit van O.-L.-V. Boodschap in de XVIIe en XVIIIe eeuw aen haer hoofd zag. Wy merken op de lysten van haer Magistraet, tussehen het eerste en tweede dienstjaer van onzen schilder, de namen op der *Consultores* David Teniers, den oude, gekozen den 15 October 1623, en Geeraerd Zeegers, den 11 April 1627. Een bekwaem beeldhouwer, afkomstig uit het Bisdom van Luik, Erasmus Quellin, de oude, was hen echter alle voorgegaen, daer hy den 1 Mei 1610 *Consultor* gekozen werd der Sodaliteit van O.-L.-V. Onbevekte Ontvaugenis, opgerecht denzelfden dag tussehen de Walen binnen deze stad verblyvende ².

Voegen wy by hetgeen wy nopens Marten Pepyn hebben aengestipt, dat onze vermaerde stadgenoot Antoni Van Dyck hem ten jaere 1632 de eer aendeed zyn portret te schilderen. En daer de plaet door den beroemden Schelte of Schetselo ³ Van Bolswert, naer dit *conterfeitsel* nitgevoerd, meldt dat Marten alsdan eenen achten- vyftigjarigen ouderdom had bereikt, blykt het dat Pepyn's afbeeldsel later dan den 21 February 1632 is uitgevoerd, vermits hy op dien dag

¹ Ziet op 't einde, de aenteekening over deze Sodaliteit.

² Ziet verder de notas over David Teniers, den oude, Geeraerd Zeegers, den beeldhouwer Erasmus Quellin, den oude, enz.

³ De H. Schetselo wordt den 6 Augusti gevierd.

slechts zeven en vyftig jaren telde ¹. En vermits het bevestigd is dat Van Dyck in 1632 te Brussel aanwezig was en in dit jaer uit België naer Engeland overstak ², valt er niet te twyfelen dat Marten Pepyn alsdan geenszins in Italië verbleef.

Er bestaen ook geene redens om te vermoeden dat onze Marten zich in dit land bevond ten jare 1637, wanneer hy den St.-Norbertus in aanbidding voor het Allerh. Sacrament vervaerdigde, meesterachtig tafereel dat in O.-L.-V. kerk het gedenkstuk van Bernaerd Rottiers en zyne huisvrouw Isabella Jacoba Penninck versiert. Wy vernamen van wylēn den kunstschilder Joseph Gommaer Maes, die op 30 July 1843 overleed, en dit kostbaer voortbrengsel weinigen tyd voor zyne dood *pro Deo* herstelde, dat het, na de vernietiging van St.-Michiels Abtdy, waeraen het toebehoorde, op eene eerlyke wys in het bezit zyns vaders was gekomen, en door dezen verkocht werd aen de familie wier *epitaphium* het thans verrykt. En wien zal men doen gelooven dat onze Antwerpsche Witte Heeren een tafereel dat niet tot autaerstuk bestemd was en aldus kon gederfd worden, in Italië zouden hebben aenbesteed?

Tot hiertoe weet men niet wanneer Marten

Pepyn de luikdeur, die de predicatie van St.-Lucas voorstelt, en zich thans in het Museum bevindt, schilderde. Doch daer deze met die van Otho Vænius, den H. Paulus, vergezeld van den H. Lucas, verschynende voor den Romeinschen Landvoogd Felix, in den altaer der St.-Lucas Gilde, binnen de Cathedrale kerk, aen het tafereel van Marten De Vos, den oude, St.-Lucas de H. Maegd schilderende, mede als sluitdeur tot in 1753 verstrekte, is ze buiten twyfel vervaerdigd vóór den 6 Mei 1634, tydstip der dood van Otho Van Veen ¹. Eventwel, vermits ons het juiste jaertal der uitvoering van dit voortbrengsel niet bekend is, willen wy er geene bewyzen uittrekken.

Zoo is het niet gelegen met de Heilige Familie die certyds in onze St.-Paulus of Predikheeren kerk, het marmere *epitaphium* verrykte, dat Cornelis Celi, in dezen schoonēn tempel, aen zyne moeder Beatrix Nypyser, weduwe van Joris Celi, aen zyne zuster Anna en aen zichzelf had opge-

¹ Ziet P. Visschers. *Iets over Jacob Jonghelinck, Octavio Van Veen*, enz. Antwerpen, 1853, bl. 21. — Wy nemen deze gelegenheid waer om te verklaren dat de verryzenis van den zoon der weduwe van Naïm, tafereel welk den omgang der Choor van O.-L.-V. kerk versiert, en, volgens onze opgaven, door onzen Eerw. vriend als een voortbrengsel van Otho Van Veen is geboekt, geenszins door dezen meester werd uitgevoerd, maar wel door den kunstryken en te weinig bekenden schilder Ambroos Francken, den oude, wiens stukken meermaels aen Otho toegeschreven worden. Voegen wy hier by, dat ons tegenwoordig gezegde op een grondig onderzoek is gesteund. Wy hebben thans ook de volle overtuiging dat Ambroos Francken, de oude, de uitvoerder is van het Laetste Avondmael, welk in de Ste Ursula kapel binnen O.-L.-V. kerk prykt. Men weet dat dit schoon kunststuk certyds den Autaer der kapel van het Heilig Sacrament in gezegde kerk versierde, en als door Otho Vænius gepenseeld, werd gehouden. Van den anderen kant, heeft men in St.-Jacobs kerk het bestaen van dry schilderyen door Otho Vænius in zynen eersten trant uitgevoerd, sedert weinigen tyd bestadigd. Wy hopen binnen kort deze kunststukken elders aen te duiden.

¹ De plaet bevat de volgende regelen: *Me pictorem pictor pinxit D. Ant. Van Dyck eques illustris A^o D. 1632 aet. me LVIII*. Hetgeen aldus kan worden vertaald: de vermaerde Ridder Heer Antoni Van Dyck, schilder, heeft my schilder geconterfeit in 't jaer Onzes Heeren 1632, in mynen acht-en-vyftigjarigen onderdom.

² Men zie deswegēn William Hookham Carpenter's *Mémoires et documents inédits sur Antoine Van Dyck, etc. Traduits de l'anglais par Louis Hymans*, p. 64 et 59-64. — Dit werk bevat belangryke byzonderheden op echte oorkonden gegrond, doch daer de uitgever geloof liecht aen de praetjes welke verscheidene schryvers als levens der schilders hebben doen doorgaen, is dit geschiedkundig voortbrengsel niet zonder voorbehouding aen te pryzen.

regt¹. Marten Pepyn schilderde zyn' naem en het jaertal 1643 op dit tafereel.

Dit kunststuk bestaet thans niet meer op zyne oude plaets, in den zybeuk ter zuidzyde van St.-Paulus kerk. Doch de Autaer der Trouwkapel, afhangende van dit gewyd gebouw, bevat eene schildery van Marten Pepyn, welke insgelyks de Heilige Familie verbeeldt, en die wy niet zonder grond gelooven uit het gedenkstuk van Beatrix Nypyser en hare kinderen afkomstig te zyn. Beschryven wy echter dit tafereel, alvorens wy onze beweegredenen nopens zynen oorsprong ontwikkelen. O.-L.-V. is in het midden van dit kunstgewrocht afgebeeld met het goddelyk Kindeken, aen welk S^{te}.-Anna eene perzik aanbiedt. Ter regter zyde bespeurt men S^{te}.-Elisabeth met den kleinen St.-Jan Baptist, welke zich haestiglyk tot Jesus, die hem teederlyk aenschonwt, begeeft. Op het voorplan is eene heilige vrouw met twee kindjes gezeten. Deze is waerschyndlyk Maria Salome, vergezeld van St.-Jan Evangelist en St.-Jacob, den meerdere. Dry heilige mannen, welligt St.-Joseph, St.-Zacharias en Zebedeus vervullen het achterplan ter dezer zyde.

Links bevindt zich eene heilige vrouw, wier wichtje aen Jesus vruchten aanbiedt: nevens deze, eene andere die haer kindje te zuigen geeft. Op het voorplan eene derde met een zoontje aen hare zyde; op haren schoot bemerkt men er een tweede

dat door een bevallig jong meisje omhelsd wordt. Op het achterplan, aen dezen kant, bespeurt men St.-Joachim en dry andere heilige mannen die redekavelen.

In den geopenden hemel, twee engelen die eene kroon boven Jesus' hoofd houden; hooger, twee andere met de namen *Maria* en *Anna* op wimpels. Nog hooger, een vyfde, die buiten twyfel, vooraleer hy verminkt werd, den naem *Jesus* insgelyks op een' wimpel deed wapperen.

Deze schildery heeft voorzeker eertyds dezelfde hoogte bereikt als de Aenbidding der Wyzen van Abraham Janssens, welke zich heden in het Museum bevindt en, vóór 1794, omtrent het *epitaphium* van Beatrix Nypyser en hare kinderen bestond. Doch om onze Heilige Familie in den antaer, die ze thans versiert, te doen passen, heeft men niet geaerzeld ze op verscheidene plaetsen, en byzonderlyk in het bovendeel, te verkorten. Geen wonder dan dat het jaertal 1643 en het handteeken van den meester thans verdwenen zyn. De altaertombe voert het wapen der Predikheeren orde, en het gering uitgevoerd boordsel van het tafereel schynt een werk der XVIIIe eeuw te wezen. Echter weten wy niet omtrent wat jaer men de schildery in welke wy, zonder eenigen twyfel, het penseel van Marten Pepyn erkennen, verminkt heeft.

Overigens is dit kunstvoortbrengsel zeer schoon geteekend en gekleurd; ongelukkiger wyze draegt het op verscheidene plaetsen de gevolgen van onkundige herstellingen, die hier en daer den toets des meesters hebben doen verdwynen. Het jong meisje dat ter linker zyde, een kindje omhelst

¹ Het opschrift luidt aldus :

D. O. M.
 BEATRICE NYPYSER VIDE.E GEORCH
 CELL. ET ANNE CELL UTRIUSQUE FILLE
 PLE PARENTI, SORORI ET SIBI P. C :
 CORNELIUS CELL. MATER OBIT
 28 OC. 1615. SOROR 26 MAI 1612.
 HIC,VERO.

mag tusschen de schoonste figuren van Marten Pepyn geteld worden ¹.

Wy weten niet hoelang de schilder nog leefde na het uitvoeren van dit tafereel ².

Uit hetgeen wy hebben verhaeld, is het tegen Houbraken bewezen, dat indien Marten Pepyn ooit Italië heeft gezien, zyn bestaen binnen onze stad bestatigd is, namelyk in de jaren 1614, 1618, 1624, 1626, 1628, 1632, en buiten twyfel, 1637 en 1643. Het is daerenboven bewezen dat Marten geene Romeinsche, maer eene Antwerpenares trouwde, by welke hy alle zyne kinderen won, en dat hy, verre van vóór Rubens overleden te zyn, den grooten man ten minste dry jaren overleefde.

Het zal voorzeker onnoodig zyn hier te doen opmerken dat het gezegde welk Houbraken aen Rubens nopens Pepyn toeëigent, niet alleen niet uitgesproken is, maer het zelfs geenszins heeft kunnen worden.

Zou de lezer, na deze bewyzen, ons te streng oordeelen, zoo wy Houbraken als een' schryfzieken weetniet achtten?

Wy zullen verder onderzoeken of de man nopens Abraham Janssens beter ingelicht is geweest. Doch hooren wy alvorens wat deze geworden is onder de pen van Jacob Campo Weyerman, wiens *Levens beschryvingen der*

Nederlandsche konst-schilders en konst-schilderessen te 's Gravenhage in 1729 het licht zagen.

Campo Weyerman, die over Marten Pepyn eene nieuwe uitgaef der ongerymdheden van Houbraken deed verschynen, gaf er ook eene tweede van hetgeen zyn voorganger aengaende Abraham Janssens had geboekt. Deze was overzien en merkelyk vermeerderd. *Hy trouwde een alderliefste jong Antwerps Sinjoorinnetje, zegt Campo, dat hem onophoudelyk op de slippen zat, zoo dat den vroomen Abraham nauwelijks een koppel uwen in de vier en twintig wist uyt te vinden om zijne konst te oefenen. Hy gooide dan eindelyk het spel ook in de war, viel uyt de naerstigheyt in de luyheyt, en ging dagelyks uyt speeleuwyen met zyn luchthartig Bazinneke, dan eens na den Dam, en dan weer na Burgerhout, na de schoone Boerin, na St.-Bernards, na Hoboken, na de Markygraaven ley, en na zulke slampaupplautsen, en geldverkwistende Antwerpsehe karavanseraz. Men ziet dat Campo hier in zeer nauwkeurige omstandigheden schynt te treden, en wy gelooven dat de Hollandsche schryver met kennis van zaken spreekt van dorpen en herbergen waer hy zich meer dan eens zal verlustigd hebben, tydens zyn verblyf binnen onze stad. Men ziet ook dat Campo de stappen van Houbraken volgende, zeer wel bekend was met de figuer welke men uitbreiding of *amplificatio* noemt. Hiervan geeft hy een nieuw bewys, wanneer hy ons verhaelt dat de uilen den lynoliebak van Abraham Janssens uitdrongen, en de muizen zyne penseelen vernietigden. Ten slotte zegt hy dat de schilder zoo arm werd *als een Muzikant, en echter teerde en smeerde zo lang als er een**

¹ De schildery was certyds aldus geteckend : A.° 1643 MA. PEPYN m(anu) f(ecit). Hetgeen als volgt kan vertaald worden : Eigenhandig gemaeld door Marten Pepyn ten jare 1643.

² De oorkonden op welke deze levensbeschryving van Marten Pepyn is gegrond, zyn verzameld eensdeels door wylen den Heer J. B. Van der Straelen, door den Heer Peeter Génard en door ons. Wy hebben aen het *Catalogue du Musée d'Anvers* van den Heer J. A. De Laet, de jaertallen ontleend, die de verdienstvolle schryver uit den *Liggere der St.-Lucas Gilde* nopens onzen Marten en zyne dochter Catharina heeft medegebeeld.

stuk aan de wand hing, dat zo lang duurde tot dat de Dood er zyn zeys tussehen instak, en den Konstenauer eindelijk zo schatrijk wjt de Antwerpsehe weerelt tuymelde, als hy er was ingekroopen ¹.

Jan Baptist Descamps heeft zich vergenoegd met in zyn *Histoire de la vie des peintres*, die te Parys in 1753 verscheen, het verhael van Campo Weyerman over Abraham Janssens over te nemen en te verkorten. Alleenlyk voegde hy er by, dat de kroegen (*guinguettes*) aen onzen schilder tot werkhuis verstrekten ².

Michel die te Brussel in 1771 zyn *Histoire de la vie de Rubens* in het licht gaf, was te zeer op vertelseltjes uit, om de gewaende afgunst van Abraham Janssens ten opzichte van Rubens niet aen te halen in zyn op vele plaetsen verduicht voortbrengsel ³.

De hedendaegsche schryvers deze op elkander volgende verhalen voor waerheid aenschouwende, hebben dezelve als bewezen aengenomen, en thans staet Abraham als een allerverachtelykst man in de levens der schilders te boek.

Wy hebben willen weten of de acntygingen van Houbraken en zyne opvolgers eenigen grond hadden. Derhalve begonnen wy in 1852 opzoekingen in doop- en huwelyksregisters, in welke

¹ *Op. cit.*, I deel, bl. 322-325.

² Zeggen wy hier dat de fransche schryver ook de domme practjes van Houbraken over Marten Pepyn heeft nageschreven.

³ Het werk van dezen zeer weinig geleerden man, is in het hollandsch vertaald door zekeren Johan Smit. De Heer Victor Van Grimbergen heeft in 1840 eene nieuwe uügaef dezer vertaling gegeven, en by dezelve zeer belangryke aenteekeningen gevoegd. Doch daer het oorspronglyk gewrocht maer al te veel laet te wenschen, zou het tyd wezen dat eene kindige pen ons eene echte levensbeschryving van den grooten Rubens schonke, zuiver van alle logens en ongegronde practjes.

taek de Heer Peeter Génard ons ter hulp stond. En daer wy het geluk hadden mededeeling te krygen van aenteekeningen nopens Janssens uit dergelyke en andere registers verzameld door wylen den Heer J. B. Van der Straelen ¹, vinden wy ons in staet den laster te wederleggen, en eenen der grootste onzer schilders in zyne eer als mensch te herstellen. Wy laten hier den uitslag dezer vereenigde ontdekkingen volgen.

Abraham Janssens, Abraham's zoon en van Tanneken (Anna)..... ², werd te Antwerpen geboren, en aldaer den 15 January 1567 in O.-L.-V. kerk gedoopt. Om zich te onderscheiden van de talryke familiën welke onder den naem van Janssens bekend waren, voegde Abraham by den zynen, de woorden: *van Nuyssen*. Ten jare 1585 werd hy in den *ligger der St.-Lucas Gilde* opgeschreven als leerling van Hans Snellinek of Snellinekx ³, Daniel's zoon, befaemden meester, van wien Antwerpen weleer verscheidene schilderyen bezat, benevens zyn grafteken versierd met 's mans portret, door Antoni Van Dyck ⁴.

Zestien jaren later, en wel in 1601, werd onze Abraham als vrymeester in de Gilde aengenomen ⁵. En de 1 Mei 1602 zag zyn huwelyk met Sara Goetkint in O.-L.-V. kerk inzegenen. Deze Sara was in dezelfde kerk gedoopt den 6 September 1575 en op de heilige vunt gehouden door Jan Van der Tommen, een' man van zeer treffelyke afkomst, en Anna Schorrtieniers. Haer

¹ Deze zyn wy verschuldigd aen de welwillendheid van den Heer P. Th. Moons-Van der Straelen.

² De familienaem ontbreekt in het doopregister.

³ J. A. De Laet. *Catalogue du Musée d'Anvers*, p. 148.

⁴ Ziet hier achter de aenteekeningen over Hans Snellinekx.

⁵ J. A. De Laet, *loco citato*.

vader Peeter Goetkint was uit eene der deftige familiën onzer Antwerpsche burgery gesproten, zoo wel als hare moeder Lynken of Catharina Palerme ¹.

De getuigen van Abraham's huwelyk waren : Chrysostomus Scholiers en Jan Van Immeerecle (Van Immerseel), beide mannen van goede afkomst.

Wy zullen den lezeren hier doen opmerken dat Abraham Janssens vyf en dertig jaren bereikt had, wanneer hy trouwde, en Sara Goetkint, zyne eerste en eenige vrouw, zeven en twintig. Indien dit eene ontydige min is, zoo als Houbraken het echtverbond van den vromen Abraham noemde, dan verklaren wy ronduit niet te weten op welk tydstip de man zyn nieuwen staet had moeten aenvaerden. Wel is waer, dat de Hollandsehe schilder-schryver niet een woord van hetgeen wy komen te zeggen, heeft geweten.

Het schynt ons onnoodig in verdere opmerkingen nopens dit huwelyk te treden, vermits het al genoegzaam bewezen is en nog meer gaet bewezen worden, dat Houbraken en zyne opvolgers aengaende hetzelfde op ongegronde inlichtingen gesteund hebben. Inderdaed, hetzy dat men of niet met Michel de aenkomst van Rubens uit Italië te Antwerpen in de maend November 1608, als bestatigd aenschouwe, hetgeen voor ons geen twyfel lydt; het blykt in alle geval, op eene onwederlegbare wys, dat Rubens zich in October van het volgende jaer binnen onze muren bevond, vermits hy den 13 van gezegde maend 1609, in de kerk van St.-Michiels Abtdy, Jufvrouw Isabella Brant als echtgenoot aenvaerde ².

¹ Ziet verder de nota over de familie Palerme.

² Een register van St.-Andries kerk, onder welker parochie

Men kieze dan : houdt men Rubens als tegenwoordig te Antwerpen in November 1608, verschuift men zyne aenkomst tot in October 1609; in het eerste geval was Abraham Janssens reeds meer dan zes jaren, in het tweede meer dan zeven jaren met Sara Goetkint gehuwd.

Waer blyft thans het ontydig huwelyk van Abraham, uit wanhoop eener mislukte afgunst, na Rubens' wederkomst te Antwerpen gesloten? En wat staet ons te gelooven van de uitdaging tot een tweegevecht met het penseel tegen Rubens aen te gaen, van de dagelykse en onophoudende wandelingen van onzen Abraham, van zyne luiheid en van zyne dronkenschap?

Wat! tenzy dat dit al zoo waer is als het huwelyk van Marten Pepyn met eene Romeinsche en het gedurig verblyf van dezen schilder in Italië, nadat Rubens dit land voor het onze had verlaten!

St.-Michiels Abtdy gelegen was, luidt deswegens als volgt : « Sr. Petrus Pauwels Rubens. — Joff.^e Isabella Brant. — Solemnisatu. in Eccle. D. Michaelis. (Ingezegend in St.-Michiels kerk). — Medegedeeld.

Wy laten hier den tweeden huwelyksact van den grooten meester volgen. De Heer Van Gimbergen heeft denzelven uitgegeven, doch niet zonder merkelyke onzinnen. Ziet hier hoe wy het stuk in een register van St.-Jacobs lazen : « November A.^o 1630. — Petrus Paulus Ruebens (sic). — Helena Fourment. — Solemnisat(um) ipso Nicolai (festo) 1630, cum dispensatione proclamationum et temporis clausi, coram Petro Fourment et Daniele Fourment. » Hetgeen aldus kan vertaald worden : « November des jaers 1630. — Petrus Paulus Ruebens (sic). — Helena Fourment. — Ingezegend den dag zelve van St.-Nicolaus (6 December) 1630, met vrystelling van roepen en van den gesloten tyd, (te weten den Advent), in tegenwoordigheid van Petrus Fourment en Daniel Fourment. »

Doen wy hier ter loops opmerken dat den anderszins zoo geleerden Pater Daniel Papebrochius, in zyne *Annales Antwerpenses* (t. IV, f.º 401), van eene derde vrouw van Rubens gewaegd, terwyl het bekend is dat Helena Fourment den grooten schilder overleefde. Wanneer men zulke mannen dusdanige grove feilen ziel begaen, moet men zich dan verwonderen dat weetnieten, zoo als Houbraken, Campo Weyerman, enz. ons verdichtfels als levenbeschryvingen der Nederlandsche schilders opdisschen?

Doen wy hier echter eene opmerking. Wy verwerpen als logenachtig het verhael der uitdaging welke Abraham Janssens Rubens zou toegestuurd hebben, vermits Houbraken, hierin door Campo Weyerman, Descamps en Michel gevolgd, deze zonder het minste bewys aenhaelt, en niet te kennen geeft ter welker gelegenheid ze zou plaets gehad hebben. Het dunkt ons overigens onnoodig nopens dit punt in verdere uitleggingen te treden, vermits wy gelooven, na de talryke echte byzonderheden, welke wy hierboven hebben aengehaeld, het regt te bezitten van Houbraken en zyne naschryvers met den naem van weetnieten te begroeten. Doch ware zelfs Abraham's uitdaging tegen Rubens bestatigd, dan toch zouden wy uit deze wel kunnen opmaken dat Janssens een groot gedacht van zyn talent had, welligt niet zonder reden, doch zouden wy ons wachten op dit enkel feit eene beschuldiging van afgunst, deze zoo verachtelyke ondeugd, te bouwen.

Vervolgen wy thans Janssens' levenschets. 's Meesters huwelyk werd in 1603 met een' afstammeling gezegend. Deze was Assuerus, welke in O.-L.-V. kerk den 7 January van gezegd jaer het II. Doopsel ontving, en Assuerus Boon tot peter, en Catharina Goetkint, zyne oude moeije, tot meter verkreeg. Op dezen volgde waerschynlyk Anna Maria Janssens, welker doopact ons ontbreekt, doch die als dochter van Abraham en van Sara Goetkint wordt aengehaeld in eenen schepenbrief dezer stad, van 4 April 1648, berustende op het archief van St.-Jacobs kerk. Deze Anna Maria trouwde den 5 July 1626, in O.-L.-V. (zuidkwaertier), den schilder Jan Breughel, den jonge, Jan's zoon, des fluweelen, en van

Isabella De Jode ¹. Dit huwelyk werd met vrystelling van roepen ingezegend, in tegenwoordigheid van Peeter Breugel (den jonge, schilder?) en van Abraham Janssens, vader der bruid. Merken wy hier op dat Jan Breughel, de jonge, een dier kinderen van den Fluweele was, over welke Peeter Pauwel Rubens, Hendrik Van Balen en Cornelis Schut als momboiren waren aengesteld, en dat hy alvorens huwelyk aen te gaen, nog van deze momboordy niet ontslagen was, vermits deze kunstenaer in September 1601 geboren zynde, in July 1626 nog geene volledige vyf en twintig jaren had bereikt ².

Het getal der kinderen van Abraham Janssens en Sara Goetkint vermeerderde in 1606. Den 20 Mei van dit jaer werd hunne dochter Sara in St.-Jacobs kerk gedoopt. Het wichtje verkreeg tot peter Paschier Engelgrave, schoonbroeder zyns vaders, gesproten uit een adelyk geslacht, en tot meter, Margarita Van Immerseel. Deze Sara Janssens trouwde den 8 September 1627, in O.-L.-V. kerk (zuidkwaertier), en met vrystelling van eenen roep, Gillis De Smit. Laurens De Smit en Abraham Janssens, vader der bruid, waren getuigen van dit huwelyk.

Onze Abraham won daerenboven nog de volgende kinderen by Sara Goetkint : Abraham gedoopt in O.-L.-V. kerk den 23 November 1610. Peter : Chrysostomus Van Immerseel; meter: Elisabeth Goetkint. De jonge Abraham werd in 1636-1637, als meesterszoon in de St.-Lucas Gilde opgeschreven ³. Deze kunstenaer is ge-

¹ Ziet op 't einde de aenteekeningen over den fluweelen Breughel, — Isabella De Jode en hare familie.

² Ziet verder de nota over den jongen Jan Breughel en de zynen.

³ J. A. De Laet. *Op. cit.* p. 148.

trouwd geweest en heeft afstammelingen gehad, zoo als blykt uit den reeds aengehaelden sehepen-brief van Antwerpen, gedagteekend 4 April 1648, welken op het archief van St.-Jacobs kerk wordt bewaerd. Echter zyn ons de namen der vrouw en kinderen van den jongen Abraham niet bekend.

De 9 February 1613 werd in O.-L.-V. kerk gedoopt Lucretia Janssens, die Ambrosius Bos-schaert tot peter, en Maria Engelgrave tot meter had. Deze meter was buiten twyfel Maria Janssens, Abraham's zuster, des ouden, en huis-vrouw van Paschier Engelgrave.

Eindelyk was Prudentia Janssens, die in gezegde kerk den 26 January 1613 gedoopt werd, ook het leven aen Abraham en aen Sara Goetkint verschuldigd. Dit kindje werd op de vunt gehouden door Jacob Van Hanswyek en Anna Nicolai.

Alwie eenigszins bekend is met onze oude Antwerpsehe geslachten, zal weldra uit het bovenstaende besluiten, dat de familiën Janssens van Nuysen en Goetkint in nauwe bloedverwantschap of in de beste verstandhouding verkeerden met een aental onzer treffelykste poorters.

Wy hebben hierboven doen kennen om welke reden Abraham Janssens de woorden : *van Nuysen* by zynen naem voegde. Eene aenteekening van wylen den Heer J. B. Van der Straelen, meldt dat onze groote schilder nog daerenboven *den Romein* werd geheeten.

Abraham was in 1606-1607 Deken der St.-Lucas Gilde¹, en werkte mede in 1619 aen de

herstelling by deze kunstryke vergadering, van de alsdan kwynende rederykkamer der *Violieren*. Hy vereerde daerenboven in gezegd jaer aen deze letterkundige vergadering te samen met Oetavio Van Veen, den laetsten leermeester van Peeter Pauwel Rubens, de befaemde beeldhouwers Jan, den jongen, en Robrecht Collyns de Nole¹, en Thomas Cassiers, een' purperen satynen mantel in goud geborduurd. Ziet daer den man dien men ons als een armen duivel heeft afgeschilderd, geschenken opdragen!

Doch aler wy van 's meesters geldelyken toestand gewagen, zullen wy ons vooraf met de schilderyen welke Antwerpen van hem ooit bezeten heeft, onledig houden.

Zoo lazen wy dat Abraham Janssens, de oude, ten jare 1614 een zeer schoon tafereel, de Eendragt verbeeldende, had vervaerdigd. Dit stuk, dat ten opzigte der samenstelling, zoowel als der schildering, hoog geacht werd, versierde eene der sehouwen der Gildekamer van den Ouden Voetboog. Wy hebben niet kunnen ontdekken welk lot deze schildery, op het einde der rampzalige XVIIIe eeuw, heeft ondergaen.

Den 2 December 1616 overleed Paschier Engelgrave, koopman dezer stad en echtgenoot van Maria Janssens, Abraham's zuster, welke haren man vier en veertig jaren in weduweschap overleefde. Paschier werd in den zuidbeuk der Predikheerenkerk, onder eenen zerk met opschrift

¹ Robrecht Collyns de Nole trouwde in O.-L.-V. kerk den 1 Juny 1604, met Lucretia Smidts. De getuigen van dit huwelyk waren Jan de Nole en Sieur Peeter Fabri, woonachtig by of omlrent de Minderbroeders, (apud Minores). Dit echtverbond was by onze weet, tot hiertoe onbekend. Men zie overigens nopens Robrecht en Jan de Nole, den jonge het reeds aengehaeld werk van den Eerw. Heer P. Visschers, bl. 52 en volgende.

¹ J. A. De Lact. *Op. cit.* p. 148.

begraven ¹, en zyne vrouw bezorgde hem daerenboven, hier omtrent, een gedenkstuk, dat door Abraham met eene Aenbidding der III. Dry Koningen werd versierd. Dit tafereel was wel geteekend en schoon gekleurd. Op het linker voorplan zat de II. Moeder Maegd met het goddelyk Wichtje; omtrent dit groepje bespeurde men den II. Joseph, en aen Maria's voeten, een der Koningen knielend' en aen het Kindje gemunt goud aanbiedende: ter regter zyde waren de twee andere Wyzen met hun gevolg gemaeld ².

Dit kunststuk bleef in de Predikheerenkerk het aendenken van Paschier Engelgrave en Maria Janssens, tot op het einde der voorledene eeuw, hernieuwen.

Doch! wanneer ten jare 1796 de twee fransche vergaderingen, bekend onder de benamingen van Raden der vyf honderden en der ouderlingen, door hunne zoo gezegde wet van den 1 September (15

¹ Het opschrift van dezen zerk, onder-welken Maria Janssens, in eenen tachtentigjarigen ouderdom, insgelyks werd begraven, luidde aldus:

SUB HOC LAPIDE JACENT
PASCHASII'S ENGELGRAVE
MERCATOR ANTVERPIENSIS
VIXIT 58. ANNOS OBIT 1616. 2 DECEMB.
ET DILECTA CONIUX
MARIA JANSSENS
VIXIT VIDUA SUPERSTES 41. ANNOS
OBIT OCTOGENARIA 1660. 19 FEBR.
REQUIESCANT IN PACE.

² Het grafschrift, welk melding maekt van de tien kinderen door Paschier Engelgrave by Maria Janssens gewonnen, bevatte de volgende regelen:

D. O. M.
AUDI MORTALIS
TERRA EX TERRA VENIMUS TERRA AD TERRAM REDIMUS
PASCHASIO ENGELGRAVE
MARITO B. M. DISCEDENTI A.º MDLXXVI .ÆTATIS XXXVIII
MOESTA UXOR MARIA JANSSENS DISCEDENS A.º MDLXX. . . .
ÆTATIS . . . DECEM FOELGENDA PHILIBI P. C.

Fructidor jaer IV), de kloosterorden in België hadden vernietigd, werd onze Aenbidding der Wyzen uit St.-Paulus kerk weggeroofd, en op de groote zaal der Schilderskamer, boven de Beurs, geplaatst. En, alhoewel na het sluiten van het Concordaet tusschen Z. H. Paus Pius VII en den Eersten Consul, Napoleo Bonaparte, den ouden tempel onzer Predikheeren tot Parochiekerk werd opgerecht, en Abraham Janssens' voortbrengsel het eigendom eener familie was, bleef het tafereel tot in 1811 op zyne nieuwe plaets, en zag gezegd jaer het met alle de kunststukken der Schilderskamer na het Museum vervoeren. Weenigen tyd na de omwenteling van 1830, viel het aldaer in de onbermhartige handen van zekeren Matthys Direkx, die het gedeeltelyk aen afbytende scheikundige bereidselen ten prooi gaf, met dit gevolg dat men zich verplicht vond de toegebragte schade door herschilderingen, den meester onwaardig, te herstellen. Getuige zy hiervan het gansche thans bestaende figuer der O.-L.-V.

Een ander voortbrengsel van Abraham Janssens versierde weleer de kerk onzer Antwerpsehe Annonciaten. Het verbeeldde den II. Franciscus van Assisië door twee engelen ondersteund, de teekenen van de wonden des Zaligmakers in zyn lichaem ontvangende. Dit kunstgewrocht bleef in deze kerk bestaen tot den tyd der regering van Keizer Joseph II. Nadat deze vorst het Annonciatenklooster had afgeschafft, in weërwil van de regten der Roomsche kerk, welke door de Blyde Inkomst van Brabant bevestigd waren, zag men te Brussel in de maend September 1785 de beste schilderyen dezer religieuzen openbaerlyk te koop veilen. Het tafereel van Abraham Janssens werd

aldaer voor den spotprys van honderd guldens toegewezen ¹.

Doen wy hier opmerken dat dit kunststuk in zekere werken als een voortbrengsel van Geeraerd Zeegers wordt aengeduid. Doch de schilder Jacob De Wit had het reeds langen tyd voor 1785, onder den naem van Abraham Janssens in een handschrift aengehaeld. Wy hebben met den opsteller van den lyst der in 1785 te koop gestelde tafereelen, dit gevoelen gevolgd.

By de schilderyen, die ten zelfden tyde aen de meestbiedende overgelaten werden, bevond zich een *Ecce Homo*, die van 's Keizers wege aen onze Antwerpsehe Witte Zusters ontnomen, en door Abraham Janssens vervaerdigd was. Dit stuk werd voor zes en dertig guldens aen zekeren De Loose afgestaen ².

Eindelyk bevatte deze veiling een derde tafereel van Abraham Janssens, dat aen de Paters Brigittinen van Hoboken naby Antwerpen, was afgenomen ³. Het had ten onderwerpe, de dood van den H. Franciscus van Assisië, die door eenen engel ondersteund werd, terwyl twee andere zich op speeltuigen deden hooren. Dit meldde ten minste het *catalogus*, doch, gelooven wy, wel ten onregte, daer de aengehaelde omstandigheden niets gemeens hebben met de laetste oogeblikken van den H. Stichter der Minderbroeders. Ons dunkens, verbeeldde de schildery

¹ Aenteekening van wylen den kunstschilder Andreas Bernardus De Quertenmont. — Deze deugdzaame man werd den 1 Maert 1750 geboren, en overleed te Antwerpen den 3 July 1835, in den gezegden ouderdom van 85 jaren, 4 maenden en 3 dagen.

² Aenteekening van gezegden schilder.

³ Het zal waerschyndlyk onnoodig zyn den lezer te verwittigen dat keizer Joseph II de twee laetst aengeduide kloosters had vernietigd.

van welke hier gewaegd wordt, den H. Franciscus in verrukking op het aenhooren der welluidende toonen van een hemelsch muziek, waermée de Heer zynen dienaer op zekeren nacht ver eerlykte ¹.

Wat er van zy, dit kunststuk van Abraham Janssens, dat onzen stadgenoot Andries Bernaerd De Quertenmont als zeer bevallig voorkwam, werd voor de belachelyke som van negen guldens tien stuivers verkocht ².

Daer wy hier alleenlyk willen melding maken van Abraham's voortbrengselen, welke te Antwerpen of in de omstreken bestaen hebben, zullen wy andere tafereelen van dien meester die in deze veiling begrepen waren, stilzwygend voorbygaen.

Varen wy dus voort met onze Antwerpsehe kunststukken van Janssens. In de groote Statenkamer van het Raedhuis dezer stad, bestond eertyds, boven de schouw, een tafereel van onzen meester, dat allerkeurigst van teekening was en een tooverachtig koloriet had. Het verbeeldde de Schelde en de Maegd van Antwerpen. De voestervader onzer haven was op deze schildery gemaeld onder de gedaente van eenen wakkeren meerendeels naekten gryzaerd, die gekroond met zegroente, in het riet troonde. Met den regten arm op de kruik uit welke zyne wateren affiepen, leunende, hield de Sealdis met de linker hand een aental vruchten en granen, en bood ze aen de pragtig uitgedoste Maegd van Antwerpen, wiens schedel met de burgt

¹ S. Bonaventura. *S. Patris Francisci vita.* cap. V. 9.

² Aenteekening van gemelden schilder.

versierd was. Dit meesterstuk verrykt thans ons Museum ¹.

Tot op het einde der voorledene eeuw bezaten wy in de kerk der Paters Lieve Vrouwe Broeders, eenen dier tempelen in welke de voorvaderlyke mildadigheid als om stryd de schoonste kunstgewrochten had byeengestapeld. Petrus Verbruggen, de onde, en Hendrik Verbruggen, zyn zoon, de metaelgieter Joris Van Hoorebeke en andere groote beeldhouwers telden hier werken hunner talenten waardig. Doch wat zullen wy zeggen van de schilders die de plaets alwaer de Verborgene Roos, die *alle geslachten gelukzalig zullen noemen*,² aengeroepen werd, met hun penseel hadden verheerlykt. Peeter Pauwel Rubens, Jacob Jordaens, alsdan nog geen geloofverzaker geworden, Cornelis Van Dale, de jonge, Jacob De Backer, Geeraerd Zeegers, Peeter Spierinck, H. P. Francken, Peeter Thys, Peeter Van Lint, Frans Goubau, Jan Eyckens, Huybrecht Sporekmans, Jan Thomas, Jan Cossiers, Thomas Willebrords Bosschaert, en andere uitmuntende kunstenaars hadden de autaren en muren van het heilig gebouw met tafereelen, welke meest al den roem onzer school deden schitteren, opgeluisterd ³. Onze Abraham Janssens was ook geroepen geworden om dien pragtigen tempel te helpen versieren. In den marmeren autaar van het H. Kruis, welke door Egidius Fabri en zyne gemalin Magdalena Van Woonsel was geschonken, bevond zich weleer eene Begravenis Ons Heeren,

die door Janssens vervaerdigd was, en later boven den zudingang, in den kleinen beuk, prykte. Behalve den Zaligmaker, bevatte dit tafereel de figuren van St.-Jan Evangelist, van de H. Maria Magdalena, van Joseph van Arimathea en van andere personaedjes. Campo Weyerman zegt dat het heerlyk geteekend en geschilderd was, doch min luchtig als de schildery van welke wy gaen spreken, « uytgezonderd, voegt hy er by, een Drapery van goudlaken, waer mee *Josef van Arimathea* is omhangen, zo schoon als natuerlyk goud laken, en wonderlyk geplooit ¹. »

Een ander tafereel van onzen Abraham had eertyds den marmeren autaar van O.-L.-V. van Napels, welke door den edelen Heer Jan Della Faille, Rogierszoon, gegeven was, versierd. Het werd later boven den noordingang, in den kleinen beuk geplactst, en verbeeldde de H. Moeder Gods, als koningin der maegden, Jesus, den koning der zuivere zielen, toonende aen de H. Barbara, welke met haren toren was geschilderd, Cecilia die het orgel bespeelde, Catharina van Alexandrië, kenbaer aen haer rad, Agnes, Clara, Theresia, enz., deze twee laetste in het habyt harer orden voorgesteld. Het gedaecht dezer ryke samenstelling was uit het H. Schrift genomen, zoo als men er zich kon van overtuigen door den volgenden tekst, welken in eene glorie van engelen, in het bovendcel der schildery, werd gelezen : *Adducentur Regi virgines post eam. Ps. 44. v. 15* ².

¹ J. A. De Laet, *op. cit.*, p. 148-149. Wy hebben in deze beschryving een lichten misslag van den schryver hersteld.

² Luc. cap. 1. v. 48.

³ *Notitia succincta Ecclesiae Carmelitarum Antverpiae. Auctore R. P. Norberto a S.^{to} Juliano, alias Hermans. Bruzelli. A.^o 1733. — Passim. — IIs.*

¹ *Op. cit.* 1, bl. 323.

² Den Koning zullen maegden aengebragt worden na haer. Ps. 44, v. 15. — Wy hebben de beschryving van dit kunststuk ten deele ontleend aen eene aenteekening van wylen den Heer J. B. Van der Straelen.

Dit kunstgewrocht werd geacht als een der meesterstukken van Abraham Janssens. Campo Weyerman zegt er van dat de figuren welke er op voorkwamen, « krakende *waren* van welgeplooyde zyde stoffen en overvloeiende van ongemeene hoofdhulsels; ja zo vriendelyk geschikt en geschildert als of St.-Lukas en de Bevalligheyt beyden om strijd zijn penseel hadden bestiert in de Ordonnantie en in de Uytvoering van dat Konsttafereel.» En hooger, sprekende van de eene en de andere dezer schilderyen der Lieve Vrouwe Broeders, meldt Campo dat ze « zo naauwkeuriglyk getekent, zo vriendelyk gecoloreert, zo heerlijk geordonneert, en zo konstiglyk behandelt waren, dat de Konstkenners op het eerste gezicht verstellt *stonden* te staroogen, onzeker aan wie dier beyde groote Mannen den gulden appel toe te wijzen, aan *P. P. Rubens*, of aan *Abraham Janszen* ¹.» Wy zouden buiten twyfel deze paerlen van onze kunstkroon nog bezitten, hadde onze stad, op het einde der laetste eeuw de Fransche goddeloozen met het klein getal hunner Antwerpsehe aenhangelingen niet aen het werk gezien om de inplanting hunner betreuenswaerdige stellingen in ons midden te beproeven. De Jacobynen van beide natiën vonden ongelukkiglyk goed hunne rede te vergoden en haer binnen onze muren, eenen tempel op te regten. En om met zoo kleinen kost mogelyk tot hun doelwit te geraken, aertzelden zy niet zich in 1795 geweldadiglyk van de Lieve Vrouwe Broeders kerk in bezit te stellen.

Wy hebben tot hiertoe niet kunnen ontdekken op welk tydstip de autaren, gedenkstukken, schil-

deryen, enz. van dit heilig gebouw, dat uit hoofde der godsvrucht tot O.-L.-V. in 't algemeen, en byzonderlyk tot O.-L.-V. van den H. Scapulier, aen het voorgeslacht zoo dierbaer was, zyn te koop geveild. Wy weten slechts dat onze stad een allerkleinst getal van de kunststukken der Lieve Vrouwe Broeders heeft behouden, en dat wyle onze achtbare medeburger, de schilder Lodewyk Moons, ons verhaelde een der laetst beschreven tafereelen van Abraham Janssens, zoo niet de beide, ergens in 't zuiden van Frankryk ontmoet te hebben ¹.

Wy zouden thans, na de schilderyen van Abraham Janssens, welke de kerk van den H. Carolus Borromæus sedert eenige jaren bezit, aengehaeld te hebben, deze levensbeschryving kunnen eindigen met het jaertal der dood van den vermaerden meester en zynen geldelyken toestand te doen kennen. Doch daer wy voorgenomen hebben eene zoo mogelyk volledige opgaf te doen der tafereelen van Janssens welke zich, op wat tydstip dan ook, in openbare Antwerpsehe gesichten bevonden, zullen wy hier een woord zeggen van kunststukken die in een handschrift van den schilder Jacob De Wit, overzien en vermeerderd door den Heer Frans Mols, als voortbrengsels van onzen Abraham zyn opgenomen.

¹ Wanneer men ten jare 1815 den lyst der in 1794 na Frankryk vervoerde kunststukken opmaekte, had men er de Graflegging O. H. van Abraham Janssens op vermeld. Hierop kreeg men tot antwoord dat dit tafereel aen het Museum van Parys nooit was geworden.

Deze lyst laet overigens hier en daer te wenschen. Men vindt er onder andere op de luikdeuren van Christoffel Plantyn's *epitaphium*, die omtrent 1844, in O.-L.-V. kerk werden hervonden, de schildery van Michiel Van Coexeyen, welke eertyds Ste Annaaeter in de Cathedrale versierde en in 1798 verkocht was, enz.

¹ Sic.

Overigens daer wy dit handschrift, dat eene beschryving der kerken onzer stad, tydens de XVIIIe eeuw bevat, en ter Burgondische Boekery te Brussel berust, meermaels met oorspronkelijke oorkonden hebben vergeleken, en het niet zeldzaam als krielende van feilen bevonden, is het geenszins ons oogmerk voor de nauwkeurigheid der aengehaelde schryvers borg te blyven.

Aldus vinden wy vermeld als in Ste Walburgis kerk bestaen hebbende, eene verschyning der engelen aen de III. vrouwen, welke zich tot het graf van den Zaligmaker hadden begeven. Dit tafereel, dat met luikdeuren, op welke portretten geschilderd waren, versierd was, bevond zich in een *epitaphium*. Daer ons den verkoopact der kunststukken van de aloude Burchkerk ontbreekt, weten wy niet wat er van deze schilderyen, die thans verdwenen zyn, is geworden.

Het handschrift De Wit en Mols, maekt melding eener boetende Maria Magdalena, als zich bevonden hebbende in de kerk der Paters Discalters, en door, of in den trant van Abraham Janssens geschilderd zynde. Deze Heeren spreken daerenboven van een ander tafereel van denzelfden meester, welks onderwerp door hen niet werd opgegeven, en dat boven eenen biechtstoel in gezegde kerk zou bestaen hebben. Wat er van zy, de veiling van de sieraden der Discalters werd den 4 September 1797 (18 Fructidor jaer V) bewerkstelligd door den deurwaerder Michiel Le Chauquette, bygestaen door zekeren notaris Ballieu, en ten byweze van den, in dusdanige roofpartyen, onvermydelyken municipalen officier, J. J. Verbelen. De verkooping bevatte negen schilderyen, van welke er vyf aengeduid werden als

zich boven de biechtstoelen bevonden hebbende; alle negen werden aen zekeren Gobiart (Gobiart?), ten spotpryze van dertien guldens toegewezen. Het is hoogst waerschylyk dat het laetst vermeld stuk, tusschen deze kunstwerken begrepen was, en welligt het een en het ander; doch het is zeker dat beide thans verdwenen zyn.

Eindelyk zeggen De Wit en Mols dat de kerk der Paters Capucinen, van Abraham Janssens eenen St.-Franciscus in de wildernis getroost door eenen engel bezat. Dit insgelyks verdwenen tafereel wordt zoo min als eenig ander vermeld in den act der verkooping welke in het klooster en de kerk dier religieuzen den 30 Augusti 1797 (13 Fructidor jaer V) door Michiel Le Chauquette en Ballieu, ten overstaen van Verbelen, werd gehouden.

Thans blyft er ons nog over eenige woorden te zeggen, aengaende de schilderyen van onzen Abraham Janssens, welke ten getalle van veertien, de gewezene kerk van het Professieluis der Societeit Jesu, heden de parochiekerk van den H. Carolus Borromaeus, versieren. Deze tafereelen die wy volgens de orde der litaniën van Alle Heiligen opnoemen, verbeeldten ten halven lyve: 1.º den zegenenden Zaligmaker; 2.º den H. Petrus met zyne zinnebeeldige sleutels; 3.º den H. Paulus met eenen boek en het zwaerd zyner marteldood; 4.º den H. Andreas met zyn kruis; 5.º den H. Jacobus den meerdere, als pelgrim uitgedost en met eenen boek voorgesteld; 6.º den H. Joannes, Evangelist, met zynen vergeven kelk; 7.º den H. Thomas met de lans, werktuig zyner martelie; 8.º den H. Jacobus den mindere, eersten gewyden bisschop van Jerusalem, met de voldersknods die hem den hemel opende;

9.° den H. Philippus, een kruis houdende; 10.° den H. Bartholomæus met het mes van zynen zegepraël; 11.° den H. Evangelist Matthæus met de lans zyner overwinning; 12.° den H. Simon met de zaeg; 13.° den H. Judas Thaddæus met den winkellaek en een boek; en 14.° den H. Mathias met de byl, welke hem voor eeuwig met Christus vereenigde.

Deze veertien schilderyen met welker gemeen bebeeldhouwd lystwerk wy ons niet op te houden hebben, en die nog al tamelyk willekeurig op elkander volgen, strekken den meester geenszins ten oncere; doch ze zyn alle niet even verdienstig. Ons dunkens, munten tusschen de andere uit de afbeeldsels van den Zaligmaker en der HH. Apostelen Paulus, Jacobus den meerdere, den gewyden bisschop van Jerusalem, Jacobus den mindere, allerheerlykst figuer van eenen heiligen gryzaerd, Philippus, Bartholomæus, achter welken zich een schoone grond, met rotsen versierd, bevindt, Simon en Mathias. Een zeer keurig landschap spreidt zich uit achter dezen apostel van Judeën en Ethiopiën.

Uit hetgeen wy komen te zeggen volgt, dat wy volkomen afwyken van de zienwys der schryvers van de *Geschiedenis van Antwerpen*, welke deze veertien tafereelen als van niet veel meer beteekenis dan zekere geschilderde Statiën van het Lyden Ons Heeren, in gemelde kerk bestaende, aengeduid hebben ¹. Overigens sehynt ons de beoor-

¹ F. H. Mertens en K. L. Torfs, *op. cit.* VIe deel, bl. 62, nota 1. — De schryvers vermelden deze kunststukken op eene zeer onduidelyke wys en noemen dezelve *schilderyen van Heiligen*. Ieder dezer tafereelen draegt nogtans den naam van het figuer dat er op verbeeld staet. Deze naam is daerenboven op het bebeeldhouwd lystwerk nogmaels herhaeld.

deeling dezer Heeren slechts op onnauwkeurige herinneringen, en geenszins op een ter plaets gedaen onderzoek, gegrond te zyn.

Deze kunststukken werden den 21 of 22 September 1802, met de boekery van wylen den zeer eerweerden en hoogachtbaren Heer Joseph Franciscus Engelbertus Werbrouck, laetsten Deken van ons beroemd Kapittel Cathedraël, in de zael van den Ouden Voetboghof verkocht ¹. De kerk van St.-Carolus Borromæus kwam omtrent de jaren 1818-1820 in bezit dezer tafereelen, by middel van aenkoop van den toenmaligen eigenaer, wylen den Notaris Emmanuel Joseph De Quertenmont, broeder des kunstschilders ².

Thans hebben wy het tydstip en den toestand in welke Abraham Janssens is overleden, aen te halen. Wyle onze geleerde medeburger, de Heer Jan Baptist Van der Straelen, die jaren lang in het onderzoeken van schepenbrieven, notariele acten en andere oorkonden van allen aerd heeft doorgebracht, en buiten twyfel niet onbekend was met de vertelseltjes van Houbraken en zyne opvolgers, meld aldus in eene zyner aenteekeningen de dood van onzen beroemden meester: « Dezen welhebbenden man stierf op het eynde van 1627. » Woorden welke bewyzen dat onze schilder niet tot armoede vervallen was, niettegenstaende Houbraken's gezegden, in zyn roman-

¹ *Catalogue de toutes sortes de livres . . . délaissés par feu Monsieur J. F. E. Werbrouck, Docteur en Théologie de l'Université de Louvain, Doyen de la Cathédrale de cette Ville, etc. dont la vente se fera le . . . 21 Septembre 1802, et jour suivant, etc.*

² Wy reppen hier niet een enkel woordeken van zekere schildery van het Museum, de H. Maegd met het kindeken Jesus en den kleinen St.-Jan verbeeldende, en zulks om dat dit stuk eenvoudig eene kopy is, en niets met Abraham Janssens te stellen heeft.

tisch *Schouburg*. En vermits Abraham Janssens den 8 September 1627 het huwelyk zyner dochter Sara, als getuigen, bywoonde, gelyk dit reeds door ons is gemeld, kan 's meesters sterfslag van nabysgenoeg bepaeld worden.

Sara Goetkint overleefde haren echtgenoot ten minste tot in 1633, daer zy den 23 July van dit jaer, in St.-Joris kerk, by het doopsel harer kleindochter Anna Maria Breughel, als meter tegenwoordig was ¹.

Wy gelooven thans tegen Houbraken en zyne navolgers bewezen te hebben, dat hunne gewaende

¹ De Heer Johan Alfr. De Laet, zegt in het *Catalogue du Musée d'Anvers*, p. 148, dat Abraham's weduwe hem tot in 1643 overleefde. Doch daer de schryver den oorsprong van dit jaertal niet meldt, en, ter nitzondering der belangryke ontdekkingen welke hy in het archief der St.-Lucas Gilde heeft gedaen, zich door Houbraken en zyne opvolgers, nopens Janssens heeft laten misleiden, vinden wy ons in de onmogelykheid dit cyfer, zonder eenig bewys, als echt aen te nemen.

levensbeschryving van Abraham Janssens een waer verlichtsel is, zoowel als die van Marten Pepyn, welke ten minste het geluk had zich in hunne boeken te zien aenhalen, zonder gelasterd te worden.

Hopen wy dat men zich in het vervolg zal wachten de eer van eenen onzer grootste meesters, tegen alle waerheid, aen te randen, en dat men zekere gewaende schryvers van levens der Nederlandsche kunstschilders, na waerde, dat is te zeggen, als vervalschers der waerheid zal schatten.

Hopen wy ook dat ons geliefd Vaderland wel eens met de echte geschiedenis onzer kunstmeesters zal begiftigd worden, en dat deze de plaets der romans van Houbraken en zyne opvolgers der XVIIIe en dezer eeuw zal innemen ¹!

¹ Men zie hier achter de nota op Theodoor Rombouts.

AENTEEKENINGEN.

I.

WILLEM PEPYN.

Willem Pepyn die in 1571 poorter of burger dezer stad werd, tronwde voor de eerste maal in St.-Joris kerk, den 28 July van gezegd jaer, Licken of Elisabeth Aelbrechts. Lieven Hermans en Alberts Jans, waren getuigen van dit huwelyk, uit welk geene kinderen geboren werden. Willem trad voor de tweede maal in den echt, in St.-Jacobs kerk, den 7 February 1574, met Catharina Van den Berch, of Van den Berghe. De getuigen waren Norbrecht Janssens en Dierk Robbe.

By deze inlichtingen welke wy ten grooten deele aen den Heer P. Génard te danken hebben, zullen wy voegen dat Willem

Pepyn op de Vrydagsche merkt het huis *de ster*, van welk hy eigenaer was, bewoonde : dit huis is thans gemerkt wyk 4, nummer 2745.

Willem schonk ten jare 1586, eenen gulden 16 stuivers aen de Sodaliteit van O.-L.-V. Boodschap, tot het helpen bekostigen van het O.-L.-V. beeld dat het volgende jaer door dit genootschap in den gevel van het stadhuis werd geplacet.

Marten Pepyn's vader werd, even als zyne moeder, in onze Predikheeren kerk begraven. Hun zerk droeg het volgende opschrift :

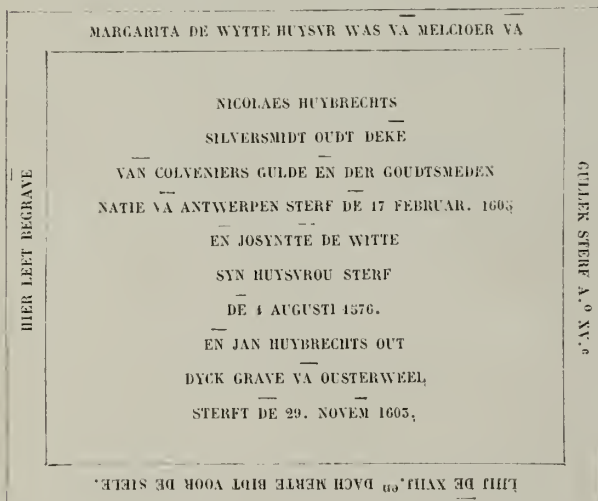
SEPIULTURE VAN DEN EERSA
GULLAME PEPYN OUDE GLEER
COOPER STERFT DE 1 APRIL
A.^o 1624
EN CATHARINA VAN DE BERGH
SY HUYSVR STERFT DEN 12
NOVEMBER A.^o 165. .

II.

ISABELLA BRANT, ECHTGENOOTE VAN P. P. RUBENS,
EN DE FAMILIE HUYBRECHTS.

Isabella Brant stond in bloedverwantschap met Maria Huybrechts, de vrouw van Marten Pepyn. Rubens eerste echtgenoot was inderdaad eene afstammeling in rechte linie van Margarita de Wyte of De Witte, huisvrouw van Melchior Van Gulick. Deze had eene zuster Josina genaemd, welke met Nicolaes Huybrechts, den oude, gehuwd was, en Maria Huybrechts werd tusschen de kleinkinderen dezer echtelieden geteld.

Melden wy hier ter loops, dat Nicolaes Huybrecht of Huybrechts, den oude, Janszoon, geboren te Dinant, en zilversmid van beroep, op Vrydag 11 October 1596, als poorter van Antwerpen werd opgeschreven. Hy was Deken der Kolveniers-Gilde en Goudsmidennatie, en overleed den 17 February 1605. Zyn grafschrift in de Predikheerenkerk, luidde aldus :

De Goudsmidennatie bezat binnen de Predikheerenkerk, eene begraefplaats, in den kruisbeuk, ter zuidzyde. Deze was met eene kopere plaet die het volgend opschrift voerde, bedekt :

DITS DE SEPULTURE DIE
DE GOUDT SMEDEN BEERVEN
SALICH ZYNSE DIE IN DEN
HEERE STERVEN.

III.

CATHARINA PEPYN, MARTEN'S DOCHTER.

Het blykt uit eene aenteekening van wylen den Heer J. B. Van der Straelen, dat Catharina Pepyn door haer vader in de kunst werd opgeleid, en dat zy haer penseel in het portret en in het geschiedkundige oefende. Luidens gemelde aenteekening, zag men weleer in de voorzael van St. Michiels Abtdy te Antwerpen, het afbeeldsel van Myn Eerwaardigst Heer den Abt Joannes Chrysostomus Van der Sterre, dat door Catharina, na het overlyden van dezen geachten prelaet, voorgevallen op 28 July 1652, werd vervaerdigd, en aldus op eene plint was geteekend: *Catharina Pepyn F. A. 1657*. Daerenboven zag men in gemelde plaets het portret van den Abt Norbertus Van Couwerven, overleden den 9 September 1661. Het was door onze jonge dochter, onder het kussen des zetels van Van Couwerven, in dezer yoege gekenmerkt: *Catharina Pepyn F.*

Mogten de levensbeschryvingen van kunstnaren aen welko wy deze byzonderheden hebben mogen ontleenen, welhaest het licht zien! Het zou een ware dienst bewezen zyn aen de geschiedenis van onze vlaemsche school.

IV.

DE SODALITEIT VAN O.-L.-V. BOODSCHAP.

Marten Pepyn had zyn vader als voorganger in deze Sodaliteit, welke sedert February 1609 niet meer dan uit getrouwden begon te bestaen. Willem Pepyn was er *Consultor* van gekozen den 7 Augusti 1590 en den 27 November van gemeld jaer 1609. Deze vergadering op den Feestdag van O.-L.-V. Onbevleete Ontvangenis, 8 December 1585, opgeregt door den ieverigen en geleerden Pater Franciscus Costerus, Provinciael der Societeit Jesu in deze Nederlanden, had aenvankelyk hare byeenkomsten gehouden in het *huis van Aken*, in de raedkamer zelve van die Colonellen der Geuzen, welke een weinig vroeger, zulke afschuwelyke rol gespeeld hadden, tydens de verdrukking van den Roomsche-Catholyken Godsdienst binnen onze stad. Later ging de Sodaliteit van O.-L.-V. Boodschap, met alle de andere, zich nederzetten in het gebouw dat thans nog onder den naem van *Sodaliteit* bekend is, en nopens welk het register der

getrouwden de volgende byzonderheden bevat : « 1622, 28 April, naer noene ten seven uere, soo is den iersten steen geleyt van de Sodaliteyt, die men maect tegen over de nieuwe kereke van het Professie Huys, ende hebben geleyt Pater Cornelis Hugens, Prefect van de Sodaliteyt, ende Joannes Peburch, ter presentien van Pater Jacobus Tirinus, Præpositus van het Professie Huys, Augustinus Jauwens, Adrianus Bollaert, Jaspas Van der Heerstraten, Nicolaus Flessers, Egidius De Wilde, Adolphus Luyckx, Joannes Van Ceulen, Joannes Van Mechelen, Paulus Kersavont, Gabriel Dyck, Theodorus Van Ryswyck. — 1623, 20 7.ber resolutum (besloten) dat de Sodaliteyt van de oude plaets na de nieuwe op 1 8.ber soude overgaen, het geen geschiedde met groote solemniteyt. »

V.

DAVID TENIERS, DE OUDE, SCHILDER.

David Tenier of Teniers, de oude, zoon van Juliaen, den oude, en van Juffrouw Joanna Van Maelbeke, werd in 1582 te Antwerpen geboren. Vrymeester van St.-Lucas in 1606, trouwde hy den 12 October 1608, in de Ste Walburgis of Burcht kerk, Juffrouw Dymna Cornelissen De Wilde, dochter van Cornelis Henriksen Platvoet en van Digna Cornelis. Juliaen Tenier (David's oom? — David's broeder?) en Adriaen Cabes waren getuigen van dit huwelyk. David Teniers, de oude, overleed in 1649. Hy was vader van den beroemden schilder David Teniers, den jonge. (Uit den geslachtboom der familie Teniers, opgemaakt door wylen onzen geleerden medeburger, den Heer J. B. Van der Straelen, en ons goedjongstiglyk medegegeed door den Heer Petr. Theod. Moons-Van der Straelen).

VI.

GEERAERD ZEEGERS.

Geeraerd Zeegers, zoon van Jan en van Ida De Neve, werd in O.-L.-V. kerk te Antwerpen den 17 Meert 1591 gedoopt. Zyn peter was Jan Mellelo, zyne meter Cathelyn Van Wamere (Van Wamele?). Opgeschreven als leerling in de St.-Lucas Gilde ten jare 1603, werd hy er vrymeester van in 1608. Hy trouwde

Juffrouw Catharina Wouters, dochter van Dominicus en van Juffrouw Joanna Van Liebeke, en werd vader van elf kinderen, die alle by haer gewonnen waren. Deken in 1646-1647, aenvaerde hy op dit tydstip zyn zoon Jan Baptist, als wynmeester in de St.-Lucas Gilde. Deze werd in de Keizerstræet geboren, en in St.-Jacobs Kerk den 31 December 1624 gedoopt. Sieur Franciscus Reyssels was zyn peter, en Juffrouw Joanna Van Lubeeck (Van Liebeke) zyne meter.

Geeraerd Zeegers bouwde op de Meir het prachtig huis thans gemerkt wyk 3, nummer 1289, en bewoond door den Heer De Cock-Le Grelle, en overleed den 18 Meert 1651. By deze echte aenteekeningen meestendeels verzameld door wylen den Heer J. B. Van der Straelen en eenigszins door den Heer J. A. De Laet en door ons, zullen wy nog het volgende overnemen uit eenen *Memorie bouck voor de Kerckmeesters van Sint Jacobs Kereke* : « 1651, 21 Meert voor het medegaen van twee meesters (te weten Kerkmeesters), ter begraefenis van Gieraert Segers, schilder, te Ste.-Michiels begraeven, mitsgaders t'groot geluyt van savons en de smorgens. gl. 24.10. »

Het portret van Geeraerd Zeegers werd door Antoni Van Dyck geschilderd en door Paulus Du Pont of Pontins op koper gebragt. Men leest er onder dat Zeegers hofschilder was van den Prins-Cardinael Ferdinand, Gouverneur-Generael der Catholyke Nederlanden.

Deze meester moet jegens O.-L.-V. zeer godvruchtig geweest zyn, vermits het register van de Sodaliteit der getrouwden hem tot zevenmael als *Consultor* gekozen opnoemt, namelyk op 11 April 1627, 22 April 1629, 19 July 1633, 24 Mey 1638, 13 Juny 1639, 20 Mei 1640, 12 Mei 1641, en als tweeden *Assistent* of *Bystaender* van den *Præpositus* of Proost, op 9 Juny 1642.

Eindelyk zullen wy hier byvoegen dat Jan Zeegers, Geeraerd's vader, zoowel als dezès moeder, Ida of Iken De Neve, zich door de nieuwe leer der hervormers hadden laten verleiden, en dat zy het geluk genoten tot den godsdienst hamer voorvaderen terug te keeren. Zulks blykt genoegzaam uit hunnen huwelyksaet welken een onzer vrienden voor ons uit een register van O.-L.-V.-parochie wel heeft willen naschryven. Deze oorkonde luidt aldus : « Jan Segers. — Yeken De Neve. — Solemnisatum 18 Augusti 1589, cum consensu H.^{mi} et dispensatione trium proclamationum, qui Ecclesie Romane restitumter. (Test.) Adriaen Antuenis, Paulus Cleys, alias Van Loemele. » Hetgeen men aldus kan vertalen : « Jan Segers. — Yeken De Neve. — Ingezegend den 18 Augusti 1589, met toestemming Zyner Hoogwaerdigheid (den Bisschop) en vrystelling van dry roepen. Zy keeren weder tot de Roomsche Kerk. (Letterlyk : zy worden der Roomsche Kerk wedergegeven). (Getuigen :) Adriaen Antuenis, Paulus Cleys, alias Van Loemele.

Hans Zeegers oefende het bedryf van wyntavernier uit. Hy werd in de Cathedrale kerk, even als zyne vrouw, begraven. Men las certyds op hunnen zerk, in den middenbenk aldaer, het volgende grafschrift :

HIER LEET BEGRAVEN
DEN EERSAMEN HANS SEGERS WYNTAVERNIER
STERFT DEN 15 SEPTEMBER 1605
ENDE IDA DE NEVE SYNE HUYSVROUW
STERFT DEN 26 NOVEMBER 1626
ENDE MARIA SEGERS HUYSVROUW
VAN WILLEBÖRT WALSCHAERT
STIRFT DEN 7 SEPTEMBER 1625.

Deze Maria Zeegers was Jan's oudste dochter.

(*Graf- en Gedenkschriften der Provincie Antwerpen. — Antwerpen, Cathedrale Kerk*, bl. 190).

VII.

DE BEELDHOUWER ERASMUS QUELLIN, DE OUDE,
ZYNE KINDEREN,
EN DE SODALITEITEN DER WALEN EN DER LATINISTEN.

Erasmus Quellin, de oude, werd den 1 Mei 1610, *Consultor* der Luikenaers by de Waelsche Sodaliteit gekozen. Deze telde alsdan aen haer hoofd eenen *Prefect*, twee *Assistenten* en twee *Consultores* voor iedere der volgende afdelingen; 1.º der Luikenaers; 2.º der Henegauwers; 3.º der Franschen; 4.º der Atrecht-schen; 5.º der Naemschen; 6.º der Fransch-Vlamingen; en daer en boven een *Geheimschryver* en een *Schatbewaerder*.

Onze beeldhouwer werd den 15 Augusti 1610 als *Consultor* der Luikenaers herkozen, en den 15 Augusti 1611 als *Assistent* (Bystaender) des *Prefects* aengesteld. Hy staet wederom als *Consultor* der Luikenaers aengeteckend den 5 February en den 15 Augusti 1612. *Prefect* den 28 December daerna, vonden wy hem nogmaels als *Consultor* der Luikenaers geboekt, namelyk op 11 Augusti 1613, 10 Augusti 1614 en 10 December 1617. Voor de tweede reis *Prefect* gekozen den 15 December 1619, werd hy nogmaels *Consultor* der Luikenaers den 13 December 1620 en in Mei 1623. *Assistent* van den *Prefect* op 30 Juny 1625, werd hy voor den laetsten keer als *Consultor* gekozen den 27 Juny 1627, doch niet meer der Luikenaers, krachtens een besluit door de Sodaliteit der Walen op 6 Mei 1624 genomen, en

welk de vorige verdeeling derzelve door eene nieuwe had vervangen.

Erasmus Quellin, de oude, trouwde binnen onze stad, Juffrouw Elisabeth Van Uden. Hy was vader van den vermaerden beeldhouwer Artus of Arnoldus Quellin, den oude, van den talentvollen schilder Erasmus, insgelyk bygenaemd den oude, van Huybrecht, den plaetsnyder, en van Cornelia, de huisvrouw van den befaemden beeldhouwer Peeter Verbruggen, den oude. De roem van dezen tak der Quellinen werd niet verminderd door den zoon van den tweeden Erasmus, den kunstryken schilder Jan Erasmus Quellin.

De beeldhouwer Erasmus Quellin was in 1641-1642 reeds overleden.

Met betrekking tot de Sodaliteiten, zullen wy hier byvoegen dat wy elders onzen grooten Peeter Pauwel Rubens aengeteckend hebben als *Consultor* van die der Latinisten, in 1623. Deze Sodaliteit onder den titel van O.-L.-V.-Hemelvaert ten jare 1609 opgerecht, werd in 1623 door Heer Godfried Van Santfort, Kanonik onzer Cathedrale, als *Proost* (*Præpositus*) bestierd; aen dezen waren als *Assistentes* (Bystaenders) toegevoegd de geleerde Kanonik Joannes Hemelarius of Hemelaer, uit hetzelfde Kapittel, en de Binnen-Burgemeester, Heer Robrecht Tucher. De mede-*Consultores* van Rubens waren de Heeren Philips Van Vlierden, Frans Van Den Cruyce, Hendrik Cliffort, Balthasar Moretus, (de oude, leerling van Justus Lipsius en kunstige boekdrukker), en Adriaen Van Ceulen. De Heeren Gillis Fabri en Jan Cordier, de zoon, vervulden by deze Sodaliteit, de eerste de bediening van *Geheimschryver*, de tweede, die van *Schatbewaerder*. — Onze geleerde Stads-Secretaris, Casperius Gevartius, Rubens' vriend, was in 1625 en 1627, de opvolger van Gillis Fabri, in zyn *Geheimschryverschap* by de Sodaliteit.

VIII.

DE SCHILDER HANS SNELLINCKX, DANIELSZOON.

Het register van de Sodaliteit der getrouwden behelst het volgende nopens dezen meester, die te Mechelen ten jare 1544 geboren, op Vrydag 27 Juny 1597 als poorter van Antwerpen opgeschreven werd : « July 1610. Ad majorem Dei gloriam (ter meerdere eere Gods), in dese maent is de taffel (*tafel*, *naemlyst*) der officialen in de Sodaliteyt gehanghen geweest, ende in tleste van de selve maent op drye dagen tyts, is de muer op en top geschildert geweest, van Joannes Snellinck, die syn erbeyt aen de Sodaliteyt geschonken heeft, ende is voor recompense (beloo-

ning) van wegen de Sodaliteyt gegeven 10 Philips daelders. » — 1611. « Ad 12 Aprillis, syn in de Sodaliteyt gehanghen geweest de 7 doecken van de Passie Ons Heeren, by Joannes Snellinck geschildert. De selve doecken, lysten ende gordynen comen te costen ter somme van guld. 364 - 12 1/2 stuyvers. » Wy weten niet of de volgende aenteekeningen uit dit register insgelyks Hans Snellinck raken : « Den eersten Novembris 1613 is in de Sodaliteyt gehanghen de achtste stuck schilderye, inhoudende de sententie Ons Salighmaeckers. » — 1614. « Den 16.º Juny is in de camer gehanghen geweest het stuck daer Ons Heer op den steen sittende, beweent wort van O.-L.-Vrouwe, de Heylighen Enghelen, ende de vier Evangelisten (*sic*). »

Uit de aenteekening van 1610, zou men kunnen besluiten dat Hans Snellinck lid der Sodaliteit is geweest, doch, daer behalve eenige weinige uitzonderingen, slechts die *Sodales* welke eenige bediening hebben waergenomen, in het register der getrouwen zyn opgeschreven, blyft dit punt twyfelachtig. Wat er van zy, Hans Snellinck, die eenen vier-en-negentigjarigen ouderdom bereikte, werd te Antwerpen in St.-Joriskerk begraven. Zyn gedenkstuk verrykt met zyn portret door Antoni Van Dyck, werd aldaer opgeregt, en versierde dezen tempel tot in het rampzalig jaer 1798. Het opschrift van dit *epithaphium* luidde aldus :

D. O. M.

GRAFGEDEKENNIS VAN DEN KONSTRYCKEN

JOANNES SNELLINCKX

SCHILDER VAN DEN AERTSHERTOGH

ALBERTI EN ISABELLA S(ALIGER) M(EMORIL)

ALSOOCK VAN SYNE EXCELL : DEN GRAVE VAN MANSVELDT

GAF SYNE ZIELE WEDEROM

AEN DEN SCHEPPER INT JAER MVI^o XXXVIII

DEN 1 OCTO. OUD^o XVIII JAER

ENDE DE DEUGDRYCKE

JOUFFROUWE PAULINA CUYPERS

SYNE WETTIGE HUYSVROUW

STERFT A^o MVI^o XXXVIII DEN 6 OCTOBR^o

EN HAERLIEDEN SONE

ANDREAS SNELLINCKX STERFT

A.^o MDCLIII DEN 12 SEPTEMBER

BIDT VOOR DE ZIELEN.

Behalve dit gedenkstuk, bevond zich nog in St.-Joris kerk, eenen zerk met latynsch opschrift ter gedachtenis van Hans Snellinckx en Paulina Cuypers.

Antoni Van Dyck heeft het portret van Hans Snellinckx geëst. Peeter De Jode (de onde?) bragt het afbeeldsel des meesters, dat door Van Dyck was geschilderd, op koper.

Men leest onder de plaet dat de figuerschilder Snellinckx patroonen voor tapyten vervaerdigde.

Andries Snellinckx, zoon van Jan en van Juffrouw Paulina

Cuypers, was ook kunstschilder. Hy huwde Maria Claessens, welke hem overleefde en zyne erfgenamen was.

IX.

DE OUDERS VAN LYNKEN PALERME, ABRAHAM JANSSENS' SCHOONMOEDER.

Lynken Palerme was dochter van Antoni en van Katheline of Catharina Walborn.

Haer vader Antoni Palerme, Antoniszoon, was geboren te Mechelen. Hy werd op Vrydag 2 September 1547 poorter van Antwerpen, en in de poortersboeken als kunstschilder opgeteekend.

Antoni Palerme was in 1555 Deken der St.-Lucas Gilde. Hy deed in de maend September 1565, met meester Peeter Franss, by den drukker Gillis Van Diest, de kaert van Antwerpen verschynen, welke volgens de meting in persoon gedaen door Virgilius Bononiensis en Cornelius Scribonius Grapheus werd vervaerdigd, en door Virgilius naer de levende overeenkomst meetkundiglyk was afgeteekend. Deze plaet komt in steendruk voor in het *Historisch onderzoek naer den oorsprong en den waren naem der openbare plaetsen en andere oudheden der stad Antwerpen*. Het latynsch genitief *Antonii Palermi* wordt er ten ourege door *Antonius Palermius*, in plaets van *Antonius Palermus* of *Palerme*, verklaerd.

Voegen wy hier by, dat de boekprinter of drukker Gillis Van Diest, Hendrikszoon, geboren te Diest, op Vrydag 13 September 1549, als poorter van Antwerpen werd opgeschreven.

Het grafschrift der huisvrouw van den jongen Antoni Palerme, hing eertyds in den pand der Paters Lieve Vrouwe Broeders. boven de deur der saeristry, en luidde aldus :

ALST. TYT. IS.

D. O. M. S.

HIER LEET

BEGRAV. KATELINE

WALBORN. HERMANS

DOCHTER. DE. HUYS

VROUWE. WAS. VAN.

ANTONI. PALERME.

SI. STERF. A.^o XV.º EN.

ALVIII. DE. XXIII.

MAY.

De kerk der Lieve Vrouwe Broeders, bezat insgelyks het zwart marmeren gedenkstuk van Catharina Palerme, dochter van Antoni de jonge, en huisvrouw van Peeter Goetkint, ouders der echtgenoot van Abraham Janssens.

Dit *epitaphium* was versierd met een laetste Oordeel, vervaerdigd door Jacob De Backer, een schilderszoon, die te Antwerpen omtrent 1530 geboren werd, en slechts een dertigjarigen ouderdom bereikte. Deze kunstenaar was ook bekend onder den naam van Jacob Palerme, naer een koopman van schilderen, by wie hy had gewoond.

Het opschrift onder zyn tafereel bevatte de volgende regelen :

D. O. M.

SEPULTURE VAN DEN EERSAMEN PEETER GOETKINDT STIRF DEN 15 IULIUS 1583.
 ENDE CATHARINA VAN PALARME SYNE HUIJSVROUWE STIRF 19 APRIL 1621.
 ENDE PEETER GOETKINDT HUNNEN SONE STIRF 27 AUGUSTUS 1623.
 ENDE ANNA NIGOLAY SYN HUIJSVROUWE STIRF DEN 15 SEPTEMBER 1620.
 ANNA ELISABETH GOETKINDT WED. ADRIANI GEERAERDTS STIRF DEN 6 JANRI 1770.

By deze aenteekeningen welke wy grootendeels aen handschriften door wylen den Heer J. B. Van der Straelen opgesteld, hebben mogen ontleenen, zullen wy nog voegen, dat Lynken Palerme, na de dood van hare man, en wel in 1588, in de St.-Lucas Gilde werd ontvangen. De Heer P. Génard, die ons dit mededeelt, voegt er by dat verscheidene leden der familie Goetkint in den *ligger* dezer Gilde zyn ingeschreven.

X.

JAN BREUGHEL, DE FLUWEELEN.

Jan Breughel, bygenaemd de fluweelen, zoon van Peeter, den oude, en van Maria Coucke, werd te Brussel in 1568 geboren. Hy trouwde te Antwerpen in O.-L.-V. kerk den 23 January 1600, Isabella De Jode, Gerrit's dochter, des plaetsnyders. Hans Snelinck, de schilder, en Cornelis De Jode, de plaetsnyder, waren getuigen van dit huwelyk.

Jan Breughel opgeschreven als poorter of burger van Antwerpen den 4 October 1601, werd in 1602 tot het Dekenschap der St.-Lucas Gilde geroepen. Hy won twee kinderen by Isabella De Jode, en hertrouwde, na hare dood, met Catharina Van Marienborch. Zes kinderen werden uit dit huwelyk geboren.

Onze kunstenaar overleed den 13 January 1625, in den ouderdom van 57 jaren, en werd in St.-Joris kerk ter aerde besteld. Het eenvoudig zerkchrift van den befaemden meester, wiens minderjarig kinderen, de schilders Peeter Pauwel Rubens, Hendrik

Van Balen en Cornelis Schut tot momboiren verkregen, luidde als volgt :

HIER LEET BEGRAVE DE EERSAME

JAN BREUGEL STERF DEN. 15.

JANEWARI. A.º 1623. OUT SYNDE

57. JAREN

ENDE PEETER ELISABET MARIA

SYNE KINDEREN

ENDE SYNE DOCHTER CATHARINA

HUIJSVROU VAN JAN B. (2) BORREKENS

STERF DEN 4 XBRE A.º 1654.

ENDE SYNEN SON AMBROSIUS

BRUEGEL STIRF DEN 9.

FEBRU. A.º 1673 OUT 58 JAER

ENDE ANNA CLARA VAN TRIST SYN

HUIJSVROU OUT 65. JAREN. STERF

DEN 28. AUGUSTUS A.º 1682.

BIDT VOOR DE SELEN.

De kinderen der beide bedden, welke Jan Breughel overleefd hadden, deden hem daerenboven een gedenkstuk in gezegde kerk opregten. Dit grafteeken werd door zynen vriend, den grooten Peeter Pauwel Rubens, met Breughel's portret versierd. Het volgend opschrift, dat ons dien schilder doet kennen als een lieveling van Keizer Rudolf II, als deel gemaekt hebbende van het huis onzer Aertshertogen Albertus en Isabella, en als hoogst bemind om zyne zedigheid en de bevalligheid zyns omgangs, werd op 's meesters *epitaphium*, over H. Kruis outaer, gelezen :

D. O. M.

JOANNES BRUEGELIUS PETRI F.

H. S. E.

QUI ARTIS GLORIAM

A PATRE ET AVO MATERNO

PETRO COECKIO ALOSTANO

PICTORIB. SÆGULI SUI PRIMARIIS

VELUT HÆREDITARIO IURE ACCEPTAM

INGENIO ET INDUSTRIA ADEQUAVIT

IMP. CÆS. RUDOLPHO II AUG.

AC OMNIUM BONARUM ARTIUM ÆSTIMATORI

AC PATRONO GRATUS ET ACCEPTUS

ET A SERENISS. ARGHDUCIB.

ALBERTO ET ISABELLA

BELGÆ PRINCIPR.

IN FAMILIAM ADCITUS

MODESTIA ET MORUM COMITATE

OMNIUM ANIMOS ETIAM INVITOS DEVINXIT

LIBERI

EX ISABELLA DE IODE ET CATHAR. A MARIENBURG

CONJUGIB. LECTISS. SUPERSTITES

PARENTI GARISS. P. C.

DECESSIT PRIDIE IDUS JANUAR. CIO. IOC. XXV

VIXIT ANN. LVII.

Jan Breughel's *epitaphium* bleef bestaen tot in 1798. In de

maend November van dit rampzalig jaer werden de autaren, beelden, schilderyen, grafchriften en andere sieraden der aloude St.-Joris kerk, ter uitzondering van eenige weinige tafereelen en van een enkel grafteeken, aen den vernielenden geest der goddeloosheid geslachtofferd. Alsdan verdween het godenkstuk van den meester, en korts daarna werd de kerk die den 9 December 1798 (19 Frimaire jaer VII) aen zekeren gelukzoeker, Brousse genaemd, verkocht was, tot groot spyt onzer godvruchtige medeburgenen, afgebroken.

Voegen wy by hetgeen wy nopens den fluweelen Breughel hebben gezegd, dat het Antwerpsch Museum eene enkele schildery van dezen meester bezit. Deze verbeeldt de wederkomst der Heeren van St.-Bernard's Abtdy, op de Schelde, in hun gesticht, na de beroerten der XVIe eeuw, en de vieringen die, ter dezer gelegenheid, plaets hadden. Dit tafereel werd op het einde der voorledene eeuw aen de Abtdy, ten voordeele der Centrale School van het Departement der Beide Nethen, ontfroefd. Het is voorzeker van geene kunstwaerde ontbloot, doch meerder belangryk ten opzichte der geschiedenis. Ook ware het te wenschen dat men voor ons Museum een goed voortbrengsel van den fluweelen Breughel aenkochte!

N.B. Het bovenstaende is getrokken uit de aenteekeningen van wylen den Heer J. B. Van der Straelen en uit de onze.

MI.

ISABELLA DE JODE, HUISVROUW VAN JAN BREUGHEL,
DEN FLUWEELEN, EN HARE FAMILIE.

Isabella De Jode, had Gerrit (Geeraerd) den plaatsnyder, die te Antwerpen in 1544 geboren werd, tot vader. Zy was zuster van: 1.º Peeter, den oude, plaatsnyder, geboren in dezelfde stad, ten jare 1570, en welke in O.-L.-V. kerk, den 27 July 1602, Susanna Verhulst trouwde, niettegenstaende deze St.-Jacobs parochie bewoonde. 2.º Gertrudis, die in O.-L.-V. kerk, den 11 September 1588, huwelyk aenging met den kunst schilder Jan De Wael, Corneliszoon, des timmerpotverkoopers, en zyner eerste huisvrouw Catharina Moyns, (en niet Aloyns). Hans Dierix en Adriaen De Wael, Jan's halfbroeder, waren getuigen van dit echtverbond. Jan De Wael was in 1594 Deken van de St.-Lucas Gilde, en vervulde dezelfde bediening by den Ouden Voetboog. Deze meester, wiens portret door Antoni Van Dyck werd geëst, overleed den 7 December 1633, en zyne huisvrouw

den 21 October 1642. Beide werden begraven in St.-Andries kerk, alwaer een prachtig *epitaphium*, tot in de eerste jaren dezer eeuw, aen hunne gedachtenis deed herinneren. Dit gedenkteeken was versierd met dry heerlyke schilderyen, waarvan de middensteden Nood Gods, of de Graflegging Onzes Heeren, de regte deur binnenwaerts, het portret van Jan De Wael, buitenwaerts St.-Jan Evangelist; en de linke, binnenwaerts Gertrudis De Jode, buitenwaerts, hare beschermheilige voorstelden. Deze tafereelen waren door Cornelis De Vos uitgevoerd, en niet door Simon De Vos, zooals Descamps het meldt.

Het opschrift van het gedenkstuk luidde aldus, volgens den Eerw. Heer Pastoor P. Visschers: *Verzameling van grafchriften in St.-Andries kerk*:

O CHRISTE WIENS GEBOORT EN DOODT GODTS GRAMSCHAP BLUSTEN
DEES SIELEN NAER U WOORDT VERGUNT IN VRED' TE RUSTEN

SEPULTURE VAN DEN EERSAMEN JAN DE WAEL
OUDT DEKEN VAN DE St LUKAS GILDE EN VAN DEN
OUDEN VOETBOEGHE STERFT DEN 7 DECEMBER 1635
ENDE DE EERBARE JOUFF. V^o GEERTRIJDT DE JODE SYN
HUISVROUW STERFT DEN 21 OCTOB. A.^o 1642
ENDE CATHARINA BLANCKAERT DOCHT. VAN JOU.^o ANNA DE WAEL ST.
21 SEPT. 1643
RIDD' VOOR DE SIELEN.

Luidens eene aenteeking van wylen den Heer J. B. Van der Straelen, vond men in St.-Andries kerk, eenigen tyd na de heropening derzelve aen den R. C. Godsdienst, een Bestuer welk, zonder eerbied voor een familiegedenkteeken, dat geenszins aen het Fabriek toehoerde, en zonder de minste acht te nemen op den roem der zoo gunstig in de kunstwereld bekende geslachten van De Wael en De Jode, het middenstuk verkocht, wy voegen er by, voor een' spotprys. De portretten versierden sedert 1810 tot in 1814, tydstip op welk men ze tegen eene handvol gelds vernilde, de kamer waer deze slecht bedachte persoonen vergaderden. Wylen de Heer Van den Bosch-Van Cam verkreeg later de *conterfeitsels* met het middenstuk in eigendom, en schonk deze schilderyen, krachtens zynen uitersten wil, aen O.-L.-V. kerk, waer ze thans in Ste Ursula kapel pryken, doch zonder opschrift, en op zulken voet dat de keerzyde der portretten niet kan gezien worden, hetgeen wy wenschen te zien verbeteren.

3.º Jacob De Jode, echtgenoot van Anna Peeters. Hy stierf koopman zynde te Antwerpen, den 3 September 1652; zyne huisvrouw volgde hem ten grave den 15 January 1666.

N.B. Eenige dezer aenteekeningen zyn ons ter hand gesteld

door onzen achtbaren vriend, wylen den Heer Frans Van de Zanden.

XII.

DE SCHILDER JAN BREUGHEL, DE JONGE, ZYNE ZUSTER PASCHASIA, EN ZYNE KINDEREN.

Jan Breughel, de jonge, schilder, werd den 13 September 1601, in St.-Joris kerk te Antwerpen gedoopt. Hy had Antonius Levyns tot peter, en Barbara Olimaers tot meter. Deze kunstenaar was, volgens de aenteekeningen van wylen den Heer J. B. Van der Straelen, leerling van zynen vader den fluweelen, en schilderde in dezès trant. De jonge Jan doorrees Frankryk, Italië, Napels en Sicilië, en kwam te Antwerpen den 12 Augusti 1625, na de dood zyns vaders, terug. Hy trouwde het volgende jaer, zoo als wy reeds gemeld hebben, Anna Maria Janssens, en bewoonde in 1627, een huis in de Arembergstraet, en zulks mits de voor den tyd niet geringe jaerlyksche som van honderd tachtig guldens. Zyne huishuer beliep in 1630 tot twee honderd gulden.

Jan Breughel, de jonge, werd in 1629 Deken der St.-Lucas Gilde.

Wy lazen in een register van St.-Jacobs kerk, dat deze Jan Breughel in 1634-1636, een huis in de Swaen- of Parochiaenstraet bewoonde, achter de thans bestaende en krachtens act van 14 Maert 1642, gestichte Rubens' kapel.

Onze kunstenaar was een byzondere schilder en werkte met Peeter Pauwel Rubens, Hendrik Van Balen, David Teniers, den jonge, en Abraham van Diepenbeeck, die menigmael zyne landschappen met figuren stoffeerden, terwyl hy de achtergronden hunner tafereelen vervaerdigde.

De talenten van onzen meester werden na waerde geschat: ook was hy schilder van den Aertshertog Leopold en van de opvolgende Gouverneurs-generael der catholyke Nederlanden.

De Heer J. B. Van der Straelen welke deze onbekende byzonderheden heeft ontdekt, doet met regt opmerken dat de levensbeschryvers van Jan Breughel, den jonge, geen byzonder gewag maken, en hem met zyn' vader verwarren. Doch is dit welligt een geluk voor dezen meester, wiens eer ten minste niet geschonden is geworden.

Jan Breughel, de jonge, had zyn neef Jan Van Kessel, tot leerling. Deze was in St.-Joris den 5 April 1626 gedoopt, en had onzen kunstenaar tot peter, en Susanna De Jode tot meter gehad. Zyn oom en meester was in 1676 de oudste der Oude Dekens van St.-Lucas Gilde: doch het jaer van dezès overlyden is niet bekend.

De Heer Van der Straelen voegt hier by, dat Jan Breughel, de jonge, eene zuster had, met name Paschyntje of Paschasia, welke insgelyks uit het huwelyk van den Fluweelen met Isabella De Jode, was gesproten. Zy trouwde den 23 February 1624, in St.-Joris kerk, den schilder Hieronymus Van Kessel. Hans Van Kessel en Jan Breughel, vader der bruid, waren getuigen van dit huwelyk.

Jan Breughel, de jonge, won de volgende kinderen by Anna Maria Janssens: 1.° Anna Maria, gedoopt in St.-Joris, den 8 April 1627. Peter: Abraham Janssens, de vermaerde schilder, meter: Catharina Van Marienburg, tweede huisvrouw van Jan Breughel, den fluweelen. 2.° Joannes Petrus, gedoopt in dezelfde kerk, (zoo als de dry volgende), den 29 Augusti 1628. Peter: zyn oom Hieronymus Van Kessel, schilder; meter: Maria Janssens, weduwe van Paschier Engelgrave. Deze Jan Peeter is getrouwd geweest, doch zyne huisvrouw is ons niet bekend. 3.° Elisabeth, gedoopt den 16 December 1629. Peter: Jacob De Jode, haer oud oom; meter: Elisabeth Jordaens. 4.° Abraham, gedoopt den 28 November 1631. Peter: Lucas De Wael, zyn oom, schilder, (gedoopt den 3 Meert 1591, overleden den 25 October 1661); meter: Sara Janssens, Abraham's dochter. Abraham Breughel, bekend onder den naem van *Brusselschen Credo*, was kunstschilder. Hy werd Kapitein der Burgerlyke Wacht, en trad in 1660, als liefhebber der *Rhetorica* in St.-Lucas Gilde, waeruit volgt dat hy reeds in eenigen anderen eed was. (Ziet deswegens: artikel X der *Ordonnantie gemaect tot conservatie ende onderhoudinge van de Gulde van de Violieren gevoecht by de Gulde van Sinte Lucas int jaer XIIIe LXXX*, enz. in de *Geschiedenis der Rederykkamer de Violieren of Violettebloem*, enz. door J. B. Van der Straelen, in het *Taelverbond*, 1853, bl. 215). 5.° Anna Maria, geboren op Ste Maria Magdalena's dag 1633, gedoopt den 23 July daerna. Peter: Heer Pauwel Van Halmale, in den naem van Antoni Goetkint; meter: *mameer Janssens*, zegt de geslachtboom der familie Breughel. Deze was dus Sara Goetkint, weduwe van Abraham Janssens. 6.° Philippus, geboren den 19 December 1635, gedoopt in St.-Jacobs kerk den 21 daerna. Peter: Heer Philips Le Roy, Licentiaet; meter: Susanna Engelgrave, huisvrouw van Frans Van Avyn. 7.° Henricus Ferdinandus, gedoopt in dezelfde kerk, den 3 Juny 1637. Peter: Sieur Hendrik Van der Goes; meter: Maria Kaymaker. 8.° Clara Eugenia, gedoopt in O.-L.-V. kerk, (noord kwartier), den 9 Meert 1640. Peter: Peeter Goetkint; meter: Clara Eugenia Breughel. Zy trouwde in St.-Jacobs kerk den 25 September 1674, Hendrik Boonen. Getuigen: Jan en Ambroos Breughel. 9.° Sara Maria, geestelyke dochter. Zy werd den 24 April 1642 in St.-Joris gedoopt. Peter: David Teniers, de jonge, half-schoonbroeder haers vaders; meter: Francisca Van Immerseel. De Notaris Bartholomeus Van der Linden ontving haer testament

den 27 February 1708. 10.º Joannes Baptista, gedoopt in St.-Jacobs kerk den 26 December 1647. Peter : Mynheer Philips Van Valekenisse; meter : Jonkvrouw (*Domicella*) Catharina Breughel. Hy werd kunstschilder.

(Uit den geslachtboom der familie Breughel, overgeschreven door wylen den Heer J. B. Van der Straelen.)

Teregtwyzing van blz. 54 :

« Dezen welhebbenden man stierf op het einde van 1627. » Men voege daerby : « of niet lang daer naer. »

XIII.

IETS OVER DEN KUNSTSCHILDER THEODOOR ROMBOUTS.

Theodoor Rombouts, welke gemeenlyk, en wy denken, met reden, voor een' leerling van Abraham Janssens wordt gehonden, heeft, zoo als zyn meester, door het nageslacht lof aen zyne uitstekende talenten zien toezwaaijen, terwyl hem zyne eer als mensch werd ontstolen. Honbraken geeft het juiste jaartal der geboorte en dood van Rombouts op, en bepaelt zich met zyne reis naer Italië te melden.

Met Campo Weyerman is het gansch anders gelegen. Deze onbeschaemde spotvogel heeft Rombouts uitgeschilderd als een' man, welke, na zyne wederkomst uit Italië, niet kon dulden dat men den grooten Peeter Pauwel Rubens in zyne tegenwoordigheid prees. Volgens Campo, werkte Rombouts nooit beter dan in de hitte van dien yver, welken wy jaloersheid zouden noemen. En daer de opsteller der gewaende *Levensbeschryvingen der Nederlaudsche Kunstschilder en Schilderessen*, zoo natuerlyk met de logenen omging, als een rechtschapen mensch met de waarheid, vindt hy in de uitvoering van zekere tafereelen van Rombouts, bewyzen der gevolgen van dien zonderlingen yver. Verder doet hy onzen meester, om Rubens te evenaren, een schoon huis bouwen, welk Rombouts echter, by gebrek aen geldmiddelen, niet zou hebben kunnen voltooijen. Men heeft later doen kennen waer dit huis gelegen was, nameelyk op de Meir, over de Clareustraet, en dan is het gebleken, zoowel uit de *Annales Antverpienses* van den beroemden Pater Daniël Papebrochius, (Tom. V, l.^o 43), als uit de aenteekeningen van den gewetensvollen opzoeker, onzen geleerden medeburger, wylen den Heer J. B. Van der Straelen, dat Campo en zyne

navolgers Theodoor Rombouts met Geeraerd Zeegers hadden verward, en dat deze het prachtig gebouw op de Meir, thans gemerkt wyk 3, nummer 1289, waerlyk had aengelegd en ook voltooid. Ten slotte doet Campo, Rombouts uitgeput door *chagrijn*, in den tyd dat hy veinsde zich nogmaels naer Italië te gaen begeven, overlyden in eenen zeer geringen geldelyken toestand, en zulks in 1640, terwyl wy zullen zien dat de befaemde meester alsdan reeds sedert dry jaren was gestorven.

Wy zullen ons aen deze opmerkingen nopens Weyerman bepalen, en onzen tyd niet verspillen met zyne lasteringen, de eene voor, de andere naer, te wederleggen. De verstandige lezer is reeds in staet gesteld, na hetgeen wy komen aen te halen, van Campo's roman volgens waerde te schatten, en wy verzoeken enkelyk den min verlichten van hierboven Weyerman's gezegden aengaende Marten Pepyn en Abraham Janssens, met de door ons bewezene daedzaken te vergelyken. Indien hem ten gevolge dezer vergelyking, nog eenig geloof ten voordeele van Campo overblyft, dan achten wy het onmogelyk dusdanigen persoon op den goeden weg te brengen.

De echte oorkonden nopens Theodoor Rombouts zyn nog al talryk. Wy voegen by de onze diegene welke door de Heeren J. B. Van der Straelen en J. A. De Laet zyn verzameld, en laten hier den uitslag onzer vereenigde opzoekingen volgen.

Theodoor Rombouts, zoon van Barthelmeus en van Barbara DeGreve, werd te Antwerpen geboren, en aldaer in O.-L.-V. kerk den 2 July 1597 gedoopt. Diederik of Theodoor Sweerts, satynverkooper, was zyn peter, Maria De Mont zyne meter. (Diederik Sweerts, in 't latyn Theodorus Sweertius, trouwde Isabella Van der Piet. Beide werden in het kruis der Cathedrale kerk dezer stad, onder eenen zerk met opschrift in kopere letteren, begraven. — Ziet *Graf- en Gedenkschriften der provincie Antwerpen. — Antwerpen, Cathedrale kerk*, bl. 128).

Rombouts zyne kunstopvoeding alhier ontvangen hebbende, vertrok ten jare 1617 naer Roomen, alwaer hy met goeden byval historische tafereelen uitvoerde, even als te Florentië, welke stad hy verliet, met bewyzen der gunst van den Groot-Hertog van Tosanen. Te Antwerpen wedergekeerd zynde, werd hy aldaer den 3 February 1625, als vrymeester van St.-Lucas Gilde aengenomen. De Binnen-Burgemeester, Heer Philips Van Vlieden, verleende hem op Vrydag 17 September 1627, oorlof om den eersten nacht na zyn huwelyk buiten deze stad over te brengen, zonder verlies van zyne poorterschap. Hy trouwde nog dit zelfde jaer eene jonkvrouw gesproten uit een adelyk geslacht van Mechelen : deze was Anna Van Thielen, dochter van Liberatus, later Heer van Couwenbergh, en van Anna Rigouts. (J. F. A. F. de Azevedo Coutino y Bernal. *Tableau généalogique de la famille Van der Noot*. MDCCLXXI, p. 323-324. De schryver doet in dezer voegen de ouders en voorouders van Anna Van

Thielen kennen : Jan Van Thielen, Heer van Couwenbergh, zoon van Jan en van Christina Verbercht, ging huwelyk aen met Anna Du Fraisne. Hy stierf den 6 Augusti 1629, en zyne gemalin den 13 Meert 1645, oud zynde 91 jaren. Librecht of Libertus, welke den 17 October 1602 met Anna Rigouts trouwde, was hun zoon. Deze overleed voor den 6 September 1645).

Het echtverbond van Rombouts werd in 1628 met eene dochter gezegend, die den naem van Anna Maria verkreeg, en in O.-L.-V. den 7 Augusti het H. Doopsel ontving. Het kindje werd op de Vunt gehouden door Librecht Van Thielen, zyn moederlyke grootvader, en door Anna Du Fraisne, gemalin van Jan Van Thielen, Heer Van Couwenbergh, zyne moederlyke oud' grootmoeder. Het was Rombouts eenige afstammeling.

Deze vermaerde meester was in 1628 tot het dekenschap der St.-Lucas Gilde geroepen, en bleef dit ambt tot in 1630 waarnemen. Hy ontving in 1631-1632 als leerjongen, Jan Philips Van Thielen, broeder zynere vrouw, welke later de lessen van den beroemden Broeder Jesuïet Daniël Zegers mogt genieten. (J. A. De Laet. *Catalogue du Musée d'Anvers*, p. 213. — Papebrochius. *Op. cit.* tom. V. f.° 220-221). Den 19 July 1633 zag onze Rombouts zich met den vermaerden schilder Geeraerd Zeegers en den kunstigen boeckdrukker Hendrik Aertssens, als *Consultor* of Raedsman by het Magistraet der Sodaliteit van O.-L.-V. Boodschap of der getrouwden gevoegd, en hy werd den 5 Juny van het volgende jaer in deze bediening behouden.

Onze vermaerde schilder, wederkomende uit Italië, volgens Papebrochius, (*op. cit.* tom. IV, f.° 364), overleed den 14 September 1637, en werd in de kerk der Paters Lieve Vrouwe Broeders, by zyne ouders begraven, onder eenen zerk, welks opschrift aldus luidde :

SEPULTURE
VAN DEN EERSAMEN BARTHOLOMEUS ROMBOUTS
STERFT 2 OCTOBER A.° 1624
ENDE
VAN DE EERBARE BARBARA DE GREVE
SYNE HUYSVROUWE
STERFT 22 OCTOBER A.° 1650
ENDE
DEN VROMEN THEODORUS ROMBOUTS HAERLIEDER SONNE
SCHILDER VERMAERT
STERFT 14 SEPTEMBER 1637.

Theodoor Rombouts overleed in O.-L.-V. Parochie. Voor den grooten meester, welken Campo Weyerman ons als een' man tot geringen geldelyken toestand vervallen heeft afgebeeld, werd aldaer den 17 September 1637 een *kerklyk*, of eerste klas gecelebreerd, zoo als blykt uit de rekeningen der Cathedrale. Teeken inderdaed van groote armoede!

Onze godvruchtige voorouderen hadden in dien tyd de ge-

woonte van aen hunne parochiekerk enig voordeel te laten wedervaren, door hunne laetste beschikkingen. Rombouts bewees hulde aen dit loflyk gebruik, en de Cathedrale ontving den 29 April 1638, de twaelf guldens welke de schilder haer *voor een testament*, zooals men alsdan zegde, had gemaekt. (Medegedeeld door Jonkheer Leo de Burbure).

Daer niets bewyst dat Rombouts zich eene tweede maal in Italië zou begeven hebben, valt er niet te twyfelen dat Papebrochius op de aengehaelde plaets, van de reis welke onzen schilder in 1617 had ondernomen, heeft willen gewagen.

Antoni Van Dyck had onzen kunstmeester de eer aengedaen van zyn portret uit te voeren. Het werd op koper gebragt door den beroemden plaetsnyder Paulus Pontius, of Du Pont.

Anna Van Thielen, huisvrouw van Theodoor Rombouts, overleefde haren man tot in Mei 1639. Zy overleed op de Paddengracht. Haer lykdiens had den 31 van gezegde maend, in St.-Jacobs kerk, alwaer zy begraven werd, plaets. Het was een *kerklyk* of eerste klas, zoo als die van haren gemaek.

Volgens den opsteller van den geslachtenboom der familie Van der Noot, was Anna Van Thielen tusschen den 14 September 1637, sterfdag van Theodoor Rombouts, en het einde van Mei 1639, tweemaal hertrouwd, eerst met Geeraerd Weerin, en laetstmael met Philips Van den Kerekhove. (J. F. A. F. de Azevedo, *Op. cit.* f.° 324). Wat er van zy, wy zullen doen opmerken dat het register der lyken van St.-Jacobs kerk op 31 Mei 1639 melding maekt van het *kerklyk der vrouw van den schilder Rombouts*.

Het aenhalen der kunststukken, welke Antwerpen van dezen meester ooit heeft bezeten, zou deze levenschets te zeer verlen-gen. Derhalve gaen wy dezelve stilzwygend voorby.

Melden wy hier nochtans dat men in het Museum twee tafereelen van Rombouts' hand aentref. Het eene verbeeldt de Heilige Maegd met het kindeken Jesus, omtrent welke zich de kleine St.-Jan Baptist, en dezere moeder, Ste Elisabeth, bevinden. Deze schildery is gestoffeerd met een landschap, dat volgens het *Catalogus*, door den beroemden Jan Wildens werd uitgevoerd. (Ziet de nota op 't einde). Wy vermoenen ons niet te misgissen, niet dit kunststuk dat zyne oorspronkelyke zuiverheid op zekere plaetsen niet heeft behouden, te melden als herkomstig uit de kapel van St.-Ignatius der voormalige kerk van het Professielhuis der Societeit Jesu.

Het ander voortbrengsel van Rombouts werd op het einde der XVIIIe eeuw aen de kerk der Paters Augustynen van Mechelen, ten voordeele der Centrale School van het Departement der Beide Nethen, ontroofd. Het heeft ten onderwerpe den H. Augustinus welke Christus die zich aen hem als pelgrim had aangeboden, de voeten wascht : eenige Paters Augustynen omringen den Heiligen. In het bovengedeelte der samenstelling

verschynen in eene glorie, God den Vader en den H. Geest, van engelen omringd.

Dit tafereel, dat door Rombouts een jaer voor zyn overlyden werd uitgevoerd, (J. A. De Laet. *Op. cit.*, p. 187), is van een allerheerlykst koloriet. Indien de godvruchtige gevoelens van alle de figuren die er op voorkomen, op de hoogte der schildering waren, zou dit kunstwerk als een waer meesterstuk mogen geschat worden. Doch onder dit opzigt, is de uitvoering van het tafereel ten deele niet vry van gegronde opmerkingen.

XIV.

DE LANDSCHAPSCHILDER JAN WILDENS.

Deze groote meester werd ten jare 1584 te Antwerpen geboren, en in 1633 in den noordomgang van de Choor der Cathedrale begraven. Wy laten hier zyn belangryk zerkscrift volgen :

D. O. M.
 BEGRAVENISSE VAN DE
 EERSAMEN IOANNES WILDENS
 SCHILDER STERF DEN 16
 OCTOBER A^o 1633 OAT 69 IAER
 ENDE IOVFRAY MARIA
 STAPPAERT SYN HUYSRAV
 STERF DEN 29 MEY A^o 1624
 ENDE IEREMIAS WILDENS
 IONCKMAN HAERLEDER
 SOON OAT 52 IAER STERF
 DEN 30 DECEMBER A^o 1633
 BIDT VOOR DE SIELEN.

(Graf- en gedenkschriften der Provincie Antwerpen. — Antwerpen, Cathedrale kerk, bl. 96).

Wy hebben meermaels bevonden dat een aental onzer schilders der XVIIe eeuw zeer welhebbende mannen zyn geweest. Jan Wildens was onder dit opzigt, geene uitzondering. Zulks blykt genoegzaam uit de volgende regelen die wy aen een register van begravenissen van St.-Jacobs kerk ontleenen : October 1633. « Item den 19 is geweest het choorlyck wt de lange nieuw straet, tot Onse Lieve Vrouwen, van S.^r De Wilde (*sic*), den schilder saliger. Men heeft er over gehydt, ende tsavens oock; met het 3.iam partem (derden deel)... somma 3 g. 10 st. » Hiermit volgt dat men voor Jan Wildens eenen lykdiens van allereerste klas deed celebreren. Zulks geschiedde ook den 14

January 1634, wanneer in St.-Jacobs de uitvaert van het choorlyck, dat reeds in O.-L.-V. voor S.^r De Wilde (*sic*), den jonge, had plaets gehad, gedaen werd.

Men zy onderrigt dat de benaming van *Sieur* omtrent het midden der XVIIe eeuw niet dan aen persoonen van een zeker aanzien werd gegeven, zoowel als die van *versamen*. Men zou zich niet weinig misgissen, indien men hier aen deze beide woorden hunne hedendaegsche beteekenis hechtte.

Antoni Van Dyck schilderde het portret van Jan Wildens, en Pauwel Du Pont bragt het op koper.

XV.

BARTHELMEES BOLOGNI.

Den *liggeren der St.-Lucas Gilde* meldt in het jaer 1618 eenen leerling van Abraham Janssens, namelyk Barthelmeeus Bologni, of Bolloni, welke in 1621-1622 het vrymeesterschap verkreeg. Deze kunstenaar is ons overigens niet bekend.

Misslag van bl. 41, nota 2.

De vierde regel dezer nota bevat de volgende woorden : « den Heilige eenen bedlegerigen zieken bystaende. » Lees : « den bedlegerigen Heilige eenen zieken genezende. »

AENKOMST VAN P. P. RUBENS UIT ITALIË TE ANTWERPEN.

Ziet bl. 46.

Deze moet, volgens de Piles (*La vie de Rubens*, Paris MDCCLV, p. 365), in 1609 gesteld worden. En daer deze schryver, zoo als Mr. J. B. Vander Staelen het aenteekende, van Philips Rubens, den jonge, in 1676 inlichtingen nopens zynen vermaerden oom had gekregen, mag men dit jaertal als bestatigd aanzien. Overigens was Rubens *in 't begin* van 1609 te Antwerpen terug. Wy hebben op bl. 46 Michel de aenkomst van den grooten man in November 1608 doen melden; doch dit was een misslag, vermits die schryver op dit tydstip van Rubens' vertrek uit Italië gewaegt.

NAREDE.

Wy hebben hierboven op bl. 46, den trouwaet van Peeter Pauwel Rubens met Isabella Brant medegeleed, en dezen doen volgen door het huwelyksbewys van den grooten schilder met Helena Fourment. Het eerste dier stukken was onuitgegeven, toen wy het ter pers zonden, het laetste was in 1840 gedrukt, doch op eene onverstaenbare wys.

Vooraleer de tweede aflevering van het *Album der St.-Lukas Gilde* het licht zag, was te Parys zeker werk getiteld: *Rubens et l'école d'Anvers, par Alfred Michiels*, verschenen. Dit boek bevat de beide hooger aengehaelde oorkonden, wel is waer zonder de verkortingen die er in voorkomen en met byvoegsel van het woordeken *die*, in den tweeden aet, als of er dit in uitgedrukt stond.

Daer de schryver nergens aenduidt op welke wys hy in bezit dezer stukken is gekomen, en men zou kunnen onderstellen dat wy hem deze ontleend hebben, achten wy ons verpligt de lezers te onderrigten dat de Heer Alfried Michiels ons den 7 April 1854 uit Parys had geschreven om een afschrift der beide acten te erlangen. Hy had ons in eenen vroegeren brief beloofd van getrouwelyk onze mededeelingen onder onzen naem aen te halen, en wy stonden hem zyne vraag toe, alhoewel wy met regt onderstelden dat het werk van den Heer Michiels voor ons opstel over Abraham Janssens, enz. zou uitgekomen zyn.

De Heer Michiels deed de beide oorkonden drukken, de eene op bl. 568 en de andere op bl. 468 van zyn boek. De schryver veroorloofde zich eenige veranderingen aen den tekst, en handelde overigens als of hy den eenen act, zoo als een onzer vrienden, ontdekt, en den tweeden voor de eerste mael, zoo als wy, *naauwkeurig* afgeschreven had!

Men kan hierboven op bl. 46, nota 2, de opmerkingen lezen welke wy by onze aenhalingen hebben gevoegd. Deze hebben wy den Heere Michiels ook doen geworden; doch, wy bekennen het volgaerne, de uitleggingen die de fransche schryver op de acten deed volgen, hooren hem in vollen eigendom toe, en wy zyn geenszins genegen hem deze te betwisten.

Men oordeele liever. Het eerste huwelyk van Rubens, alhoewel in de abtelyke kerk van St.-Michiels ingezegend, staet te boek in het register van St.-Andries parochie, op welker grond het godshuis onzer Witte Heeren gelegen was. En daer het huwelyk, volgens de kerkelyke wetten, moet geschieden voor den eigen pastoor der toekomende echtlieden, of voor iemand van hem daertoe gemagtigd, en men gewoon is in de parochiekerken act der echtverbintenissen te houden, is het zeer eenvoudig dat men gemeld stuk in het aengehaeld register heeft opgeschreven.

Hoe eenvoudig ook, deze reden heeft den Heere Michiels niet

kunne bevallen. En weet men waerom? De schryver antwoordt dat het huwelyksbewys op den geplogten voet werd ingeschreven, omdat de Abtdy van St.-Michiels van St.-Andries kerk afling! Ware het zoo, dan zou men nog eenige uitleggingen van den Heer Michiels moeten vorderen, want St.-Andries kerk, men weet het, stond onder het gezag van het Kapittel der Cathedrale, en nogtans werden de huwelyksacten van de eerstgenoemde dezer parochien niet in de registers van O.-L.-V. kerk overgeschreven.

Deze uitleggingen bewyzen dat de schryver zich hier met zaken heeft bemoeid van welke hy geene genoegzame kennis bezit. Men weet overigens dat St.-Michiels abtdy aen het gezag van den Generael der Witte Orde, den Abt van Premonstreit (*Prémontré*), in Frankryk, regtstreeks onderworpen was, en dat St.-Andries kerk met de Norbertinen niets te stellen had.

De Heer Michiels heeft met even gering geluk verklaerd wat men moet verstaen door de vrystelling van den gesloten tyd, die men in den tweeden huwelyksaet van Rubens aantreft. Deze beteekent, volgens den schryver, dat de inzegening van het echtverbond plaets had in den Advent, plegtig tydstip, zegt hy, op welk de Kerk aen de Christenen het trouwen verbood. Het waer voorzeker moeijelyk met opgezette wil, twee zulke grove misslagen in zoo weinige regelen te sluiten!

Inderdaed men had tot hiertoe gedacht dat de Advent geenszins als een plegtig tydstip kon doorgaen, maer wel als een tydstip van boetvaardigheid, en dit zegt de Christelyke leering wel uitdrukkelyk. Deze zegt ook dat het verbod van te trouwen in den Advent, nog zyne volle kracht heeft behouden.

Het is hier noch het oogenblik, noch de plaets van andere misslagen van den Heer Michiels aen te halen en de weder-eisching te doen van meerdere onzer mededeelingen welke hy als vruchten zynere opzoekingen schynt te willen doen aennemem.

Doch daer onze naem in de inleiding en op verscheidene bladzyden van *Rubens et l'école d'Anvers* is aengehaeld, achten wy het voor onze eer noodig onze stem te verheffen tegen het misbruik welk den Heer Michiels van onze welwillendheid heeft gemaakt.

Wanneer de schryver in den loop van het jaer 1853 ons zekere inlichtingen kwam verzoeken, bewezen wy hem mondelings dat een aental onzer vermaerdste kunstenaers godsdienstige mannen waren. Des niet tegenstaende heeft de Heer Michiels het zich niet ontzien den grooten Peeter Pauwel Rubens als een voorzigtigen ongeloovige (*un prudent incrédule*, p. 252), dat is te zeggen een huichelaer of een sehynheilige te doen doorgaen (p. 116 et 134)! Een maer te groot getal al te zekere inlichtingen, zegt de schryver, die ze overigens vergeet aen te halen, bewyzen dat de Nederlandsche kunstenaers, en diensvolgens, ook onze Antwerpsche, mannen waren van ongebondene zeden (p. 498).

Elders geeft hy eene vervalschte beschryving van twee tafereelen van den befaemden Cornelis Schut, en tracht hierdoor te doen gelooven dat deze meester met den Catholyken godsdienst den spot heeft willen dryven (p. 490-491). Hy had vroeger (p. 45) te kennen gegeven dat deze strekking by Rubens, zyne leerlingen en navolgers, algemeen was.

Dit moet overigens weinig verwonderen, vermits de Heer Michiels op verscheidene plaatsen, den prins der vlaemsche schilders voor eenen algodist of pantheïst wil doen aenzien (p. 143, 191 et 240), en in onze beroemde Afdoening van het Kruis, het bewys dezer algodistery heeft gevonden, (p. 110-113). De beweegredenen, die de Heer Michiels opvoert tot staving van dit laetste gezegde, laten niet toe te twyfelen dat de schryver met de leering der Roomsche kerk zoo weinig bekend is als met hare regeltucht.

Deze onwetentheid echter heeft den Heer Michiels niet kunnen wederhouden van den godsdienst onzer voorvaderen, zonder welken het grootste deel der meesterstukken van Rubens, zyne leerlingen en navolgers niet zouden bestaan hebben, op verscheidene plaatsen van zyn werk te beschimpen en te hoonen.

Men begrypt ligtelyk dat onze voorouders en diegene onzer welke hunne nagedachtenis en voorbeelden getrouw zyn gebleven, van dezen smaed niet zyn verschoond. De Heer Michiels zou, zoo het schynt, gewenscht hebben dat gansch België in de XVIe eeuw Calvinist ware geworden (p. 394). Doch de schryver heeft uit het oog verloren dat indien onze kerken in den staet in welke ze op heteinde van 1566 en van 1581 verkeerden, hadden moeten blyven, de geschiedkundige school van Rubens niet zou hebben kunnen geboren worden, zoo min als het werk van den Heer Michiels.

Het zal voorzeker onnoodig zyn de lezers te doen kennen dat, indien wy ons met reden aen het geringste deel der nitvallen

van dezen schryver hadden kunnen verwachten, wy hem geene iota der ontdekkingen die wy niet zonder groote moeite hadden gedaen, zouden hebben medegedeeld. Het ware overigens den Heer Michiels moejelyk gevallen ons op eene gevoeligere wys te kwetsen dan op diegene welke hy aenwendde. Godsdienst, vaderlandsliefde, achting ten opzigte van beroemde kunstenaars, dit al dat ons zoo dierbaer is, heeft hy aengerand en geslagtofferd aen zyne anti-catholyke begrippen.

Men oordeele van onze verontwaardiging en van ons spyt, wanneer wy onzen naem op verscheidene plaatsen van dit gewrocht aengehaeld vonden, onder mededelingen der ontdekkingen welke wy in kerkregisters hadden gedaen. Deze weinig loffelyke handelwys van den Heer Michiels, men houde er zich af verzekerd, zal voor ons geene verlorene les zyn, en wy zullen ons wachten in 't vervolg ons te goedwillig te betoonen jegens personen die ons weinig bekend zouden zyn.

Wat ons spyt vermeerdert, is dat behalve hetgeen de schryver heeft ontleend aen Cornelis De Bie, aen de *Annales Antverpienses* van Pater Daniel Papebrochius, aen werken der Heeren Hookham Carpenter, Gachard, Gachet, P. Visschers, V. Van Grimbergen, Génard, enz., en ten grooten deele aen de schriftelyke mededeelingen der Heeren Génard, de Barbure en de onze, zyn voortbrengsel op verscheidene plaatsen steunt op gezegden der weetenieten Houbraken, Campo Weyerman, Mensaert, Deseamps, en op die van den zeer weinig geleerden Michel. Men begrypt zonder moeite wat licht uit de vertelsels dezer schryvers moet ontstaan, en hoe zeer wy betreuren bygedragen te hebben tot een gewrocht waer de sprookjes dezer papierbekladders, met de nitvallen van welke wy gesproken hebben, gepaerd gaen. De Heeren Génard en de Barbure, wy zyn gemagtigd het te zeggen, deelen in onze verontwaardiging en in ons spyt.

THEOD. VAN LERIUS.

Antwerpen, den 15 July 1834.

DE MOORDENAER.

Mijne vrienden hebben my dikwyls gevraegd, waerom ik het nederige Kempenland zoo boven al andere oorden lief heb, dat de zucht naer de heide, op zekere tydstippen, my onweêrstaenbaer aengrypt als eene immer terugkeerende zenuwkoorts.

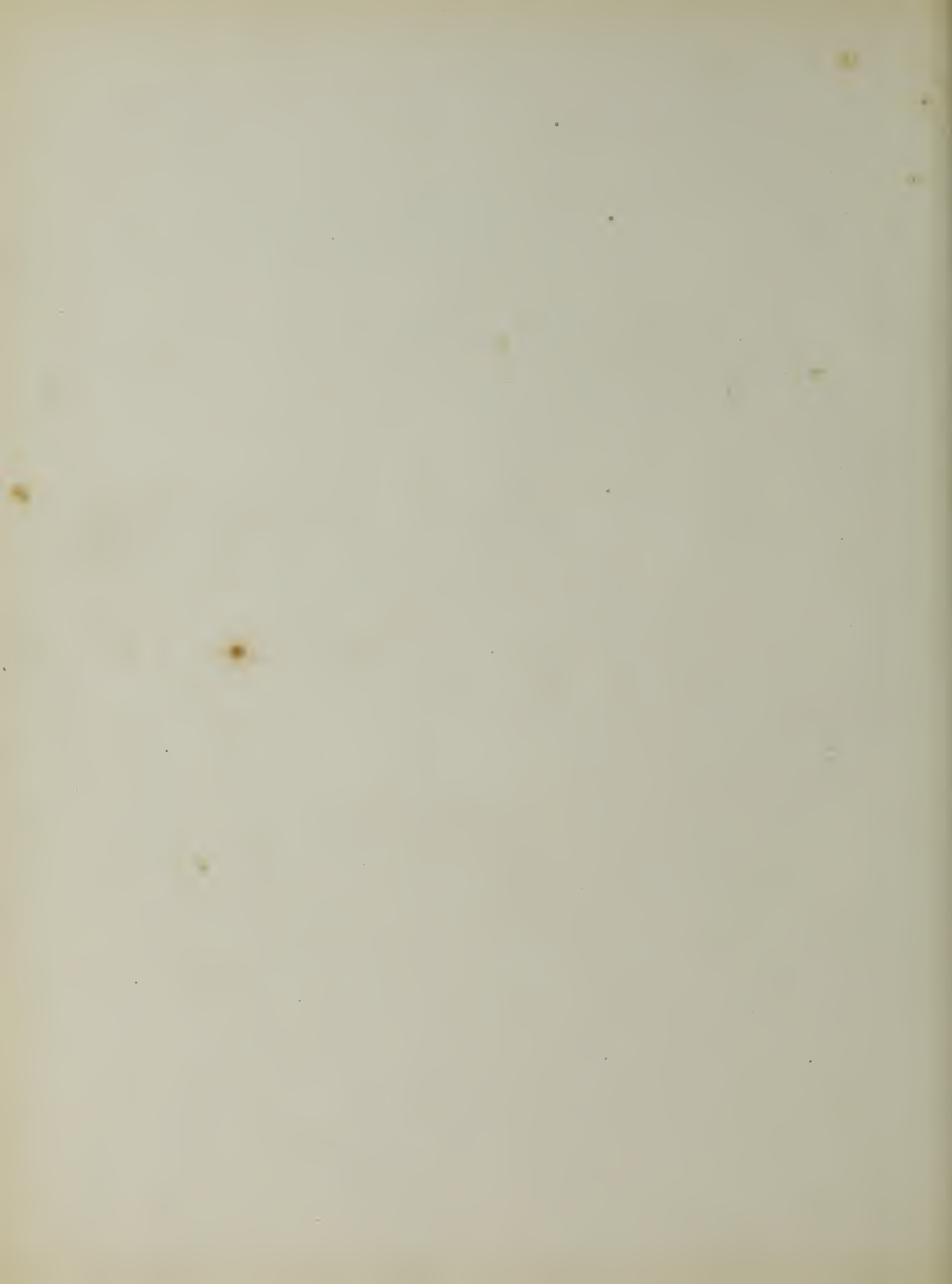
Tot hiertoe heb ik de hoofdreden myner *Kempenzucht!* nog niet regtzinniglyk durven verklaren : deze gril myns harten is ook zoo kindelyk onnoozel dat ik er beschaemd over ben. Nu echter wil ik ze u toch zeggen.

Ik bemin het Kempenland zoo zeer, omdat men er niet over gebaende wegen moet gaen en men er volgens lust *verloren loopen* kan.

Dit verwondert u ten onregte.

Verloren loopen! Dit weten misschien weinigen onder u, wat onbegrepene wellust die beide woorden in zich besluiten. — Van alles afgescheiden, zich overleveren aen het onvoorziene; tusschen dichtbewassen heesterbosschen en donkere wouden ronddwalen, zonder te weten waer men is noch waer men komen zal; geen spoor der menschelyke maetschappy meer ontwaren; alles vergeten, tot de vriendschap zelve, om zich der vyandschap ook niet meer te herinneren; alleen, gansch alleen daer staen tusschen den Schepper en zyn werk, tusschen God en de natuer. Ah, *verloren loopen*, het is eene milde bron van poëzy!

Onder den invloed van dien toestand voelt men zich het ontspannen hart weder zwellen : het is als goot de eenzaamheid onzen ledigen boezem weder tot stortens toe vol levensbalsem, vol betrouwen in 's menschen toekomst, vol geloof in 's menschen magt!

Wel dikwyls heb ik alsdan gedacht, dat het menschelyk lichaam, in zekere toestanden, de ziel van zich kan laten uitgaen, gelyk men eene blanke duive, by schoonen zomermorgen, uit hare gevangenis laet en haer den frisschen luchtstroom te doorklieven gunt.

Wanneer men gansch *verloren geloopen* is, en getroffen staen blyft onder het donkere loover van een onmeetbaer dennenwoud; wanneer men van geheimvol ontzag beeft en siddert onder den indruk der plegtigste stilte — stilte der groeiende natuer, stilte der lucht, stilte des lights zelve, — dan gaet de ziel, de dichterlyke ziel, uit den stoffelyken mensch, en zweeft en zwemt en wiegelt op den lauwen vloed der rustige droomen-zee.....

Arme dichterlyke ziele! Zy waent zich gansch vry, wanneer zy dus, — in schyn losgelaten, zich in het luchtruim baden mag en tot de zon zelve opziet, als ware daer eerst de grenspael harer stoute vlugt. Zy bemerkt de mengvuldige banden niet, de onbreekbare draden waarmede het lichaam haer vasthoudt!

Die banden zyn vermoeidheid, honger, dorst en andere kleine plagen van het stoffelyk leven des menschen. Zoolraest het lichaam voelt dat deze banden te zeer door de opvlugt der ziele zich spannen, dan windt het dezelve weder in; — en, wat de ziele dan ook met de vlerken slaet of ge-

weld doet om in hooger sfeer te blyven, zy wordt onmeêdoogend ingepalmd en binnen hare prozaische wooning teruggehaeld.

Alsdan wordt het tyd om uit de geheimenissen der droomwereld op te staen, en, als elk ander mensch zou doen, zich voort te spoeden om een voetpad te ontdekken dat u by eene boerenwooning brenge, waer de poëzy des lyfs — eten en drinken — u gulhartig aangeboden worde.

Zoo was het my nu weder eens geschied. Ik haeste my zoo veel ik kon, en liep in eene lynregte rigting vooruit om op deze wyze toch eindelyk uit het somber en voor my grensloos dennenwoud te geraken, in welker stillen schoot ik *verloren geloopen* was.

Reeds meer dan een half uer had myne snelle vaert geduerd, zonder dat het my gelukt ware de minste baen te ontdekken. Hadde de honger my niet gefolterd, hoe schoon ware my de dichterlyke zekerheid niet geweest dat ik nu werkelyk was *verloren geloopen*; maer nu heerschte het lichaam in my, en myne ziele werd verdrietig, daer zy onder den zweeps slag der noodwendigheid vooruitgedreven werd.

Eensklaps bemerkte ik, op eenige stappen van my, een byna onzichtbaer voetpad; dit is te zeggen, eene streep op den grond des wouds waer de spelden der mastboomen plat getrapt schenen, en op welker doorgang geen enkele grashalm noch eenig mos zich toonde.

Dit gaf my moed; en, ofschoon het voetpad my voorkwan als in het diepste des wouds wegschietend, ik besloot moediglyk het te volgen, in de verzekering dat het toch ergens uitkomen zou.

Nauwlyks had ik eenige honderde treden in deze nieuwe rigting afgelegd, of ik bleef getroffen staen en hield myn oog met angstige verrassing gevestigd op iets levend — mensch of dier, — dat ik wat verder tegen het voetpad zitten zag. Eene beweging van het bestaerde voorwerp deed my duidelyk menschelyke vormen erkennen. Met myne eigene dwaesheid lachend stapte ik voorwaerts, niet twyfelende of het was een arme man die in het bosch hout geraept had en nu, om te rusten, op zynen mutsaerd was nedergezeten.

Eventwel, naer mate ik allengskens met meer voorzigtigheid den onbekende naderde, beving my eene ernstige benauwdheid, en weder bleef ik op eenige stappen van hem staen, myne strakke blikken op hem vestigende.

Hy scheen my een man van omtrent de vyftig jaer, zwaerlyvig en struisch, met korten hals en sterkgespiede leden. Zyn vlugtend voorhoofd was onder roode haren byna gansch weggedoken; maer zyne wenkbrauwen staken ver onder het voorhoofd uit en vormden daer twee duistere hollen, in den grond derwelke zyne kleine gryze oogen als kolen vuers schenen te glinsteren. De dunne lippen waren als met nyd op elkaer gekleefd; men zou gedacht hebben dat een boos gepeins hem de tanden te saem gesloten hield. Zoo, op eenen hoop aerde ineengeplooid zittend, met het hoofd in de handen, en met den verslindenden blik ten gronde, was hy of het beeld der beramende boosheids, of het beeld der knaging des gewetens over eene gepleegde euveldaed.

Achter hem verhief zich de grond tot eenen kleinen zandheuvel; ik meende te bemerken dat

daarin een soort van hol gegraven was. Misschien een kuil! zyne wooning!

« Het is een moordenaar! » zegde myn ontsteld gemoed; en vol waren sehrik meende ik my om te keeren en even stil deze plaets te ontvlugten, maer de onbekende bemerkte my en regtte zich op.

Hy aenzag my met nieuwsgierigen doch geruststellenden oogslag, en glimlachte my zelfs zoo nederig en zoo hinderloos tegen dat ik nog een paer stappen weder tot hem ging, en hem van verre naer den weg vroeg die my naer Overgoor leiden kon.

» Ik zal u wyzen, Mynheer » antwoordde de man tot my komende. « Het is niet verre; maer gy zoudt het toch zonder leidsman niet vinden. Kom met my, ik zal u op de goede baen brengen. »

Ofschoon my het gezelschap van dien kwaedvoorspellenden gids niet beviel, ik kon den aangeboden dienst niet weigeren en moest my in myn lot verlaten. Alleenlyk, ik liet hem vooruitgaen, en stak ondertusschen de hand in den zak, waer ik bedektelyk myn mes aengreep om des noods tot zelfsverdediging gereed te zyn.

De onbekende bragt my uit het woud; onderwege sprak hy over de hitte des zomers en over de droogte der velden, over den oogst en over al zulke zaken die de landlieden het meest bezig houden.

Eindelyk geraekten wy onder den blauwen hemel, en bewandelden een pad dat zich door eenige lage beemden heenslingerde. Dan werd my de geest vryer, ten gevolge der gegronde overweging dat, indien de onbekende my aen lyf of leden had willen schaden, hy zyn ontwerp in den duisteren schoot des wouds zou hebben vol-

voerd. Ik zelf begon in de redekaveling het grootste deel te nemen, en eindelyk vond ik niets byzonders meer in den man. Zyn verstand scheen my zeer verstompt zonder gansch afwezig te zyn; eventwel, over de gewoone dingen die het boerenleven betreffen, oordeelde hy gelyk de grootste hoop zynere standgenoten.

Zoo koutend over het een en het ander, geraecten wy eindelyk op de groote baen die naer het dorp leidde. Myn leidsman wees my den toren, die in de verte boven jonge masthosschen zich ver-toonde. Ik behoefde zyne hulp niet langer; maer waerschyntlyk schepte de eenvoudige man genoeg in deze samenspraek; want hy vergezelde my nog immer verder, ja zelfs tot dicht by het dorp.

Zoo als wy nu achter eenen eikenkant keerden, ontmoetten ons te dier plaetse een tiental kinderen die, met hunne schalië en schryfhoeken onder den arm, van de school terugkeerden.

Myn leidsman scheen hierover niet in zynen schik en boog zwygend het hoofd; ik hemerkte hoe de kinderen, reeds van op eenen afstand, begonnen te lachen en hunne vreugde betuigden hy het gezigt van dengenen die my vergezelde.

« Zotte Sus! Zotte Sus! » riepen de meisjes hem toe.

Hy scheen geene acht op dezen spot te geven;

« Moordenaer! » riepen de jongens.

Hy boog dieper nog het hoofd, doch betuigde zyne ontevredenheid niet anders.

De kinderen, als hereidden zy zich tot iets ernstigs, liepen eenige stappen terug, keerden zich dan om, en de handen aen den mond brengende, begonnen zy al te samen te kraeijen gelyk de hanen doen.

Myn leidsman sprong bevend achteruit. Zyne beweging verraste my. Ik zag hem sidderen en verbleeken, terwyl het roode hair hem van schrik te berge rees. — Hy liet my echter geen tyd om hem naer de reden zynere zonderlinge aendoening te vragen; nauwelyks was hy zyne ontsteltenis meester geworden, of hy vlugtte als een pyl terug in de baen en verdween uit myn gezigt achter den eikenkant.

De kinderen liepen hem kraeijend na; en zoo bleef ik gansch alleen en vol verbaesdheid staen.

In het dorp gekomen, en na de noodige herstelling myner lichaamskrachten, heb ik inlichtingen over den zonderlingen woudbewooner poogen in te winnen; ik heb hem zelve later nog meer dan eens in het woud ontmoet en met hem gesproken.

Het is zyne geschiedenis die ik u verhalen ga. Zy is niet lang, eventwel nog al zonderling, en zy bewyst welke droeve gevolgen eene enkele euveldaed met zich slepen kan.

Niet verre van het dorp Overgoor staet eene pachthoeve; voor tien of twaelf jaren was zy bewoond door pachter Dries Van den Hout.

Deze baes Dries, met weinig begonnen, had het, door sparen, scharren en schrafelen, zoo verre weten te brengen, dat hy eindelyk twee peerden, vyf koeijen en eenige kalveren op stal had staen en onder de heste boeren der gemeente gerekend werd.

Op zyne hoeve woonde een knecht, die veel meer van slapen dan van werken hield, en het grootste vermaek vond in te geeuwen en zich te rekken zoohaest de pachter maer dry stappen van hem wegging.

In den zomer bovenal was het leven van den armen knecht Sus bitter en ondragelyk. Wanneer hy met afgematte leden in zyn bed lag uitgestrekt, en om dry ure des morgens nog van alle schoone dingen lag te droomen, dan liep eensklaps de wekker van het uerwerk af en vervulde het huis met zyn nydig gerinkel. Sus stond dan eventwel niet op en hield zich alsof hy het gehaette teeken niet had gehoord; maer pachter Dries stond even gauw by zyn bed en deed hem, door een paer goede oorveegen en eene vlaeg scheldwoorden, het rekken en geeuwen ras vergeten.

Als Sus op het veld arbeidde mompelde hy in zich zelve tegen alle klokken en bellen, als zynde maer alleen gemaakt tot verdriet van den arbeidsman. Voor hem was het zeker, dat de uerwerken en bovenal de wekkers door geen boerenknecht uitgevonden waren. Zy moesten ongetwyfeld de uitvinding zyn van den eenen of anderen pachter!...

Op eenen zekeren Zondag dat Sus alleen te huis was, voerde hy een ontwerp uit dat hem al lang in het hoofd had gehangen. Hy ging op eenen stoel nevens het uerwerk staen en brak niet eene tang dry of vier tanden uit een wiel.

Nu zou het uerwerk niet meer gaen en de wekker zou niet meer afloopen. Dan kon Sus blyven slapen, tot dat de pachter van zelf ontwaekte!

Inderdaed, toen de pachter te huis kwam en het uerwerk zag stil staen, beproefde hy meermalen om het weder in gang te zetten, zonder hierin te kunnen gelukken.

Het uerwerk zou men morgen naer een groot dorp, dat wel dry uren afgeleges was, te maken dragen. Er zouden wel vyftien dagen kunnen verloopen eer het weder terugkwam. Wat zou

Sus gedurende dit tydverloop wel rustig slapen!

Maer de luijaerd had zonder den weerd, of liever zonder den haen gerekend. En de leidsman der hennen op deze hoeve was een haen als er weinigen zyn, met eene stem klinkende als eene klok, met pooten en sporen als een echte stryder, en die niet toeliet dat, op een vierendeel uers in het ronde, een ander haen de vrye lueht inademde. Al zyne medevryers had hy uit het veld geslagen; de hanen uit de omstreken beefden op het hooren van zyn gekraei alleen.

By gebrek aen uerwerk en wekkèr, besloot pachter Dries zich op het gekraei van zynen trouwen haen te verlaten.

Sus sliep dien nacht zoo vast als een steen, en droomde dat hy nooit meer zou moeten opstaen; — maer nauwlyks rees de eerste flauwe tint des morgenlichts in het oosten op, of de haen begon zynen schellen zang. — Het was nauwelyks twee ure! Eene grove stem schreeuwde den knecht uit den slaep, daer zy dreigend riep:

« Eh, Sus, luijaerd, staet op: de haen heeft gekraeid! »

Sus hoorde even gauw, hoe de pachter tot zyne slaepstede kwam om hem de gewoone oorveegen toe te dienen, en sprong verbaesd ten bedde uit.

Dien ganschen dag morde Sus tegen den haen en wenschte meermalen dat een gerstenkorrel verkeerd in de keel van den schreeuwer mogt blyven steken, dat hy er van stikte.

Den morgen daerop, en nog twee dry volgende dagen, moest Sus even vroeg opstaen, Er groeide in zyn gemoed zulken gloeienden haet tegen den haen, dat hy het trotsche dier wel geern den gorgel hadde toegnepen, indien hy het ergens

aen den eenen kant hadde kunnen verrassen.

Den avond van den vyfden dag was Sus na het avondmael te bedde gegaen. Tot zyn overgroot verdriet kon hy dien nacht niet slapen vermits hy, om zich op zynen Baes te wreken en hem schade te doen, veel te veel had geëten.

Alzoo hy nu, in droeve poogingen om te slapen, zich keerde en wendde; en grooter hartzeer te lyden had, by de gedachte dat hy, geslapen of niet geslapen, ten twee ure zou moeten opstaen, ontstak eensklaps zyn bloed, en hy besloot eene schrikkelijke wrack te nemen over hem die deze bittere gal in zynen levensbeker goot.

Hy stond op, nam een scherp mes in de hand en ging voorzigtiglyk, op de punten der voeten, den trap af en buiten de huisdeur in den hof.

Het was er donker als in een graf; de hel scheen zyn moorddadig voornemen te begunstigen. Terwyl hy nog een oogeblik by de achterdeur staen bleef om te luisteren, of hy geen gerucht op de kamer van den Baes hoorde, wreef hy het mes, als om het nog te wetten, in het plat zynner hand. Een hatelyke grynslach verkrampte zyn gelaet in de duisternis.

De booswicht! hy verhengde zich op voorhand in de euveldaed die hem wreken moest!

Eventwel het was bevend dat hy over den donkeren hof vooruitsloop, zich by eene kleine deur nederlegde en, langs een hem bekend gat, in het kiekenkot kroop.

Daer zat de haen op zynen stok met het hoofd tusschen de vlegelen; het arme dier, geen kwaed vermoedend, sliep gerust en droomde van eene jonge henne die hy gister van verre op den grond der naestgelegen hoeve had zien wandelen.

Sus wist zeer goed, op welke plaets de haen gewoon was te slapen; hy kon het dier in de diepste duisternis met de eerste greep wel vatten; eventwel hy bleef een weinig staen, bepeinsend hoe en waer hy het dier zou aengrypen en doorsteken, om het te dooden eer het eenen verradden hulpkreet mogt slaken.

Daer hoorde hy eensklaps eene stemme en verbleekte van schrik. — Het was de nachtegael die daerbuiten in het loover zynen liefdegroet deed gahnen!

Sus mompelde eene bloedige bedreiging tegen den nachtstoorenden zanger, en stapte vooruit om zynen wrackgierigen aenslag te volvoeren.

Sidderend van haet en benauwdheid, naderde hy met sluipenden tred tot het diepe van het hoenderhok, greep met de linkerhand het slapend dier by den hals, neep hem den gordel te pletten en plofte hem met de regter hand het mes door lyf en ingewand.... Maer eensklaps kwam eene reusachtige stem de ooren des moordenaers treffen, en van schrik zyn bloed in de aderen bevrozen. Het was de dorplok die hare doodsche toonen twaelfmael door den rustenden hemel zond.... Middernacht! Dit vreeselyk uer, dat elken booswicht beven doet, sloeg den wrackgierigen knecht insgelyks met eene onzeggelyke vervaerdheid. Hy rukte bevend eenige pluimen uit het lichaem zyns slagtoffers, wierp die in het ronde, en vlugtte met het lyk het hoenderhok uit, tot verre achter den hof, waer hy in de duisternis bleef staen en naer zynen adem hygde, als iemand die van afgematheid en angst bezwyken ging.

Allengs keerde in hem het bewustzyn gedeeltelyk weder; en, ofschoon nog altyd bleek, sidderend

en tot der dood toe ontsteld, ging hy het lyk verre van daer tusschen digte braembossen verbergen en zyne handen by de beek reinigen van het bloed dat eraen kleefde.

Des anderen daegs zou de Baes gelooven, dat de haen door den Vos was vermoord geworden en ten prooi weggevoerd.

Sus kroop weder even stil ten huize in, en legde zich moedeloos en vol wroeging op zyn bed.

Zyne straf begon reeds. Het knagend geweten liet hem geen oog sluiten; telkens dat hy van vermoedheid insluimerde, beving hem eene zenuw-onsteltenis en hy schoot bevend wakker.

Eindelyk toch overviel hem een loode slaep, eene pynelyke sluimering erger nog dan eene ylkoorts.

Het was dien morgen reeds vier ure en alles bleef nog doodstil op de hoeve. De Baes ontwaakte eerst en verwonderde zich over het heldere licht dat in zyne bedstede drong.

Hy liep naer het hoenderhok om naer den haen te vernemen, doch vond den grond met de vederen en het bloed van zynen trouwen wachter overdekt.

Sus werd ten bedde uitgerukt en van deze moord beschuldigd; hy verbleekte wel en sidderde, doch hy loochende het feit hardnekkig.

Om het even, de Baes bedreigde hem met gevangenis en geregt, en zegde hem zynen dienst op.

Dien ganschen dag bleef Sus in afwachting dat de Veldwachter of de Gendarmen hem halen zouden. Ondertusschen kreeg hy zooveel stooten en slagen van zynen Baes, dat zyne zinnen gansch ervan in de war geraekten.

De Veldwachter noeh de Gendarmen waren eventwel gekomen, en Sus mogt des avonds, na vele bedreigingen, nog op de hoeve vernachten... Hy legde zich gansch gekleed te bedde.

Eerst na lange slapeloosheid en knaging des gewetens, viel hy in eene benauwde sluimering.

Eensklaps hoorde hy nevens zyn bed den haen kraeijen, zoo magtig en zoo helder als ware het de vereenigde stemmen van twintig hanen geweest. Hy sprong verschrikt op, uit vreeze dat hy zich overslapen had; doch alles was nog pikdonker daer buiten....

Sus, diep ontsteld, legde zich weder te bedde en viel eindelyk op nieuw in slaep... Nauwelyks echter had hy de oogen gesloten, of hy hoorde de stem van den haen die, met droeve toonen en door een klagend gekraei, zyn ongeluk scheen te beschrijven.

Als Sus de oogen opende rees zyn haer te berge van schrik; het koude zweet brak hem uit en hy deinsde met uitgestrekte handen terug op zyne legerstede.

Daer voor hem, te midden van eenen vuerkolk, stond de onschuldige vermoorde, met open bek en gloeiende oogen hem aenziende. Het mes stak hem nog in de borst, en uit de wonde sprong eene strael bloed, die tot op het aengezigt des moordenaers terugspatte en het als een wraekregen besproeide. — De ongelukkige booswicht voelde, hoe elke druppel bloed, die op hem nederviel, door het deksel heen zengde en hem vleesch en gebeente verbrandde.

Meer dood dan levend hield hy het halsstarrig oog op zyn slagtoffer gevestigd, en zag eindelyk hoe het spook zyne klauwen ontplooidde en tot hem

naderde om hem de borst open te scheuren.

Dan overviel hem eene onbeschryfelyke benauwdheid; hy liet eenen snydenden schreeuw en vlugtte uit zyne kamer en van de hoeve 'in de bosschen weg, vooraleer Pachter Dries den tyd hadde om toe te loopen en te weten wat er geschiedde.

Aelit dagen is Sus op den zoek gebleven. Wanneer de Veldwachter hem, na dien tyd, weder op de hoeve bragt, bevond men dat hy zinneloos was. — Het is nu twaelf jaer geleden, en de ongelukkige Sus blyft immer in den zelfden toestand.

Wanneer hy eenen haen hoort kraeijen bevangt hem een onuitdrukkelyke schrik, en men zou hem niet weêrhouden van te vlugten al bonde men hem met koorden.

Daerom woont hy in het woud, verre van alle hanengekraei. Hy hindert niemand, zelfs de kinderen niet die hem zoo wreedelyk plagen.

De heer van het dorp heeft hem uit medelyden, boschwachter over een gedeelte zynor goederen gemackt. Deze bediening vervult hy met waekzaamheid en trouw. Overigens wordt hy onderhouden door het Armbestuer der Gemeente.

Uit deze geschiedenis kunnen wy twee nuttige lessen trekken.

De eerste, dat wie uit wraek bloed stort, al ware het ook van een dier, zich aen weinig goeds te verwachten heeft; — en de tweede dat eene belachelyke geschiedenis ook waer kan zyn.

HENDRIK CONSCIENCE.

Antwerpen, 1852.

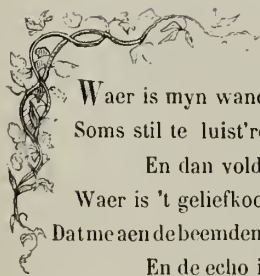
Men vergelyke de duitche volkslegende *Don Gockelino's* ermordung door Guido Görres in zyn *Deutsches Hausbuch* medegedeeld.

DE BLINDE MILTON

ZYN AERDSCH-PARADYS DOENDE SCHRYVEN DOOR ZYNE DOCHTER.

I.

Waer is myn wandelpad, dat langs het ruïsschend water
Soms stil te luist'ren stond naer 't liefelyk geklater,
En dan voldaan weër verder liep?
Waer is 't geliefkoosd pad, dat door de bosschen kronkelt?
Dat me aen de beemden bragt, waer 's nachts de glimworm vonkelt,
En de echo in den loover sliep?

Waer is de weg, die me op de hooge bergen leidde,
Van waer myn oog verdwaelde in 't purper van de heide,
Die onder myne voeten lag?
Waer ik de harmony des stillen nachts bewonder,
De bliksemflitsen tel, en bid, wanneer de donder
« Jehova! » roept, by elken slag?

Waer is dat statig woud, waer Milton eertyds rustte?
Waer hem de koele wind het brandend voorhoofd kuste?
Waer hy zoo vack heeft neêrgeknield,
Wanneer de felle orkaen, die door het bosch konit jagen,
Met zyne donderstem, daer soms in vroeger dagen,
De harp des dichters heeft bezielde?

Waer zyt gy sterren, gy, die ik zoo menigmalen,
By 't zond'gen van den mensch, heb zien ter nederdalen
Als traen van den Opperheer?
Waer zyt gy, o natuer? Spreekt, lichtstroom, bliksemsehichten!
Spreekt, afgrond, berg, valei! spreekt wond're hemellichten,
O, zegt my, zyt gy dan niet meer....?

P. KREMER.

H. BROUILLON.

JOHN MILTON.

Is dan uw wonderwerk, waervoor ik nederknielde,
 O, Heer! en dat zoo vack myn dankbaer hart bezielde,
 Met ondoordringbaer floers omhuld?
 Of hebt gy 't ruim, waerdoor de hemellichten jagen,
 Zoo als het eemnael was, voór d'eersten dag der dagen,
 Met 't chaos-zwart weér opgevuld?

Nacht! altyd nacht! als wierp de dood op myn gebeente,
 Reeds voor het stervensuer, het donker lykgesteente
 Voor eeuwig op myn schedel digt...!
 Was zoo de chaos niet, voor dat de stem des Heeren
 In helder schitt'rend licht, het duister ging verkeeren,
 By 't enkel woord: « Het worde licht! »...?

Zoo was de chaos, ja, een grafhol zonder ende!
 En zoo was de afgrond ook, waerin de trotsche benden
 Zyn neêrgebliksemde op Gods woord!
 Ik zie dien schrikb'ren kuil, toen 's Hemels bodem scheurde,
 Die 't overwonne heir der englen mede sleurde...!
 Schryf, dochter, schryf myn zangen voort...

.....

Die eeuw'ge nacht, waerin de blinde Milton ademt,
 En als de donk're wand der grafsteê hem omvademt,
 Voert me in den geest naer 't hellediep,
 Toen op 't bazuin geschal, het heir kwam toegeschoten?
 Toen Satan van zyn troon, zyn zwarte lotgenooten,
 Ten tweedemaal te wapen riep!

Toen hy door pyn getergd, zich in verwoedheid draaide
 Op zynen troon, en zyn gebroken schepter zwaaide,
 En dreigend opstak naer omhoog!
 Toen Satan's oorlogskreet, op d' aem der duisternissen,
 Langs 't wyd en zwart gewelf, door 't ryk der duisternissen,
 Outzettend door de ruimte vloog!

Ik zie voor mynen geest, daer in die diepe holen,
 Den zwarten helleraed rond Satan's troon gescholen!
 O, ramp! hier heeft myn diehtpenseel!
 't Was toen, dat 't duiv'lemrot dat wrack, niet anders aemde,
 't Verderf van d' eersten mensch, in 't paradys, beraemde...
 Schryf, kind, dat yselyk tooneel!

.....

Ik hoor het Eng'len heir van woeste vreugde huilen;
 'k hoor hun triomfgeschreeuw door de onderaerdsche zuilen,
 Als waer' hun wracklust reeds voldoen!
 Als vonden ze in den mensch, door de Almagt Gods geschapen,
 Eene onverwinb're kracht, een onweérstaenbaer wapen,
 Dat Godes troon tot gruis zou slaen!

'k Zie Satan op zyn vlerk, in wyde kringen wiegend,
 Rondom zyn troon; van daer met ysb're snelheid vliegend.
 Door 't aeklig donker, helse dal,
 Om te gaen zien, waer God de nieuwgeschapen aerde.
 Het laetste wonderwerk van zyne magt, bewaerde,
 In 't ruim van 't grenzeloos heelal,

Waer 't eerste menschenpaer (benyde lievelingen,
 Naer 't beeld geschapen van de reine Hemellingen).
 Gelukkig leefde in 't schoonst verblyf.
 Beef, Adam! sidder! want nog zuiver is uw harte;
 De Geest des kwaeds daegt op; zyn komst is zonde en smarte!...
 O, wisch uw traen, myn kind, en schryf...

.....

II.

Het zwart en ondoordringbaer rouwfloers
 Moge eeuwig hangen voor myn oog,
 'k Voel toch myn geest met licht omgeven,
 Toch blyft hy ongehinderd zweven,
 En stygt door stroomen lichts omhoog.

Rys op, myn geest, tot aen die wolke
 In eenen vloed van licht omvat,
 Rust in dien gloed; zie naer beneden;
 Daer onder u lag 't zalig Eden
 Ja, daer lag Adam's bakemat!

Daer lag die andre schoone Hemel,
 Die lusthof van Bekoorlykheid,
 Waer Godes tweetal lievelingen,
 By hunne wording, nog ontvingen
 De gave van onsterfelykheid!

Geen onrust, kommer, vrees of twyfel,
 Geen zonde of knaging woonden daer;
 Niets, niets dat 's menschen harte griefde;
 't Was eenvoud, reinheid, zuiv're liefde
 Voor God, hun schepper, voor elkaer!

Daer steeg de lofzang van den morgen,
 Door 't nooit bezwalkte ruim, omhoog:
 Daer rees, by 't nakend stille donker
 En 't nooit beneveld stargefonker,
 Het danklied naer den hemelboog!

Daer kwam somtyds een vlugge seraf,
 Gedragen op zyn witten vlerk,
 En schuivend langs de zonnestrallen,
 Of regenboog ter neder dalen,
 Om 't Paradys, Gods wonderwerk,

Dat nieuwe kunststuk te bewondren:
 Verstomd, verslagen stoud hy daer,

Onzeker wat hy 't eerst zou roemen,
 De dieren, 't ooft of lieve bloemen,
 Of 't schuld'loos eerste menschenpaer!

Daer heen ook kwam de hellekoning,
 Nadat hy vrucht'loos overal,
 In onvermoeibaer, eindloos pogen,
 De onmeetb're ruimte was doorvlogen
 Van 't hem nog ongekend Heelal.

Een helse kreet van wreed genoeg
 Outsnapte aen den verdoemeling,
 Toen hy van uit het zwerk ontwaerde
 Den lang gezocht kloon der aerde,
 Die onder hem in 't luchtruim hing,

En tienmael sneller dan het rotsstuk
 Ter neer valt van den hoogen top,
 Viel hy beneën; en neder dalend,
 Zag 's menschen vyand, zegepralend,
 En tergend naer den Hemel op!

O, aerde! hingt gy niet te beven,
 Toen Satan zyn gespleten poot
 By 't paradys kwam nederzetten,
 Om Godes liev'ling te verpletten,
 Te maken tot zyn rampgenoot?

Wat deed u, diepgevalen Engel,
 Door hoovaerdy en wrack verblind,
 Wat deed u, doemeling, verrader,
 De mensch ons aller eerste vader,
 Wat deed hy u?... Schryf voort, myn kind...

III.

Wat sleept daer door de bloemen rond?
 Wat kruipt daer listig langs den grond?
 Wat klimt daer op dien boom met blozend oolt beladen?
 — Een slang in schitt'rend kleed gehuld,
 Door 't licht verzilverd en verguld,
 Die zich aen 't malsche sap der appels komt verzaden.

Waer haelt gy, rank en magtig dier,
 Die kronkels en dien eed'len zwier?
 Maer 'k huiver! o, het vuer der hel straelt uit uwe oogen!
 'k Heb u erkend, o, muiteling,
 Terneérgestoten doemeling!
 Terug! gevloekte bron van nyd en haet en logen!

Daer nadert, langs het bloemenpad,
 Onzooimd met 't vleeren palmenblad,
 De parel van Gods kunst, de koningin van 't Eden!
 Wat wond'ren van bevalligheid
 Zyn in die vrouw ten toon gespreid!
 Wat majesteit en zwier in hare ranke leden!

o, Engelen van Godes troon!
 Is ook uw blik zoo rein, zoo schoon
 Als van die teére vrouw, van dat onschuldig wezen?
 Verwonderd ziet de schoone gâ
 De slang in hare kronkels na,
 En streelt haer gouden vel, als hadd' zy niets te vrezen.

« o, Vrouw, naer Godes evenbeeld
 » Door Godes almagt zelv' geteeld,
 — Zoo sprak het listig dier met honingzoete woorden —
 » Waerom plukt gy die appels niet,
 » Die gy daer voor u schittren ziet,
 » Wier sappen de eng'len zelfs ten allen tyd bekoorden?

» Bevallige Eva! zeg, waerom?
 » Is niet die boom uw eigendom?
 » Waerom gebood u God die schoone vrucht te derven?
 » Of zyt gy, vrouwe, dan beducht
 » Dat die onschuld'ge, schoone vrucht
 » U 't minste leed zou doen, den dood u zou doen sterven?

» Vorstin der aerd! gy weet dan niet,
 » Waerover uwe magt gebiedt?
 » Gy sterven? neen, dat ooft zal eerder u verklaren
 » Wat wysheid en wat reden is
 » Het trekt u uit de duisternis
 » En doet u aen God zelv', en de eng'len evenaren, »

Reeds stak de vrouw haer handen uit,
 En plukte, en at 't verboden fruit....
 Ook Adam at... Myn kind, men zegt, dat op den zelfden stonde,
 Geheel de schepping van den Heer
 Te huiv'ren stond, voor d' eersten keer,
 Het was de huivering voor 's menschen eerste zonde!....

De donder knalt; de bliksemflits
 Breekt door de dikke duisternis,
 't Verloren Paradys schokt zuchtend ginds en weder,
 En schrik'lyk klonk het in 't verschiep:
 Waer zyt gy Adam? 'k zie u niet!

Leg, dochter lief, uw pen een oogenblik ter neder...

D. J. RENIER SNIEDERS.

Turnhout den 20 Mei 1854.

TOESTAND DER BEELDENE KUNSTEN

IN ANTWERPEN,

OMTRENT 1451,

In afwachting dat wellicht eene volledige geschiedenis der Belgische kunstoevenaers, tydens geheel het roemryk Burgondisch bestuur moge worden samengesteld, gaen wy eenen blik werpen op den staet waerin zich de kunsten te Antwerpen bevonden, byzonderlyk op dit tydstip, wanneer onder Filips den Goede, de Antwerpsche St.-Lucas gilde hervormd werd.

De oorkonden over dit tydvak zyn schaersch; nochtans denken wy dat die, welke wy met zorg verzameld hebben en hierna zullen aenhalen, byzonderen byval zullen opwekken, omdat zy tot heden toe onbekend zyn gebleven.

De beoefenaers der beeldende kunsten, welke omtrent het midden der XVe eeuw het meest de

aendacht op zich trokken, waren de Bouwmeesters, de Beeldhouwers, de Schryvers, de Verlietters, de Boekbinders, de Glasschilders en de Schilders.

Op allen, uitgenomen op de Schilders, waermede de heer P. Génard zich in een byzonder werk onledig houdt, ¹ gaen wy een oogslag werpen.

BOUWKUNST.

Onder de beoefenaers der Bouwkunst treffen wy, voor eerst, de opvolgers van den vermaerden

¹ *Luister der St.-Lucas gilde.*

Meester Peeter Appelmans, den bouwmeester, onder wiens bewind men de O.-L.-V. torens begon te bouwen.

Meester Peeter Appelmans was in 1434 overleden; Jan Tae was hem dadelyk als Meester opgevolgd; in 1449 had Meester Everaert alreeds het bewind over de werken, en hy bleef het tot omtrent 13 November 1473 behouden.

De bouwkundigen, of architecten van het Gotisch tydvak, behoorden allen tot het ambacht der Vier Gekroonden, aengezien zy uitsluitelyk onder de steenhouwers gekozen werden.¹ Buiten hunne jaerlyksche *gagie*, of jaerwedde, ontvingen zy de daghuer van eersten steenhouwer. Zoo was, by voorbeeld, de *gagie* van Mr Peeter Appelmans, in 1431, even als die van Meester Everaert, in 1454, 1 pond ouden grooten, makende, in Brabandsch geld van dien tyd, 2 ponden 10 schellingen, het pond gerekend tegen veertig grooten, of deniers. Tusschen den eersten Meert en den eersten Mei van het jaer 1431, betaelde de kerk aen Peeter Appelmans 47 daghuren, als eersten steenhouwer, elke daghuer tegen 9 grooten, of deniers, Brabandsche munten: terwyl de andere steenhouwers, Jan Vanderweghe, Henric de Coninck, Jacob van Loe en Godevaert Van den Eynde, elk naer daghuren van 8 grooten verkregen.

Maer als 't gebeurde, dat een humber, 't zy Mr Peeter Appelmans, 't zy Godevaert Van den

Eynde, of een ander, ergens uitgezonden werd voor den dienst van het Fabriek, dan werd dezelfde loon betaeld aenden tweeden even als aen den eersten. Zoo reisde in 1431, in het begin van het jaer, Mr Peeter Appelmans naer Brussel om *balesteen*¹ te koopen, en men betaelde hem 12 grooten, of eenen schelling, voor elken van de dry dagen dat hy afwezig was. Godevaert Van den Eynde, werd alsdan ook uitgestuurd om *scorren* (kleinen witten Brabandschen ruwen steen, welken men meestal in de fondamenteen gebruikte), en hy ontving dezelfde reiskosten als Mr Appelmans, voor de dry dagen dat hy ook afwezig was geweest.

Keeren wy weder tot den bouwmeester van O.-L.-V. kerk in 1454.

Wy vinden dat alsdan Meester Everaert te gelyk de werken van den kerkbouw met die van de beide torens voortzette.

Om zulke zware onkosten met de gewoone inkomsten te betalen, waren de geldmiddelen van het Kerkfabriek niet toereikend. In 1453 sloot het zyne jaerlyksche rekening met eene uitgave van 579 ponden 13 schellingen 4 deniers, of grooten, en 1 myte, tegen eene ontvangst van 526 ponden 8 schellingen 1 denier en 5 myten, dus met eenen *mali*, of te kort, van 53 ponden 5 schellingen 2 deniers en 20 myten, Brabandsche munten.

Deze geldelyke toestand was niet geschikt om vertrouwen voor het voltrekken van den reusachtigen bouw in te boezemen.

¹ Deze balksteen kwam meestal uit de alsdan vermaerde *steenputten* van Alligen, by Aelst.

De Stad kwam nogtans de Kerk jaerlyks ter hulp, en, in 1454, gelyk de vorige jaren, verkreeg het Fabriek uit dien hoofde :

Voorerst van gewoonlyke gratie of subsidie	26 p. 13 sc. 4 d.
De opbrengst van het issuegeld voor dit jaer.	6 » 15 » 7 »
Van de paysmakers, dit jaer.	18 » 10 »
Van het accys op het gemael, dit jaer. . . .	54 » 5 »
Van de boeten en veroordeelingen geschied voor H. Claes de Herde, als amman van Antwerpen	4 » 13 » 9 »
Makende te samen eene somma van.	110 p. 17 sc. 8 d.

meer dan het vyfde van geheel de ontvangst der Kerk in dit jaer.

Bovendien deed men, den 3 Meert, eene *bede*, of collecte in de stad, by de bemiddeldste inwooners, en deze bragt meer den 20 pond Brabandsch op.

Niet tegenstaende hoefde men nog een nieuw middel in te voeren om geld in te zamelen. Dit was de daerstelling of het verkoop van Lyfrenten, een middel dat door openbare gestichten meermaels met voordeel was beproefd geweest.

Het Kapittel en het Magistraet stemden in dezen maetregel toe, en het geld in dit eerste jaer door de Kerk op lyfrent geligt, tegen 10 % levensdurenden interest, bragt eene kapitale som op van 223 ponden 15 schellingen.

Gelykertyd, om beter het oog op de uitgaven van het Kerkfabriek te houden, aengezien de Stad het opbouwen van O.-L.-V. kerk zoo krachtig ter hulp kwam, werd overeengekomen, dat voortaan, van wege het stadsbestuer, twee schepenen zouden worden afgeveerdigd, om den opstel der kerkrekening jaerlyks in het kapittel naer te zien, en deze gezamentlyk met de Kapittelheeren goed te keuren, of te wyzigen. Dit gebeurde, voor de eerste maal, den 3 February 1454, ouden styl, ten byzyn van

de schepenen Nicolaus de Herde en Geeraerd Van den Broecke.

Niet tegenstaende deze voorzorgen, sloot het Kerkfabriek, het volgende jaer 1455, zyne rekening met eene uitgaef van 974 pond, 6 schell. 8 den. 19 myten, tegen eene ontvangst van 804 pond. 3 schell. 6 den. 13 myten; dus nog met een slot *mali*, of te kort, van 172 pond. 3 schell. 2 den. 6 myten.

Deze staet kon niet ligt beteren, want eene Bulle van Z. H. Paus Pius II, gedagteekend uit Mantua den 6 Augusti 1459, erkent dat het Kerkfabriek van O.-L.-V. werken uitvoerde die zyne krachten te boven gingen. ¹ Z. H. wilde hem nogtans kraehtdadig ter hulp komen, en verleende byzondere aflaten aen alle de confraters, zonder uitzondering, van het broederschap van de H. Besnydenis O. H., mits dat degene, die deze aflaten zouden willen verdienen, den kerk- en torenbouw met milde aelmoessen zouden begiftigen.

Alhoewel men in 1474 ² alreeds het opbouwen van den zuidwesten-toren had doen staken en hem doen overdekken om de bouwkosten te sparen, was het alleenlyk eerst in 1491, dat de uitgaven van het Fabriek met de inkomsten konden betaeld worden; dank zy byzonderlyk aen de groote devotie tot O.-L. Vrouw op 't Staeksken, die in 1473 zoodanig toenam, dat in één jaer de offerpenningen der geloovigen, in den blok voor dit

¹ « Et jam dudum » zoo spreekt de Pauselyke Bulle « ad ipsam Ecclesiam ampliandam duo campanilia aliaque sumptuosissimo opere aedificia illis contigua incepta fuere, pro quarum fundatione aedificatione et constructione fabrica ipsius ecclesiae hactenus sustinuit impensarum onera ultra vires. »

² Na de dood van meester Everaert.

L.-V. beeld ¹ gestort, sommen van 180, van 184, zelfs van 226 ponden Brabandsch, opleverden.

In 1454 waren Jan Trappaert en Steven Elens, of Ellens, de voornaemste aennemers van het steenhouwerswerk dat, buiten de *logie* der kerk, in hunne eigene werkplaatsen gereed gekapt werd.

Jan Vanden Perre, de smid, hield zich op met het verstalen en scherpen der hameren en yzers der kerkwerklieden. Hy ontving, by akkoord, voor elk verstaeld yzer 1 grooten, of denier; voor het scherpen van honderd yzers betaelde men hem 8 grooten, enz. enz.

Jacob Van Hoogenweghen was der kerke slotmaker.

Lyen, de smid, leverde dit jaer aen de kerk 2353 pond yzer, tegen 9 schell. 1 gr. en 8 myten de 100 pond.

Eindelyk Jan Metsys, de smid, staet in de rekening vermeld by de betalingen van yzerwerk:

« Item Jan Metsys, aen de gheerden in den choorende te verennen xx sch. xj den. »

In de rekeningen van 1454 staet, voor de eerste mael, tusschen de steenhouwers vermeld een Peeter Appelmans, de tweede van dezen naem, die dry jaren lang, tot 1457, onder de werklieden van de *logie* der kerk geteld werd. Hy zal waerschyntlyk zoon van den vermaerden bouwmeester geweest zyn.

Eene derde Peeter Appelmans, begon twintig jaren daerna, namentlyk in 1478, als steenhouwer, aen de werken mede deel te nemen. Hy bleef aldaer voortdurend tot 1520, wanneer

¹ *Kerkrekening van 1473*: Item betaeld Jan van Vorspoel (den beeldsnyder) van den stoekken te maken daer Onse Vrouw op staet, daer ane verdiem x sc:

de toren geheel opgebouwd was. Dan verving hem een Adriaen Appelmans, die aen de nieuwe kerk werkte tot 1524.

Nog een vierde Peeter Appelmans leefde in de XVIe eeuw, maer hy was priester. Hy werd Capellaen in 1495, en bewees in die hoedanigheid menigvuldige diensten aen zyne medecapellanen. Hy overleed in 1512. Het nog bestaende *Register*, of inventaris der Capellanien van het Kapittel van O.-L.-V., is door hem in 1498 opgesteld en eigenhandig geschreven. ¹

Menige andere leden van de familie *Appelmans*, hebben wy in de XVIe eeuw ontmoet: maer aengezien zy met de bouwkunst niets gemeens meer schynen gehad te hebben, zullen wy die achterlaten.

BEELDHOUWERS.

De Beeldhouwers van de XVe eeuw bezaten menigvuldige bronnen van welstand.

Voor de kerken sneden zy die wonderlyke *autertafelen* soms met honderde beelden versierd, die verhevene tabernakelen, die portalen, die lessenaren, die zitsels, die afscheidingen welke iedere kapel omringden, die orgelkasten, die communiebanken, die biechtstoelen, die reliquiekasten, die heiligenbeelden welke op iederen autaer prykten; tot in de gewelven der kerken toe vond men de gewrochten van hunnen beitel.

¹ Item solvimus D^o Petro Appelman pro scripturâ libri sive registri literarum scabinalium omnium Cappellaniarum etc ad bonum computum xv s.

Item noch van den boeke te byndene die h. Peeter Appelman gescreven heeft. iij s.

(Rekening van de Capellanen, van 1499.)

In de byzondere wooningen hoefde men hun werk niet min; want in wat huis, steen, of paleis, vond men geene gesnedene trapleunnen, deuren, schouwen, portalen, *tritsoren*, schapryen, zetels en stoelen, of geen gesnedene bedsteden en scribanen, op alle zyden met figuren omringd? zelfs versierde het gesneden loofwerk der beeldhouwen de gevels der huizen.

Ook was het ambacht der *houtenbeeldsnyers* een der oudste der St.-Lucas gilde; reeds in 1434 was het met dit der Schilders vereenigd.¹

De beide ambachten verkregen van de Stad, den 26 November van dit jaer «*omme tgeselschap ende conste in eere ende in state gehouden te worden*» verscheidene «*pointen ende vryheden*» die tot in 1442 hunne grondwet uitmaekten. By deze laetste ordonnantie wende men alle middelen aen om de volkomene uitvoering van de beeldhouwerswerken te verkrygen: de dikte van de panneelen der autaertafelen, het uitsluitelyk gebruik van den besten en droogsten wagenschot of van het notelarenhout, het goedkeuren van de beelden vooraleer zy *gestoffeerd* of geschilderd mogten worden, alles moest aen den kooper het grootste betrouwen inboezemen, en ter zelfder tyd den roem van den beeldhouwer en van het ambacht meer en meer verspreiden.

Het getal der beeldhouwers, die omtrent de helft der XVe eeuw te Antwerpen verbleven, en wier werken ons eenigzins bekend zyn geworden, is niet groot.

Wy treffen vooreerst in de rekeningen van O.-L.-V. kerk eenen *Reynken* of *Reynier* aen, die

¹ Zie hier over het *Jaerboek van St.-Lucas gilde*, door J. B. Van der Straelen, Antwerpen 1854. Bladz. 4.

in 1434 verscheidene herstellingen aen de gesnedene kunstgewrochten, welke door den braud schade geleden hadden, uitvoerde.¹

Denzelfden vinden wy nog vermeld in de rekening van 1438, als uitvoerder der gesnedene lessenaren, waerop in het hooge choir de zangen gebedenboeken gelegd werden.²

Een *knape* of leerjongen van *Jan de Bye*, den beeldsnyder, werkte in 1450 aen een der portalen van de kerk, maer zyn naem is onbekend.³

Jan de Bye zelf werkte ter gelyker tyd aen de deuren van de nieuw orgelkasten.⁴

Aen de versiering van deze nieuwe orgelen werkten mede dry andere beeldhouwers: *Aert van Clyen*, *Jan Coddeman* en *Willem van Vorspoel*.

Aert van Clyen, of *Verelyen*, en *Willem van Vorspoel*, waren in 1453 tussehen de Gildebroeders van St.-Lucas.

Jan Coddeman,⁵ welligt de broeder van Lucas Coddeman, de schilder, werd slechts in 1455 tot vrymeester ontvangen.

De meldingen der werken die wy van deze dry beeldhouwers hebben kunnen ontmoeten, zyn alleenlyk de volgende; zy zullen genoegzaam zyn om hunne kunst te doen kennen aen wie weet hoe men in dien tyd om *kerkwerk* uit te voeren altyd

¹ 1434. Item Reynken de beeldsnydere van dat hy verdiende aen Onser Vrouwen tafele die ghebroken was in den brant ende aen meer dinghen iij sc: g.

² 1438. September en October.

Item Reyneere den beeldsnidere van de lessenare te sniden xxxvj sc: gr.

³ 1450. Item Jans Byen knape van aent portael te snyden ix g.

⁴ 1450. Item Jan de Bye van den houte toten dueren (van het orgel) xvij sc.

⁵ Die familienaem wierd somtyds *Codde*, in 't kort, geschreven.

de beste kunstenaers uitzocht :

1450. Den cost van de orgelen :

Item.... item....

Item (belaelt) Aert van Cleyen van eene borde te snyden, xij g.

Item Jan Coddeman van den positiven (klein orgel nevens het groote) te snyden, vij se.

Item Willem van Vorspoel van der vullingen van de (groote) orgelen te snyden, vij se.

Een beeldhouwer, die wy hier voren melden, als hebbende gesneden het *stocxken* daer het O.-L.-V. beeld in 1473 werd opgesteld, *Jan van Vorspoel*, is de zevenste wiens bestaen omtrent den zelfden tyd wordt bewezen.

Bovendien hebben *Daniel de Rycke*, (waerschynlyk dezelve die in den liggere van St.-Lucas bekend staet onder den naem van *Daneel de beelde-snydere*), en *Bartholomeus van Raephorst*, wiens uitgebreide levensschets door den heer P. Génard in het *Taelverbond*, 1853, het licht zag, eene byzondere faem verworven, als zynde in 1467 tot Brugge geroepen geweest, om gezamentlyk met de kundigste schilders en beeldhouwers van de Nederlanden, die voortreffelyke versieringen uit te voeren, waermeê hertog Karel de feesten van zyn huwelyk en van het Gulde Vlies wilde ver-eeuwigen.

Laet ons nu zien hoe het omtrent den jare 1454 te Antwerpen stond met de

SCHRYVERS EN VERLICHTERS,

wier ambachten van ouds deel der St.-Lucas gilde maekten.

Ervaren in de Schryf- en te gelyker tyd in de Schilderkunst, waren zy de uitvoerders van die reusachtige Handschriften, welke, vóór de uit-

vinding van de Drukkery, op last van kerken en prinsenhoven opgemaekt, als de kostelykste schriften en juweelen bewaerd werden.

Onder de Scriventen en Verlichters van handschriften, die in het midden der XVe eeuw hunne kunst te Antwerpen uitoefenden, bevindt zich *Geeraert Duren*, wiens werken ons de meeste byzonderheden over de schryf- en verlichtkunst zullen verschaffen.

Geeraerd Duren, opvolger van *Andries die Seryreyu*, oefende de taek van *Scrivent* van O.-L.-V. kerk, van in 1434, uit.

Door den brand, die in het nog niet herbouwde gedeelte dezer collegiale, ten jare 1433, uitborst,¹

¹ De brand waervan hier en elders gewag gemaekt wordt, ontstond in O.-L.-V. kerk den 7 Junius 1434, en vernielde eene groote hoeveelheid kostbare kerksieraden in de zuiderdeelen der oude kerk, welke men alsdan begon te herbouwen. Gelukkiglyk werden de daken van het nieuw opgebouwde hooge-choor van deze verwoesting bevryd. De weldadigheid der burgeren en de krachtige medewerking van de Burgerlyke en Kerkelyke Overheden lieten welhaest toe, dat de hiendoor veroorzaakte schade meestendeels hersteld werd en dat de kerk- en torenbouw zonder uitsel werd voortgezet; men oordeele :

Kerkrekening van 1434. Dit was toten brande ghegheven :

Item xiiij daghe in Junio ghiuc men omme van der stad weghe totter reparatie van der kerken ende quam de somme in goeden gelde xxxvj pond. vj se. vj den. maken (in lichten gelde) xlvij pond. vij se. vij den. brab.

Item by her Claese Alleyn (kerkmeester en Schepen) in veele percheelen ende met eender cedulle overghegheven, quam de somme xj p. xv se. vij den. j ing.

Item by den selven van den heere weghe van der Cappittelen xxiiij philippus silde, tstue voer xix cromsteerten, maken v p. j se. iiij den.

Item Jan Van Ranst met zinen broeders xxvij se. etc. etc.

November ende December.

Ontfaen by her Claes Alleyn van de Stad uyt gratien xxxj pond. vij se. iiij den.

Majj ende Juny.

Item (betaeld aen) iij mans die op ten eersten twee nachte waecten in den brand, elken nacht vj gr. goet (geld) maken ij se. vij den.

Item doen men de kerk scoen maecte van den brande xxxij pottle biers, ij se. ij den.

waren vele kostelyke zoo zang- als andere boeken vernield; andere hadden groote schade geleden. Geeraerd Duren werd met de vervanging van de eene, met de herstelling van de andere gelast. Men betaelde hem, in 1434, voor het gedane werk, de belangryke som van 23 ponden, 13 schellingen, 1 engelsehe, Brabandsche munt. Bovendien schreef hy eenen nieuwen antiphonariboek tot gebruik der koralen, waervoor hy, niet begrepen het perkement by Peeter Thys gekocht, de som van 4 pond. 7 schell. 2 den. 22 myten verkreeg.

In 1437 schreef Geeraerd Duren :

1.° eenen antiphonariboek inhoudende 37 *quarternen*, ieder quarterne tegen 4 schell., makende te samen 7 pond. 8 schell. Brab. ¹

2.° Een *Commune Sanctorum* van 32 quar-

Item Heinric Kaerle van gruys wech te voeren lvj vaerde, xij sc. v. den. j ing.

Item Jorys Perloe van basten zeelen in den brand, ij sc.

Item twee ghesellen die waecten in de kerke lvij nachte, elken nacht vj gr. goet (geld) maken xxxvij sc. viij den.

Item Reynken de beeldsnydere van dat hy verdiende aen 0.-V. tafele (outaer) die ghebroken was in den brant ende aen meer dinghen, iij sc : gr.

September ende October.

In den eersten den aer (lessenaer in 'tmidden van de hoogkoor verbeeldende eenen arend) vermaect in den choor, die gebroken was in den brant, iij sc. x den. ij ing.

Item Kattine Meesterjans, van dat zy verdient heeft met nayen aen doutscheleere die geschoert waren in den brant, v se. iij den.

Noch (de glaesmaker) verdient in menigherhande percheelen (gelasen) die ghebroken waren in den brand, van monstrancien ende van ciborien, xvi se.

Item meester Gheerde den Wilde voer dat hy meester Meuse ghenas van dat hi hem zeer dede in den brand, v se. vij den.

¹ Het woord *quarterne* bediedde certyds eenen bundel van zes bladen perkement, of papier, in folio, in een gestoken, makende 24 zyden, het *recto* en het *verso* gerekend voor twee zyden. Het eerste quarterne op pagina 1 begonnen, eindigde met pagina 24; het tweede quarterne begon op pagina 25 en eindigde pag. 48, etc.

Deze antiphonariboek hield dus 37 mael 24, of 888 zyden, of pag. in folio in.

ternen (768 zyden) aen 4 schellingen de quarterne, 5 pond. 10 schell.

3.° Een *Calendarius*, eene quarterne en twee zyden, of paginas, in eenen antifoneel, 7 sch.

4.° Nog eenen antiphonariboek van 43 quarternen (1032 zyden), ook tegen 4 schell. het quarterne, maekt 8 pond. 13 schell.

Een ander serivent en verlichter, *Peeter de Costere*, ontving, dit zelfde jaer, om vyf bladen verlicht te hebben, 2 schell. 6 deniers. ¹

Zekere *Floren* schreef ook eenen quarterne in eenen processieboek waervoor men hem 5 schellingen betaelde.

Kortom, in 1454 in Junio, betaelde de Kerk aen Geeraert Duren « van twee missen te sryven ende van der stoffen, v sch. »

In September « van iij quarternen te sryven metter stoffen, xv se. »

In Meert 1455 « van eenen processieboec te scrivene ende van der stoffen, tsamen xij se. »

In September 1455 « van ij quarternen te scrivene metter stoffen int missael dat her Peter Craye gegheven heeft der kerken, viij se. »

Geeraerd Duren stierf in 1457, en *Jan Van Minderhout*, schryver en verlichter, vervong hem. Hy schreef dit jaer voor de Kerk (die later al de boeken van het hooge-choor en van de Boekery van het Kapittel moest onderhouden en bekostigen):

1.° De Lesse van S. Rombout, voor de welke men hem, de stoffe begrepen, 4 schell. betaelde.

2.° « Van te verlichtene de lesse Visio Ysayæ ix gr. »

¹ Item *Peeter de Costere* van v bladeren te scrivene ende te verlichtene ij se. vj den. (*Kerkrekening* 1453).

Alhoewel het twyfelachtig is of Geeraerd Duren priester zou zyn geweest, daer hem nergens de certitel van *Heer of Dominus*, den priesteren altyd toegekend, werd gegeven, nogtans was hy, toen hy stierf, in bezit van eene Kapelleny. [†] Deze was hem waerschyntlyk als *habituatus* door het Kapittel geschonken geweest, tot een teeken van tevredenheid over de langdurige diensten die hy der Kerk had bewezen.

Een *Dieric de Verlichtere* was, in 1453, gildebroeder in St.-Lucas gilde.

BOEKBINDERS.

De vereischten om het Boekbindersambacht als vrymeester te mogen uitoefenen, waren in 1574 de volgende :

« Item » zoo luidt de ordonantie van den 8ten November 1574, die de verouderde gebruiken vernieuwde en bekrachtigde, « dat van nu voortane niemant in dese compagnie van de boekbinders ende de Gulde van St. Lucas en sal mogen als vrymeestere van de boeckbiaders ontfangen noch gevreyt worden, dan ten bywesene ende by advise van den Dekens ende den voorschreven gesworene; item dat van nu voortane de ghene die in de voors: compagnie van de boeckbinders ende de Gulde van Ste Lucas sal begeeren ontfangen te zyne als vrymeester van boeckbindene, eerst ende vooral sal moeten wesen poorter deser stadt, ende hebben tselve ambacht geleert by eenen vryen meestere, den tyt van twee jaren lanck, doende daer af goet bewys ende betooch, ende daerenboven oock gedaen ende volcomelyk gemaect in syn respect de *proeve* hier naer volgende :

Te wetene, indien hy hem begeert te generene met *groot werck* te makene, soo sal hy moeten maecken ende wercken, reyn, net, ende volcomelyk, van den beginne totten eynde toe, *een mediaen* ende eenen text die men noemt *in quarto*, elck in berderen van wagenschotte (eikenhout) ende geel calfs ledere, met sloten, naervolgende den exemplaren daer af wesende ende bernstende op de camere van de voorseyde Gulde van St Lucas.

Item, indien hy begeert hem te generene met *cleyen werck*,

soo sal hy moeten maecken ende wercken net, reyn, ende volcomelyk, van den beginne totten eynde toe, eenen brevier *in octavo* ende eenen joarnael *in sestiene*, elck oock in berderen van wagenschotte ende calfsledere, geoleurt soo hem goetduncen sal, oock met sloten, volgende insgelycks den exemplaren daer af synde ende berustende op de voorschrevene camere.

Item ende indien hy hem begeerde in eenige van de voorschrevene stucken te generene met *verguldene*, soo sal hy oock gehouden wesen syne proeve, elck in 't zyne, alsdan met eenen *quant a quant* te verguldene, soo wel opte snede als buyten opt leer, volgende de voorschrevene exemplaren respective.

Item die hem begeert te generene met alle de voorschrevene dry wercken sal gehouden syn, alle de proeven te doene, daer hy mede begeert te generen; wel verstaende dat een iegelyk geoorloft is, alle de wercken tsamen te doen, behalvens dat hy eerst ende vooral int besondere de proeve daer toe staende als vore sal moeten doen.

Item soo wanneer dat iemant syn proeve in d'een of d'and'r van de voorschr: stukken sal begeeren te doen, soo sal diën gehouden wesen te gaen by den Dekens ende Gesworene van dese compagnie by tyde synde, ende alsdan ten huysse van de gesworene ende meuwers elders de selve proeve, van den beginne totten eynde toe, volcomelyk te wercken ende te maecken; ende sal de selve gesworene hem daer toe moeten leveren ende doen alle de stoffen en gereetschappen die daer in nootelyk ende behoefelyk sullen wesen, sonder nochtans eenich behulp of onderwys daer af te mogen doen, op synen eet ende sonder van den arbeyt iet te derven geven.

Alle welke proeven respective sullen moeten gebrocht worden op de voorschrevene camer van Sinte Lucas, omme by den Dekens ende Oudermans van der selver Gulden ende de voorschr: Gesworene, met enige vrymeesters van de voorgernerde compagnie, aldaer gevisiteert ende verelaert te wordene of die respective sullen wesen volcomen volgende den voorgeruerten exemplaren of niet. etc. etc. »

Deze bepalingen geven een goed denkbeeld van de byzondere zorg waermeë alle *leerjongen* onderzocht werd, vooraleer hy *vrymeester* in eenig vak kon ontvangen worden. De *proef* of het proefstuk werd niet alleen van de boekbinders gevragd, maer men eischte het laterook van de Borduerders, Huisschilders, Vergulders, Glazenmakers, Lystmakers en Clavecimbelmakers af. Uit elk hunner bedryven werd jaerlyks een *ouderman* of gezworenen door de Dekens van de Gilde gekozen, om hen by te staen. De Schilders, Beelden Plaetsnyders, Boek- en Plaetdruckers, Zegelstekers, Plamuers en Lettergieters waren vry

[†] 1458 « Item de receptione Capellaniae quondam Gherardi Duren nij se. gr. (Comp. major. Capell. A^o 1458.)

van proef. De stielen der eersten werden *proefstielen*, die der anderen *vrystielen* geheeten in de XVIIIe eeuw.

Dat de boekbinders reeds in 1454 deel maekten van die welke « *der Gulden van Sinte Lucas aeneleven*, » gezamentlyk met de verlichters en de printers met wien zy nauw in verband staen, blykt daer uit dat Jan van Wou, de boekbinder, van wie wy hierna zullen handelen, in 1455 deken van de St.-Lucas gilde was, en viermael in de navolgende jaren tot die weerdigheid herkozen werd.

De boekbinder van O.-L.-V. kerk, was in 1454, *Cornelis Wou* (of beter *van Wou*, de *Woudu* in 't latyn).

Gelyk Geeraerd Duren was hy reeds in 1434 in bezit van dit ambt; alsdan een der Kosterz synde, gelyk de volgende uittreksels getuigen :

1434. « Item Cornelis de Costere van eenen zoutere (psalmboek) te bindene, en van boeken te riemen ende op de librie (boekzael van het kapittel) van boeken die in den brand ontreet waren, coemt al te gadere xj sc : j d : j ingels : »

1435. « Item Cornelis van Wouwe van eenen antiffonere te binden daer die kynderen (de koralen) in leeren v sc : vj den : »

1437. « Item xxix in Meye, Iler Cornelis van ij antiffoneers ende eenen souter te binden ij p. viij sc :

1453. « Item Iler Cornelisse van Wouwe van v boeken te bindene, van den boeken die Meester Dielys (Egidius) van Wiskerke ghegheven heeft xxx sc : »

« Item van een missale noch te binden vj sc : »

Cornelis van Wou, die in 1434 priester en kapellaen werd, stierf te Antwerpen, in 1459. Hy stichtte by zyn testament eene nicuwe Kapellany aen den outaer van de H. Besnydenis, waervan de bezitter wekelyks vier missen had moeten celebreren. Doch het Kapittel na ryp onderzoek bevonden hebbende, dat de renten en goederen, tot deze fondatie door den overledene achtergela-

ten, niet teenemaal toereikend waren om de vier missen 's weeks te ontlasten, nam het besluit dat het getal van vier, op dry zoude worden verminderd, en benoemde, den 17 February 1463, meester Dierik Corselius, onderplebaen van O.-L.-V. kerk, tot eersten bezitter dezer kapellany, die den naem voerde van *Circumcisionis secunda*.

Zekere *Ryckaert*, en later *Jan van Wou*, weleer een neef van heer Cornelis van Wou, waren opvolgentlyk de boekbinders van O.-L.-V. kerk.

Toebehoorende aen een ambacht dat deel maekte van de St.-Lucas gilde, was Jan Wou in 1453 vrymeester, en in 1455, te samen met Michiel de Climmere deken of Regeerder der zelfde gilde. ¹

Meermaels bekleedde hy nog later dit deken-

¹ Deze daedzaak, uit de rekeningen van O.-L.-V. kerk opgenomen, 's tegenstrydig met de aenteekeningen van den *Liggere* van de Gilde, welke op dit jaer als Regeerders Lucas Codden en Johannes Van den Bogaerde aenwyzen; maer het volgende uittreksel uit de in 1455 opgestelde kerkrekening, schynt ons meer teekens van echtheid aen te bieden dan de *liggere*, welks aenteekeningen over de XVe eeuw, alleenlyk ontrent het midden der XVIe zyn aengeschreven.

Ziet hier dit uittreksel :

1455. « Ontfaen in diversche dinghen :

Item by Jan van Wouwe ende Michiel de Climmere, meesters van den schilders, van x gesellen die sy ontgingen in haer geselschap, van elken eenen rynschen gulden xxv sc. »

Insgelyks in 1456 staen in de kerkrekening als dekens Jan Zeghers en Casyn Wenckaert, terwyl den *liggere* by Casyn Wenckaert, Jan van Wou als mededeken opgeeft.

Laten wy hier in 't voorbygaen ook aenteekenen, dat reeds in 1434 in de kerkrekening geboekt staet het recht van eenen Rynschen gulden, dat door elken vrymeester by zyne ontvangst in het schilders ambacht aen O.-L.-V. kerk moest betaeld worden :

1434. « Item de Scilders als zy int ambacht commen, soe gheven zy cle I rynschen gulden; daer af ontfaen x sc. »

In het jaer 1434 waren dus by het schilders ambacht twee nicuwe vrymeesters ontvangen.

schap, namentlyk in 1460, 1467, 1470 en 1479. Deze vyfmael herhaelde eer hem door zyne Gildebroeders bewezen, moeten wy aenzien als een treffend bewys, zoo wel van zyne ervarenheid in de boekbinderskunst, als van zyne persoonlyke schranderheid.

De laetste melding der werken van Jan Van Wou is van het jaer 1470. ¹

Later oefende hy het boekbinden niet meer uit, want, volgens de rekeningen van 1472, waren het de Religieusen van het Godshuis van Peeter Pot, die dit jaer de boeken der kerk erbonden. ²

Eindelyk, twee jaren na zyn laetste deken-schap van St.-Lucas gilde, in 1481, komt als boekbinder der kerk, Heer Henric Vanden Steene, ook genaemd H. Henric de Kempener, hem vervangen. ³

Echter leefde Jan van Wou nog in 1499, want hy betaelde dan met Henric Goorts aen O.-L.-V. kerk, de doodgift haer door den beeldhouwer Peeter Tack, eenen der ervarenste bouwmeesters dier eeuw, by testament gelaten. ⁴

Heer Henric Vanden Steene, of de Kempener,

¹ 1470. « Item Jan Van Wouwe van den grooten brevier liggende voer den tresorier ende van den kersboeken liggende voer den parochiaen, tsamen xvj sc. vj d. »

² 1472. « Item tot Peter Pots hebben zy verdient aen boeken (der kerk) te verhynden ende te repereren tsamen xxxvj sc. vj d.

Item noch een boeck daer die orgenist uitspeelt te repereren v sc. vij d. »

³ 1481. « Item betaelt H. Henric Vandensteene van v boeken in den choor te verbindene ende te verslotene ende van beslane, comt tsamen xv sc. » enz.

1498. « Item betaelt H. Henric Vandensteene alias Kempener, van reparacien van boeken in de choor ende in de lyberye van bynden verleren etc uytwysen synder eelen overgegeven van iij of v jaren, comt v p. v sc. iij d. »

⁴ 1499. Ontfaen van Testamenten.

« Item ontfaen by Henric Goorts ende Jan Van Wouwe van Testamente Peeter Tack ij sc. vj d. »

zynen opvolger, was tevens priester, kapellaen en elerek van den Thesorier van O.-L.-V. kerk. Hy veranderde, omtrent 1499, geheel het inwendig stelsel der boekzael van O.-L.-V. kerk, en stierf in 1508, latende, vooreen doodgift aen gezegde kerk, de belangryke som van 25 pond. Brabandseh. ¹

Gelyk wy daer komen te zien, was de boekbinderskunst dikwils uitgeoefend door geestelyke personen. De kanonik van O.-L.-V. kerk, Heer Lambrecht Rait, geboortig uit Herpen, die van eenvoudigen boekbinder niet alleenlyk Priester maer Rector der parochiekerken van Bueninghen en Borloo, Kanonik van Antwerpen, en, wat meer is, Licenciaet *in decretis* was geworden, die zelfs de weerdigheid van *Abbreviator Litterarum Apostolicarum* in het Romeinsch hof bekleedde; de kanonik Lambrecht Rait had zich, niet tegenstaende zyne weerdigheden en zynen hoogen ouderdom, nooit willen ontmaken van de gereedschappen van zynen eersten staet: toen hy, in 1456, te Antwerpen zyn testament maekte, zorgde hy zelf dat deze niet zouden vernietigd worden, en ten dien einde begiftigde hy er eenen jongen priester mede, Heer Peeter van den Houte, of *de Ligno*, die het voor-gaende jaer kapellaen was geworden. Deze beoefende ook het boekbinden, en werd uit die reden, meermaels *Peeter Rait*, in stede van *de Ligno*, geheeten. ²

¹ 1508. « Item ontfangen van de executoirs wylen heereu Henrixi de Kempener, priester capellaen, die clere van der fabriken plaech te syne, xxv pond. »

² « Venerabilis vir D^s Lambertus Rait in decretis licenciatus literarum apostolicarum abbreviator, Canonicus Ecclesie Beate Mariae Antwerpiensis cameracensis Diocesis ac rector parochialis Ecclesiarum unitarum de Bueninghen et Borloe Leodiensis diocesis oriundus ex Herpen. »

« Item legavit Domino Petro de Ligno omnia instrumenta sua apta ad ligandum libros. » (*Ex originali testam.*)

GLAZENMAKERS.

De Glazenmakers en Glasschilders van Antwerpen waren van de eerste tyden vereenigd met de gilde van St.-Lucas; zelfs moest hun ambacht een der byzonderste takken der gilde uitmaken, mits op dezer outaer, in O.-L.-V. kerk, de wapens of werktuigen van de Glazenmakers langs den eenen kant, en die van de Schilders langs de overzyde, altyd te gelyker hoogte geprykt hebben.

Geen wonder dus dat in 't jaer zelve der instelling der Dekens, een Glazenmaker, *Jan Scoermoke*,¹ met Jan Snellaert, den schilder, Deken zy uitverkoren en later meermaels herkozen.¹

De aenhoudende werken van den bouw van O.-L.-V. kerk behoefden dikwils de tussehenkomst van de Glazenmakers, het zy voor het stellen van nieuwe vensters in de voleindigde kapellen, het zy voor het herstellen der ruiten die dagelyks door het werkvolk hier en daer gebroken werden. De glaswerken, waerover wy aenteekeningen bezitten (voor zoo veel zy over het midden en de tweede helft der vyftiende eeuw spreken) raken mees- tendeels alleen het stellen van ongekleurd glas: De reden hier van is, dat, wanneer het gebeurde dat eene milde hand, een Prins, een Kerkoverste, uit devotie of tot eene gedachtenis, een geschilderd

venster ten geschenke gaf, deze teenemael ten koste des begiftigers geplaetst werd, zoo dat in de kerkrekening er geen gewag van werd gemaekt. Het is te betreuren dat de namen der begiftigers met die van de glasschryvers die het werk uitvoerden, door de zelfde oorzaak voor altyd zyn verdonkerd of verdwenen.

Niettemin is het stellig, dat, van in de veertien- de eeuw, menige vensters van het hooge-choor met gekleurd glas verrykt waren. Pater Papebrœchius zag er nog de overblyfsels van in wezen, toen hy zyne *Annales* opstelde.

De ordonnantie van het jaer 1470 is de oudste die ons de wetten doet kennen, welke het ambacht der Glazenmakers regeerden.

Daer deze ordonnantie, door Schoutet, Burge- meester, Schepenen en Raed van de stad, op het verzoek van St.-Lucasgilde, verleend, verseheidene bepalingen inhoudt, welke soms voor onze lezers zouden onverstaebaer zyn, gaen wy de beteekenis van eenige der thans verouderde technieke woorden die er in voorkomen, eerst ophelderen.

Stellen wy ons, by voorbeeld, eene kerkvenster in den gotieschen styl voor :

Zy bestond uit, de *forme*, of *vorme*, de *posten* en het *harnas*.

Het wit steenen buitenwerk (*encadrement*) der geheele venster was de *forme*, of *vorme*. Hetzelfde woorddiende ook om eene kerkvenster aen te duiden.

De steenen binnenverdeelingen der venster, die zich van beneden naer boven strekken, waren de *posten*.

Het steenen geornementeerd gedeelte in het opperste van de venster, boven de *posten*, heette men het *harnas*.

¹ Jan Scoermoke, of Seuermoke, de Deken, die nog in 1488 in leven was, was van glazenmakersafkomst; wy vinden immers dat een vorige *Jan Schoermoke*, die in 1454 alreeds overleden was, aangeduid is als *glasmaker* in de rekening der renten O.-L.-V. kerk toebehoorende. Hy was in het *craywy* woonachtig en kan welligt de vader van den Deken Scoermoke geweest zyn.

1454.

« Renten in de stad.

Bi den Vleeschhuuse.

Item Jan Schoermoeke glaesmakere wilen, nu de erigenamen van Heinric Baye, van haren huuse ghestaen in Craywy, eenen ouden scilt — valet — iij se : »

Vierkante verdeelingen tussehen de posten, geschikt tot het plaetsen der glazen, noemde men *panden*.

Zuulpanden, of *zuilpanden*, zyn de onderste panden van een glasvenster; zy zyn op den grond van de *forme* geplactst.

Yseren geerden zyn yzers, tussehen de posten in den steen vastgehecht, waeraen de panden vastgemaakt zyn.

Pourtrature zyn de kleine verdeelingsyzers in de panden, daer de glazen met lood aen vastgemaakt worden.

Gescreven were is gekleurd glas.

Door deze verklaring zal de wysheid van de volgende bepalingen beter uitschynen :

« Van de gelasen vensteren voors. ende des daer aen cleeft » zoo luidt de ordonnantie van 9 November 1470 « hebben wy geordineert de punten ende artikelen hier naer verclaert :

In den eersten soe wie begheert *fransche* gelasen vensteren, dat men hem anders gheen gelas daer inne stellen en sal dan *fransche* gelas, het en ware *rynsche* lysten aen beyden zyden ende oock boven, het en ware in formen, daer en sal men gheen lysten boven maken.

Item *desgelycx* van *gescreven wercke* van franschen gelase, als dat daer nyemant zyn profyt in sneeken en sal omme in te bringene anders dan frans gelas, hy en weet bytebrengghen dat ander gelas alsoe profytelic (voordeelig) is den wercke als frans gelas, het en ware lysten ende by de waerdeorders (goedghekeurd).

Item dat men gheen panden in formen lysten en sal dan aen beyden zyden, het en waeren de sulpanden (zuilpanden) onder met lysten.

Item dat men gheen huysvensteren lysten en sal meer dan boven ende aen beyden zyden, maer (langs) onder niet, het en waeren vensteren met dubbelen lysten.

Item soe wie dat huysvensteren of panden maken sal, die sal de *pourtrature* alsoe rechtveerdich trecken als dat de cruyssouduren comen recht d'een teghen d'andere, ende de ruyten ommegeens rechtveerdich wel ende reynlic gegruyst ende gewraecht, als dat de ruyten wel ende vast staen in 't loot ende 't loot ommegeens nieuwers en lotere; *item desgelycx* van *gescreven wercke*, dat men dat alsoe reynlic rueghen sal alsdat loot *nieuwers en lotere of dat gelas*, ende dat *gescrijfte* (koleuren) alsoe *vaste geborcken als dat men dat niet of en can gevughen*.

Item dat men de yseren gheerden die men metter handt in formen oft in ander *hart steen* legghen sal of setten, die sal men

inlaten in beyden zyden, aen elke zyde de diepte van eenen gesneden loot breedde, ten teekene, als men dat versochte, dat men dat werck niet en vinde loterende of oock de yseren gheerden. Item *desgelycx* als van *morwen steene*, soo sal men inlaten aen elke zyde drie loot als vore.

Item etc. etc.

Ende waert dat iemant jehens de voors: punten of eenich van dien dede, dat die alsoe dicke (dikwils) als men dat bevonde verbeuren soude, te weten : in vormen van kercken twee der voors. rynscher guldenen, ende van huysvensteren of anderen cleynen wercke eenen gelycken rynschen gulden, d'een derdendeel daer af den Schoutet als Heere, d'ander derdendeel daer af der Stadt ende 't derde derdendeel der Gulden voors.

Maer es te wetene dat men de punten of wercke voors: niet waerden en sal, ten zy dat de ghene die 't doet maken begheert te hebben : ende als sy 't begeeren soo sullen de meesters of regceorders van der Gulden voors: die moeten waerden. Ende dan zelen zy daer af hebben van waerden, te wetene *van kerwerke*, van eleker formen, negen groote, ende van huysvensteren of ander *cleynen wercke*, van eleken, drie groote: ende die waerderinghe selen de ghene die 't doet maecken en die het maect betalen half ende half etc. etc.

De ordonnantie van den 1 April 1613 hernieuwde de voorschrevene schikkingen, ze tevens meer uitbreidende, doch op punten van weinig belang.

Buiten den bovengemelden Jan Seoermoke zyn er eenige andere Glazenmakers van zyn tydstip wier namen ons bekend zyn geworden.

Voor eerst was, in 1438, de glazenmaker van O.-L.-V. kerk zekere *Godsealk* :

1438. « Item Godsealk den glaesmakere van den glasen ende panden te vermaken boven alom den choer, xxiiij se :

Item Goedsealk den glaesmaker xxvij 1/2 voete glasen op te meu camer, elken voet vigr : , xiiij se : ix den : »

Verscheidene leemten in de kerkrekeningen beletten ons de andere glaswerken, die zonder twyfel in de kerk tussehen 1438 en 1455 zyn uitgevoerd, aen te duiden.

In 1455 was *Peeter De Bock* de kerkglazenmaker : even als Godschalk was hy tussehen de gildebreeders van St.-Lucas alreeds in 1453 in den Liggere aengeschreven.

1455. « November en December.

Item Peteren Den Bock van xliiij voeten glazen int westeynde, ende gestopt xxx ruten (ruiten), xxij se : »

In 1465 werden dry vensters van het choor vernieuwd :

1465. « Cost van den glazen venstren :

Item van iij groote venstren in den choor, van e ende lxxij panden, elken pant iij gr : xvij myten, ij p. xij se : ix den.

Item van iij harnasche boven de glazen te vermaken, van elken stücke x se : vi den ;, xxxi se : vi den :

Item van xliiij schonen hessels ghelas toten glazen verbesicht, xxij se : iij den : »

Waerschylyk bleef het grootste getal der nieuwgebouwde vensters zonder dat de Kerk die met glazen kon verzien, want in 1478 werden zy tydelyk met stroo gestopt :

1478. « Item noch betaelt eenen strodeckere met synen dienaar; hebben verdient dit jaer aen de kereke van den veynsteren te stoppene in de nieuwe kereke aen de noortsyde, tsamen xv se : »

Het glas der venster boven de westerdeur, tusschen de beide torens, werd door eenen Lovenschen glazenmaker in 1483 gesteld; zyn naem is onbekend :

1483. « Item betaeld den gelaesmakere van Lovene van der vensteren boven de west doore, te weten iiij^e lxxxiiij voete van dubbelen wercke, elken voet v se : , comt cxxj rynguldnen, ende cxij voeten inkel werck, elken voet te ij se : , comt xj rynguldnen xij gr : ; elken gulden gerekent voer v se : ; comt xxxij p. xij gr : »

Eenige jaren later deed de Kerk eenen oproep aen de steden van Holland, opdat zy de glazen vensteren zouden behulpzaam zyn. De stad Tergouw beantwoordde de eerste aen het gedane verzoek :

1487. « [Item betaeld den bode die de brieve droech aen de steden van Holland om de gelasen venstren, x dage uyt (afwezig) synde, xvi se :

Item betaeld den clerekeu op t huys (raet-of stadhuys) van den brieve te scrivene; ij se : vij 1/2 den :

Item geseeynet (geschonken) den burgermeester van Ter Gouwe, om der gelasen wille, ij stoope wyns, iiij se : i 1/2 den. »

Jacop Verstoekt was alsdan de glazenmaker van O.-L.-V. kerk.

1487. « Item Jacop Verstoekt de gelaesmakere heeft verdient dit jaer aen gelase in *de lyberie* (boekzael) ende in de *santuarie* ende oecaen ouwerck xij p. vi gr : »

De groote venster boven het zuidportael werd door hem in 1492 met glas bezet :

1492. « Item betaeld den gelaesmakere van der gelasen venstren die staet in t cruyswerck in de zuytsyde, ende hout (in) iiij^e xe voete, elken voet iij grooten, vi p. ij se : vi den :

Item betaeld voer een wage gelas daer de venstre af gemaect is, ij p. v se : »

Jacob Verstoekt, of *Vanden Stoet*, was als vrymeester in St.-Lucas gilde ontvangen in 1464, onder het dekenschap van Lucas Coddeman en van Jan Scoermoke. Henneken Vander Haghen en Claes Machielsen, werden als zyne leerjongens, de eerste in 1480, de tweede in 1488, in den Liggere opgeschreven.

In 1498 zond de Kerk wederom eenen bode naer Holland, *om der gelasen wille* : deze nieuwe zending zou doen denken dat de eerste niet teene-mael haer doel had bereikt, of dat men de zaak wilde doen herinneren aen die, welke hunne beloften niet volbracht hadden :

1498. « Item betaeld den bode die gesonden was aen Dordrecht, Leyen ende Haerlem, om der gelasen wille, ende was uyt viij dage, daechs xvi gr : , comt x se : viij den : »

De stad Leyden zond haer *glas* een jaer daerna, vergezeld van eenen glazenmaker die het zelf plaetste :

1499-1500. « Item betaeld den gelaesmakere van Leyen die eene venstre vulden; voer syn drinckgelt xij se : ; synen knecht vi stuyvers; ende voir synen cost van viij dagen metten wyne, xij se : ; comt tsamen xxv se : vi den : »

Graef Engelbrecht II van Nassau gaf ook zyn *glas*, en deed het plaetsen, in 1503, in de kapel

van het H. Sacrament, alwaer het nog gedeeltelyk bestaet. Het werd door Claes Rombouts uitgevoerd.¹

1503. « Item gegeven Claes, den gelaesmaker van Brucelle, die tglas stelden int sacraments capelle met syen gesellen, uyt consent myns heren des thezauriers, v se : »

Om die kostbare *glazen* beter te bewaren beschutte men ze gewoonnelyk met gevlochten koper :

1503. « Item betaelt Matthys Huys om een yseren venster te vlechten met zwaer coperdraet, met arbeyt xiiij se : iij 1/2 gr : »

Heer Hendrik van Mechelen gaf ook een *glas* in 1504 :

1504. « Item de gesellen van Bruessel doen sy tglas setten van Henrick van Mechelen; (verteert) in de Colve, (herberg) xij se : »

De Bisschop van Utrecht gaf het zyne in 1506:

1506. « Item gegeven te drinckgelde den gesellen van Jacop van Thienen die dat ghuas gemaekt hebben boven Sinte Roelus outaer, dwelke den Bisscop van Utrecht gegeven heeft, iij se : »

En zoo gevolgentlyk vernieederde dagelyks in de XVIe eeuw het getal der gekleurde *glazen*, tot dat de kerkbrand van 1533 het grootst getal dezer vernietigde.

Wy zouden hier de bewyzen kunnen opleveren hoe deze, korts daerna, door de mildheid van

¹ Mr. P. Génard heeft hetzelfde breedvoerig beschreven in den *Messenger des Sciences historiques*. 1851. Bladz : 353 en volg.

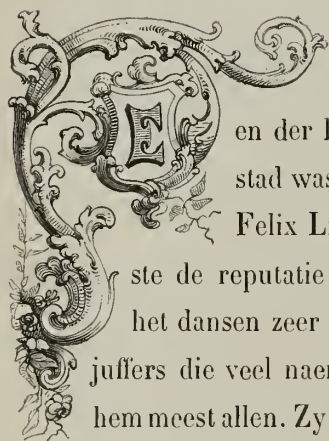
voornameweldoenders, waeronder de Souvereinen der Nederlanden geteld worden, in grooter getal dan te voren zyn hersteld, maer dit zou ons ontwerp te verre te buiten gaen.

Uit de aengehaelde oorkonden heeft de lezer kunnen opmaken, dat alreeds omtrent 1454 de Beeldende Kunsten te Antwerpen zich in eenen bloeyenden toestand bevonden, en dat deze zich dagelyks meer en meer uitbreidden, byzonderlyk door den invloed van St.-Lucas gilde.

Dat men zich niet verwondere, indien hier meestal bewyzen zyn aengehaeld, die slechts in verband staen met werken voor O.-L.-V. kerk uitgevoerd. Men zal er de oorzaak van vinden in deze reden, dat in de XVe eeuw de luister van Gods tempel, boven alle andere instellingen, het hoogste doel is geweest, tot welk zich al de krachten, aldegeneheden der Kunstoefenaren hebben gewend. De kerken prykten te gelyker tyd met de gewrochten van den Beitel, van de Pen, van het Penseel : geheel het kunstvermogen was beziel met een onveranderlyk Geloof, en tot Gods eer alleen bragt het onophoudend alle die wonderwerken voort, welkers zeldzame overblyfselen onze gemoederen nog ten huidigen dage in verrukking doen stygen, en de grootheid onzer voorvaderen verkondigen.

LEO DE BURBURE

HET WIT BAL.

En der beste dansers van heel de stad was voorzeker de jonge heer Felix Ligtaert, hy had ten minste de reputatie, in de liefhebbery van het dansen zeer ervaren te zyn. De jonge juffers die veel naer het bal gingen, kenden hem meest allen. Zy spraken veel over hem en roemden zyne zwierigheid, zyne hupsche houding, en meer andere bevallige hoedanigheden, die men bezitten moet om een goed danser in hare oogen te zyn. Het waren dan ook meest de juffers die de reputatie van Mynheer Felix maekten; want de opmerkzaamheid der jonge heeren gaet zoo verre niet, dat zy op een bal de goede dansers nagaan. Zy vestigen slechts hunne aendacht op die doch-

ters van Eva, die, even als bloemen in eenen tuin, de blikken tot zich weten te trekken.

Wy zeggen dan, of liever wy laten het de juffers zeggen, dat Mynheer Ligtaert een wonder goed danser was. Zyn ryk was het bal, de dans zyn leven. Alle andere genoegens zou hy er voor opgeofferd hebben. Ook was er nergens een nachtfeest, waer hy zich op zyne plaets dacht, of men kon verzekerd zyn er hem te ontmoeten. Altyd van de eersten aen den dans, gaf hy, als het ware, het sein aen de anderen, en onvermoeibaer *cavalier* als hy was, zag men hem gansche naechten onafgebroken zyne liefhebbery den vollen teugel geven, en, als de laetste toonen der muziek, by het aenbreken des dags, geklon-

ken hadden, met tegenzin de balzael verlaten.

Doch alles heeft zynen tyd op de wereld, en onze lusten zyn veranderlyk als weër en wind.

De lust om te beminnen, had by Felix de lust om te dansen voor het oogenblik onderdrukt, en hoe onbegrypelyk het ook zy, sedert dat hy het meisje gevonden had dat hem eens tot wederhelft verstreken zoude, verscheen hy op geen enkel dansfeest meer, tot groot leedwezen van menige balbezoekster.

De liefde hield hem aen het voorwerp zynere genegenheid als vastgeketend, en het huwelyk zou hem weldra een anderen dans leeren: den dans van het *wit Bal*.

Toen Felix een tyd den blok aen het been had, en den speelman op het dak niet meer zat, gevoelde hy de neiging zynere vroegere dagen nu en dan weër eens herleven, en hy vond het dan zeer verdrietig en zelfs onbegrypelyk, dat zyne gade, die als vrouw het dansen toch niet versmaden kon, zulk eenen afkeer van de ballen had.

Maer zyne gade was wys en braef; zy leefde slechts voor en in haer gezin, en zy vergat niet, zoo als vele andere vrouwen, dat zy gehuwd was, en dat al die wereldsche genoegens dikwils voor getronwde lieden, ook hun ongenoegen medebrengen.

Reeds twee volle jaren had Felix het stil en huislyk leven voor lief moeten nemen, en hy zou er te vreden mede geweest zyn, had hy slechts van tyd tot tyd, zyn ouden danslust, op een of ander bal, kunnen hot vieren. Het leven dat hy leidde was volgens hem te eentonig en begon hem te vervelen. Hy dacht afwisseling noodig te hebben, ja, noodig als brood.

O, wat zou hy wel te moede zyn, kon hy slechts de gelegenheid eens vinden, om buiten weet zynere wederhelft naer het bal te gaen! — Wat opofferingen zou hy zich daervoor niet willen getroosten!

Het bal speelde hem dikwils in het hoofd en de onmogelykheid om er heen te kunnen gaen, hitte zynen trek nog meer aen.

Doch, onverwacht vertoonde zich eene schoone gelegenheid.

Een zynere beste vrienden, een mensch, die gansch alleen op de wereld was, viel doodelyk ziek, en die goede vriend kon nooit gepaster ziek worden, — mits hy dan toch moest ziek zyn, — dan op dit oogenblik.

En zie hier waerom.

De vasten-avond stond voor de deur, en de vasten-avond-ballen vindt men in den almanak der balliefhebbers, met groote punten, aengeteekend. Ook onze held wist er van te spreken, en zyn hart trilde van vreugde by de gedachte, dat hy zyn lang gedempten lust eindelyk eens zou kunnen voldoen, en dat hy een ganschen nacht ongestoord zou kunnen uitblyven, onder voorwendsel, dat hy dien by de zieksponde van zynen vriend zou gaen doorbrengen, om dezen op zyne beurt de noodige zorgen toe te dienen.

Zyne vrouw, zyne goede Bertha, zou hem gelooven: zy zou hier niets tegen inbrengen; want zy was de liefdadigheid zelve, en het is immers een pligt dat men een stervenden vriend bysta!

Voor de eerste mael, sedert dat hy gehuwd was, ging Felix zyne vrouw bedriegen. Wel gevoelde hy dat zyne handelwyze in deze omstandigheid laekbaer was; doch de gelegenheid bood

zich immers alle dagen niet aen om hem zyn hart met dansen eens te laten ophalen, en wat meer is, het kwaed was toch zoo groot niet daer er niemand door lyden kon.

Het plan van Felix aldus beraemd, zou worden uitgevoerd.

Toen het vasten-avond dynsdag was, zegde hy 's morgens tot zyne Bertha :

— Vrouw lief, gy zult dezen nacht alleen te bed moeten gaen.

— Alleen! — vroeg Bertha, — terwyl zy verwondert haren man in de oogenzag, en er de rede poogde te ontdekken, waerom hy haer enen nacht alleen zou laten.

— Ja, lieve, — vervolgde Felix, — gy weet dat onze vriend August op zyn uiterste ligt; de arme jongen heeft niemand dan betaelde lieden die hem oppassen, en het zou hem zoo aengenaem zyn dat ik enen nacht by hem waken kwam. Misschien is het de laetste nacht van zyn leven en gy begrypt, ik kan hem de dienst die hy my vraegt niet weigeren.

— O, voorzeker niet, Felix, gy moet uw vriend bystaen op dit oogenblik, uw afzyn valt my, wel is waer, hard; doch de gedachte dat gy eene goede daed verrigt, zal my uw gemis dezen nacht vergoeden.

— Ho, het zal my ook hard vallen, Bertha, — sprak Felix met een gedwongen zucht, — my zoo lang van u te moeten verwyderen, doch wat wilt ge, wanneer men vrienden heeft moet men zich soms ook al eens eene opoffering voor hen getroosten... Maer, ik beloof het u, vrouw-lief, er zal geen minuet van de nacht voorby gaen of ik zal aen u denken, en met ongeduld zal ik den

morgen te gemoed zien, om tot u te kunnen wederkeeren. — En by deze woorden drukte Felix een kus op de lippen zyner goede gade, en begaf zich naer zyn schryfvertrek om aen een paer zyner makkers, ook liefhebbers van den dans, te schryven dat hy zich des avonds naer het bal zou begeven.

Des namiddags lag Felix in zyn venster, rookte eene cigaer, zag er vrolyk uit als iemand die ten volle gelukkig is en dacht by zich-zelfen, terwyl hy de vasten-avond grappen waernam, welke onder hem op de straet gebeurden :

— Wat is myne vrouw toch eene goede sukkel; het is de perel der vrouwen, zy gelooft waerlyk dat ik dezen nacht by mynen vriend August zal waken, en denkt zonder er een oogenblik aen te twyfelen, dat ik snul genoeg ben om op een vasten-avond-dynsdag zieken oppasser te spelen... Ha! ha! wist zy eens dat het bal der *Variétés* my dezen nacht, de twee jaren welke ik eentoonig en afgetrokken doorbragt, zal vergoeden, dat het muziekgeschal en de dansvreugde my zullen doen vergeten dat ik getrouwd ben en getrouw moet zyn! Wat een paer oogen zou ze my maken, wat zou zy my niet verwyten!.. Doch, zy zal het niet weten, niemand zal het haer kunnen zeggen, want ik zal gemaskerd naer het bal gaen...

Terwyl Felix aldus dacht, zat zyne vrouw in een ander vertrek, by het wiegje van haer eenig kind.

Indien iemand het gelaet van die zorgvolle moeder en dat van haer echtgenoot op dit oogenblik had kunnen zien, zou men twee groote contrasten bemerkt hebben. By Felix duidde alles opgeruimdheid aen, en men kon klaerblykend op

zyne trekken bespeuren, dat hy reeds den voorsmaek van een groot genot beproefde.

Bertha integendeel was droef en neêrslagtig; haer hart scheen door innig verdriet gefolterd, en de tranen, welke langs hare wangen rolden, bevochtigden het wiegje, waerin haer lieveling rustig sliep.

Arme vrouw! Ja, zy weende, het verdriet prangde haren boezem, omdat zy een geheim ontdekt had, waeruit welligt eene reeks van droevige dagen voor haer zouden voortvloeijen.

Een der makkers, waeraen Felix geschreven had, was by hem geweest en onwillens had zy afgelnisterd, hoe haer echtgenoot haer bedrogen had, toen hy haer zegde, dat hy den nacht by zynen zieken vriend zou doorbrengen.

De smart van Bertha was groot. Wat moest zy voortaan verwachten van eenen man, die haer aldus poogde te misleiden en die in zynen stillen huiskring zich vervelend, het genot elders ging opsporen?

Van het oogenblik af dat zy van de schuldige inzigten van Felix onderrigt was, had zy zich in hare kamer verscholen by haer kind, om er ongemerkt hare droefheid lucht te geven.

Meer dan eens was zy op het punt geweest om Felix over zyn onbetamelyk gedrag te spreken; doch telkens wederhield haer de wyze gedachte dat: een man weldra gansch zyne waardigheid vergeet, wanneer hy eens voor zyne vrouw te blozen heeft gehad. Zy besloot dus te zwygen, en Felix zyn vryen gang te laten gaen.

— Het eenige wat ik voortaan het beste doen kan, — sprak zy by zichzelf, — is te trachten myne liefde voor hem te verdubbelen, hem het

huislyk leven zoo genoegelyk te maken als het mogelyk is, en, indien hy dan van zyne dwaling niet terug keert, dan zal het toch myne schuld niet zyn.

En Bertha had gelyk, het zyn altyd geene hevige middelen, die den verdwaelden mensch op den goeden weg terug brengen: eene geduldige zachtheid vermag soms veel meer dan de harde strengheid.

Doch er komen soms oogenblikken, dat men zichzelf niet bedwingen kan en dat men dingen begaet die gansch buiten onze voornemens liggen en waervan men later spyt gevoeld.

Zoo was het ook ten deele met Bertha gelegen.

Maer rigten wy ons tot onzen vriend Felix, want het uer van het bal is daer. — Terwyl hymèt zynen opschik bezig was, heeft hy eene menigte dans-arias geneuried en geschuiffeld, en tevens de zwakheid zynere beenen eens beproefd.

Alhoewel hy er op gezet is, om zich in al den wellust, in al de betoovering van een bal vol op te baden, is er nogtans in zyn hart eene stemme die hem zegt dat hy slecht handelt, en dat het bal zyne plaets niet meer is. Indien hy die stemme niet bedwongen had, zou hy geaerzeld hebben een dansfeest te gaen bywoonen, en zyne vrouw te bedriegen.

Zyn danslust hield de overhand, en hy begaf zich naer het vertrek waer zyne vrouw nog altyd mymerend by de wieg haers kinds zat, en haer zoenende sprak hy:

— Nu, lieve, het wordt tyd dat ik ga, onze vriend August zal ongeduldig myne komst te gemoet zien. Ik wensch u goeden nacht, slaep gerust, en zoo als ik u gezegd heb, ik zal gedurig

aen u denken, en morgen by het aenbreken van den dag zult gy my weder by u zien.

Bertha wilde, maer kon niets antwoorden, en toen Felix de kamer verlaten had was zy ten prooi aen de hevigste gemoedsschokking.

— De huichelaer, — brak zy in hare opbruising by zich zelve uit, — hy bedriegt my, hy, die ik geen stond opgehouden heb te beminnen, en als een tweede God lief te hebben... O, ik ben reeds wel ongelukkig, en, God weet, wat onheil my de toekomst bewaert. Want, wie zal my zeggen dat geen snoode vrouwen de liefde, het geluk benydden, welke in ons gezin heerschten, en myn echtgenoot misleid en uitgelokt hebben; maer zy zullen in hare laegheid niet gansch gelukken, ik zal dit beletten; ik wil myn echtgenoot volgen, weten waer hy gaet, zien wat hy doet! — En snel als den wind stoof zy op, om Felix te volgen.

Omtrent een uer, nadat Bertha hare wooning verlaten had, trad een man met een zwarten domino omhangen en een masker voor het aengezigt dezelve binnen. Het was Felix! Wat kwam hy daer doen in dit gewaad. — Wat was hem gebeurt dat zulke somberheid op zyn gelaet lag, toen hy by het binnenkomen zyn masker aflegde... Waerom keerde hy zoo spoedig terug, hy, de dansliefhebber, die zich vooraf het bal tot een feest maakte, en het leven zonder dansen te eentooning vond?... Het was dat zyn geweten hem knaegde en hy eindelyk zyn gedrag voor dwaes en buitensporig nam — het was omdat hy het niet over zyn gemoed kon krygen eene zoo brave en voor hem zoo bezorgde vrouw als zyne Bertha, te bedriegen. Ja, de overweging had de lichtzin-

nigheid overwonnen en Felix was zonder het bal te bezoeken op zyne stappen terug gekeerd om met zyne vrouw naer het *wit Bal* te gaen.

Maer, Bertha, waer bevond zy zich op dit oogenblik? Even als haer man had zy zich met ter haest eene verkleeding aengeschafft, om hem ongemerkt te volgen en te bespieden. En met een bedrukt hart stond zy daer voor de balzael aerzelend om er binnen te gaen. Indien een masker haer aengezigt niet verborgen had, zou men hebben kunnen waarnemen, dat zy met zich zelve in stryd was om haer voornemen, om Felix op te volgen, al of niet uit te voeren.

Ook de overweging deed haer eindelyk van inzicht veranderen, en zuchtend zegde zy by zich-zelve :

— Waertoe zou het my leiden hem te volgen en te bespieden. Wat zal ik vermogen indien hy my ontrouw is en zyne pligten van echtgenoot en vader vergeet... Niets, niets! Ik zal er slechts getuigen van zyn en de verzekering ten volle bekomen dat hy my niet meer bemind... Neen, liever verkies ik, hoe pynlyk het anders ook zy, in de onzekerheid te verkeeren, dat hy my al of niet miskent, en moge God dan medelyden met my hebben!

Intusschen was Felix naer de kamer zyner vrouw gegaen met het inzicht haer alles te bekenen, doch hoe verwonderd was hy, toen hy in dit vertrek kwam en er zyne Bertha niet zag. Vergeefs riep hy om haer, en zocht overal.

Eene pynlyke gedachte maakte zich op eens meester van zynen geest. — Zou Bertha, welligt van myne afwezigheid gebruik gemaakt hebben om ook naer het bal te gaen? Zou zy my op hare

beurt ook bedriegen, o dit ware verschrikkelyk!..

Op dit oogenblik ging de deur van het vertrek open en zie, Bertha verscheen, hare verkleeding nog dragende.

Zoodra had zy Felix niet ontwaerd, of een gil ontsnapte haer.

— Hoe, Felix, gy hier? — riep zy uit.

— Ja, Mevrouw, zoo als gy ziet... Maer zeg my vooreerst wat moet het beteekenen, dat ik u in die kleederen zie?...

Bertha bezag haren echtgenoot en antwoordde met kalnte :

— Dit beteekent, Mynheer, hetzelfde als by u; zoo ik my niet bedrieg hebt gy even als ik dezelfde verkleeding aengetrokken, en ik denk toch niet dat gy zulks gedaen hebt om by een stervende te gaen waken...

— Evenmin als gy om te bed te gaen, — snauwde Felix zyne vrouw toe.

— Ik heb, — hernam Bertha, — u niet gezegd wat ik doen zou toen gy my verlaten hebt, gy, integendeel, gy hebt het my gezegd en ik zou u geloofd hebben, had ik door een toeval niet geweten dat uw mond logen sprak, toen gy my zegdet dat gy by uwen vriend waken gingt.

— Het is waer, — bekende Felix, — dat het slechts een voorwendsel was om naer het bal te gaen.

— Waer ik u wilde volgen, om te weten welk inzicht er u heen lokte! — zegde Bertha.

— Hoe gy wildet er my volgen?

— Ja, maer de moed ontbrak my de balzael binnen te treden.

— Welnu, dan zal ik u zeggen Bertha, — sprak Felix, — dat de liefde en de achting die ik voor myne Bertha gevoel, doch die ik een oogenblik vergeten had, my hebben doen terug keeren.

— Is het waer, — vroeg Bertha. — o, gy bemint my dan nog altyd even vurig, Felix?

— Altyd, Bertha, denk niet dat myne liefde voor u ooit vergaen zal, integendeel zy zal toemen; maer ziet ge wel, ik ben nog zoo jong, het dansen zit my nog in de beenen, en zoo ik u vandaeg bedriegen wilde, was het slechts om eens naer het bal te kunnen gaen, anders niet. Doch, van nu af aen beloof ik u dat ik myne jongelingsneiging, myne dansliefhebbery tegenwerken en naer geen enkel bal meer verlangen zal, dan naer het stille en donsige *wit Bal!*

En om deze belofte met het zegel der liefde als het ware te bestempelen, opende Felix zyne armen, zoende zyne vrouw, drukte haer aen zyn hart en hetgene Bertha een oogenblik te voren bedroefde, werd vergeten en vergeven.

EMM. ROSSEELS

V O N D E L.

O p den drassen grond, waar de Aemstel
't Schepentorschend Y ontmoet,
Woonde een grijsaart, oud van dagen,
Maar met immer jengdig bloed.
Stille burger, vroom en eerlijk,
In zijn need'rig lot getroost,
Leefde hy, 't gewoel ontwijkend,
Voor zijn vrienden en zijn kroost.
Rijkdom was hem nooit begerlijk:
Boven al het goud der aard
Was zijn afgelegen schrijfcel,
Waren hem zijn boeken waard.
Doch, was luister van geboorte,
Rang noch schat hem toegelegd,
Bleef zijn leefwijs 't allen tijde
's Burgers leefwijs, slecht en recht,
Door de zeven vrije Staten
Van het een naar 't ander end,
Was zijn naam sints lange jaren
Aan den landgenoot bekend;

Want van uit die stille schrijfcel,
Als een onuitputbre vloed,
Stroomden zangen, opgeboreld
Uit zijn dichterlijk gemoed,
Zangen, als de kabb'lende Aemstel
Noch het zandig Scheldeboord,
Als noch Rijn, noch Maas, noch Yssel
Ooit voorheen had aangehoord:
Zangen, lieflijk, zinrijk, krachtvol,
Beurtlings fier en zacht van toon,
Beurtlings bijtend en verheven,
Maar steeds onnavolgbaar schoon,
Rijk aan beelden en gedachten,
Uitgedrukt in keur van taal,
Als een eed'le wijn, die paerelt
In een gouden feestbokaal.
Werd dien zanger lof en hulde
Door den tijdgenoot gebracht,
o! Nog blijven zij in waarde
By een dankbaar nageslacht.

JOOST VAN VONDEL .

En was Hollands kroost zijn lofspraak
 Op zijn zanger nimmer moé,
 Ook 't verwijderd Vlaand'ren zwaaide
 Willig hem den wierook toe.
 Waar ook, warsch van vreedende wanspraak,
 Nog een Duitsche stamgenoot
 d' Ouden stamboom houdt in eere,
 Waar zijn taaltak uit ontsproot,
 Daar nog leeft en bloeit bestendig
 's Dichters onverwelkbre faam.
 Gy ook kent hem, Taalverwanten,
 Gy eerbiedigt VONDELS naam.

En te recht, want schoon hy 't licht zag
 In de aeloude Bisschopstad,
 Waar de trotsche Dom zich spiegelt
 In des Rijnstreams helder nat,
 Schoon hy in de ontzaehbre koopstad
 Van het jong Gemeenebest,
 Zich een Vaderland verkoren,
 Zich een zetel had gevest,
 Schoon hy trouwe kinderliefde
 Had aan Holland toegewijd,
 Hollands helden had bezongen,
 Hollands fellen worstelstrijd,
 Schoon dat Holland hem den lauwer
 Als zijn eersten dichter biedt,
 Ook Antwerpen eischt een deel op
 Van de glorie, die hy liet.

En te recht! die eisch is billijk,
 Wijdvermaarde Scheldestad!
 Strektet gy aan VONDELS oud'ren
 Niet ten wieg en bakemat? —
 Doolden zy, verdrukte zwervers,
 Zorgvol om van oord tot oord,
 O! Alom bleef 't hart hun kloppen
 Voor het land van hun geboort,
 En het kroost, uit hen gesproten,
 Heeft in 't nieuwe Vaderland
 d' Aart en afkomst nooit verloochend,
 Door Natuur hem ingeplant.
 Zy de leeuwewelp gewonnen
 In Europas dierengaard,
 Toon hy zich getemd en vreedzaam,
 En zijns meesters zorgen waard,

Toch straalt uit zijn vlamme oogen
 't Vuur van Barkaas zandwoestijn,
 En ook spelend met den huishond
 Toont hy zich een leeuw te zijn.
 Breng van Bandaas milde kusten
 Langs de breede waereldzee
 't Geurend zaad der foelieboomen
 Naar ons oud Europa meé:
 Kweek, verzorg het in uw bloemtuin,
 En de geur der specery
 Blijft, ook in dees kille luchtstreek,
 Bloesemknop en stengel by.
 Zoo, zoo straalde uit Vondels werken,
 Spijt den kring, die hem omgaf,
 Spijt gewoonte en hebb'lijkheden,
 De invloed van zijn oorsprong af.
 Wie, waar 't kunst gold, woog en wikte,
 Wie zich flauw betoonde of koel,
 Hem doorgloeide, hem geleidde
 't Onverdoofbaar kunstgevoel.
 Al zijn schriften, heel zijn leven
 Ademen dien warmen zin,
 Die de kunst, en om haar zelve,
 't Voorwerp zijn doet onzer min.
 Moog zijn lier soms deftig klinken,
 En naar d' afgemeten trant,
 Aangenomen, voorgeschreven
 In zijn tweede Vaderland,
 Jaag hy soms, te slaafs eerbiedig,
 Volger van 't vergoed Latijn,
 De eere na om Romes dichtren
 In zijn zang gelijk te zijn,
 Toch gevoelt men, door die lied'ren
 Speelt een eigen harpakkoord,
 Dat hy Rome niet ontleende,
 Dat aan Holland niet behoort.
 't Ruischt ons als een weërgalm tegen:
 En die weërgalm schijnt een zucht,
 En die zucht een zoet verlangen
 Naar een zoeler zuiderlucht.
 Hoe vervuld van Hollands glorie,
 Hoe gehecht aan de Aemstelstad,
 Dicht- by dichtstuk moog' getuigen
 Of hy Vlaand'ren ooit vergat.
 't Zij aldaar een wreede rampspoed
 Onvoorziens den landzaat trof,
 't Zij er blijde feestvreugd heerschte,
 't Schonk zijn cyther zingens stof.

Zoo , zoo klonk zy droef meëwarig
 Toen de sombre lijkcijpres
 Op de doodbaar neérgespreid werd
 Van een vrome landvoogdes :

Zoo ontlokte hy blijmoedig
 Jubeltoon en aan zijn snaar ,
 Toen hy Brugge feest hielp vieren
 By het Godgewijd altaar.

Tweewerf is een eeuw verlopen ,
 Sedert VONDEL, op dees grond ,
 Dichterlijke beëvaartganger ,
 Zijn gezangen opwaart zond.

Weder is 't een zoon van de Ystad ,
 Die in vrolijk feestgedicht
 Tot zijn Vlaamsche taalverwanten
 't Hartlijk woord van vriendschap richt.

Aan des Aemstels groene zoomen
 Werde uw opontbod gehoord.

Welkom klonk het hem in de ooren
 Als een lieflijk harpakkoord.

En gehoorzaam aan die roepstem ,
 Waagt hy 't — o versmaadt het niet —
 U zijn broedergroet te brengen
 En de hulde van zijn lied.

t Zijn geen zangen , VONDEL waardig ,
 Die zijn mond u hooren doet ;
 Maar 't zijn blijde , oprechte tolken
 Van een welgezind gemoed ,
 Van een hart , dat sints het klopte ,
 Voor de kunst in liefde ontbrand ,
 Vrolijk , sneller 't bloed voelt stroomen
 In dit kunstbeminnend land.

Onbehaaglijk in uw ooren
 Klinkt wellicht mijn stroeve taal ;
 Maar zy wendt zich tot uw harten ; —
 Daar verwacht ze een gul onthaal.

'k Mag by vrinden
 My bevinden ,
 Nu wy in dees ouden wal ,
 Hollands Zonen ,
 Ons vertoonen
 Onder vrolijk feestgeschal.

Oude veten
 Zijn vergeten ,
 En gedempt de bron van twist.

Zij van tijden
 Zoo vol lijden
 Zelfs de erinring uitgewischt.

Stamgenooten ,
 Voortgesproten
 Uit het oud Germaansche bloed ,
 Schoon ze eens kijven ,
 Nimmer blijven
 Zy vijandlijk van gemoed.

Neen , ze ontmoeten
 En begroeten
 Weér elkaër als 't broeders past ,
 En zy sluiten
 Tweedracht buiten ,
 Als een ongebeden gast.

Laat men strijen
 Om Turkijen :
 Dat de Vorsten van Euroop
 Bloedig vechten
 Om hun rechten ; —
 In den vrede is onze hoop.

De eendracht blijve :
 Zy beklijve
 Tusschen taal- en taalverwant.

Daarnaar streven ,
 Daarop geven
 Wy elkaër de broederhand.

Vriendschap bloeie ,
 Vriendschap groeie
 Sterker aan met ieder uur.
 Weérzijdsche achting
 Geeft verwachting ,
 Neen, verzeekring van haar duur.

Zoo kroont zegen
 Beider wegen :
 Zoo wordt welvaart beider deel.
 Zoo zal 't beiden zoetheid schenken
 Als ze in later tijd herdenken
 Aan dit plechtig LANDJUWHEEL.

J. VAN LENNEP.

21 Aug. 1854.

DE GILDE.

REDEVOERING UITGESPROKEN OP HET FEEST VAN HET LANDJUWEEL.

Mynheeren en Mevrouwen,

Toen my de gelegenheid aangeboden werd om in deze plegtige vergadering het woord te voeren, kende ik de namen en de uitmuntende welsprekendheid der redenaers die my moesten voorgaen. Ik begreep dat uw geest zou vermoeid zyn, en ik onmogelyk nog de magt kon vinden om uwe aendacht te verdienen. Ik schrikte terug, en aarzelde om den vermetelen stap te wagen... Maer de Geest der vaderlandsliefde ontvlamde in my; zyne stem zegde tot myn twyfelend gemoed: « Het is een feest ter herinnering van 's Lands alouden roem, van Vlaenderens magt, van Vlaenderens kunst; — het wordt gevierd in een paleis dat opgebouwd werd tot beoefening van vreemde kunst en tael, tot verspreiding van vreemde

zedes... En gy zoudt het vlaemsche woord niet doen hergalmen tusschen de trotsche wanden die nooit anders zagen dan uitheemschen prael? nooit anders hoorden dan uitheemschen roem? — Ga, spreek daer van eigen grootheid, beziel de geschiedenis der vaderen, toon hoe het voorgeslacht eeuwen lang de wereld verstommen deed door wonderen van moed, van nyverheid en van kunst... Vrees niet; zy, tot wie gy de stemme zult rigten, zyn landgenoten, wier hert gevoelig is voor alles wat den geboortegrond vereeren kan. Zy zullen u aenhooren... En mogt u de kunst ontbreken om de reeds zoo diepgeroerde snaren huns gemoeds nog te treffen, zy zullen het u welwillend vergeven in aenzien van uw lofbaer

doel... Ik heb den Geest geloofd, op uwe goedheid myn betrouwen gesteld, en de taek aenveerd.

.

Keert met my terug in de tyden.

Het is naecht over de wereld... Na eeuwenlange heerschappy, is eindelyk het trotsche Roma gevallen. Onder de puinhoopen zyner uitgeputte grootheid heeft het alles verpletterd en begraven. Heldhaftige doch woeste volkerstammen overstroomen het bezwykend Europa, en doen de natiën bukken onder het jok der dienstbaerheid. Alle licht is uitgedoofd; de geslachten, onder het zweerd geboren, volgen elkander op zonder hoop op eene betere toekomst. In gansch Europa niets meer dan overwinnaers en overwonnen, meesters en slaven, barbaerschheid en duisternis. Men is vergeten dat een ander lot dan slaverny de bestemming der menschheid kan zyn...

Maer het baerkleed der zedelyke dood, ofschoon als een onmeetbaer lykdoek over de oude wereld gespreid, heeft niet alles overdekt. Er ligt, by den westelyken zeekant, een klein plekje gronds, dat nog, dat nog alléén! door de zon der toekomst wordt besehenen. Zyn naem is Vlaenderen.

Terwyl het overige der wereld niets hoort dan wapengeknars en wraekgeshreeuw, hulpgeroep en noodgehuil, hergalmt hier het blyde geruecht van den wordenden volksarbeid. De schietspoel ratelt over het getouw, de hamer bonst op het aembeeld, de bytel knarst in den steen... Men timmert schepen, men doorklieft den ongestuimen Oceaen; men handelt, men vaert, men reist naer verre streken, men arbeidt, men zwoegt,

men slaeft. Geene verwarring: de werkers van elk ambacht, van elke kunst, zyn aen elkander door eenen eed van getrouwheid en wederzydsche hulp verbonden: de *Gilde*, dit raedselwoord van onzer vaderen grootheid, bevrucht hier den arbeid, stort burgerzin en gevoel van eigen weerde in elks boezem, en vereenigt aller krachten tot eenen wondermagtigen hefboom....

Hoort, na de afgedane taek hebben de Gilden zich nedergezet by het vrolyk broedermael; zy bezingen Vlaenderens onafhankelykheid, zy juichen de toekomst tegen, en zweeren dat nimmer een dwingeland den dierbaren grond ongestraft zal bezoeken. Zy hebben goud by hoopen, zy hebben manhaftig bloed by stroomen, zy bezitten geduld, onverschrokkenheid, betrouwen in Gods hulp..... Zou wel uit Vlaenderen de verlossing der volkeren uitgaen? Zouden wel de Gilden, bewusteloos nog, de ontslaving der wereld voorbereiden?...

Inderdaed, daer ryst de vryheidskreet over het sluimerend Europa. De volkeren luisteren met verwondering op den blyden galm, doeli begrypen hem niet.

De meesters, de overwinnaers, de verdrukkers hebben het dreigend teeken eventwel verstaen. Sidderend van kommer en wraekzucht, roepen zy elkander toe: « Te wapen, te wapen! naer Vlaenderen, naer Vlaenderen: Verdelgd moet het nest, waer onze val wordt uitgebroid, versmacht moet het vermetele ras dat droomen durft van burgermagt en burgervryheid! »

Boden draven van het eene land naer het andere, bazuinen sehallen, keteltrommen donderen; een lange oorlogschreeuw doorgalmt het

westelyk Europa. De meesters loopen te samen, zy vergaderen tot ontzettende drommen, zy zyn zestig duizend in getal, overdekt met yzer en stael..... De peerden steigeren onder den slag hunner gulden sporen, de bodem davert onder hunne vaert.... Zy zakken met zegevierend gejubel naer het kleine Vlaenderen af!...,

Wat vernag een zwak volk, een volk van arbeiders en burgers, tegen zulke vreeselyke overmagt? Eilaes, het is dus beslist? de kiem der vryheid zal versmacht worden in het vlaemsche bloed? de baen der menschelyke toekomst zal voor eeuwig verbalkt worden met het zweerd der dwingelandy.

Maer wat zie ik? Vlaenderen durft de worsteling aanveerden?... Waerlyk! Boven zynen grond heerscht een zonderling gebruis, als van een zwoegenden biezwerm: het zyn kreten van onversaegdheid en van moed. « Naer Kortryk, naer Kortryk! » galmt het « Ten stryde, ten stryde, voor vryheid en voor land! »

De werkhuisen, de Hallen, de panden der Gilden spuwen dappere mannen; uit alle steden en dorpen loopen burgers en arbeiders naer Vlaenderens moederstad, naer Brugge, waer de dekens der magtigste Gilden, waer De Coninck en Breydel hen wachten.

Zonderling leger, wonderlyke stryders! De werktuigen, de gereedschappen hunner nyverheid zyn hunne oorlogswapens geworden! Op hunne vaendels pryken hamers, bylen, truweelen, schietspoelen; geen yzer beschut hunne borst; hun lichaem is slechts bedekt met de gewoone kleederen des arbeids..... En toch, op het sein der dekens, op de stem van Breyd-

en De Coninck, trekken zy juichend naer Kortryks veld.... en stormen met blinden moed, als een losgebroken orkaen, tegen den overmagtigen vyand in.....

Burgers en ridders, Vlamingen en vreemden, vermengen zich tot eenen akeligen warklomp, en zwoegen en stryden, hakken en pletteren, huilen en slaen.....

De lucht siddert, de aerde beeft, de zon verduistert onder het stof dat uit het zwermend gevecht opstyg; — reeds heeft zy de helft harer hemelbaen doorloopen, en nog immer kaetst haer licht terug in stroomen vlietend bloed, nog immer ziet zy den yselyken menschedrom over hoopen lyken heenvlotten... Maer het gaet eindigen; de stryd vermindert, de meesters met de gulden sporen zyn gevallen. Hoort, daer ryst een reusachtige zegeschreeuw over het slagveld; de gilden zwaaijen hunne standaerden in de hoogte, en doen de lucht hergalmen onder den vaderlandschen heilkreet: Vlaenderen den Leeuw! Vlaenderen den Leeuw!

De vryheid onzes lands, de ontslaving, de toekomst der wereld zyn gered! De vlaemsche gilden hebben het burgerlyk regt aen de komende geslachten geschonken!

En nu, Vlaenderen, uitverkoren land, nu gy uwer bestemming en uwer magt bewust zyt; nu met vertrouwen vooruit in de baen der ontwikkeling en der volksgrootheid! Pheniciers der nieuwere beschaving, doet uwe werkhallen daveren onder de geruchten des arbeids, doorklieft de wereldzee, voert de voortbrengsels uwer nyverheid naer de onbekendste gewesten, maekt alle volkeren u schatplichtig en doet het goud over

uwen bodem stroomen. Voorloopers van den grooten Columbus, gaet, onderneemt de stoutste reizen, ondekt de Açorische eilanden en plant het vlaemsche vaendel te midden van den Amerikaenschen Occaen. Zendt uwe stoute Gildebroeders, uwe kundige ambachtslieden naer Frankryk, naer Duitschland, naer Engeland. Dat zy daer de volkeren leeren, hoe men den arbeid door samenwerking hevrucht, dat zy daer de gronden leggen van lateren rykdom, van vryheid en van burgermagt... En weest even groot op het gebied der kunst: geeft de wereld schilders als de gebroeders Van Eyck, als Van der Weyden, als Memlinck; schenkt haer dichters als Van Maerlant, Van Heelu, Van Velthem, Van Boendale: streeft alle natiën vooruit in heshaving, in arbeid en in kunst!

Roemryk Vlaenderen, gy hebt uwe benyders niet gansch verplet; het groote ridderland, dat u beloert, is vruchtbaer en ryk aen dappere mannen; honderd mael nog zal het vlaemsche bloed voor de vryheid vlieten... Maer indien het gevaer u dreigt, indien de roem of het volksbestaen van Vlaenderen in de waegschael wordt gelegd, dan zal uit den schoot uwer sterkmoedige Gilden wel een man ontstaen, die, als een reus, de wereld tot eerbied voor uwe onafhankelykheid en voor uwen naem zal dwingen. Dan zal uit uwen grond het ontzaggelyk beeld van Jacob van Artevelde opryzen. Gesteund door de Gilden, magtig door kunde, door verstand, door onversaegdheid, zal hy — burger, arbeidsman, deken der Gentsche Gilden — de koningen om zynen raed en om Vlaenderens vriendschap doen smeecken... Gruwelyk! Een dolk, door vreemden

nyd gewet, zal den roemryksten uwer zonen dooden, den grootsten burger der middeleeuwen aen de hewondering Europa's ontrooven. Dan zal voor u het tydvak der beproeving zich openen; uw kroost zal, zonder plooijen, voor het vaderland alles doorstaen, tot zelfs de schrikkelykste hongerdood; gy zult helden op helden teelen. Philips van Artevelde, Jan Hyoens, Pieter Van den Borsche, Frans Ackerman, zonen uwer Gilden, zullen nog uwe vyanden doen verbleeken en de vryheid steunen, daer zy wankelend wil nederstorten in eene zee van bloed...

Te vergeefs! — O, manmoedige maegd van Vlaenderen, gy hebt voor de wereld gestreden, gy moet voor de wereld boeten... Verteerd door hongersnood, uitgeput van krachten, verbysterd van het onophoudend kampen, ligt gy magteloos, kwynend, stervend..... En toch, uwe ingewanden sidderen in den pynelyksten barensnood. Wat zal de vrucht uws lichaems zyn? Uit u kan slechts ontstaen wat grootsch en ontzaggelyk is.

Ah, gy hebt u willen wreken! Uw zoon is een held, gelyk er slechts op de uiteinden der eeuwen soms een enkele verschynt. Zyn hoofd voert menige vorstenkroon: hy heerscht over Vlaenderen, over de Nederlanden, over Spanje, over Duitschland, over het roomsche Ryk. Hy drukt de volkeren neder onder zynen magtigen arm; hy zegeviert over de Franschen en neemt hunnen ridderlyken koning gevangen; hy trekt naer het Oosten en dryft de woeste Turken uit Europa; hy vaert naer Afrika, verdelgt het rooversnest der Sarrazyne en verlost 22,000 kristenen aller natiën uit de gruwelykste slaverny... Zyn roem vervult de wereld,

zyne heldedaden verstommen de menschheid!...
 En die oorlogsgrens, ó Vlaenderen, dit wonder van
 magt, van staetsbeleid, die Alexander der kristen
 eenwen, die keizer der keizers, die koning der
 koningen, hy is uw zoon: een Vlaming, een
 Gentenaer, keizer Karel! Oh, gy bleeft groot,
 zelfs in de wrack, in de dwaling: eens baerdet
 gy de vryheid der volkeren, nu hebt gy de opper-
 heerschappy der vorsten gebaerd.... en by uwe
 verkwyning zelve, beslistet gy nog over de toe-
 komst der wereld.

De tyden zyn veranderd. Gedurende eene gan-
 sche eeuw heeft de geest des oorlogs over de aerde
 gewoed; de natiën hebben zich uitgeput in eenen
 rusteloozen kamp; eene nieuwe godsdienstleer
 heeft zich over zekere gedeelten van Europa ver-
 spreid; brandstapels hebben geblaekt, galgen en
 schavotten hebben opgerigt gestaen... Eindelyk,
 uit de afgematheid ontstaet de vrede: het hygend
 Europa zal adem scheppen, rust genieten....
 Maer de vlaemsche volksgrootheid is versmacht in
 bloed. Brugge, de ryke wereldstad, trenrt op de
 puinhoopen harer welvaart. Geene kunstenaers,
 geene dichters meer om haren roem te vieren...
 Vlaenderen zwygt en weent...

Zou de bestemming van der Leeuwen vaderland
 vervuld zyn? Zou dezoon des roems hem nooit meer
 beschynen, den dietschen stam, die eens zoo
 glansend aen het hoofd der volkeren stond?
 Eilaes, zou hy gedoemd zyn om te kwynen en
 onvermeld het zwakke leven te dragen, tot dat de
 vreemdeling den vergeten naem van het vervallen
 geslacht uit het boek der natiën wegvage?

O, neen! de geschiedenis van het vlaemsche
 volk kan zoo niet breken!

Ziet, daer, in eene andere streek van den
 dietschen grond, ryst eene prachtige stad. Haer
 binnenste zucht en bruist van de geruchten des
 arbeids, duizende schepen gaen en keeren op ha-
 ren breeden vloed, hare oevers hergalmen van
 het blyde zeemanslied. Een hemelhooge toren,
 als een reusachtig kantwerk gebyteld, verheft zich
 uit haren schoot... Alles verkondt dat de kunst,
 de nyverheid, de koophandel — eenige nog moge-
 lyke bronnen van 's volks verheffing — hier hun-
 nen zetel hebben gevestigd. Antwerpen, redster
 van der vaderen naem, frissche, schoone, strui-
 sche dochter van Vlaenderen, erfgename van den
 vlaemschen roem, ik groet u! Met ontzag, met
 eerbiedige liefde, stap ik uwe muren binnen...

Welk schouwspel! Uwe straten zyn vervuld
 met lieden van alle landen, van alle talen, van
 alle spraken. Is het de koophandel alleen die den
 vreemdeling dus in menigte binnen uwe trotsche
 wallen roept? Maer velen spreken van kunst, van
 wetenschap, van poëzy? Zy stroomen naer uwe
 tempels, knielen in godsdienstige bewondering
 neder voor de meesterstukken door uwe zonen
 gewrocht, en roepen in geestdrift uit: « Roem en
 eerbied zy den vlaemschen stam! Hy heeft eens
 Europa verbaesd door wonderen van onverschrok-
 kenheid en van moed, nu verstomt hy de wereld
 door wonderen van kunst. Welk mag toch het
 raedselwoord van de altyd herlevende kracht dezes
 volks zyn? »

Dit raedselwoord, ó wandelaer, het omringt
 u! Die honderd altaren, wier praecht, wier rykdom
 uwe zinnen treft en uwen geest ontroert, zeggen

zy u niet, wie ze heeft gesticht, wie ze door kunst zoo glansryk heeft versierd? Voeren zy niet tot wapen dezelfde teekens die weleer op Vlaenderens onverwinnelyke vaendels prykten? Hamers, tangen, scharen, bylen? De Gilden waren het raedselwoord van vroegere volksmagt, de Gilden zyn ook het raedselwoord van lateren kunstroom.

Kom met my; ik zal u toonen waer het heilig vuer der kunst zyne bezielende stralen uitschiet. — Daer, voor ons, verheft zich een prachtig gebouw; zyn voorgevel is overdekt met zwierig beeldwerk, en boven zyne ingangpoort glanst in gulden letters het opschrift *Sint Lucas Gilde*.

Treden wy binnen. Werp eenen blik in deze wyde zael. Welke levendigheid, welke vlyt, welke lust in het beoefenen der kunsten! Hier ziet gy Vlaenderens schilders elkander leeren hoe men sheppen en tooveren kan met kleur en verw; daer hoort gy den bytel in het marmer knarsen om eenen onbezielden blok tot het goddelyk beeld des Zaligmakers te hervormen; ginds zweven de harmonische noten der toonkunst, verder zingen dichters in de vaderlandsche tael; ter zyde, in dien stillen hoek, zitten vier Wyzen te schryven: zy groeten elkander met de namen van Ortelius, Mercator, Plantyn, Kiliaen. In het verschiet arbeiden drukkers en verlichters van boeken, plaetsnyders, versierders van allerlei stoffen.... Het is de Gilde in al hare magt; de samenspanning van alle krachten tot één doel: het verheffen van den Vlaemschen naem door de kunst.

Te midden dezer heilige schaer staet een zetel: hy is nederig, overdekt met kalfsleder, slechts versierd met eenige koperen nagels... maer rond hem schittert een breede lichtkrans van roem en

grootschheid. Eens rustte de godvruchtige, de gevoelvolle Quinten Matsys in dien stoel; nu vervult de wereldberoemde Rubens hem met de majesteit zyner wonderbare kunst....

En zoo zal, uit dezen tempel, uit den schoot der St.-Lucas Gilde, eene reeks doorluchtige mannen opstaen, wier werken den naem van het vlaemsch geslacht, immer verjongd, immer vernieuwd, over de wereld zullen doen galmen. Zy zal de bakemat worden van Van Dyck, van De Vos, van Seghers, van Quillyn, van Boeyermans, van Jordaens, van Teniers, en van honderd anderen, wier faem de wereldberoemdheid van den grooten Rubens zelve niet zal doen vergeten.

En dan, na eeuwen roem en kunstmagt, zal Vlaenderens zonne weér verbleeken. Een tempeest van toemelooze driften zal in het zuiden opstaen; een orkaen gelyk, zal een woedend volk zyne vernielzuchtige drommen over ons vaderland spuwen. Bevekt met bloed, vergezeld van roof, van brand en moord, zal de vreemdeling ook zyne hand aen den stoel van Rubens slaen; den laetsten Deken, den keurigen schilder Omme-ganek, uit dien zetel rukken en Vlaenderens kunstmagt breken door dit nydig vonnis: « De Gilde van St.-Lucas zy vernietigd.... »

En, eilaes, het is zoo geschied.... Nu zyn de volkeren eene andere baen ingestapt: men heeft den byzonderen persoon, met zyne eigenbaet, in de plaets der verzamelde volkskrachten gesteld. Gunne God het menschedom de magt, om ook in dezen weg, hefboomen tot ware grootheid te vinden!

Wy eventwel, wy Belgen, wy Vlamingen, wy juichen de toekomst tegen, omdat de vryheid

weder over Vlaenderens bodem gloort, omdat de kunst, de moedertael, de handel, de nyverheid op onzen grond mildelyk herblocijen; omdat wy nog het oude krachtige bloed der vaderen door onze harten voelen bruisen. — Dat dit feest der St.-Lucas Gilde, deze vierhonderdjarige herinnering aen ons luisterryk verleden, ons den boezem doe zwellen van vertrouwen in onze bestemming, van hoogmoed over de edelheid van

het bloed waeruit wy gesproten zyn. Zweeren wy in onze zielen, dat wy het kostbaer erfdeel zullen bewaren; sturen wy, dwars door de eeuwen heen, eenen dankbaren heilroep tot onze vaderen; — dat onze stem de vreemde wanden doe sidderen, by de magt van der Vlamen zekreet :

Vlaenderen den Leeuw! Vlaenderen den Leeuw!

HENDRIK CONSCIENCE.

ANTWERPEN BIJ HET VIERDE EEUWGETIJD

VAN

SINT LUCAS GILDE

DEELS GETOONZET DOOR LEO DE BURBURE.

EERSTE ZANG.

CHOR.

Gelukkig is 't oord , waer de trouwe der vaderen
In woorden en werken nog ademt en leeft ;
Waer vlijtige volken ter stede vergaderen ,
Die handel en weelde doorzweeft !

Gelukkig is 't oord , waer de kunstenbanieren
Een glorie verkonden , daer 't volk in geniet ;
Waer dankbare liefde den voortijd mag vieren ,
Die over de toekomst gebiedt !

A

Dit voorrecht , dit geluk , die zegen
Viel , blinkend Antwerp , u ten deel.

B

Uw handel is in top gestegen ;
Gij voert de veder en 't penseel.

A en B

Uw ziele stijgt wat groot is , tegen ;
De kunst is u ten lustpriëel.

CAVATINE.

Hoe lachen uw stranden !
Uw Schelde , eens in banden ,
Is vrolijk en vrij.
Hoe woelen de baren ,
U tegengevaren !
Zy bruisen bij scharen
Een feestmelodij.

DECLAMATORIUM.

Een heilige stem is opgestegen,
 Die tot op Scheldes oever daelt,
 En zingt van nienwen hemelzegen,
 Die over Antwerp nederstraelt.
 Ontwaekt, wie godsvrucht aen blijft sporen.
 Hoort! uit den wonderschoonen toren
 Wekt u het brons: « Kom, christenstoet,
 In feestgewaad ter plaetse henen,
 Waer de oude Vlamingen verschenen
 In ieder voor- en tegespoed! »

O langgewenschte stem, die oproept uit de wolken!
 Voor elken stadsgenoot wil zij 't gevoel vertolken,
 Dat in het oog der rei, volstatig naedrend, lacht.
 Ik herken Sint Lucas vaen — de vaen der grijze Gilde,
 Waerbij zoo menigmael van eedlen hoogmoed trilde
 De boezen van het voorgeslacht.

Waerom alreeds den tempel nader,
 Zwiert vliigger rond die feestevlag?
 Waerom ontdekt alreeds te gader
 De rei zich 't voorhoofd vol ontzach?
 Zij ziet den grooten man daer rijzen,
 Op wien ook onze kindren wijzen
 Als schutsgoest van de Schildersteê,
 En hoort zijn woord in 't hart weërgalmen
 « Ik dedde in Antwerps cerepalmen,
 Ik deel in Antwerps jubel meê. »

En 't heiligdom ontsluit, waer eens de beden stegen
 Der vlaemsche Belgen, overstromd met hemelzegen,
 Van ziel en kunstzin even groot,
 Waer nog hun adem zweeft op 't doek dat zij bezielde,
 Waer ze, in verrukking, vóór het outer needrig knielden,
 Dat fier was op hun kunstkleinood.

Verheven is de kunst, priestresse des Alhoogen,
 Als in den wierookwaln, zijn zetel toegevolgen,

Een greintjen haer ter hulde geurt;
 Ja, godlijk is haer macht, als zij het volk kan roeren,
 Waer doek of marmer leeft, en reeds in 't heillicht voeren
 Die nog in 't werelddonker treurt.

U, die onsterfelijke kransen,
 Met Lucas naem vereerde schaer,
 O school zoo rijk aen glorieglansen,
 Bezielers van penseel of snaer.
 Gij voelt, bij gouden zieldroomen,
 Dat God, alkoestereude zon,
 Alleen den scheppingsgeest laet stroomen
 Uit altijd milde levensbron.

Laet, laet dan 't Gildenouter pronken,
 Tot eer van de Oppermajesteit,
 Die u doortintelde met vonken
 Van kunstzucht, aerdsche zaligheid!
 Laet geurge wierookwolken weemelen,
 En heffe choor en orgel aen,
 En 't lied zij weërklink van de hemelen,
 't Lied, na vier eeuwen opgestaen!

Nauw had Van Eyck den tijd, die met zijn vlugge vlerken
 De tafereelen wischte in teugellooze vaert,
 Door zijnen wondervond verwonnen, en den werken
 Der kunst een glans verleend, die voortblinkt onverjaerd;
 Nauw liet de vijftiende eeuw haer schoonen morgen blozen
 In 't oog der schilders, of de kunstgewijde stoet
 Daegde op in Antwerps wal, tot bakermat gekozen
 Van ieder schoone kunst, die wortelt in 't gemoed.
 En Brugge, waer Van Eyck in heilige vlammen blaekte
 En ze mistortte op 't paneel zoo vol mystiek gevoel,
 Reikte aen de Scheldestad den staf, die groot haer maeke,
 En sedert zetelt zij op vlaemschen schilderstoel.
 Ja, in den nacht die gansch Europa overdekte —
 Den middeleeuwenmacht, toen 't menschdom peilloos zonk,
 Handhaefde zij de kunst, die wansmack niet beklekte,
 En de ochtendsterre was die lichtvoorspellend blonk.

De Godsdienst, aller kunsten moeder,
 Goot haer de borst vol poëzij,
 En elk bezielde Lucasbroeder
 Aenbad het schoone vrij en blij.
 Het zij 't penseel op tempelvensteren
 Der heilgen beelden leven deed,
 Of op 't paneel iets van de glensteren
 Des eeuwgen Scheppers zweven deed:
 Of 't perkamenten handschrift tooide
 Met weërgalooze kunst en vlijt,
 En mild met blad en bloem bestrooide
 Het boek, der bede toegewijd;
 Het zij de beitel beelden dichtte
 Voor choorgestoelte, altaer of nis,
 Opdat zij de onkunde onderrichte,
 Die dood voor 't wijs verleden is;
 Het zij de drukpers pas geboren
 Den Heere nasprak: Er zij licht!
 En eerst in Neerland 't uit liet gloren,
 Den nacht in 't nijdig aengezicht;
 Het zij tooneelkunst, in den tempel
 Ontstaen, vermaekte en lessen gaf,
 De godsvrucht drukte haren stempel
 Op hunne ziele-schepping af.
 Zij steigerde van 't schoon naer 't goede,
 En van het goede tot den Heer,
 En, overshaduwd van zijn hoede,
 Blonk of verschool hun zedige eer.

De tael, waarin het volk zijn zelfgevoel weërspiegelt,
 Was t' allen tijde voor de stad,

Langs waer het Scheldewater wiegelt,
 Een volksbeschavingsvaen, een erfelijke schat.
 Zij vlocht d'Olijftak met de Violieren
 En Goudbloem tussehen lauwerieren
 Rondom het hoofd der Scheldemaegd,
 En waer een kunstfeest was te vieren,
 Werd zij niet vruchtloos uitgedaegd.
 Of had zij zelve 't perk der Rhetorijk ontsloten
 In Antwerps volgestroomden wal,
 Dan flonkerde, volheerlijk uitgeschoten,
 Het Landjuweel bij 't vreugdgeschal;
 Dan loeg de hartlijkheid der vlaemsche kunstgenooten,
 Dan gloeiden broedermin en wellust overal!

Gij, die 's lands heerlijkheid verheft in uw gezangen,
 Gij stontd nog veder af, noeh beitel, noch penseel;
 En elke krans rondom uw oud blazoen gehangen,
 Viel 't nieuw blazoen ten deel:
 Gij wilt de Schilderkunst saem met de tael bekroonen,
 En drukt ze beide op uw verrukte borst.
 Te recht, o Rubens zonen!
 Homeer bevruchte 't brein van onzen schildervorst,
 Als hij, in tooverstaf verkeerd zijne penseelen,
 Den geest der oudheid wederriep,
 En homerieke tafereelen
 Doordaecht, ontwierp en schiep.
 Gij denkt als 't voorgeslacht, kiest broedermin ten sehnde,
 Vereend door d'eigen zucht, doorblaekt van d'eigen gloed,
 En, jueblend zet de ontwaekte Gilde
 Den tijd, wiens vuist haer vellen wilde,
 Op 't hart een zegerijken voet!

TWEEDE ZANG.

CHOR.

Laet bommen de klokken; laet zwaeien en zwieren
De vanen der gilden, de aloude banieren!

A

En juich' wie de Inister van Belgen bekoort!

B

De belgische beiaerd mag klinken en klateren!

CHOR.

De Schelde mag schateren,
En vliege op heur wateren
De jubeling voort!

RECITATIEF

Voor zulk een feest is ook de langste dag
Te kort: de nacht in dag herschepen blink'
Van licht, blij uitgelonkerd t'allen kant;
En overleev' dien hoogtijde een herdenken,
Gelijk een zegeboog, die op het puin
Der eeuwen zich plechtstatelijk verheft.

CHOR.

De Schelde mag schateren,
En vliege op heur wateren
De jubeling voort!

DECLAMATORIUM

Als gij dees morgen hebt gebeden,
Waer treffendst Antwerps eere straelt,
Waer alles toont in 't grootsch verleden
Hoe kunst bij godsvrucht zegepraelt,
Rees onder die gothicke bogen,
Daer niet vóór uw verbeeldingsoogen
Een monster, door de hel gewekt,
Dat na drie eeuwen nog doet ijzen?
Scheen 't u niet dreigend op te rijzen,
Met klauwen outerwaerts gestrekt?

Helaes! de beeldenstorm deed eens dien tempel beven;
Daer heeft zijn hamer eerst, baldadig opgeheven,
't Kunstheilige ter neer geveld;
Doch, Christen, wisch dien traen om 't godloos kunstonteeren,
En, zoo ge Vlaming zijt, zie fier op 't huis des Heeren,
Zoo schitterend in zijne eer hersteld!

Dekk', dekke een sluier die verschrikkelijke dagen!
En waerom 't zwart tafreel dier tijden opgeslagen,
Toen Alva naer het leven stond
Der stad, die niet voor hem wou bukken:
Toen hij haer 't laetste kleed dorst van den lijve rukken,
En haer manhaftig bloed verplaste langs den grond?
Waerom de schijn des Consuls van die wallen,
Als rederijkers hoofd, als vrijman neergevallen,
Nog opgedaegd? Rust dan de vloek van 't nageslacht
Niet op dien Alva, dien verwaten,
Ilycën, door Philips losgelaten
Op wie niet als een Spanjaerd dacht?

Is niet de mildste dauw op wat de vaedren zaelden
Gedaeld! Ja, rijk was de oogst, dien volgende eeuwen maelden,
Als vrucht van d'arbeid en den traen;
En onze dank verhoogt de wijzen en de helden,
Die stout zich in de bresse stelden
Bij de opgeheven redevaen.

De orkaen der zestiende eeuw drijft over,
 En langzaam wijkt de gruwelnacht.
 Geen bloed bekleet meer 't lauwerloover;
 Een kunstoor ontluikt en lacht.
 Wat aental roembegaefde mannen,
 Door Sinte Lucas band omspannen!
 Hier een Massijs, door 't vreemd beleid
 Der liefde Floris kunst volmachtig;
 Daer een van Noort zoo kloek en krachtig,
 Ginds een Teniers vol geestigheid.

Maer wie kan de uitgeleeznen noemen,
 Waerop uw moedertrots mag roemen?
 Humme asch bestrooidet gij met bloemen,
 O Gilde! Uw warme erkentnis doet
 Hun beelden op den eerboog leven,
 Door dezen feestdag opgeheven,
 En van het vaderland der vlaemsche School begroet.
 Der vlaemsche School!... zij zelve is uit haer weêrgeboren!

Wat Vlaming blijft hier koel?
 Wat Belg verheft haer niet, die in der volken chooren
 De geestoorpronklikheid der Vlamingen doet gloren?
 Wat borst ontvlamt hier niet in zegnend dankgevoel?

Uit d'eikel dien ge plantte, o Lucas kunstgenooten,
 Is de Akadémië tot een eikstam opgeschoten,
 Die, vastgeworteld op 't beroemde Scheldestrand,
 Staet, en het welzel van zijn lommerend gebladert
 Breed openspreidt, waeronder gantsch een choor vergadert,
 Gewijd aen kunst en vaderland.

Wie eert den geest, die zich tot grooten man ontwikkelde,
 En eert de moeder niet, die vroeg zijn ijver prikkelde,
 En steunde met haer woord, en vooring met haer moed,
 En loonde met haer kus, na hij een kunstwerk baerde,
 En, als hij tol ontving van de aerde,
 Tot zelfloof denken mocht: zie, wat ik deed is goed?

Italië heeft zijn Urbino,
 Zijn frescoos en onsterflijk puin,

En Rome — Rome, die op graven
 Zich heft met eeuwige jonge kruin.
 Wij hebben de adeloude wondren
 Van tempel, belfroot, kapitoel;
 Wij hebben 't kleinoed der Van Eycken,
 Wij hebben onze vlaemsche School!

Dat wie menschenadel hoogschat, waarbij rang en titel dooft,
 Die nog aen de taek, den plichte van den kunstenaar geloof,
 Wie zich tolk gevoelt des Heeren, afgezant van d'Oppergeest,
 Antwerp in zijn grootheid viere bij dit zielverheffend feest.
 Broeders, 't bloemtjen van 't herdenken rijst en bloeit op eenzaam puin.
 Plukt het, drukt het uwer Gilde op de eerwaerde moederkruin.
 Plukt haer geurige Violieren en de Goudbloem tot een kran,
 En een duif breng' haer d'Olijftak, flonkerend van hemelglans.
 't Schoon verleden spelt een toekomst, waer gij vol geluk op staert.
 Onze tael, dit pand der volkseer, de echo van den vlaemschen aerd,
 Zij, die mede schept en schildert met penseelen zaet of stout,
 Is, met nieuwgeboren luister, weêr der Scheldestad vertrouwd;
 Haer, die letterzonen teelde uit heur diechterlijken schoot,
 Waerdig dat de vreemdeling uitroep: « Vlaenderen is altijd groot! »
 Antwerp, ja, nog zijt ge 't Antwerp, dat aen Parma wederstond,
 En hem met uw waterdonder op den sidderenden grond
 Neêrsmect — dat niet week voor Spanje dan met wrevel in het hart —
 Dat verraders van uw vrijheid, van uw tael en zeden tart;
 En als zij u ketens brengen, langer niet dien hoon verkropt,
 Maer, vergramd en verontwaardigd, hen gelijk d'Anjou verschopt —
 Dat de bastaerds zoudt doen blozen, zoo dat ras nog blozen kon,
 En niet zijn halsstarrige oogen toeneep voor uw gloriezon!
 Door den lleere met den stempel der oorspronklikheid beprent,
 Zijt ge altoôs de zusterstede van het vaderlandsche Gent.
 Onvergetelijke schimmen, stijgt uw graven uit! getuigt,
 Dateen stad zoovlaemshals deze nimmer 'theofd voor vreemden buigt!
 Voor de kunsten zal ze leven, leven voor de moedertaal,
 Tot ze van den hofden wegzinkt, met haer jongsten eerestrael.
 Zoo verbijstere en verstomme wie haer jubelfeest genackt,
 En zich niet als Vlaming groot voelt, in gewijden dank ontblaekt.

Maer de festzon daelt ten kinnen met vervoukelenden glans,
 En de sluier van den avond overfloerst den grauwen trans:
 't Is het uer van rust en bede, 't uer der eenzaamheid die denkt,
 En haer christenofferanden aen den Vorst der eeuwen schenkt.

Daer kleppert op den kerketoren
 Van Sinte Jacobs d'engelgroet,
 En in 't zachtmijnerend gemoed
 Laet zich een liefdestemme hooren.
 Zoo wenkte ons eens de moederhand,
 Geleidster van onze eerste jaren,
 Opdat de ziel, omhooggevaren,
 Voor haerdesteê bad en vaderland.

Ik trede 't huis des Heeren binnen,
 En voel Jehovahs majesteit,
 Welke in die alstiltwijgendheid
 Zoo machtig spreekt tot ziel en zinnen!
 Een koopren lampe likkert neêr
 Vóór 't outer op een grafgesteente;
 't Dekt meer dan vorstelijk gebeente;
 Ik kniel en rijze tot den Heer.

« Verhoor, o goede God, mijn bede:
 Vest hier den zetel van den vrede;
 Uw gunst beware ons wat ze gaf;
 Op welk een macht en pracht ook andre vest moog' pronken,
 Zij echte grootheid aen de Scheldestad geschonken:
 Dit bid ik u op Rubens graf! »

CHHOOR.

Vader van den vaderlande,
 Vlieg' de bede tot uw troon,

Opgeklommen van den strande
 Dat u eert in 't godlijk schoon!

A

Een zusterband omsnoert de kunsten al te samen:
 Wie twijfel', dat hij tot ons kom!
 Die 't vlaensch verleden viert, zal zich het vlaensch niet schamen.
 De kunstzin is hier adeldom.

A en B

Begroete Rubens wieg den roem van jonge namen,
 Die stout der burgerij ontklom!

SLOTCHHOOR.

Herwonnen is de tael van Vondel,
 't Penseel van Rubens is hervat.
 Vlecht u tot éenen gloriebondel,
 O kindren van de Scheldestad!

Wt jonsten.

PRUDENS VAN DUYSE.

ADAM VAN NOORT.

MM. Génard et Van Leries ont dernièrement révoqué en doute et la jalousie de notre artiste (*Théodore Rombouts*), et les circonstances que rapporte Weyerman. *Aucune preuve ne confirme ses assertions, aucune pièce authentique ne nous ordonne d'y croire, je l'avoue.*

Mais des renseignements trop nombreux, trop certains, prouvent les mœurs dissolues des artistes néerlandais, pour qu'on se figure de voir en eux autant de patriarches.

ALFRED MICHIELS.

« Onrechtveerdig zal de nakomelingschap niet zyn. Waerlyk, in den beginne, plant zy lof en blaem voort, gelyk zy die ontvangt; naest en by eventwel, brengt ze beide op hun echte punt terug. »

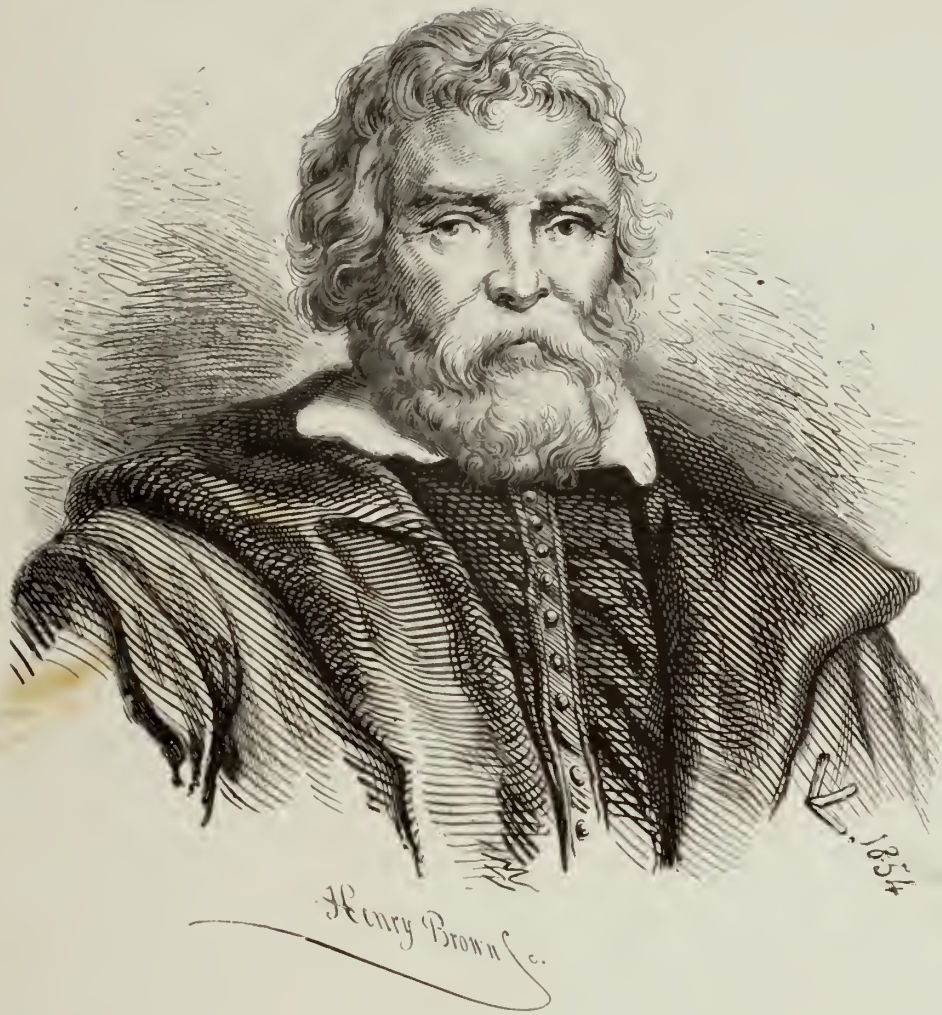
Deze woorden, die Lessing nederschreef by het overdenken van het lot eeniger groote mannen, zyn zy tot nu toe waarheid voor al die verhevene geesten, welke ons land zoo mild heeft voortgebracht, en wel byzonderlyk voor die breede schaer van uitmuntende kunstenaars, wier ontelbare en onovertroffen meesterwerken, onzen geest nog dagelyks verrukken?

Wy gelooven het niet.

Sedert twee eeuwen hebben vreemde schryvers

de faem onzer grootste mannen aengerand; belgische geschiedkundigen, na hen, hebben den laster voortgezet, en door een slaefsch, ja, schuldig napraten, den valsehen aentygingen van Campo Weyerman, Deseamp en Michiels, weerde en kracht gegeven. Enkele slechts rekenden het zich ten plichte de woorden des vreemden na te gaen, achtten het zich der moeite overweerdig, gewetensvolle opzöeking en overdenkingen over den roem onzer natie te ondernemen, om, met de bewysstukken in de hand, den naem onzer te lang miskende landgenoten te wreken.

Hun voorbeeld zy ons heilig; trachten wy, voor zoo veel het in onze macht is, de faem eens kunstenaers te herstellen, wiens eerekroon sedert

A VAN NOORT .

meer dan twee eeuwen, onder den snoodsten laster ligt verbroken.

Wie onzer lezers voelt zich de borst van fierheid niet zwellen by het hooren van het woord *de Vlaemsche School der XVIIe eeuw*? Het sehynt dat dit woord iets tooverachtigs in zich besluit, dat het ons den roem onzes volks herinnert; de namen van Rubens, Van Balen, Jordaens, Schut, Van Dyck, De Vos en honderd anderen glanzen ons eensklaps voor oogen, terwyl wy ons van talryke en onvergelykbare meesterstukken zien omringd.

Iets wat echter menigen onzer lezers zal ontsnapt zyn by het schitterend vertoog dat ons dit woord oplevert, is de naem van den man, dien wy deze grootsche school zyn verschuldigd. Het spreekwoord zegt: *de glans verblindt*, en wie, by het besehouwen der reuzenwerken van Rubens en Jordaens, gedenkt den minderen kunstenaer die beide uitmuntende schilders heeft voortgebracht?

Helaes, vaak is de mensch onwillig ondankbaar; en welke meester genoot ooit het loon waerop zyn talent, zyne vlyt en zelfopoffering hem aenspraek gaven?

De meester van Rubens, Van Balen, Vranex en Jordaens, de stichter der zoogezegde school van Rubens, heeft onder dit oogpunt aen andere uitstekende leeraren niets te benyden. Niet alleen, dat ware nog een geluk, is hy door het talent zyner leerlingen in het donker geworpen, maer de lafste, de snoodste beschuldigingen hebben hem tot in zyn graf, gedurende meer dan twee honderd jaren, vervolgd.

ADAM VAN NOORT, zoo als wy hem door de huidige geschiedsehryvers kennen, is een der hatelykste karakters die ooit den aerdbodem hebben betreden.

Mr Alfred Michiels, de laetste die zich met 's meesters levenssbets bezig hield, maakt van hem eene, zoo niet vleijende, dan toch diehterlyke beschryving: « Adam Van Noort, zegt hy, boezemt door zyne zonderlinge gewoonten een byzonder belang in; hy vertegenwoordigt eene gansche klas van mensehen. Men vindt, in de noorderlanden, lieden die er de ware uitdrukking van zyn: de luehtge-

steltenis oefent op hen de zelfde uitwerksels als op de natuer uit. Het zyn stormige karakters, gelyk de noorderzeeën; donkere geesten, gelyk de dag, welken eene grauwe lucht nauwelyks door de masttwygen laet doordringen; zielen vol wilde driften, welke, even als de noorderluchten, door schielyke veranderingen worden geteisterd. Wanneer men ze nadert, bevangt u eene soort van ongemak; men gevoelt dat de stryd die buiten tussehen de elementen heerseht, ook tussehen hunne geestvermogens, driften en ontwerpen woedt. Zonder te kunnen verklaren wat men gevoelt, wordt men droefgeestig, even als des winters, wanneer van een met sneeuw bedekt veld de zon is verdwenen, wanneer koperkleurige wolken tussehen de ontbladerde boomen glinsteren, en een hoop raven zich in het stervend licht onder yselyke kreten wentelen. Een liehte, koude wind zucht eentoonig tussehen de verwelkte struiken, een purperen mist stygt uit de dalen, waerin de vyvers liggen bevrozen. De duisternis zinkt droevig en sehrikverwekkend neêr; het sehynt dat de dood alles gaet omvatten, en het wyde veld een kerkhof is geworden.

» Adam Van Noort was een dezer hatelyke mensehen die zulken droevigen invloed uitoefenen. Treurig en wild van karakter, nam hy zyne toevlucht tot den wyn om zyne droefgeestigheid te verdryven; de wyn schonk hem eene gemaekte vreugde, die voor eenen oogenblik zyne ontembare ziel ophelderde, en dan van zelfs, na de stormen der dronkensehap, uitdoofde. Wanneer hy niet gedronken had, mishandelde hy een ieder; zyne kunst, door de gramsehap verzwakt, werd, om zoo te zeggen, de prooi zyner kwade luimen. Zulk een meester kon met den helderen en stillen geest van Rubens niet strooken. Jaeb Jordaens, Van Baelen, Sebastiaen Franck verdroegen beter zyne woeste aenvallen. De eerste had eene machtige reden om zyn geduld te toonen: hy beminde de dochter des schilders, en wanneer de vader hem onbeschoft bejegende, putte hy nienwen moed in eenen lach, in een goed woord van het engelachtige kind. Hy huwde zyne troosteresse.
.....

» Men voedde de hoop dat het huwelyk zyne barsche inborst zou verzacht hebben, doch het maekte hem slechts eigenzinniger en woedender. Alle gezelschap werd hem hatelyk. »

Wie onzer zou by het hooren dezer woorden nog eenige achting of erbarming kunnen koesteren voor den persoon op wien zy drukken? Een woestaerd, een dronkaerd, de laegste aller menschen! En echter wilde men een oogenblik hierover ernstig denken; wilde men de moeite doen na te gaen hoe de beschuldigingen zyn te weeg gebracht; dan zou men weldra den laster als glas verbryzelen, en de edele en grootsche figuer van den genialen Van Noort zou schitterend als de zon voor de oogen opryzen!

Ofschoon wy een vyand zyn van alle nuttelooze aenhalingen, willen wy voor het oogenblik het boek der geschiedenis eens open slaen, en zien hoe een woord, door onvoorzichtigheid uitgesproken, weldra tot eene pletterende beschuldiging kan overgaen.

De eerste schryver die van Adam Van Noort gewaegt, is een tydgenoot, en, wat meer is, een kunstmakker, KAREL VAN MANDER. Na den naem van Tobias Verhaegt, Rubens eersten meester, te hebben aengehaeld, een' schilder, dien hy in het voorbygaen met den titel van *goet landschap-maker* begroet, zegt hy van Adam Van Noort dat hy oock *fraey van figueren is* (1). Deze lof wordt vergroot door Cornelis De Bie, insgelyks een' tydgenoot van Van Noort, en die in zyn *Gulden Cabinet*, buiten een gansch gedicht ter zyner eere (2), nog het volgende bevestigt: *Adam Van Oort fut*

(1) « Daer is oock t'Antwerpen *Tobias Verhaegt*, die een aerdich goet Landschap-maker is. *Adam Van Oort*, die oock fraey van figueren is. 's Ghelyckx *Ieyndrick Van Balen* en *Sebastiaen Vrancks*, gheleert hebbende hy *Adam Van Oort*, en is nu oudt ontrent 51 jaren, is seer aerdigh in landschap, peerdekens, en beeldekens. » VAN MANDER'S *Schilderboeck*, bl. 208 a.

(2) Zie hier de woorden van De Bie:

« 'T Is waer Rethorica can door haer rijm-ghedichten
Een droef swaermoedich hert met groote vreught verlichten,
Als sy de fabels van *Ovidius* ontdeekt,
Waer door sy menich mensch tot nieuwe lusten weckt.

un peintre renommé en magnifiques ordonnances, ce qu'on peut voir par diverses œuvres qu'on trouve entre les mains des amateurs. Sandrart, die in 1675 schreef, getuigde omtrent hetzelfde, en zeker by dezen korten maer welgemeenden lof, had niemand kunnen veronderstellen dat de man wien deze gold, eenigzins in zyne eer zou kunnen gekrenkt worden. Het lot had eventwel er anders over beslist.

Een onvoorzichtig Noordnederlander, die zyn leven ver van Antwerpen had doorgebracht, en meer dan eene grove onnauwkeurigheid te boeke stelde (1), liet zich een woord ontglippen waarvan hy voorzeker de gevolgen niet had berekend. Bullart, in zyne *Académie des Sciences*, wierp den eersten steen op de nagedachtenis van Van Noort. De oorzaak niet kunnende ontdekken, waerom Rubens zynen tweeden leermeester verliet, poogt hy dezen laetsten

Maer siet een cloecke handt die met pinceel can leven,
Die sal historien en fabels daer beneven
Seer geestich munten uyt, met sulcken aerdicheyt
Soo datmen siet voor d'oogh het gen' den Dichter seyt.
Het gen' den Dichter schrijft en u stets uyt wilt legghen,
En can hy door de pen oft met den mont maer segghen,
Pictur' in tegendeel die doet u alles sien
In haer eel stomme const al watter can gheschien.
Des' const en is by 't goudt van *Cræsus* niet te gh'lijcken:
Sijn rijcken schat moet voor des' Hemel-gaewe wijcken.
Des' const die heeft van Oort soo wel en fraey ghedaen
Dat veele Geesten selfs daer af verwondert staen.
De vriden van de const sijn handelingh beminnen
Die hy heeft uyt ghewerckt met cloeck en rijpe sinnen,
Die hy van jonekx af aen seer neerstich heeft gheleert
En met de eel *Pictur'* seer vlijtichlijck verkeert,
Want sijnen cloecken geest is daer aff voortghecomen;
Daerom heeft hy altijd des' const wel waer ghenomen
By *Lambert* sijnen vaer, in 't groot en in het cleyn,
Die seer ghetrocken wordt midts sy is ongemeyn.
Waeraf de snelle faem altijd sal eeuwich melden,
Want sijnen geest die was het leven af te belden,
Soo dat sijn const (die hy met sorghen heeft vergaert)
Wordt by een jeder een voor seldsaem const bewaert. »

(1) Men leze slechts onder anderen hoe hy de levensschets van Theodoor Rombouts heeft verminkt. Geeraerd Zeegers is by hem de broeder van den vermaerden jesuïet Daniel Segers, enz.

als een man van grove en ongebondene zeden af te malen.

« *Son premier (sic) maître, zegt hy met nadruk, fut Adam Van Noort, peintre assez renommé; mais d'une humeur si grossière et si dissolue, que Rubens fut obligé à le quitter, pour se mettre sous la conduite d'Octave Venius* (1). »

Het kwaed was geschied en dit op eene onherstelbare wyze.

Het is een aloud erkend spreekwoord dat het vat uit geeft wat het in heeft, en dat een bedorven mensch geerne zyne gebreken aan anderen toeëigent. Campo Weyerman, de verleider der onschuld, de lage schryver die zyne pen aan den meestbiedende verkocht, die om zyne eerkrenkende schriften tot eene levenslange gevangenis werd veroordeeld, Campo Weyerman was de ellendeling wiens heiligschende hand de kroon der nederlandsche kunst moest verbryzelen (2). Zyne eigene schelmstukken op onze schilders toepassende, maekte hy van den levensloop onzer grootste kunstenaars een samenhangsel der hatelykste wandaden. Geen hunner wordt gespaerd. Het zedige Nederland wordt eene vereenigingsplaats van dronkaards, fielen en boeven.

Onder zulke pen moest Van Noorts faem weldra in den modder zyn geworpen. By gebrek aan byzondere inlichtingen over 's meesters levenssehets, zal Weyerman de leemte met den eenen of anderen vuigen trek onmiddelyk weten aan te vullen. « Wy zouden, zegt hy, na het jaer der geboorte en dat des overlydens van Van Noort te hebben aengehaeld, er konnen byvoegen, *dat hy zo brutaal was als een koetspaard, maar het is beter de dooden te laten rusten.* »

Gelukkig, inderdaed, zoo men Van Noort in zyne ver-

getelheid hadde laten rusten; dan ware zyne nagedaechtenis ongeschonden bewaerd gebleven. Doch, jammer, de woorden van Bullart en Weyerman moesten eenen buitengewoonen opgang maken! De vreemdelingen, die geerne verkleinen wat onze nationale geschiedenis luister kan byzetten, sloegen oogenblikkelyk de handen aan het werk en bezoedelden den tot dan toe onbesproken naem van Van Noort; de romanschryvers van hunnen kant zagen niet ongeerne naest de reine figuur van Rubens het duistere beeld van zynen meester afsteken; zoekende naer *contrasten*, vonden zy hierin een heerlyk middel om hunne inbeelding bot te vieren; droevig *contrast*, voorwaer, wanneer het voor doel heeft eenen reus tot dwerg te verminken!

Intusschen was het kwaed geschied. Van alle kanten hoorde men niets dan verwenschingen tegen Rubens tweeden meester opstygen; geen penseel kon den lof van den leerling afmalen zonder dadelyk den meester in de donkerste kleuren af te sehetsen, en daer men niet eens van den leerling kon gewagen, zonder den naem van Van Noort te noemen, werden weldra de aentygingen zoo groot, dat zy eindelyk den schyn eener onwederleggelyke waarheid verkregen. Ook zou het onmogelyk zyn al de werken aan te halen, waerin de naem van Van Noort te kort wordt gedaen. Sedert Descamps, de nietwetende Franschman, die onze nationale kunstgeschiedenis bedierf (1), tot aan Michiels, wiens zware aentygingen wy gedeeltelyk hebben aengehaeld, heeft zich niet eene stem ten voordeele van

(1) Ziehier de woorden van Descamps: « *Ceux qui ont érit la vie des peintres, ne parlent d'Adam Van Oort que pour lui reprocher ses excès. . . .* »

« *Adam auroit eu le génie le plus heureux, s'il avoit été plus modéré dans ses passions. Il négligea les beautés de la nature, ou peut-être ne les a-t-il jamais connues. Cependant il eut une réputation considérable (!!!) et fit plusieurs grands ouvrages, dont il fut bien payé. Il pouvoit encore, après son mariage, se rendre un des plus grands peintres de son temps; mais il s'éloigna de toute société: sa brutalité le rendit dangereux et insupportable, et il perdit ses amis et ses élèves (du nombre desquels était Rubens). Jacques Jordaens fut le seul qui s'accommoda du génie de son maître, peut-être parce qu'il aimoit sa fille, qu'il épousa fort jeune.* »

(1) Wy melden geerne dat Hoebraken, alhoewel hy na Bullart schreef, de nagedaechtenis van Van Noort ongeschonden heeft bewaerd.

(2) « *Verleider van verschillende brave meisjes, maakte hij zich daarenboven nog berucht door eene verregeaande hekelzucht, waarvoor ieder bloot stond, die maar een' vijand had, daar Weyerman voor geld gereed was, om ieder in zijne blaauwboekjes schandelijk ten toon te stellen. Eindelyk geraakte hij om zijne lasterschriften in banden der justitie van Holland, en werd den 22 julij 1759 tot eene levenslange gevangenis veroordeeld.* » Dr C. R. HERMANS, *Bijdragen tot de geschiedenis der Provincie, enz. Noordbrabant. D. I bl. 554.*

Van Noort verheven, en om er slechts een klein denkbeeld van te geven, zullen wy enkel aenhalen dat, ten jare 1840, tydens het tweehonderdjarig feest van Rubens een veertigtal werken over dezen laetsten verschenen, waervan, by onze weet, geen enkel de verdediging van Van Noort op zich nam.

En nochtans deze verdediging was zeer gemakkelyk; 's meesters onnoozelheid is zoo tastbaer, de bewyzen daer van zyn zoo talryk, zoo licht om vinden, dat het ons leed doet te moeten bekennen dat geene enkele vaderlandsche pen tot nu toe zich met zyne levensschets had willen gelasten; droevig voorbeeld der waerheid van Basile's gezegde: *Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose.*

De aentygingen tegen Van Noort kunnen in twee soorten verdeeld worden; de eerste drukken op zyn karakter en zyn huisselyk leven; de tweede op zyne geloofsbelofden. De eerste hebben wy reeds vernietigd by het enkel aenhalen der bronnen, waeruit zy zyn voortgevloeid; de andere zullen vallen, wanneer wy bewyzen dat Van Noort den roomschen godsdienst heeft aengekleefd, en, naer allen schyn, in den schoot dezer kerk is gestorven. Deze eerste beschuldiging vernietigd, werpen wy eenen oogslag op de levensbaen des meesters, en zien wy wat hy wezenlyk voor de kunsten deed.

Adam Van Noort werd te Antwerpen geboren in het jaer 1557. Zyn vader, Lambrecht Van Noort, was een bekwaem schilder en bouwmeester, die zyne vaderstad Amersfort had verlaten, om zich met der woon in het bloeiende en volkryke Antwerpen neder te zetten. De kunsten volgen de weelde, heeft men reeds menigmael gezegd; de Scheldestad, die sedert het verleggen van den koophandel van Brugge de stapelplaats van het Noorden van Europa was geworden, zag in haren schoot al het puik der nederlandsche kunstenaers en geleerden samenvloei-
jen. Plantyn richtte hier zyne wereldberoemde drukkerij op, en de kunsten, die sedert Quinten Massys voor goed haren zetel in onze muren hadden gevestigd, hadden

weerdige tolken in Frans Floris, Cornelis de Vriendt, maer bovenal in den grooten schilder Merten de Vos gevonden. Van zynen kant herschiep Ortelius, om zoo te zeggen, het vlak des aerdbodems, en opende, door geniale studiën, den weg voor nieuwe wereldzoekers.

Het was in dit voorspoedig tydstip onzer geschiedenis dat Lambrecht Van Noort zich by deze talryke schaer van kunstenaers kwam voegen.

De eerste jaren van zyn verblyf te Antwerpen vloten zonder merkweerdige gebeurtenissen voorby. In 1549, als vrymeester in de St-Lucasgilde ontvangen, zag hy zich met talryke bestellingen vereeren¹. Gestadig aen het werk, bracht hy een aanzienlyk getal kunststukken voort, die, alhoewel zy door den tyd veel hebben geleden, thans nog blyken van een onmiskkenbaer talent geven. En hier is het wel de plaats om een woord over Lambrechts schilderwyze te wagen. Velen zouden het misschien onder zich wanen, een onderzoek van het talent eens schilders te beginnen, die, wy bekennen het gereedelyk, slechts eenen minderen rang in de kunstwereld bekleedt; doch men vergete niet dat de machtigste stroomen hunnen oorsprong dikwyls by kleine rivieren nemen, en men verlieze niet uit het oog dat de groote school van Rubens, Jordaens, Van Balen en Van Dyck haren oorsprong heeft genomen in de nederige kunst van Lambrecht Van Noort.

De wedergeboorte, die op het einde der XVe eeuw in Italië ontstond, en honderd jaer daarna in ons vaderland doordrong, had, alhoewel zy zich eerst in de letteren had laten gevoelen, weldra tot in de beeldende kunsten grond gevat. De studie der oudheden, maer byzonder die der grieksche modellen, welke men alsdan by menigte ontgroef, hadden zelfs de voortreffelykste meesters plotseling als van verbystering getroffen. De geest, die sedert de middeleeuwen de kunst had geleid, stond stil; hy was als verstomd by het zien van dit heir van mees-

(¹) Lambrecht van Noort werd op 30 april 1550 poorter van Antwerpen.

terwerken, die, als by tooverslag, uit den schoot der aerde weder oprezen, en toonden dat er baiten *hem* nog eene kunst bestond. En inderdaed, sedert meer dan veertien eeuwen had het geloof de verheffing des geestes geprezen, de christene Kerk alleen de hand des kunstenaers bestierd. De verheffing der ziel is haer eenige doel, en thans zag zy eene wereld van kunststukken te voorschyn treden, waer de stoffelyke vormen de voornaemste weerde van uitmaakten. Zy zag op eens de scheppingen harer lievelingen, de voortreffelyketafereelen van Giotto, Cimabue, Van Eyck, Memmelinghe, Van der Weyden en Massys in stryd staen met de eeuwighe werken der grieksehe godenleer van Phidias en Praxetiles.

De nieuweid verrukt: de wedergeboorte, die in den aanvang bestemd seheen om enkel goed te stichten, braecht integendeel een onciendig kwaed voort. Op gronden gevestigd die met de behoefden des tyds en des volks niet konden strooken, verbryzelde zy in éens het werk dat onze vaders met moeite gedurende eeuwen hadden voltooid: zy gaf den doodslag aen de christene kunst, terwyl zy zich onmachtig gevoelde om eene eigenaerdige, nationale school in hare plaets te stellen.

Groot inderdaed moet de opgetogenheid der geleerden en kunstenaers dier tyden zyn geweest. Hoe zouden zy anders niet hebben bemerkt, dat de grieksehe kunst zoo min als de grieksehe gewoonten aen een christen-volk toepasselyk waren? Wie hunner hadde zich kunnen voorstellen dat men hen in grieksehe of romeinsche kleedy zou hebben gedoseht? De gedaente alleen hadde de schouders harer grootste voorstanders doen ophalen. En dwaes ook werd de hervorming der kunst toegepast. Jupiter werd als oorbeeld voor Christus genomen. Cupido, van den schoot zynere wulpsche moeder afgerukt, werd meermaels als type voor het goddelyk kind Jesus afgebeeld.

Het was in het midden dezer geestverwarring dat Lambrecht Van Noort zich te Antwerpen vestigde. De wedergeboorte had reeds eene gansche omwenteling in

de kunst voortgebraecht. Frans Floris, die er de hevigste voorstander van was, braecht werken voort, welke men voornamentlyk voor de samenstelling kan bewonderen. Merten De Vos alleen, die de overleveringen onzer school met de volmaektheid der vormen pogde te vereenigen, bezat macht en genie genoeg om tafereelen te maken waerin het reinst godsdienstgevoel doorstraelt. Min door natuer bedeed dan De Vos, kon Lambrecht Van Noort der algemeene opgewondenheid geen wederstand bieden. Met wil of onwil zag hy zich gedwongen den stroom destyds te volgen, en, even als zyne kunstbroeders, voor de vreemde goden neder te knielen. Zyne onderwerping was echter slechts gedeeltelyk; en, dreef zyne ranke sehuit in de volle waters der kunstervorming, hy traechte toch een der voorrechten onzer school voor schipbreuk te bewaren. Hy behertigde de kleur; met liefde sloot hy de geheimen der vlaemsehe kunst in zyne ziel, om ze later eenen man toe te vertrouwen die met meer macht, met meer geest begaefd dan hy, als de hersteller der vlaemsehe sehilderschool zal optreden: die man is zyn zoon ADAM VAN NOORT.

Wat al nuttige lessen de jeugdige knaep in het werkhuis zyns vaders mocht genieten, getuigen de groote scheppingen die hy later heeft voortgebraecht, getuigt de onovertroffen school die door hem werd gesticht. Met een machtig brein begaefd, ontdekte Van Noort onmiddelyk den weg dien de nederlandsche schilder moet volgen. Te groot om de hulp van vreemden in te roepen, wilde hy enkel in zyn hert de macht putten om de kunst tot haren oorsprong terug te leiden. De wil was zyne eenige dryfveër; en, is hy in zyne ontwerpen gelukt, dan mag men zeggen, dat hy niets aen vorstengunst noeh pralery heeft te danken, maer alles aen zich zelve, aen zynen vasten wil is verschuldigd.

Van Noort werd in eenen akeligen tyd geboren; nog nauwelyks heeft hy de jongelingsjaren bereikt, die jaren welke gewoonlyk over het lot des schilders beslissen, of hy ziet op zyn vaderland de woeste stormen losbreken.

De leer van Calvin zegeviert : een eeuwige haet is aen alle kunstwerk toegezworen. De byl der geuzen verbryzelt de mees-terwerken waarmede onze prachtige tempels zyn versierd, terwyl het vuer de overschotten vernielt die aen de verdelg-
ging als by mirakel zyn ontsnapt. De Onze Lieve Vrouwe kerk van Antwerpen, het puik der nederlandsche tempels, is slechts een gruishoop, waerin men enkel altaren in puin, tafereelen aen stukken kon opmerken.

Welke man, die eenig gevoel van het schoone bezit, en het droevig schouwspel dezer verdelging in oogenschouw nam, zou in zynen yver niet zyn geknakt! Wie zou, in het midden eener algemeene kunstvervolging, nog den moed bezitten om nieuwe werken voort te brengen, die wellicht morgen door eene nog overheersende domme menigte zullen verwoest worden? Wie zal thans nog de macht bezitten, om by den val der oude school eene nieuwe school op te richten? Wie? — Eene stem, uit een nederig huis, misschien uit eenen zolder ontsnapt, antwoordt : *Adam Van Noort!*

De beeldstormery heeft zyne familie in de uiterste ellende gestort. Zyn vader, wiens hert by het aenschouwen der algemeene verdelging bitter bloedde, is ten grave gedaeld; zyne ziekte heeft de laetste middelen des huisgezins uitgeput, en de dertienjarige jongeling bezit zelfs de middelen niet om de schulden zyns vaders te voldoen ⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Lambrecht Van Noort overleed in 1571. Zie hier wat de heer de Burbure desaengaende in de archieven van O.-L.-V. Kerk te Antwerpen heeft ontdekt :

« *Huyskuren.* — 1570—71. (Huysen) in de Cammerstrate by en op de (Cammerpoort) brugge.

» It. Lambrecht Van Oort van den vierden huysen daer naer, tsjaers XV Ɔ.

» Rest der kereken Joh.^{is} LXXI een jaer huyskuren, dwelek mynheer den tresorier, meester Thomas du Terne, saliger, met kerkmeesters, den kinderen van Lambrecht voorseyd om godswille quyt geshonden hebben, want hy in grooter armoede ende miserien gestorven is; ergo hier..... niets. »

De woning van Lambrecht Van Noort was in 1560 in de Cammerstrate in het huis « *dat uytsteekt hoe dat Jesus in Egypten vloot.* » Hy betaelde alsdan XVIII Ɔ s'jaers.

Hoe diep deze herhaelde rampen het gemoed van Van Noort ook mochten treffen, zy waren niet in staet zyn gloeiend herte van den dienst der kunsten af te trekken. Beroofd van vader, op het oogenblik dat hy meest zyne raedgevingen zou noodig hebben, zag Adam Van Noort zich verplicht in het werkhuis van vreemde meesters aen te leeren wat hem anders met zoo vele liefde te huis werd ingeplant; doch de knaep had besloten schilder te worden, en geene macht op aerde zou hem in zyn voor-nemen hinderen.

De zestiende eeuw braecht eene nieuwheid in de vlaemsehe kunst, waarvan wy thans nog de gevolgen gevoelen. Italië, dat eensklaps eene pleiade van uitstekende meesters had voortgebracht, was het punt geworden waerop de aendacht van gansch Europa was gevestigd. Van alle kanten stroomden de kunstenaeren naer het bevoorrechte land, om, als het ware, het vuer huns geestes onder de stralen der milde zuiderzonne te ontvlammen. Raphaël, Michel-Angelo, Tiziano, Veroneze en menige anderen waren het voorwerp van eenen onafgebroken reistoet, dien de tyd in belangrykheid meer en meer deed winnen.

Volgde Van Noort den algemeenen drift, die toen de vlaemsche zoowel als de vreemde kunstenaeren bezielde? Verliet hy ook den vadergrond om voedsel voor zyne inbeelding onder eenen warmeren hemel te zoeken? Wy durven het niet bevestigen, alhoewel er in het leven dezès meesters eene genoegzame leemte bestaet om zulkdanige reis toe te laten. In 1557 geboren, zien wy hem slechts in 1587 te Antwerpen als schilder optreden. Zulk een georderde ouderdom alleen zou doen veronderstellen dat Van Noort eenigen tyd in vreemde landen heeft doorgebracht ⁽¹⁾.

Doch zelfs in deze veronderstelling, durven wy verklaren dat de vlaemsche schilder het voorbeeld niet volgde door andere nederlandsche meesters, zoo als Floris,

⁽¹⁾ Volgens Deseamps zou Van Noort nooit Italië hebben bezoekt. Het is mogelyk, doch welk vertrouwen kan men in de woorden dezès schryvers stellen?

Heemskerke en Coxie, gegeven. Verre van de school van Raphaël aen te kleven, kan hy slechts diegene van Venetië tot leidster hebben genomen: Tiziano alleen kan het talent van Van Noort hebben gevormd.

Onze schilder had den ouderdom van 29 jaren bereikt, toen hy zich te Antwerpen voor goed vestigende, door de reinste banden werd vereenigd met een meisje wier huisselyke deugden hy hoog had weten te schatten. Elisabeth Nuyts behoorde aen een geslacht dat, sedert jaren, een zeker aanzien in de Scheldestad genoot; zelf was hare familie aen de kunst niet vreemd. Martinus Nutius werd destyds onder de voornaemste printers onzes vaderlands geteld.

Thans hoofd van een gezin dat de hemel niet meer dan eene spruit zou zegenen, besloot Van Noort zich uitsluitelyk aen zyn vak toe te wyden, en de kunst in hare breedste opvatting te beoefenen. Zulks kon echter niet oogenblikkelyk geschieden; in dat tydstop was de schilder verplicht zich voorafgaendelyk aen de strenge wetten des ambachts te onderwerpen. Onze voorvaderen zouden niet gedoogd hebben, dat de kunst door onbekwame mannen zou worden uitgeoefend; ieder jongeling, die zich op zyn vak ongestoord wilde toeleggen, was genoodzaakt bewyzen zyner geselktheid aen de gezworenen, dekens van het schildersambacht, te leveren.

Van Noort deed zyne proeve ten jare 1587, onder het dekenschap van Jan van den Kerekhove en Geeraert Schooff, en werd onmiddelyk, als vrymeesterszoon, in den *Liggere* der Sint-Lueasgilde aengeteekend.

Van dit oogenblik kunnen wy 's meesters handel en wandel stiptelyk volgen. Zyne baan is als met een helder licht in de geschiedenis der vaderlandsche kunsten afgeteckend. Elke zynere schreden is een stap voorwaerts naer die machtige school, welke de naem van Rubens later zal bekroonen.

De kunst, door Van Noort beoefend, was van verschillenden aard. Gelyk alle meesters des tyds, legde hy zich op meer dan een vak toe. Niet alleen de kerk- en

historieschildering maer ook het portret en het *genre* werd door hem met den besten uitslag beoefend. Volgens Sandrart maekte hy zich door het schilderen van groote figuren beroemd; zyne samenstellingen, welke wy meestendeels slechts door kopersneden kennen, toonden, volgens Rathgeber, dat de kunstenaer mythologische, allegorische, kerk- en genrestukken maelde. Zyne eerste werken, waarvan De Bie gewaegt, duiden een streven aen naer zuiverheid van teekening en goede keus der samenstelling. Bovendien, voegt de duitsehe geleerde er by, zyn deze met groot gemak in een schoon koloriet uitgevoerd (¹).

Deze lofspraak is geenszins overdreven. Wy hebben het geluk in ons midden nog een drytal van 's meesters werken te bezitten, die ten eenwigen dage als een monument van Van Noorts kunde zullen getuigen.

En inderdaed, welk kunstkenner voelt zich niet in verwondering weggerukt by het aenschouwen der uitmuntende *Vischvangst van Petrus*, welke onze St-Jacobskerk versiert? Men ontwaert in dit tafereel een man wiens ryke en open geest de grootste onderwerpen kan bevatten, wiens machtige hand gansch gewillig de minste ingevingen des geestes volgt. Met eene buitengewoone losheid zyn de figuren als in eenen trek op het doek geworpen; eene ongedwongen en fiksehe teekening, welke men vóór Van Noort nooit in de nederlandsche meesters heeft bemerkt, terwyl de vurige kleur en de studie van het luchtperspectief de werken van Rubens en Jordaens doen voorvoelen.

Dit tafereel doet ons ook den invloed berekenen, welchen de meester op de nederlandsche kunst heeft uitgeoefend. Wy meldden het reeds, Van Noort vond onze school in een erbarmelyken staet. De wedergeboorte en de hervorming hadden haer diepe, onherstelbare slagen toegebracht. De keten der tyden, die het verleden aen het tegenwoordige bond, was verbroken; en het was onmogelyk geweest ze weder te samen te brengen.

(¹) *Annalen der Niederländischen Malerei*. bl. 290.

Van Noort begreep zyne eeuw, en poogde, zoo veel het in zyne macht was, de hoedanigheden der oude school met de vereischten des tyds te vereenigen. Frans Floris, Michiel Coxie en anderen, door de studie der grieksche oudheden misleid, hadden reeds de mythologische onderwerpen in ons vaderland ingevoerd. Van Noort verhieft deze schildering tot de hoogte van het heldendicht, en legde de grondsteenen der samenstellingen van Rubens en Jordaens.

Vele geschiedschryvers bewonderaers der engelachtige onderwerpen van Van Eyck, Memmelinghe en Massys, aenschouwen deze hervorming als eene heiligschending. Met hen betreuren wy den geest des tyds, doch rekenen het den kunstenaar geenszins tot misdaed, voor zyn tydstip en niet voor verdwenene eeuwen te hebben gearbeid. Geen schilder, hoe groot ook, kan den gedachtenstroom zyn er eeuw ten volle wederstaen, en, volgens ons, moet de kunstenaar groot worden genoemd, die, in een tydstip van verbastering en wansmaak, uit de puinen eener beroemde school eene andere school doet heropryzen, welke, ofschoon op tegenovergestelde denkbeelden gegrond, door even groote hoedanigheden als de eerste uitschittert. Van Noort ⁽¹⁾ redde van de oude school wat te redden was: de kleur, de samenstelling, het luchtperspectief. Voor het overige volgde hy den weg dien de tydsomstandigheden voor zynen geest hadden afgebakend.

En inderdaed, deze schildering was wel de eenig mogelyke in het tydstip waervan wy gewagen; zulks werd alsdan door de kunstenaers der XVIe eeuw algemeen erkend; ook aarzelde het bestuur der St-Lucasgilde geen oogenblik om onzen Adam de hoogste waardigheid in het schildersambacht toe te vertrouwen. In 1598 werd hy tot de plaats van opperdeken verheven.

In deze bediening kon Van Noort onzer school uitstekende

diensten bewyzen. Hy bezat nu toch het recht al de werkhuisen der Antwerpsehe schilders te bezoeken, en kon diensvolgens eenen heilvollen invloed op het gegeven onderwys uitoefenen. Zyne vurige en krachtige ziel schonk hem macht om deze moeilijke taek te volbrengen; hy scheen als uitverkoren om de menigte te bewegen, en de zwaerste moeilijkheden naer zynen wil te dwingen. Vreemde schryvers zeggen dat hy in zynen omgang ruw was, doch zy verwarren ruwheid met vastheid van karakter; deze alleen schonk hem de kracht om de duizende hinderpalen te verbryzelen, die ieder man van overtuiging op zyne baen ontmoet. Van Noort's lessen brachten de schoonste vruchten voort. Geen werkhuis zag ooit zoo vele uitstekende meesters ontstaen, en allen, ook diegene welke Italië bezochten, bleven de school van Van Noort getrouw. Rubens zelf, die, ofschoon hy later de lessen van Otho Vœnius bywoonde, en Italië bezocht, behield tot den laetsten dag in zyne schildering den stempel der school van zynen tweeden meester.

De leerlingen van Van Noort zyn menigvuldig. De Liggere alleen toont er niet min dan twee-en-dertig, die van het jaar 1587 tot 1627 zyne lessen bywoonden ⁽¹⁾. Wy zouden te breedvoerig worden, indien wy de daden van alle deze kunstenaers poogden af te schetsen; wy zullen ons slechts met diegene ophouden, die zich door buitengewoone werken eenen eeuwigen roem hebben verworven: Van Balen, Vranckx, Rubens en Jordaens.

De goede faem, welke de meester zich in korten tyd

⁽¹⁾ Zie hier de namen dezzer leerlingen met het jaartal in den *Liggere* aengeduid:

1587 Guiliam Theunis. — 1589 Joris De Camp. — 1590 Hans Coenraert. — 1592 Gabriël Boots, Fernande Apshoven. — 1595 leerjongen? — 1594-95 Hendrik Collyn, Michiel Marcolyn, Peeter Elslandt. — 1595-96 Hans Broot, Lauwerys Lauwers. — 1598 Ariaen Van de Put. Sesar Van Dyck, Gabriël Smit. — 1602 Geeraert Bouens, Lucas Huybrecht, Jacob Rolle, Jacus Mols, Guiliam Symons. — 1603 Gilis Contiser, Hendrik Van Eedt, Aert De Bruyn. — 1607 Jaques Jordaens. — 1608 Pauwels Lauwers. — 1609 Geeraert Van Ommel. — 1609-16 *Ontbreekt*. — 1616 Nicolaes Sterck, Jan De Bruyn, François Verbiest. — 1618 *Noemt geene meesters*. — 1622 Nicolas Brabante. — 1624-25 Alexander Constans. — 1626-27 Rombout Eenhoudt, Hendrik Van Erp.

⁽¹⁾ De school van Floris stierf met Wenceslaus Coebergher uit; die van Van Noort wordt tot op onze dagen gevolgd. Hans Snellinck, die, even als Van Noort, eene school stichtte, bracht Abraham Janssens voort, die Geeraerd Zeegers en Theodoor Rombouts voor leerlingen had. Deze school smolt in een met die van Van Noort.

had verworven, lokte er den eersten dezer schilders heen. Van Balen behoorde tot een geslacht dat aen de kunst niet vreemd was. Verseheidene leden zyner familie hadden, in vroegere dagen, deel van de Antwerpsche St-Lucasgilde gemaakt, en hun naem was wellicht aen dien van den bloei onzer school verbonden (1). Fyn en teêrgevoelig van hert, met eene engelenreine ziel begaefd, zag Hendrik Van Balen, onder de goede leiding van Van Noort, zich eene heerlyke toekomst ontsluiten. Zyn geest had weldra de geheimen der schildering gepeild, in weinige jaren was hy palet en borstel machtig. De aenstaende meester van Van Dyck en Snyders kondigde zich aen door werken, waerin de reinheid der teekening den prys aen de vastheid der kleur betwist.

Naest Van Balen ontmoeten wy een tweeden kunstenaar: van eene gansch andere inborst, wordt Sebastiaen Vranex eene andere uitdrukking der vaderlandsehe school. Te Antwerpen in 1578 geboren, werd hy nog kind zynde aen de zorgen van Van Noort toevertrouwd. In het werkhuis dezès laetsten deed hy groote voortschreden, en beloofde eensdags, even als zyn meester, een nitmuntend historieschilder te worden. Zyn ridderlyke geest dreef hem echter tot het malen van andere onderwerpen. Zyne liefhebbery voor peerden, zegt een geschiedsehryver (2), dreef hem aen om tafereelen te behandelen waerin hy deze dieren gevoeglyk kon opvoeren, als daer zyn: jachten, belegeringen, veldslagen. De voortreffelykheid waarmede hy dergelyke stukken uitvoerde, getuigt dat Van Noort zyn onderwys, volgens den natuerlyken aenleg des leerlings, kon plooijen, en liet zoo veelvondig als grondig was.

Doch wy naderen een tydstip waerop de geschiedenis van Van Noort niet alleen belangryk wordt voor den schilder in 't byzonder; maer het grootste gewicht verkrygt voor de kunst in 't algemeen. Op 29 juny 1577,

(1) Zie onzen *Luister der St-Lucasgilde*, bl. 4.

(2) J. B. VAN DER STRAELEN, *Geschiedenis der Rederykkamer de Violeten*.

was te Siegen in Duitschland, van Antwerpsche ouders, een kindje geboren, dat by zynen doop de namen van Peeter-Pauwel Rubens ontving. De ster des geluks lachte in den begin het jeugdige knaepje niet toe. Zyn vader, die lange jaren in den vreemde had doorgebracht, overleed te Keulen op 18 maart 1587. Beroofd van haren echtgenoot, betrok Maria Pypelinekx hare geboortestad, alwaer zy in de opvoeding van haer teêrgeliefde kroost leniging harer smerte poggde te vinden.

De school van Van Noort was ten dien tyde in vollen bloei; eene menigte leerlingen schaerden zich onder het geleide des vermaerden meesters. Rubens, die reeds, onder Tobias Verhaecht, de eerste stappen op het kunstveld had gewaegd, voelde zynen geest ontvlammen by het verhael dat men hem van 's meesters voortreffelyke lessen deed. Hy ook wilde zich onder eene banier plaetsen die reeds zoo menige talentvolle knapen op het pad des roems had gevoerd. Ten jare 1592, trad onze Peeter-Pauwel in het werkhuis van Van Noort.

Rubens woonde sedert vier jaren de lessen des bekwamen mans by, en reeds voelde hy zich machtig genoeg om zich op eigene wicken ter vlucht te wagen. Door eene welgeleide studie had hy zich de schilderwyze zyns meesters weten toe te eigenen; zyn open geest had de geheimen der vlaemsche school doorgrond; Rubens, ofsehoon nog kind, was reeds de voorbode des kunstenaers van later dagen.

Van Noort vleide zich voorzeker weldra het zaed te zien bloeijen dat hy met milde hand in de ziel van Rubens had gestort. De goede meester streelde zich met de gedaachte dat de nakomelingsehap hem zou dankbaer wezen voor den kunstenaar, dien hy met zoo veel liefde had gekweekt; dat de namen van meester en leerling eenmael te samen tot de nageslachten zouden overgaan.

Helaes! het *sic non vobis* van Virgilius werd den Antwerpschen schilder op nieuw toegepast. Op het punt van het loon zyner vlyt te ontvangen, zag hy zich door eenen meer begunstigden kunstenaar de tytels ontrukken, waerop hy alleen tot dan aanspraak mocht maken.

Van Veen had zich met der woon te Antwerpen gevestigd. Alhoewel Nederlander van geboorte, hoorde hy slechts gedeeltelyk aen ons vaderland toe. Noch de school van Brugge, noch die van Antwerpen mochten hem voor hunnen leerling erkennen. De vermaerde dichter en schilder Lampsonius had voor hem de baen der kunst geopend; aen den Italiaen Frederico Zucehero hoort echter de eer toe hem tot schilder te hebben gemaakt.

In bezit eener schitterende opvoeding, met eene fyne en dichterlyke ziel begaefd, was Otho Vænius een der uitstekendste kunstenaers zynen eeuw. Zyn talent, even als zyne geboorte, deden hem den rang van schilder aen het hof van Brabant verwerven. Bloedverwant onzer hertogen, had hy betrekkingen met de hoogstgeplaatste personen aengeknoopt, en was hy oogeblikkelyk in bezit vancen aanzien, dat de gewoone burger zynen eeuw niet licht mocht bekomen.

Al wat uit den vreemde komt, heeft ten allen tyde grooten byval in ons vaderland gevonden. Otho Vænius trad aenstonds in 't bezit eener faem, die de best gegronde reputatiën der inlandsche kunstenaers overschaduwde. De grooten brachten hem hunne hulde toe voor de gunst die hy aen het hof genoot, de burgers achtten hem met recht als een mensch van onbesproken zeden, als een kunstenaar van buitengewoon talent.

De groote loftuitingen, overal aen Van Veen gegeven, deden waerschylyk in Rubens den wensch ontkiemen om in het werkhuis dezès meesters te treden. Hy bezat nu reeds de schilderwyze van Van Noort, en eene vergelyking van het talent der twee grootste nederlandsche kunstenaers des tyds zou buiten twyfel voor een jongeling als Rubens uitstekende vruchten dragen. Ten jare 1596 verliet Peeter-Pauwel zynen ouden meester Van Noort, en trad, vol hoop en begeestering, in de werkzael van Otto Van Veen.

In deze zack, die wy als zeer eenvoudig beschouwen, vinden de fransehe schryvers stof den laster by overmaat op den naem van Van Noort te werpen. Hunne aentygingen

zyn echter zoo tegenstrydig, zoo ongegrond, dat hunne overdrevenheid allcen hun alle vertrouwen ontzegt. Volgens de eenen, zou Van Noort zieh aen de uiterste dronkenschap en losbandigheid overgelaten hebben, en, niet tevreden zyne leerlingen met de grofste woorden te bejegenen, zou hy menig hunner mishandeld hebben. Jordaens alleen kon de woeste grillen zyns meesters verduren. Hy beminde dezès dochter, en vond in de liefde van het teedere kind de zalf voor de wonden des vaders!

Hoe dit alles te samenhangt, weten wy niet; de zelfde schryvers die Van Noort van grofheid, van dronkenschap betichten, hebben het zich eene plieht gerekend, de aetbare moeder van Rubens voor te stellen als eene vrouw van hoogen rang, van uitmuntende deugden, die haren zoon boven mate lief had, ja voor hem alles zou opgeofferd hebben. En het is deze ryke, deze deugdzame vrouw, deze teedere moeder, die haer veelbelovend kind, gedurende den tyd van vier lange jaren, niet eenen uitmuntenden kunstenaar, niet eenen man van goede zeden, maer eenen slemper, eenen dronkaerd toevertrouwde, die de verachting der gansehe stad op zieh had getrokken (1).

Of de beshuldigers van Van Noort de ongerymdheid hunner aentygingen gevoeld hebben, weten wy niet; zy hebben zich eventwel op eenen anderen grond geplaatst, die, wy zullen het bewyzen, nog onvaster is dan de eerste.

Volgens hen, was Van Noort, zoo niet protestant geboren, dan toch het protestantismus aengekleefd; Rubens, die eener catholyke familie toebehoorde, kon niet langer by eenen aanhanger van Calvin verblyven; Jordaens, integendeel, was in de hervormde leer opgevoed; er was dus eenheid in de gedaelten; daerenboven, zoo als wy hooger aenteekenden, Jordaens minde Adams dochter, en dit maekte alles goed.

(1) Otto Vænius werd ten jare 1594 als vrymeester in de St-Lucas-gilde van Antwerpen aengenomen. Hy bewoonde reeds twee jaren deze stad. Indien Van Noort zulk een losbandig leven leidde, waerom plaetste de moeder van Rubens haren zoon niet van den eersten dag by Otto Van Veen?

Wy hebben reeds herhaelde malen gezegd dat Van Noort in den catholyken godsdienst werd opgebracht; dat hy met Elisabeth Nuyts was gehuwd, die ook van eene roomsehe familie afstamde; verder zal het blyken dat zyne kinderen in O. L. V. kerk werden gedoopt, en zyne dochter Catharina in den echt trad met Jordaens, toen deze laetste nog als kind der roomsehe kerk was aenge-teekend; dat dezès kinderen in O. L. V. kerk gedoopt werden, en Adam Van Noort ten jare 1625, dus 29 jaren na dat Rubens zyne sehool verlaten had, de plaets van peter by den doop van Jordaens zoon vervulde; eindelijk zullen wy traekten te toonen dat Van Noort in de roomseh-catholyke religie gestorven is!

Wat de liefde van Jordaens tot de dochter van Van Noort aengaet, die rust op eene ganseli anderen grond; en wat verdient aengemerkt te worden, is dat Jordaens niet te gelyker tyd met Rubens ter sehole van Adam ging, maer in deze trad, toen Rubens reeds lange jaren uit het vaderland was weggereisd. Ook moeten wy bekennen, dat geen der beselhuldigers van Van Noort den naem eens enkelen leerlings meldt, die de sehool dezès meesters uit oorzaak zynèr losbandigheid of kettery hebbe verlaten.

De aentyging, tegen Van Noort gerieht, moet dus als enkele laster aenzien worden; Rubens werd door zyne moeder aen een grooten meester toevertrouwd, die zich, van de door hem aengenomene taek op het schitterendste heeft gekweten. Indien Rubens, na vier jaren studie, het goed vond de lessen van Otho Van Veen by te wonen, dan is dit, zoo als wy elders zeiden, slechts aen de gedachte toe te wyten, dat hy in deze verandering het middel zag om de twee grootste schilders zynèr eeuw te bestuderen. Deze verklaring zal mogelyk eenvondig sehynen, doch is zy daerom de natuerlyke en de ware niet? (1)

(1) Rubens neef schreef van Adam Van Noort het volgende: « Sub hoc magistro prima artis suæ fundamenta per annos quatuor posuit, eo profectu, ut appareret a natura ipsa ad hoc factus. Deinde sub Ottonis Venii, Pictorum Belgicorum illo tempore Principis, disciplina alios quatuor annos fere exegit. » Men ziet dat hier geen

Negen jaren waren er verlopen, sedert dat de jeugdige Rubens als *vrymeester* in de *St-Lucasgilde* was ontvangen, toen er in het werkhuis van Van Noort een ander jongeling trad die, even als onze Peeter-Pauwel, in zyne ziel den vurigsten drift voor het schoone voedde. Hy was eens lynwatiers zoon; doch zyn naem was die van een groot kunstenaer. Jacob Jordaens behoort tot die klas van uitgelezene mannen welke alles aen hun genie zyn verschuldigd. Kind van burgerlyke ouders, rees hy door zynen vasten wil en alomvattend talent tot eenen rang en welvaart die slechts door den vorstelyken prael van Rubens werden overtroffen. In den loop der zeventiende eeuw, schynt ons het beeld van Jordaens grootseh en statig. Het vormt met Rubens en Van Dyck dit heerlyk drytal dat op eens de overtreffelykheid der antwerpsche sehool boven welkdanige andere van dit tydstip vestigde.

Jordaens had alles aen Van Noort te danken. Nooit trad hy in het werkhuis eens anderen meesters; nooit verliet hy den vaderlandsehe grond om vreemde scholen te gaen bestuderen. Vlaemsch was zyne opvoeding, en vlaemsch de uitdrukking zynèr kunst. Zyn gloeiend koloriet werd in de eenzame wooning van Van Noort ontstoken, om van daer zynen glans over de gansche wereld te verspreiden. Historie-, portret- en *genreschilder*, geeft hy het volmaektste denkbeeld van de vakken welke met den besten uitslag in het werkhuis van Van Noort werden beoefend.

Jordaens, die, gelyk wy zegden, als de reinste uitdrukking der sehool van Van Noort mag aenzien worden, werd nog door nauwere banden aen zynen kunstvader geheecht. Van Noort had eene dochter met name Catharina. Alhoewel eenige jaren ouder dan onze Jacob, waren hare huisse-lyke deugden genoeg om de liefde des jeugdigen kunstenaers op te wekken. Jordaens moest wel eene hevige

woord van Van Noorts ongebonden leven wordt gerept. Integendeel, dit schrift komt met onze denkwyze zeer wel overeen. De vroegere sekretaris onzer Akademie, de heer Van de Zanden, die eene uitgebreide geschiedenis onzer sehool te boek stelde, is insgelyks van gevoelen dat men onzen meester ten onrechte heeft beschuldigd.

liefde voor de lieve freule koesteren, daer hy reeds, op zyn dry-en-twintigste jaer, met haer in den echt trad (1). Deze geestelyke plechtigheid, die wy met inzicht aenhalen, werd in Onze Lieve Vrouwe kerk te Antwerpen, op 15 mei 1616, gevierd. De getuigen waren : Simon Jordaens en Adam Van Noort, vader der bruid (2).

Het schynt dat al de daden waerop de meester mocht fier zyn, bestemd waren om later ten zynen nadeele uitgelegd te worden. Dit huwelyk zyner dochter met eenen jongeling, die zulke uitstekende hoedanigheden bezat als Jordaens, moest wederom eene bron worden, waerin de nakomelingschap stof tot laster zou vinden. Van Noort, zoo men verhaelt, zou, korts na die echtverbintenis, te samen met zyne dochter en zynen schoonzoon, den godsdienst hunner vaders hebben afgezworen, om de hervorming van Calvin aen te kleven. Doch wy vroegen het reeds, waerop is deze aentyging gegrond? Op dit enkel feit, dat Jordaens ten jare 1671 voor de eerste mael tot het avondmael werd toegelaten (3), en, sedert dat tydstip, de beschermer der hervormden te Antwerpen werd. Maer dit feit, welk enkel bewyst dat Jordaens de kerk verliet, die zyn talent had gekweekt, kan men daeruit eenige gevolgen ten nadeele van Van Noort trekken? Omdat Jordaens, op zyn aeht-en-zeventigste jaer de hervorming toetreedt, toont dit dat Van Noort, die in 1641 overleed, insgelyks zynen gods-

(1) Eenige schryvers beweeren dat dit vroegtydig huwelyk de oorzaak was dat Jordaens de reis van Italië niet ondernam. Zulks is mogelyk, doch heeft de kunstenaar iets daerby verloren?

Jordaens maelde meermaels in zyne kerkschilderingen het afbeeldsel zyner echtgenoot, Catharina Van Noort.

(2) Uit het huwelyk van Jacob Jordaens met Catharina Van Noort sproten dry kinderen voort : 1° Elisabeth Jordaens, gedoopt in O. L. V. kerk (zuid-kwaertier) op 26 juny 1617. Peter : Jacob Jordaens, de oude; meter : Elisabeth, echtgenoot van Adam Van Noort; 2° Jacob Jordaens, gedoopt in dezelfde kerk op 2 july 1623; peter : Adam Van Noort; meter : Elisabeth Barbara Van Wolseaten; 3° Anna Catharina Jordaens, gedoopt in de zelfde kerk den 25 oktober 1629; peter : Joannes Baptista Lemens; meter : Anna De Vries. Catharina Van Noort overleed den 17 april 1659.

(3) Zie onze levensschets van Jordaens. — Gent. 1832.

dienst heeft verloochend? Wy kunnen dit stelsel niet aenveerden. Integendeel, wy bezitten bewyzen dat Van Noort, tot in het jaer 1625, den roomsch-eatholyken godsdienst getrouw bleef. Inderdaed, vinden wy niet dat, by de geboorte van Jordaens' oudere dochter, Elisabeth, in 1617, Van Noorts echtgenoot als meter by de doopplechtigheid in de O.-L.-V. kerk voorkomt? Acht jaren later, op 2 july 1625, zien wy Van Noort zelf als peter van zyn kleinzoon, Jacobus Jordaens, in het doopboek der Antwerpsche Cathedrale aengeteekend. En men brenge tegen deze herhaelde getuigenschriften niet in, dat dergelyke aenteekeningen in de kerkregisters niets beduiden; dat zy slechts het bewys zyn eener enkele formaliteit zonder aenbelang, waeraen de protestanten zich destyds in schyn onderwierpen, daer de roomsche geestelykheid alsdan zeer toegevend was en zich met eene enkele pliehtpleging te vreden hield : de catholyke godsdienst bestaet in geene uiterlyke teekens, en het gebruik der Sakramenten, zonder voorafgaendelyke belydenis, is eene heiligshennis (1).

Van Noort bleef dus der roomsche kerk getrouw tot in het jaer 1625, en alles schynt aen te duiden dat hy in haren schoot overleed. Indien Jordaens later de grondbeginsels afzwoor, welke hem tot dan als richtsnoer hadden gediend, kan men zulks den schoonvader niet ten laste leggen. Catholyk by zyne geboorte, heeft hy zyn leven lang gearbeid ter verheerlyking dier kerk, welke, alleen tussehen alle andere, de kunsten ter opluistering van den godsdienst inroept.

Kennen wy thans den man door zyne werken en de on-

(1) De protestanten die zich in dat tydstip in den echt begaven, werden, volgens de registers der hervormde gemeente *de Olyfberg*, niet te Antwerpen, maer in Zeeland of te Putte gehuwd. Ware Jordaens protestant geboren geweest, dan hadde hy zich laten trouwen waer hy later eene begraefplaats heeft gezocht. Onze schilder was nooit een huichelaar, en welke gedachten hy ook mocht aenkleven, hy beleedt ze oprecht en openhertig. Het zou verder onuitlegbaar schynen, dat kunstenaars als Van Noort en Jordaens gedurende hunnen ganschen levensloop zouden arbeiden ter verryking der catholyke tempels, en onderwerpen behandelen die de protestantsche leerling niet toelaet voor te stellen!

vergelykbare leerlingen welke hy heeft voortgebracht, dan zullen wy hem ook in zynen huisselyken handel en wandel, in zyne familie- en vriendschappelyke betrekkingen, poogen af te schilderen.

Groote moeite zal het ons niet kosten om in Van Noort's wooning te treden. Hy is burger, en de burger ontvangt gaeg het bezoek zyns gelyken. In eene der straten van Onze-Lieve-Vrouwe parochie ontdekken wy de wooning des kundigen schilders; eenvoudig doch smaekvol is hare versiering. Elisabeth Nuyts, Adam's gade, heeft ze tot een waer kluisje opgesmukt. Rondom de brave echtgenoot huppelen een vyftal kinderen, twee jongens en dry meisjes, die, allen met den bos op de wangen, de levende blyken zyn der goede verzorging hunner moeder (1).

Intussehentyd is Van Noort in zyn werkhuis opgesloten. Aldaer ontvangt hy de bezoeken van eenige vrienden. Plantyn, wiens portret hy schildert, en voor wien hy verder nog eenige teekeningen uitvoert (2), brengt hem, naer allen sehn, in betrekking met de uitstekende geleerden en plaet-

snyders die aen de groote drukkerij zyn gehecht: Kiliaen, Justus Lipsius, Adriaen Collaert, de schoonzoon van Filips Galle, en zyn mededeken van de St-Lucasgilde in 1597; Peeter de Jode en Raphaël Sadeler, die versehedene zynere tafereelen in print doen uitgaen, worden onder de voornaemste kennissen van het eerste tydstop van Adams leven gerekend. Later, wanneer leerlingen als Rubens, Van Balen, Vranex en Jordaens uit zyn werkhuis zyn voortgesproten, wanneer deze laetste zich door de banden des bloeds aen zyn lot verbindt, wordt de kring zynere betrekkingen noodzakelyk ook uitgebreider. Hy helpt de rederykkamer der *Violieren* in haren vorigen luister herstellen en deelt met vreugde in de zegenpralen welke dit taellievend genootschap behaelt. Verre van zich, zoo als men beweert (1), van alle gezelschap af te zonderen, doet hy ten jare 1619, in zyne hoedanigheid van ouddeken, geschenken aen de

der weduwe te Naën. Teekening in de verzameling van den aertshertog Karel te Weenen (*Race. di disegni. sc. Fiamm. Vol. IV.*) — 5. *Christus redt de echtverbreekerster van de dood der steening.* In het groothertogelyk musæum te Darmstadt. — 6. *Christus met Nieodemus in eene kamer.* Teekening in de verzameling van aertshertog Karel te Weenen. (*Race. di disegni, sc. Fiamm. Vol. IV. Adam Van Oort inventor, Petrus de Jode sculpsit. A Christo Solyma doctor Nieodemus in urbe Davidis sibi querit qua ratione salus. Joann. 3. 1.*) — 7. *De gekruiste Zaligmaker spreekt tot den goeden moordeuaer.* Lager zyn versehedene persoonen afgebeeld. — 8. *Christus dood aen het kruis. Ter zyden, Maria en Joannes. Aen den voet van het kruis, de H. Magdalena.* Gegr. door Raphaël Sadeler. — 9. *De heilige vrouwen komen tot het levigzynde graf van den verzezen Zaligmaker.* Teekening in de verzameling van aertshertog Karel, te Weenen. (*Race. di disegni. sc. Fiamm. Vol. IV.*) — 10. *Het laetste oordeel,* op het Begghenhof te Antwerpen. — 11. *Laet de kinderen tot my komen.* Tafereel in het kabinet van den heer Bailly-Boschaert te Antwerpen. — 12. *De afdoening van het kruis,* in de kapel van het Maegdenhuis te Antwerpen. — 13. *Het portret van Plantyn,* in het kabinet van den heer A. Moretus te Antwerpen. — 14. *Verscheidene teekeningen,* in het kabinet van genoemden heer Moretus. — 15. *Vyf persoonen der beide geslachten vermaken zich met muziekspeelen.* Gegraveerd door Peeter de Jode. — 16. *De vischvangst van Petrus.* Een der schoonste voortbrengsels des meesters, werd aen de St-Jacobskerk te Antwerpen geschonken door den heer A. Van Camp. — 17. *Een zieke gesezen door de voorspraek van Maria,* in de St-Michielskerk te Gent.

(1) ALFRED MICHELIS, *Rubens et l'École d'Anvers*, bl. 53.

(1) Van Noort had vyf kinderen die allen in O. L. V. Kerk te Antwerpen gedoopt werden: 1° Jan Van Noort, gedoopt den 6 oktober 1587; peter: Filips Van den Broeck; meter: Elisabeth De Moeij. 2° Catharina, gedoopt den 21 augustus 1589; peter: Filips Wielandt; meter: Esther Van Noort. 3° Anna Van Noort, gedoopt den 14 junny 1592; peter: Laurens Nuyts; meter: Joanna Goris. 4° Elisabeth Van Noort, gedoopt den 24 february 1595; peter: Cornelis de Letter; meter: Joanna Boot. 5° Adam Van Noort, gedoopt den 8 november 1598; peter: Cornelis De Clerck; meter: Anna Van den Broeck. Cornelis De Clerck, even als Cornelis De Letter, Joanna Goris, Filips Wielandt en Elisabeth De Moeij behoorde tot de achtbaerste familiën van Antwerpen. Ware Van Noort een dronkaerd geweest, zy hadden zich wel gewacht met hem in betrekking te komen.

(2) De oorspronkelyke teekeningen van Van Noort worden thans nog met de grootste zorg in de Plantynsche drukkerij bewaerd.

Zie hier, voor zoo veel wy hebben kunnen opmaken, eene lyst der werken van Van Noort. 1. *Orpheus met de tier,* gegraveerd door Collaert. — 2. *De mensck door de vyf zinnen gedieud,* allegorie door vronwenbeelden voorgesteld. Gegraveerd door Adriaen Collaert. — 3. *Het kind Jesus in de kribbe waadt van eygelen en herders aanbaleu.* Gegraveerd door Peeter de Jode. — 4. *De verwekking van den zoon*

Violieren ⁽¹⁾, gezamentlyk met zyne kunstbroeders Rombout Van der Veken, Adrien Collaert, Peeter Bom, Willem De Vos, David Remeus, Jan Breugel, den fluweelen, Otto Van Veen, Jan en Robrecht Collyns, de Nola, Thomas Cassiers, Abraham Janssens, Peeter De Jode, Hendrik Van Balen, Theodoor Galle, Joos De Momper, Sebastiaen Vranex, Jan Collaert, Jan Van Keerberghen, Frans Francken, Peeter Goetkint, Adriaen Van Stalbempt en menige andere voorstanders der nationale letterkunde in Brabant.

De aenteekeningen van den naem van Van Noort tusschen het puik der vlaemsche kunstenaars der XVIIe eeuw duidt genoeg de achting aen welke onze schilder in zyn leven genoot. Ook zou zulke aenhaling, onzes dunkens, volstaen om allen twyfel over 's meesters gedrag te doen verdwynen; doch de haet die Van Noort onophoudelyk vervolgt, heeft tot in de blyken van toegenegenheid zynere vrienden bewyzen ten zynen nadeele poogen te ontdekken. Van Dyck, de geniale leerling van Van Balen en Rubens, die door zyne dubbele opvoeding by beide kunstenaars, om zoo te zeggen, de dubbele leerling van Van Noort mag genoemd worden, had dezen laetsten de eer aangedaen zyn portret af te malen. Dit voortbrengsel zou, naest de afbeeldingen der grootste meesters der XVIIe eeuw, in een afzonderlyk album worden uitgegeven; cttelyke jaren daerna, toen Van Noort reeds enen hoogen ouderdom had bereikt, maelde, op zyne beurt, zyn schoonzoon Jordaens het heerlyke afbeeldsel dat ten jare 1662 in De Bie's *Gulden cabinet* werd opgenomen, en thans aen het hoofd dezer levensschets verschynt ⁽²⁾.

⁽¹⁾ Van Noort was een der yverigste leden der St-Lucasgilde. Geene gelegenheid liet hy voorby gaen om dit genootschap blyken zynere toegenegenheid te geven. Ook toen ten jare 1618 de zoon van den knaep Grapheus voor zeker misdryf in hechtenis werd genomen, zien wy den ouden deken zyne medehulp verleenen om den onvoorzichtigen jongeling van de gevangenis te redden. Zyn naem wordt naest die van Rubens, Van Balen, De Wael en andere uitstekende kunstenaars gemeld op eene thans nog bestaende lyst van inschryving. Van Noort teekende in voor twee guldens, Rubens voor zes, enz.

⁽²⁾ Wy achten het ons ten plichte met dank de namen aen te halen

Eenige der hedendaegsche geschiedschryvers deze portretten in oogenschouw nemende, roepen eensklaps uit: Wy hebben het bewys van 's meesters ongebonden leven ontdekt. « *Zyn afbeeldsel, zegt Alfred Michiels, dat twee of drymael werd gegraveerd, is het zinnebeeld van ruwheid en onbeschoftheid.* »

Doch wy, van onzen kant, vragen rechtzinnig aen onze lezers: wie uwer die zich op de phrenologische studiën heeft toegelegd, vindt in het afbeeldsel, door Jordaens geschilderd, blyken van de ongebondenheid die men onzen schilder ten laste legt?

Wy ontmoeten in dit hoofd al de kenmerken van macht, van wil, van overtuiging; wy erkennen een brein dat de grootste gedachten kan vormen, doch ongebondenheid en slemperry zyn twee hoofdtrekken die wy daerin, zelfs met de grootste toegevendheid, niet kunnen ontdekken. Het portret, door Van Dyck geteekend, is minder ernstig. Het is slechts eene onvoltooide etsing. Hier is de meester in eene lachende houding voorgesteld; doch wy moeten bekennen, dat wy in deze plaetsnêe met moeite den kunstenaar terug vinden, die ons Jordaens heeft afgemaeld. Deze laetste was toch best in staet de gelaetstrekken des mans te kennen, dien hy dagelyks met den naem van vader begroette.

Van Noort had eenen hoogen ouderdom bereikt, toen Jordaens dit afbeeldsel uitvoerde. De kunstenaar had reeds het lastige onderwys verlaten, om zich uitsluitelyk op zyn geliefde vak toe te leggen. In 1627 vinden wy de laetste zynere leerlingen in den *Liggere* der St-Lucasgilde vermeld, en, ofschoon men uit deze enkele aenhaling niet gereedelyk het gevolg moge trekken dat Van Noort onmiddelyk van alle onderwys afzag, levert het echter het bewys, dat hy zich van dan af tot een stiller, een rustiger leven heeft begeven.

En deze rust mocht Van Noort wel genieten. Was hy niet reeds tot enen ouderdom gekomen dien het weinigen

der heeren Victor Lagye en H. Brown, die ons de hulp van hun talent hebben gelieven te vergunnen. Sedert wy ons met de levensschets van Van Noort bezig hielden, heeft de beeldhouwer J. B. Dilis het fraeije borstbeeld dezes kunstenaars in pleister doen uitgaen.

kunstenaren vergund is te bereiken? Had hy niet een der ongelukkigste tydvakken beleefd, en was zyn bestaen geen gedurige stryd geweest voor kunsten en wetenschappen? Had hy niet eene menigte meesterwerken voortgebraecht, en mocht hy thans niet het hoofd ter ruste leggen, nu eene talryke schaer kunstenaers, leerlingen zynler leerlingen, de plaets met luister konden vervullen, die hy zoo weerdiglyk had bekleed? Van Noort, in weêrwil van alle aentygingen, heeft veel gearbeid, en zyn thans het grootste deel zynler werken onder 's meesters naem niet meer bekend, men heeft zulks alleen aen hunne voortreffelykheid toe te sehryven. Kunstverkoopers verhaelden ons, dat, by hunne weet, menig tafereel het handteeken van Adam Van Noort werd ontruikt, om later aen min beoefende kenners voor Rubensen en Jordaensen verhandeld te worden. Strekt dergelyke smokkelhandel de sehilderwyze onzes kunstenaers tot eer, zy deed ter zelfder tyd den gryzen meester tot den rang der onvruchtbaerste sehilders vervallen!

Het jaer 1632 zag den vermaerden sehilder Hendrik Van Balen ten grave dalen; aelt jaren daerna, overleed de grootste der sehilders, waerop ons vaderland mag bogen. Rubens, wiens onversaegd genie de gansche wereld, als het ware, omvatte, verwisselde het tydclyke met het eeuwige op 30 mei 1640.

Van Noort had het droevig geluk deze twee zynler leerlingen te overleven. De tachtigjarige meester, dien men vermetel genoeg van dronkenschap en ongebonden leven beschuldigt, was nog dáer om de ooggen zynler leerlingen te sluiten. Hy die deze weelderige planten had zien geboren worden, die ze in haren bloei had bewonderd, zag ze thans, by den te vroegen avond haers levens, verwelkt op het frische veld dat zy door haren glans hadden versierd.

Van Noort boog het hoofd by deze herhaelde slagen. Hy voelde dat het uer gekomen was waerop hy zelve zyne ziel in de handen zyns Scheppers zou gaen leveren. Met rustig gemoed zag hy het oogenblik des scheidens naderen.

Gesterkt door de liefde van Jordaens en die zynler kinderen en kinds kinderen, overleed onze sehilder op het einde van 1641 (1) in het vier-en-tachtigste jaer zyns ouderdoms. De dood kon voor hem niets pynlyks hebben; want hy had het grootste geluk beleefd dat een mensch op aerde kan genieten: hy had zyn werk bekroond gezien met den stempel der eeuwigheid!

By de groote ramp die de Vlaemsche School door de dood van Rubens had getroffen, bemerkte men weinig het afsterven van den man, dien Antwerpen niet alleen als een voortreffelyk kunstenaer, maer als een weldoener mag begroeten. Stichter eener weêrgalooze school, wier grondbeginselen door de vlaemsche sehilders thans nog worden gevolgd, zag hy tot loon zynler vlyt, laster en spot de schoonste zynler daden bezoedelen. Twee eeuwen heeft de kanker des haets aen zyne nagedachtenis geknaegd, en zyn naem, die door een dankbaer nageslacht met eerbied zou moeten uitgesproken worden, werd het zinnebeeld van het walgelykste aller schepselen.

Vrienden van al wat onze nationale geschiedenis luister kan byzetten, hebben wy gepoogd den naem van Van Noort uit de minachting herop te beuren. Konden wy, na zoo lange verwaerloozing, 's mans daden in haren vollen glans voor het oog niet ontrollen, wy deden toeh eenige titels kennen die zyne nagedachtenis tot onze naneven zullen doen overgaen. Onze poogingen zyn dus de eerste wenken tot eene volledige faemherstelling! Hebben wy in onze onderneming gelukt, dan zal de tyd ons hare hulp niet ontzeggen; gesteund door Rubens, Van Balen, Vranex en Jordaens, kan geene mensehelyke macht den eerzuil verbryzelen waerop het beeld van Van Noort in latere tyden zal pralen.

P. GÉNARD.

(1) Op het einde van 1641 werd de doodsschuld, die men by het afsterven van elken meester aen de St-Lucasgilde moest betalen, voor Van Noort voldaan; de registers bevatten de volgende aentekening:

« Anderen ontv. soo van mans als vrouwen overleden etc.

Out deken Adam van Oort schil 5 gulden. »

ALBUM DER ST.-LUKAS GILDE.

N.º 1.

HET ANTWERPSCH MEISJE

WOORDEN VAN P. GENARD

MUZIEK VAN

LEO DE BURBURE.

HET ANTWERPSCH MEISJE.

Woorden van P. GÉNARD.

Muziek van LEO DE BURBURE.

All^{to} Grazioso.

ZANG. *p* *s.*
Aen Schel. des groene

PLANO. *f* *p*

boor - den, verschynt een maegde - lyn, met en - gelachtig we - zen, met le - den malsch en

fyn; des he - melsrykste ga - ven spreidt ze onbewust ten toon: Om haer hoort m'een ge -

mur - mel: wat is dit meis - je schoon! om haer hoort m'een ge - murmel: wat is dit meis - je

a tempo.

schoon! wat is dit meis - je schoon!

tempo daler.

wat is dit meis - je schoon!

f

2de K!

p

Geen' sty - ve, trot - sche fix - le door - gel - len lof - ver - blind, neen, 'twas - jen aan - de Schel - de is
 een oot - moe - dig kind! Zy lacht en springt en der - lett; ver - ruht door ha - ren - mier, - egt men - ge schoone
 ny - dig; waer - om dit meis - jen hier? Zegt men - ge schoone ny - dig; waer - om dit meis - jen
 hier? *tempo* *p* *rit.* *pp* *pp*
 hier? *p* *rit.* *pp* *pp*
 waarom dit meis - jen hier? waarom dit meis - jen hier?

3de K!

p

Ge - lyk een - werm van uhu - ders, rond eene out - lo - ken bloem, - waert rond het lie - ve meis - jen een
 her - van vry - ers om; En - der voelt zich - a - lig by ha - rer oo - gen - schyn, en ie - der her - le
 zucht - let: ach, waer dit meis - jen myn! en - der her - le zucht - let: ach, waer dit meis - jen
 myn! *tempo* *f* *rit.* *pp* *pp*
 myn! *f* *rit.* *pp* *pp*
 ach, waer dit meis - jen myn! ach, waer dit meis - jen myn!

4de K!

p

Schoon als haer zus - ter - bloe - men - mer - glans het oog be - hoord, wil - ze eenen dag slechts schut - ten, y
 vragt den Schelde - boord! doch in - zo me - nig her - le - klinkt ce - ne steu - zo leer: ach, keer du lie - ve
 meis - jen, ach, keer du En - gel weer! ach, keer du lie - ve meis - jen, ach, keer du En - gel
tempo *f* *rit.* *pp* *pp*
 meis - jen, ach, keer du En - gel weer! *f* *rit.* *pp* *pp*
 ach, keer du lie - ve meis - jen, ach, keer du En - gel

AENHANGSEL VAN HET ALBUM DER ST.-LUKAS GILDE.

BEDENKINGEN

OF

DE NEDERLANDSCHE SCHILDERSCHOOL

DOOR

EUG. ZETTERNAM.

Bekroond in den pryskamp voor vlaemsche kunstkritiek, uitgeschreven door DE VIOLIEREN,
letterkundige Afdeling der *St.-Lukas Gilde*, te Antwerpen.

VOORREDE.

In de tentoonstelling door de KONINKLIJKE MAETSCHAPPY TER BEVORDERING DER SCHOONE KUNSTEN ingerigt, om het jubelfest der aloude ST.-LUCAS Gilde, op eene nuttige wyze te vieren, waren schilderyen, was beeldhouwerk, waren ouden, meubelen, porcelyen, tapyten...

De duur der tentoonstelling was ontoereikend om al die voorwerpen in den grond te bestuderen, en het was dus onmogelyk er eene volledige verhandeling over te maken. Tusschen dien overvloed moest een beperkte keus gedaen worden. Deze was niet moeylyk: de verzameling van ouden was onvolledig; de uitgestelde beeldhouwery was niet op de hoogte van den nationaalen roem in dat vak; van onze oude tapytweeryen waren slechts achtbare overblyfsels, en de meubels, hoe schoon ook, scheuen ons geene kunst' eschryving te verdienen.

De tafereelverzameling alleen, was, ten minste wat Nederlands beroemde kunstenaers betreft, ten naeste by voltallig; want, ofschoon de beste stukken der grootste meesters er niet waren, kon men er hun talent in voortreffelyke gewrochten bestuderen. Wij vestigden doerom onze aendacht byzonder op het schildervak.

Om er echter een doebnatig overzicht van te maken, moesten

er alreder deelen afgezonderd, wyggelaten worden. Er was een plan noodig, eene hoofdgedachte, die den lezer, als een reddingsdrael in dien kunstdoolhof, moest geleiden.

Wij waren vooreerst van zin eene vergelyking tusschen de verschiltige schilderschoolen op te stellen; wy zagen alras dat de Vlaemsche er alleen weerdiglyk was vertegenwoordigd. Van de Spaensche school was er byna niets; van de Italiaensche was er weinig dat haer naer verdiensten kon doen schatten, en wy wilden die wereldberoemde niet aen de voortbrengselen van haer verval meten. Wy besloten dus enkel van de Nederlandsche te spreken, en dit op eene wyze, welke, zonder zich den historischen toon aen te matigen, toch een denkbeeld van de geschiedenis der vaderlandsche kunst kan geven. Van de andere scholen zouden wy niet gewagen dan om aenteduiden wat verderfelyken invloed huare aenraking met de onze op deze heeft uitgeoefend.

Er waren op de tentoonstelling echter stukken, welke wy be-treuren uit ons plan te hebben moeten bannen, onder andere de stadsgesichten van Canaletti, waervan de zoenryke kleur en het verbazend effect in elks geheugen zullen blyven. Ook be-treuren wy Rembrandt in ons nederlandschoverzicht niet te hebben

kunnen opnemen. De grysaerdkop die van hem in de zaal was, — ofsehoon een onhandige hertoetsers de teere zapsels, waarmede de meester gewoonlyk zyne schaduwen verhelderde, schynt afgewaschen te hebben, — is overheerlyk schoon, en geeft een echt denkbeeld van de gleejende kleur des schilders. Maer Rembrandt is een zoo eigenaerdig genie, is in onze kunst eene zoo wonderbare verschyning, hier te lande zyn er zoo weinige karakteriserende stukken van hem te zien, dat er, als 't ware, eene heele verhandeling zou noodig zyn om dien grooten schilder te doen kennen. De lezer zal gevoelen dat er voor zulke verhandeling, in ons reeds zoo lang werk, geene plaats meer was, en daarom hebben wy den onvencbaren kolorist jammerlyk achterwege moeten laten.

Wat de bedenkingen betreft, welke men gedurig over de hedendaegsche kunst, gelyk zy door den franschen invloed gemaekt is, zal tegenkomen, die zullen ons lichtelyk vergeven worden; wy konden toch de oude meesterstukken niet zien, zonder den afstand te berekenen waerop de hedendaegsche tafereelen van hen afblyven, zonder vergelykingen, soms droeve vergelykingen te maken.

Echter denke men niet dat wy eene slaefsche, eene enge navol-

ging van onze oude meesters vragen. Wy willen zoo min naderperry naer onze beroemde kunstenaers, als naderperry naer Franschen en Italianen. Alle kopy getuigt van bastaerdy en onmagt. Quinten Massys was zoo min eene schaduw van Van Eyck, als Rubens eene schijn van Quinten was. Zy bleven allen het nationaal karakter getrouw; zy zochten alle dry grootscheid, waarheid, kleur, en dit onstoffelyk ideale dat van het stoffelyk ideale der Italianen moet onderscheiden worden. Daerin ligt hunne grootheid!

Wy hebben ons ook hier en daer verstout de toets-, penseel- en kleurwyze der meesters uit te leggen. Dezer werkwyzes was immers steeds nederig en eenvoudig; wy willen poogen onze jeugdige schilders te overtuigen dat de kunst niet in het middel, maer wel in den nitslag ligt. Want heden behertigen sommigen meer, wat wy wel eens « breedden toets » hoorden noemen, dan wat men door het penseel moet bekomen, te weten: schoone waarheid.

Mogten wy in ons doel gelukt zyn, mogten wy aen eenige kunst schilders zucht naer eigenaerdigheid, liefde voor het nationale, behertiging van het schone en het kleurryke hebben ingeboezemd, wy zouden ons gelukkig achten dien langen arbeid ondernomen te hebben.

BEDENKINGEN

OP

DE NEDERLANDSCHE SCHILDERSCHOOL.

Geene natie of zy heeft hare groote mannen; echter zyn er stammen die in het voortbrengen van geniussen nitmunten; onder deze rekenen wy de Nederlanders, want zeker is er geen volk dat, betrekkekyk zyne kleinte, zoo veel nitstekende menschen heeft voortgebracht.

In de politiek verwekten wy Van Artevelde, die in het diepste der middeleeuwen aen de algemeene vryheid zulke stevige inrichting gaf, dat zy de huidige tyden verbaest. De XIXe eeuw zwoegt nutteloos om dergelyken toestand te bereiken. Keizer Karel V was in eene tegenovergestelde richting niet minder groot: hy trok met eene forsehe hand eene alleenheersching samen, en verorderde ze op eene wyze welke later door den franschen Richelieu en zynen opvolger, den beroemden Louis XIV, met geluk werd nagevolgd.

In den oorlog leverden wy Tilly, den stenn van Oostenryk; Karel van Mansfeld en Jan Van Weerdt, welke beiden als gelukzoekers begonnen, en ten naesten by als koningen sneefden.

In de wetenschappen brachten wy Simon Stevijn voort, den uitvinder van het decimael stelsel, waerop heden munten, maten en gewichten geregeld worden; Mercator en Ortelus, de daerstel-

lers der huidige aerdrykskunde; Vesalius, vader der ontleedkunde, en Van Helmont, die de geneeskunst in de baen van het ondervindelyk onderzoek bracht.

In de muziek waren het Willaert, Waelrans, Roland de Lassus, uitvinders en wyzigers van muzieknoten; Grétry en Gossec, de beste toonzetters hunner eeuw; in de letterkunde Van Maerlant, Uyttenhoven, Vondel, Bilderdyk... Doch hoe groot de roem ook weze, in al die vakken behaeld, hy taent voor dengene welken onze natie in het kunstschilderen verwierf, en die over heel de wereld flikkert als eene zonne waervan al de natiën den glans benyden.

Van de Van Eycken, die de oelieverwe uitvonden en deze weet door Antonnella da Messina naer Italië lieten overbrengen, tot aen Memling, tot aen Massys, tot aen Rubens, tot aen Hobbema en Teniers, gingen de Nederlanders de andere natiën in het ontdekken van uitvoeringsmiddelen en kunstgenres voor. En de roem hunner tafereelschilders is zoo onbesproken erkend, dat er geen volk is, hetwelk het bezit van eenige hunner gewrochten niet met tonnen gouds betaelt.

Wie voelt zich niet grootsch by dit herdenken, wiens gemoed

wordt niet warm? Zouden er wezen die koel de tooverkracht der namen hunner voorouderlyke schilders zouden vernemen? Eilaes! velen blyven doof aen de stem van het verleden, en sluiten de oogen voor den glans die hen zou moeten betooveren! Eene zuidermode, door een vreemdaertig, door een fransch journalismus verspreid, overtrekt den luister der vlaemscheschilderschool met een floers van misachting.

Sedert eenige jaren worden hier te lande reuzenpoogingen gedaen om de verdiensten onzer grootte meesters, in de oogen der natie, te verkleinen en, ware het mogelyk, hunne grootste hoedanigheden voor feilen te doen doorgaen. Vreemde schryvers, die onze kunst niet verstonden, of inlanders, door het nieuwe verblind, hebben onze oude schilders voor gedachtenlooze menschen durven uitschelden, hun alle verzuchting naer het ideale durven ontzeggen, hebben durven beweerden dat zy alle verlangens der ziel onder kleur smoorden, enkel stoffelyke navolgers van de natuer waren, en zyn zelfs zoo ver gegaen van met de onnavolgbare teekening van Rubens te lachen!

Hebben zy onze jeugdige kunstenaers niet tegen de gebreken onzer oude school durven vrywaren! Hebben zy het conventionele, het styve, het onnatuerlyke, het gemackte niet boven het geniale gesteld, en dees met verachting afgeraden!

De drang der mode, de invloed der zuidergedachten hebben dit stelsel kracht bygezet; jonge, veelbelovende kunstenaers hebben er zich door laten misleiden, hebben, als arme vogeltjes, hunne vleugels laten korten; — de kunstlieffhebbers zelve zyn er het slachtoffer van geworden.

Was het by die omstandigheden niet verheugend te hooren, dat men, ter gelegenheid van het vierhonderdjarig jubelfeest der herinrigting van de Antwerpsche Schildersgilde, de overblyfsels onzer oude school zou verzamelen, om met die blyken van de kunde onzer voorzaten te bewyzen dat de hedendaegsche kritiek op valsehe gronden berust?

Het toeval heeft gewild dat die verzameling van oude tafereelen, tydens de Brusselsche tentoonstelling van nieuwe schilderyen te zien was, en men heeft eene vergelyking kunnen maken van hetgeen onze overeeuwsche kunst was, met hetgeen zy, door fransch gezwets, by de jongheid is geworden.

Wy zetten hier die vergelyking niet breedvoerig uit; wy nemen bepaaldelyk de pen op, om over de afgestorvenen te schryven; wy zullen over hunne gewrochten den scherpen hangel der kunstkrietiek doen gaen; maer echter van hen spreken met dien eerbied welken men aen de dooden verschuldigd is, met die achting welke eene wereldberoemdheid moet inboezemen. Wy gaen niet naer de tentoonstelling om stelselmatig vernederende feilen te zoeken, ook niet om stelselmatig te bewonderen; wy gaen er om groote talenten te waerden.

Niet zonder sidderen treden wy de zael binnen. De taek die

wy op ons nemen is moeijelyk, is téeder. Dat zy die ons willen vergezellen, ook sidderen, dat zy de hand op het hert leggen, want het zal kloppen, vermits wy de grootheid onzer vaderen gaen ontgraven uit het stof dat vreemde misachting er, in ons eigen land, opgeworpen heeft!

Wat men by eene eerste doorwandeling der ten toonzael aldadelyk bemerkt, is dat er alle kunstbetrachtingen hunne bevrediging vinden, dat er alle kunstgenueidheden voldaan worden. Wat smaek men hebbe, men vindt hem door een meesterstuk weérgegeven: van het mystieke tot het stoffelyke, van het ware tot het ideale, van de groote poëzy tot het kleine *genre*, van de historie tot het portret, van het landschap tot de kerkschildering, van de bloemen tot de doode natuer... En wat de bedenking was welke ons, by al die verscheidenheid, voor den geest schoot? Zy was deze: dat de mensch ongelyk heeft, welke kunst het zy, in vakken te verdeelen, en het eene vak boven het andere hoog te achten. Ons dunkens is er slechts éen doel in de kunst: het Schoone; dat is het wat men moet poogen te bereiken, en waer men het ook nabykome, 't zy in de historie, 't zy in het *genre*, 't zy in het landschap, men zal altyd groot zyn. Onwillens houdt de nakomelingschap van geene kunstverdeelingen rekening: wy noemen Teniers nevens Rubens, Hobbema en Ruisdael nevens Van Dyck. Homerus kwam niet alleen uit Griekenland tot ons over: Anacireon, Sapho, Sophocles kwamen mede. Onzes inziens is het gevoelvermogen beperkt by den mensch, die slechts in éen kunstvak het schoone vindt; hy kan ze dus niet allen bevatten. Hy, die in de letterkunde alleen Tacitus kan waerden en Schakspeare niet verstaen, is een onvoltrokken letterminnaer; die Raphaël, Van Eyck en Rubens enkel bewondert, en met Brauwer niet mede kan lachen, diens hert is te klein om genoeg kunstliefde te bezitten, ten einde al wat schoon is te beminnen.

Wy hechten dus geene weerde aen het vak: wy zoeken slechts het schoone; hetgeen wil zeggen: dat wy, zonder onderscheid, alle tafereelen zullen bewonderen, welke eenen zekeren graad van volmacktheit hebben.

En hier is het wel de plaats om te bepalen wat wy door volmacktheit in de schilderkunst verstaen. — Sedert kort heeft men daer zoo veel over geredeneerd, men heeft er zoo veel droomeryen op gemackt, zooveel stelsels op gebouwd, dat men zonder onze verklaring wellicht onze kritiek niet begrypen zou.

Een tafereel dat, in de hoogste mate, volheid van gedacht, keu-

righeid van teekening en pracht van kleur zou vereenigen, zou by ons een volmacht werk zyn.

Doch, de menschegeest is beperkt, en zelden ziet men een kunststuk langs die dry zyden te gelyk het volnackte bereiken. Deze schilder heeft veel gedacht, gene teekent best, die daer heeft de schoonste kleur. Er zyn dan ook, als het ware, dry hoedanigheden welke als onderscheidene treden naer den tempel van het schoone mogen beschouwd worden.

Ze zyn :

De GEDACHTE,

De TEEKENING,

De KLEUR.

In dezen tyd van grove verbastering in den kunstmack, moet men, wil men begrepen worden, verklaren welke dier dry hoedanigheden men voor de hoofdzakelykste hondt. Onze keus is niet moeylyk. Een tafereel, wil het waerlyk dien naem verdienen, moet alle dry die hoedanigheden ten minste tot dien graed vereenigen, dat er geene van ontbreekt. Kleur maken, zonder gedachte of teekening, is evenveel als het domme palet op het doek overvryven; teekenen, zonder gedachte of kleur, is Akademiemannekens byeen flansen; gedachten door vorm en verwe willen weêrgeven, zonder te kunnen teekenen of schilderen, is zyn verstand verspillen en zyne gedachten niet nitdrakken op eene wyze welke men magtig is.

Opdat eene schildering dus den naem van tafereel of kunststuk verdiene, moeten *gedachte, teekening* en *kleur* er in eene redelyke mate vereenigd zyn.

Doch de kleur honden wy voor het voornaemste. Immers, de kleur meer dan de gedachte, meer dan de teekening stelt de *schildery* daer. Gedacht en teekening wordt gravuer, lithographie, handteekening zoo gy wilt, slechts de verwe vormt hen tot *schildery*.

Wie volmaekt kleurt, is best het middel machtig dat hy tot het uitdrukken zynere denkbeelden verkiest. Hy die voortreffelyke gedachten heeft, maer slecht teekent en slecht verwt, heeft ongelyk kunstschilder te willen zyn; hy storte zyne genie in schrift of in muziek nit. Hy die by zyn denken keurig teekent, en echter geen palet verstaet, verloochene het schildervak; het gravner worde zyn doel, de lithographie of de handteekening zyn middel. En dit is zoo waer, dat van de oude tyden geen enkel kunstschilder beroemd is, welke niet door kleur uitschittert.

Doorloopt de tentoonstelling; van aen Van Eyck tot aen Quinten, van aen Quinten tot aen Rubens, 't zyn slechts de toonvolle doeken, die byval vinden. Waerom glimlacht men nu by het beschouwen van de gewrochten van eenen Van Bree? Is het niet omdat het gryze kladderyen zyn?

Wy weten dat wy hier tegen het gevoelen van velenienwaertige

kunsliefhebbers aendruischen, en dat hun groote schreeuw: gedacht! gedacht! gedacht! is.... Maer wy weten ook dat die schreeuw de oorlogskreet tegen de kleur, tegen de roemrykste hoedanigheid onzer oude kunstschilders is. Daerom maken vele feuiltoonisten met dit ydel woord zoo veel gedruisch. Doch, als men hun afvroeg wat zy door gedacht in een tafereel verstaen, dan zouden zy waerschyndlyk heel verlegen moeten bekennen dat zy niet antwoorden kunnen.

En daarvan geven de feuiltoonisten jaerlyks het bewys. Op al de tentoonstellingen verschynen tafereelen van zekeren erkenden meester, welke stellig niet door diepte van denkbeelden uitblinken; maer de kleur ervan is zoo echt schoon, de schilderytjes worden daerom door ieder zoo bewonderd, dat de gedachte-eischers hun onzinnig stelsel tegen het gevoelen des publieks niet durven staende houden, en dat zy hunne loftuitingen by die van eenieder voegen.

De teekening stellen de nieuwe kritikussen, even als de gedachte, ver boven de kleur. Alle mogelyke batteryen moeten tegen de vlaemische school gericht worden. De fraaschgezinde journalisten kunnen het ons niet vergeven dat wy het in den toon op de fransche schilders winnen. Ze zyn geestig genoeg alle gemis aen koloriet aen een redelyk geteekend doekje te vergeven, terwyl zy de misstelling eener plooi op een schoonbeschilderd paneel onvergeeflyk vinden. Wy gaen van een ander oogpunt nit; voor ons is de kolorist alleen kunstschilder!

Op onze studie in de zael, zullen wy dikwils gelegenheid vinden onze grondbeginsels toe te passen, ofschoon wy hier en daer meer op de gedachten, die in de tafereelen doorstralen, zullen drukken, dan wel op de kleur. Immers, men wil soms alle inbeelding aen onze oude meesters ontzeggen, terwyl er wel niemand zal durven staende houden dat zy geene koloristen waren!

Het eerste tafereeltje dat onze aendacht op zich trekt, is een klein, nederig stukje, in een zwartlystje vervat. Het gaet tusschen de schitterende groote schilderyen, die het omgeven, verloren; maer niettemin roept zyne belangrykheid het oog der kenners er het eerst op. In den catalogus (N° 59) staet het als een antiek aengeduid. Oudheidkundigen beweeren dat het een overblyfsel der eerste italiaensche school is. Het ware moeylyk het ten rechte te brengen; maer wat zeker is, en wat het byzonder belangryk maekt, is dat het door de kunst, als deze nog in hare kindscheit was, is tot stand gebracht.

Het verbeeldt de H. Maria van Egypte, welke het H. Sakrament ontvangen komt.

Men bevindt zich te midden van een rotsachtig gebergte, zoo gelyk men zich de woestynen van Egypte moest verbeelden,

vooraleer men wist dat onmetelyke zandzeeën en de moorddadige stofwind, Symoen, daer de byzonderste karakertrekken van zyn. — Steenachtig is de grond, woest de omtrek; hier en daer kruipt eene schrale grasplant uit de bruine, dorre rots, en de boomen, die, na langen tyd, eindelyk door deze hunne wortels hebben gewroeteld, zyn zoomager, zoo schrael, zoo krachteloos, dat men bemerkt dat zy enkel van water en lucht hebben geleefd!

Rechts, ter zyde dier wildernis, staet een tempel en daer neven een muer, waerachter weelderige vruchtboomen opschieten, die getuigen dat daer een klooster, als een Oasis, voor de reizigers en ten troost der geloovige zielen is opgericht. — Maria, bewoonares der woestyne, droeve kluizenares, die in de eenzaamheid der zandduinen de zonde der menschheid beweent, heeft hare treurige bidplaats verlaten, om zich aen het Heilig der Heiligen te laven, en daarna, bekwikt, haer leven vol opoffering en lyden te hernemen. Hare oogen zyn door het vasten in de holtengezonken, hare wangen vermagerd; maer sprankels begeesterend vuur schieten uit hare oogappels, en heur mond plooit zich tot eenen heiligen glimlach samen. — Niets dan heure haren bedekken hare naektheid en golven in gulden strengen tot over hare kniën; hare magere handen, hare magere beenen zetten haer iets akeligs by, dat de akeligheid der woestyne, waerinzij leeft, nog vergroot, — zy acht zich onwaardig het huis des Heeren in te treden; daerom wacht zy aen de tempeldeur het brood der levenden af; doch vier engelen zingen achter haer de glorie des Heeren en de deugd zyner dienseresse.

De abt, een statig heilge, reikt haer de H. Hostie van uit de kerkdeur toe; zyn gelaet is eenvoudig, de zalige boeteling is hem onverschillig, de heiligheid zyner bediening vereischt al zyne zielvermogens. Hy is ontheven door zyn geloof in het wonder, waardoor de Zaligmaker zyn lichaam in eene stoffelyke gedaente, zoowel aen den grootsten zondaer, als aen de heiligste kluizenares mededeelt.

Nevens hem staet de koorknaep met een waslicht in de hand; hy is koorknaep in den vollen zin des woords: ietswat onverschillig, ietswat dagelyks: hy vervult eenen plicht, geen ministerie; hy is niet doordrongen van de plegtigheid die hy bywoont en is slechts een onmisbare ooggetuige.

Men ziet, het tafereeltje is vol bedoelingen, vol gedacht, vol zaligepoëzy. De kunstenaar, die dat verveerdigde, was een godsdienstig denker, had eenen sprankel van den bybelschen dichtgeest ontvangen, kende geschiedenis en had ietswat van de aerdrykskunde van zynen tyd gehoord. Maer de teekening is slecht, de kleur onbeduidend; zoowel doorzichtigheid, als halve klaarte, zoowel anatomische kennissen, als begrip der evenredigheden, alles ontbreekt er in. Met moeite kan de abt zyne kerkdeur binnen, de muer van het klooster doet veronderstellen dat de hof slechts eenige voeten groot in het vierkant is; de

rotsen hangen op de persoonnaedjes, en de engelen fladderen gevieren op het zelfde plan als de heilige.

Waer zyn degenen nu, die de gedachte als de hoofdvereischte van een tafereel beschouwen? Zouden zy dit stukje, in weêrwil zyner rykheid aen dichtvuur, nog als een navolgbaer voorbeeld willen aenprijzen? Zoo niet, waerom dan het denkbeeld als opperdoel in eene schildery aanduiden? Wil men vorm? Waerom hem dan niet in al zyne volheid aennemen? Dan blyve men logiek, dan stemme men toe dat de kleur, nog meer dan de teekening, de ware vorm eener schildery is.

Nu roept eene ideale Madona onze kritiek. Zy hangt naby het voorgaende tafereeltje en draegt in de lyst met recht den naem van «Duitsche school» (N° 236). De H. Moeder Gods zit te midden van een prachtig landschap; rechts ziet men in het verschieft ryke gebouwen, waerschyndlyk het kasteel in welks hoven de H. Maegd zich verlustigt. De lucht is helder en kalm als Maria; een zacht licht, waerby het marmer van het paleis schittert, spreidt eene aengename tint over het gheele.

Even zacht en harmonisch is het gelaet der maegd; het ovaal ervan is volmaekt, de neus fyn, de mond glimlacht liefvallig, de oogappelen zyn diep-blauw van kleur en blikeren zoet; het gheele vormt die zalige liefelykheid welke wel door eenen dichter kan gedroomd worden, maer heel en al buiten de wezentlykheid valt.

Wellicht is de teedere uitdrukking der H. Maria wat kinderachtig; aldus begrypt onze natie haer niet; hare schoonheid dient, volgens ons, ernstiger te zyn; wy verlangen in haren blik de weerdigheid der moeder, in haren glimlach de reinheid eener gezette maegd.

Het kindje, dat op haren schoot rust, werd door den alouden kunstenaar min gelukkig getroffen; eventwel is het idealisch van betrachting, lacht spelende en heeft, volgens de traditie, goudblond hair. Reeds heeft het den ouderdom bereikt, wanneer het kinderverstand zich begint te ontwikkelen; doch zoo zeer de schilder de lichamelijke vormen tot het idealische bracht, zoo ver is hy er van afgebleven die diepvolle gedachte, welke men den Godmensch, in zyne prilste jeugd, mag toeschryven, door den blik van Jesus uit te drukken.

Dit tafereeltje is niet min keurig van kleur dan van teekening; landschap en gebouwen zyn wonderwel weêrgegeven; het vleesch is toonvol, en de roode drappery waarmede O.-L.-V. omhangen is, werd zoo meesterlyk uitgevoerd, dat men heden moeite zou hebben om dergelyke pracht van plooiën en verwe te bereiken.

Zonder twyfel is dit panneeltje lang na Van Eyck geschilderd; maer wy spreken er van eerst omdat er geen ander van de oorspronkelyke Duitsche school, in de tentoonstelling, voorkomt, en de geschiedschryvers betrekkingen tusschen de

Van Eycken en de duitsche school willen daerstellen, waerover wy handelen zullen vooraleer over de nederduitsehe school te gewagen.

De Van Eycken zyn de eerste oude vlaemsche kunstschilders, welke men bepaeldelyk kent. Over al wat de kunst vroeger ten onzent voortbracht, ligt het stof des tyds. Eenige gekleurde handschriften is al wat overblyft. Nu, het is stellig dat een schilder gelyk Van Eyck geen eerste schilder kan zyn : de kunst kan slechts door de studie van vele geslachten uit hare kinderkrabbelingen tot de jongelingsvormen van Van Eyck gebrach worden. Zoo dat het zeker is dat die schilder als een opvolger van eene reeks goede en belangryke kunstenaars moet aenzien worden. Welnu, daer men niet bepaeldelyk de namen en werken dier voorgangers aenbrengen kan, geven de geschiedschryvers voor, dat Van Eyck zyne studiën moet volbracht hebben in eene duitsche schilderskweekery, welke alsdan te Kenlen bestond en waervan nog vele voortbrengsels voor handen zyn.

Wy kunnen dat gevoelen moeijelyk bytreden; een leerling breekt niet eensklaps af met de teekenvormen zyus meesters; hy kan de kleur anders zien, kan in de samenstelling van een verschillend oogpunt uitgaan: maer de grondbeginsels der tekening, welke hem van jongs af eigen geworden zyn, eensklaps verloochenen, dat is wat anders. Nu is er in de Van Eycken, zoo min als in de latere nederduitsehe meesters, niets van de kunstvormen der Duitschers.

De Duitschers redeneren in hunne schilderyen; hunne werken zyn vol bedoelingen, welke men slechts na lang overwegen ontdekt; zy beminnen de conventionnele vormen, zyn nimmer los, bootsen steeds afgemeten bewegingen na. Zy zoeken het ideale in het verfynen der lichamelijke vormen, de poëzy in van vele gedachten een geheel te maken. Ook poogen zy meer door de houding en de gebaren des lichaems dan door de trekken des gelaets de hertochten hunner personaedjes uit te drukken.

De nederduitsehe school gaet van een ander standpunt uit. Van aen de Van Eycken bestond hare poëzy in een gedacht te grypen en het in al zyne volheid derwyze op het doek te brengen, dat het den toeschouwer plotseling treft. Zy bekreunt zich niet hoofdzakelyk om lichamelijk schoon; maer zoekt het ideale in de lynheid van het gemoed, waarmede zy hare beelden bezielt. Het lichaam kan op onze tafereelen niet steeds uitmuntend weêrgegeven zyn, de ziel is dat altyd; daerdoor zelf zyn onze schilderyen los, natuerlyk; als men ze beziet, mag men denken dat wat zy afbeelden alzo kan geschieden, en omdat die karaktertrekken reeds in zoo groote mate by de Van Eycken te vinden zyn, kunnen wy niet aennemem dat zy leerlingen van de zoo verschillende oorspronkelyke duitsche sehole zyn.

Ware dit, onzes dunkens hadden zy iets van het stoffelyk ideale der Duitschers by ons overgebracht, en, ofschoon voorzekeer

ons nationaal gezond verstand onze kunstenaers allengskens naer de betrachtng van het ware hadde teruggevoerd, hadden de conventionnele strekkingen der Duitschers nog lang na de Van Eycken in onze school blyven bestaen.

Hoe dit dan ook zy, het is niet aennemelyk dat er in die eerste tyden geene kunst in Vlaenderen zou hebben bestaen. Veel vroeger dan de Van Eycken, had Vlaenderen in beschaving eene hoogte bereikt welke ons heden nog verbaest: de nyverheid werd er, door overvloed van *débouchés*, tot eene koortsige voortbrenging aengespoord, de handel was er tot de breedste uitgestrektheid gekomen, en die bloei des handels bracht welzyn, die werkzaamheid der nyverheid rykdom mede. Waer weelde heerscht, wordt kunst eene behoefte; als het liehaem meer dan het noodige heeft, voldoet men de verzuchtingen der ziel, en het zou de fabelachtigste der verschyningen zyn, byaldien Vlaenderen in den tyd van zyn grootste welvaren de kunst op een ander hadde moeten gaen afbedelen.

De latere geschiedenis bewyst daarvan de onwaerschyndlykheid. Niet zoodra had Antwerpen den handel van Brugge overgeërfd, of de kunst liep er de weelde na, en telkenmale taende zy, als het sluiten der Schelde het welvaren onzer stad opdroogde. Niet zoodra had onder het hollandsch bestuur de handel toegenomen of onze Akademie rees uit hare ptinen op, en werd in den belgischen tyd, by toenemende welvaart, door Wappers, tot den hoogsten graed van werkzaamheid gebracht.

Wy zyn dus innig overtuigd, dat latere opzoekingen het bestaen eener vlaemsche schilderschool vóór Van Eyck zal komen bevestigen; de *Luister der St.-Lucas gilde* van Génard, welke ons ter hand kwam na wy dit hadden neêrgeschreven, schynt dit reeds te bewaerheden; doch daer wordt het bestaen van kunstschilders slechts voor Doornik vastgesteld, en wy gelooven dat by ernstig zoeken eene oorspronkelyke school in eigenlyk gezegd Vlaenderen zal gevonden worden.

Jan Van Eyck werd op het einde der XIVe eeuw (1370?) te Maeseyck geboren, in een buitengewoon voordeeligen tyd voor de kunstenaars. Europa ontwortelde zich pas uit den druk, dien eeuwen barbaerscheit op de lusten der ziel hadden doen wegen. De lichamelijke genietingen hadden by het ophouden der wreede lichamelijke worstelingen veel van hunne voortreffelykheid verloren, en de zeden vreedzamer wordende, eisehte de mensch weerspiegelingen van de inwendige poëzy. Ook aensehouwde men de verschyning van eenen buitengewoonen schilder, van eenen buitengewoonen denker, van eenen buitengewoonen dichter toen nog als een wonder. De lust des menselidoms was nog door geene duizende meesterstukken verzaed; men aehhte den genalen mensch als een door God bestempelden persoon en men eerbiedigde hem in de evenredigheid zyner grootsehe denkbeelden.

Waer een talent ontluikte, daer waren beschermers om het te doen opschieten, verzorgers om het te doen vrucht dragen. De grooten der aerde wedyverden om uitstekende verstanden in hun huis te voeden. En men bedenke wat indruk een kunstenaar op de menigte moest maken, daer men, by het opgraven van het lyk van Huibrecht Van Eyek, dezès regter arm als een wonderbaer overblyfsel aen de deur der huidige St.-Baefskerk, te Gent, ten toon stelde, waer hy by de dry eeuwen achter eene yzeren tralie ter vereering der menigte uitgesteld bleef!

Die Huibrecht was de oudere broeder van Jan, en zoo men zegt zyn leermeester, althans zyn mede-arbeider. Wellicht ging hy zynen broeder in het bezitten van cereplaetsen voor; maer toen beide zich, gezamentlyk met hunne zuster Margaretha, in Brugge nederzetterden, waren zy weldra alle dry even vermaerd. Zy genoten er reeds de vruchten van hun talent, toen het uitvinden der olie verwe hun weldra boven al de mededingers (die in onze overtuiging er destyds bestonden) tot zoo verre verlief, dat zelfs geene traditie van deze tot ons overgekomen is.

Van toen af kende hun roem geene palen meer. In alle streken waer kunst gevoeld werd, verbaesde men zich over de toonen door de Van Eyeken op het pannel gebræcht, en die in ryken weelderigheid alles overtroffen wat men tot alsdan had gezien. Van alle zyden kwamen de liefhebbers de wonderbare menschen bezoeken, welke die wonderen schiepen, en Italië zond zyn Antonello da Messina om die kunst naer het schiereiland over te halen. Dadelyk stonden de Van Eyeken in het grootste aanzien; hun rykdom moest met dit aanzien toenemen, en toen Huibrecht en Margaretha het aerdsche voor het eeuwige verwisseld hadden, geraekte Jan in persoonlyke vriendschap met Flips-de-Goede en vervulde by hem, — zoo men zegt, — de plaets van kamerling.

Die betrekking aen het hof, de invloed die er uit voortsproot, de weelde die zulks aenbracht, konden niet nalaten in den geest des kunstenaers hooghartige gevoelens te ontsteken. De volksgeest die vroeger in ons land heersehte, was door de regerende Burgondiers weggeblazen. Frankryk plantte zyne aristokratieke neigingen by ons over, en onze kunstschilder moest den stroom volgen. Ook ziet men in zyne werken geene enkele volkstype; niets van den burgergeest welke later in onze kunst zoo veel meesterstukken ingaf. Rykdom en pracht, zie daer wat Van Eyek liefst maelde; in al zyne tafereelen is het te zien dat zyne geneigdheid hem noopte de kostbare tapyten, de gulden zetels, de goudlakenen troonen, de liefelyke meubels en de behaeglyke hoven te malen, waerin zyn gemoed zich verlustigde. Zyne kunst rakte slechts door het godsdienstgevoel aen de menigte, en dat was dus ook de eenige reden waerom hy tydens zyn leven de verbazendste volksfaem bekwang.

Jan Van Eyek is waerschyndlyk ook de diepdenkendste gods-

dienstigste schilder die ooit heeft bestaen. Hy wist best in de kunst het lichaem van de ziel tesccheiden, en, onafhankelyk van de schoon- of leelykheid des gelaets, de hoedanigheden der inborst uit te drukken. Daerin ligt het groote overwicht dat zyne schilderschool op de andere scholen bekwam; daerin ligt het overwicht der zuivere christen- op de heidensehe-kunst.

De *Ouden* (Grieken, Romeinen, enz.) begrepen geene ziel zonder stoffelyke bestanddeelen: de stervelingen brachten, zoo geloofden zy, hunne lichamelyke hoedanigheden en gebreken in den hemel of in de hel mede. Hun God Vulkanus ging mank. Is het te verwonderen dat zy slechts door stoffelyke vormen konden wedergaven wat zy dachten, en schoone hoedanigheden door schoone lichamen, leelyke hoedanigheden door mismaeckte persoonen uitdrukten? Hunnen God Jupiter versierden zy met een stierenvoorhoofd, om een denkbeeld zynèr macht te geven; aen de Saters zetterden zy bokshoornen op. Zy riepen de vormen het dier ter hulp om hunne poëzy uit te drukken.

Een Christen gevoelt heel anders; voor hem blyft de ziel altyd volledig, hoe kreupel het lichaem moge zyn. En dat was wat Jan Van Eyek in zyne meesterstukken behertigde; hy was een te groot poët om het schoone alleen in de idealisering des lichaems te zoeken; by hem was het er om te doen de ziel op het gelaet zynèr persoonadjes te doen uitschynen.

Ook was Van Eyek een te ernstig denker om, nevens de wezentlykheid, hulpmiddelen voor de poëzy van onzen godsdienst te zoeken. Hy begreep Christus in de volheid zynèr goddelyke opoffering. Gelyk overigens al de schilders der middeneeuwen, verbeeldde hy Jesus by de aanbidding der koningen als een versch geboren kindeken. Later heeft men voor den Godmensch zulke wezentlyke nabootsing al te nederig gevonden: de Italianen, daerin weldra door de andere natiën gevolgd, maekten van den ter wereldkomenden Christus een kind van een drytal jaren. De Italianen waren ook te dicht by de heidensehe kunst; het stoffelyk schoon is te licht bevatbaer, te aenlokkelyk voor den mensch, dan dat zy het heidensch ideale niet in de elristen-kunst zouden geënt hebben, en door lichamelyke schoonheden geene sieraden hadden poogen te voegen by eenen godsdienst welke grootscheit slechts in afgetrokken denkbeelden bestaet.

Men heeft, dunkt ons, den Zaligmaker zonderling door die verandering verkleind. Het versch geboren kindeken Jesus boezemt reeds op den schoot zynèr moeder grootsehe gedachten in. Men is ontsteld God zoo echt mensch te zien worden, en by het zien zynèr kinderlyke weekheid, voelt men dat hy zich voorbereidt om door lichamelyk lyden de vlek der menscheit uit te boeten. Reeds van in de wieg ziet men hem zyne Godheid verloochenen om met de kinderen kind te zyn, in het vooruitzicht van later met de menschen mensch te worden. — Daerin ligt de onmete-

lyke grootheid des christendoms opgesloten : de opoffering, de oprechte menschwording eens Gods!

Hoe oneindig heeft men door het italiaensche zoogenaemde idealiseren van het lichaam des kindeken Jesus de hoofdgedachte onzer religie verkleind en geprosaiseerd! Men ziet daerin een voorrecht boven ons allen. God schynt niet mensch te worden dan om het slechts ten halve te zyn, en zyn oorsprong straelt reeds in zyne geboorte door.

Wy houden het er voor dat Van Eyck een breeder denker, een grooter poëet dan onze latere schilders was, en dat hy, door geene aanraking van italiaensche of hollandsche kunst bezoedeld, een godvruchtiger kunstgevoel had en best van al de opoffering van den Godmensch verstond.

Dat zyn dus de karaktertrekken der werken van Van Eyck : godsdienstgevoel, weêrgeving der verzuchtingen van de ziel *door de uitdrukking*, niet *door den vorm* des gelaets, rykdom van stoffering, bekoorlykheid des landschaps, kleederpracht.

Zyne kleur is zappig, soms wat zwaer, zonder daerom in de diepen zeer krachtig te zyn; in lateren leeftyd, toen zyne kleurhoedanigheden, door ze niet al te veel voorliefde uit te zetten, tot misslagen overgingen, behertigde hy te zeer de schaduwen en verwaerloosde de lichten. (Men bestudere daerom N.º 308).

De neiging van Van Eyck voor de zappige schaduwen is gemakelyk uit te leggen : daerdoor verheerlykte hy zyne uitvinding der olieverwe. In de lym schildering zyn de donkers altyd dof en koud; de olie geeft integendeel aen de schaduwen iets doorschynends, iets warmes, iets weêrspiegelends, iets lichtends dat spel en leven in het geheele brengt; om de klaren kan de lym echter met de oliekleur wedyveren. Is het te verwonderen dat Jan Van Eyck, ondervindende dat zyne schaduwen alles overtroffen wat vroeger daerin beproefd was, de donkers boven al liefkoosde? Ily bracht in de schilderkunst den zappigen toon, het vaste, het doorschynende; maer hy bleef eenigzins ros, soms log. Het genie van Rogier Van der Weyden, die de lichten al meer dan zyn meester begon te waerden, dat van Memling, dat van Quinten, dat van Rubens was er noodig om aen het koloriet die zilverachtige helderheid weêr te geven, welke het in de eerste medesleping der schitterende hoedanigheden van de duistere oliekleuren verloren had.

Het tafereel van Jan Van Eyck (167) is zeer belangryk. Het verbeeldt de heilige Familie, omringd van den H. Joachim, den H. Blasius, den H. Joris en eene biddende abdisse, waarschijnlijk de geefster van het tafereel. Alle die persoonadjes behooren niet tot de hoofdgedachte; ze zyn eene toegeving des kunstenaers aen den smaak zyns tyds; de eigenaer wilde zich biddende op zyn tafereel zien afgebeeld en deed zich gewoonlyk vergezellen door de Heiligen onder wier bescherming hy zich byzonder stellen wilde. Van deze byvoegsels zullen wy dan ook

enkel zeggen dat zy wel geschilderd zyn. De H. Blasius vooral is vol uitdrukking en heden zouden er wellicht zeer weinige kunstenaers gevonden worden die zynen met goud doorweven groenen satynen mantel op het doek zouden kunnen brengen.

Doel bepalen wy ons tot het hoofdzakelyke :

In eenen schoonen hof, met eene roozelaren haeg omgeven, zitten op eene gouden bank (deze is stellig herverguld en wat meer is slecht herschilderd) de H. Moeder Gods met haer lief-tallig kindeken, spelende op haren schoot. Ste.-Anna heeft nevens hen plaats genomen, en op den arm der gulden bank leunt de H. Joseph.

Deze heeft eene roos, het zinnebeeld der passie, afgetrokken, haer aen Ste.-Anna overgegeven, die ze met eene onuitlegbare weemoedigheid het kindeken Jesus aanbiedt. Glimlachend en vol vreugde neemt het blyde wichtje ze in de hand. De poëzy van dit geniael gedacht zou hertscheurend zyn, ware ze niet weemoedig uitgedrukt. Ste.-Anna voorziet al het lyden dat het leven van het lieve kindje zal vergallen; zy schynt er inwendig om te weenen; in hare oogen blinkt een strael van zulke innige droefheid, dat zy eene meêvoelende traen in de wimpers van den toeschouwer lokt. St. Joseph deelt in hare smert; hy ook vreest de gevaren des levens voor het arme lam. De moeder integendeel is ontheven door heide; zy ziet haer kind de roos aememen, denkt slechts aen de aengename geuren die hem er van zullen tegenwasemen, en vergeet de doornen waarmede het zich zal kwetsen. Zy voelt haer kroost nog onder de vleugelen harer moederlyke bescherming, en zoo lang haer kindje aen haer herte ligt, welke moeder denkt dan aen zyne toekomst?

De grootsehe opvatting van dit tafereel verbaest : op dit doekje ontrolt zich heel het leven Christi; de nederigheid, de vergetelheid zynen kinderjaren; het lyden, het wee, de roozenglans van zynen lateren leeftyd. Als om zyne bedoeling nog meer te bepalen schilderde de kunstenaer op het voorplan de nederige viool, op den achtergrond de fiere roos; — geniale schikking die heel de diepte van het poëtisch gevoel van Jan Van Eyck doet peilen.

Teekening en kleur zouden heden, even als de gedachte, van vele kunstenaers mogen benyd worden. De H. Maegd is in den bloei der jeugd en zeer lief. Ste.-Anna is bejaerder, ernstiger, diepdenkerder; daerdoor wat prozaïsch. St.-Joseph is een krachtvol man, eenvoudig van hert, doch edel in zyne onschuld.

Wy hebben wel eens hooren zeggen, zelfs geschreven gezien, dat Van Eyck, zoo wel als onze latere schilders, de H. Maegd niet genoeg idealiseerde en er te gemeene typen voor schilderde.

Sedert de Franschen hier te lande duizende printen invoeren, welke zy *lente*, *zomer*, *herfst* en *winter*, of de *verwachting*, de *liefde*, het *eerste* en het *laetste briefje* noemen, en op welke plaetjes een vrouwenkopje met amandeloogen, een puntig neusje en prettig mondje staen afgebeeld, heeft men zich al zonderlinge

denkbeelden over het ideale gevormd. Als een vrouwenkopje niet smachtend, niet wulpsch, niet weekelyk of uitteerend schynt, is het te dagelyksch; eene maegd verstaet men tender als een kind, styf als een popje; haer gelaet moet gelikt en porcelainachtig zyn, en hare vingeren zoo fyn als spelden, en zoo smalle lenden, dat men ze met de hand omgrypen kan! Waren zulke zonderlinge wezens tot teelen bekwaem, zeker zou hun kroost met de teering op de leden het eerste daglicht zien.

Van Eyck verstond het idealiseren anders: voor hem was dat eene schoone keus doen: de wezentlykheid, anders gezegd de natuer, verfraaijen tot de mate dat zy wel enkel kan gedroomd, maer toch als mogelyk kan beschouwd worden. Voor hem moest de H. Maegd eene ernstige, geene eterachtige schoonheid wezen; zyn gezond verstand zegde hem dat de Heer der Hemelen voor zynen zoon eene gezonde moeder moest kiezen. De Madonas van Raphaël zyn ook aldus gedacht, hoe edel zy dan geteekend zyn. Vele Onze-Lieve-Vrouwen van onzen beroemden meester kunnen als type aen degene van den Italiaen vergeleken worden.

Van Joost van Ghendt zegt men dat hy geen leerling van Jan van Eyck was, en het geheim der olieverwe slechts zydelings vernam. Wy zyn geneigd dit aen te nemen. Joost liefkoost de eigenaerdige effecten der olieverwe niet; zyne tafereelen schynen wat lym-verweachtig, zyn noch zappig, noch krachtig, noch bruin; zyne teekening is ook lossier dan die van den voorgenoemden meester, waardoor zyne samenstelling levendiger wordt. Het doekje dat men hem toeschryft (74) en 't welk, als het niet van hem zou zyn, toch eene buitengewoone kunstweerde bezit, is een belangryk tafereeltje vol karakter en bedoelingen.

Men noemt het de vinding des H. Kruizes.

Toen Helena, moeder van den grooten keizer Constantinus, in den ouderdom van tachtig jaren te Jerusalem kwam, kreeg zy het onweërstaenbaer verlangen om het kruis te vinden waeraen de Zaligmaker gestorven was. Zy ondervroeg de ouderlingen, die by traditie de plaats waer het heiligdom verborgen was, wel konden weten, doch die haer enkel wisten te verklaren dat indien de tombe Christi ontdekt werd, men dan ook de werktuigen der passie zou ontgraven, vermits de Joden de gewoonte hadden de lyken hamer ter dood veroordeelden met de kastydingstuigen in den grond te delven.

De Heidenen, om alle herinnering aen den Godmensch te vernietigen, hadden het H. Graf aen aller oogen willen onttrekken en er daerom eenen tempel aen de vuige godin Venus op gebouwd. De godsvrucht van Helena liet zich daerdoor niet afschrikken: zy deed den afgodentempel afslaan, de puinen opgraven en men vond het kruis, maer insgelyks de twee kruisen waerop de moordenaers nevens den Zaligmaker op Golgotha gestorven waren. Geene menschelyke magt was bekwaem om het echte van de andere te onderscheiden.

Helena betrouwde op God. Te Jerusalem loed sedert onheugelyke tyden eene vrouw aen eene ongenesbare ziekte, en op raed van Macarius, patriark der stad, deed zy de kracht der kruisen op die rampzalige beproeven.

Het is dit laetste tooneel dat Joost van Ghendt heeft voorgesteld. Men heeft de zieke op eene draegbaer aen de kerkdeur gebracht; zy is aen het sterven of misschien wel dood. De keizer is met zyne moeder en hare vrouwen daer gekomen om van het wonder getuige te zyn. De bisschop treedt met zyne dienaren de kerkdeur uit, eene waskeers dragende. Reeds zyn de twee kruisen der moordenaers nutteloos beproefd; maer juist raekt men met het derde de zieke aen en zie, uit haren lykdock opschietend, ziet zy verbaesd en ontsteld rond; haer lichaem schynt nog in de klauwen der dood, haer geest is reeds ontwaekt; hare verwondering, haer geluk zullen haer weldra geheel herstellen en de heldere kleuren des levens over hare ledematen roepen, welke nu nog door lyden afgemat en vergeeld zyn.

De uitdrukking der plotseling genezende zieke is wonderwel weérgegeven; zy is aendoenlyk, vreemd; men voelt dat die zielsaendoening heel in de inbeelding des schilders moest liggen, daer hy zich in het gewoone leven daer geen gedacht kon van vormen.

Wat echter den geest der schildery byzonder kenschetst, is de kalmte van Helena en haer gevolg by het gebeuren van het wonder; de toeschouwers verbazen zich niet; zy bidden en zyn gelukkig.

Joost Van Ghendt heeft den toestand voortreffelyk verstaen: noch Macarius, noch Helena, noch iemand van haer gevolg twyfelden aen de levendigmakende kracht van het kruis. In die eerste tyden des Christendoms, was de godsvrucht zoo groot, dat men een mirakel niet zoo buitengewoon achtte; van daer dat niemand zich er over verbaest; van daer dat zy slechts erkentelyk bidden, omdat zy het wonderbare kruis door de goddelyke genade ontdekt hebben.

Heden, nu wy zoowel het vurig betrouwen der eerste Christenen als het naïeve geloof der middeleeuwen missen, heden zou een kunstenaar dit tooneel op eene heel dramatische wyze voorstellen. Al zyne persoonadjes zouden min of meer verwonderende gebaren maken, en over het geheele zou eene theatrale spanning liggen, welke en de heiligheid des onderwerps en de godsvrucht, die altyd op zulke tafereelen moet uitschynen, zou benadeelen.

Dit komt omdat, wat men ook doe, men steeds de weerspiegeling van zynen tyd is. Heden wordt er veel over historisch karakter en historische waerheid gesproken; ongelukkiglyk verstaet men dit meestal in uiterlyke vormen en in kleedy; met een woord in de proza. Het weergeven van den geest der eeuwen

ligt niet alleen in het stoffelyke, het ligt vooral in het innerlyke. Langs die zyde beschouwd, durven wy staende houden dat de middeneeuwse schilders, ofschoon zy veelal de kleederdracht van hunnen tyd nabootsten, in hunne godvruchtige stukken niet zoo zeer buiten de historische waerheid bleven, als eene al te stoffelyke kritiek het onlangs heeft willen doen gelooven.

Naïevelyk zette Joost Van Ghendt aen Helena en eenige byzondere persoonaedjes eenen tulband op, om aen degenen die zyn tafereel beschouwden te doen verstaen dat het tooneel in het Oosten, by de Turken, plaets greep; om al de oude stoffelyke karaktertrekken die Jerusalem onderscheiden, bekommerde hy zich niet in zyne godsdienstige hymne; hy wilde de vinding des kruises vereerlyken en maekte van zyne schildery een godvruchtig gebed.

Overigens blinkt dit stukje, behalve in het karakteristieke der samenstelling en in het losse der teekening, nog in de kleur uit; links staet eene figuer wier bruine met goud doorweven mantel een wonder van toon is, en als de lichten van het kleedsel des paedjes die de kruisen op den zieke helpt leggen, van den meester zyn, dan had hy het voor zynen tyd oneindig ver in geestigheid van toets gebracht.

Men ziet dat de XVe eeuw groote schilders bezat; zy is het schitterendste tydstip uit onze kunsthistorie; vele vreemden kwamen ten onzent studeren, en uit de ry onzer beroemde landgenooten van dien tyd, mogen wy met fierheid noemen: Pieter Christophisen, Geeraerd Van der Meire, Hugo Van der Goes, Lieven De Witte, Direk Stuerbout en Albert van Ouwater, van welken laetste eene niet onverdienstelyke Aenbidding der dry Koningen in de tentoonstelling te zien is. (N° 69.)

Boven hen blonk Rogier Van der Weyden, den ouden, uit. Hy was als zy leerling van Jan Van Eyck; maer was ook leermeester van Memling. De stap dien hy aen de kunst deed doen, was oneindig groot: met wellicht zoo veel dichterlyken geest als Jan Van Eyck begaefd, had hy op dezen het voorrecht de olieverve niet ontdekt, zich op de zappige toonen niet geheel verzot te hebben. Hy bleef niet zoo zwaer als zyn meester, schilderde helderder, maer viel niet in het drooge, iets wat den grooten Memling soms wel eens mag aengewreven worden.

Het gevoel dat hy van den afstand had, bracht eensklaps de luchtdoorzichtkunde in de schilderkunst. Zonder dat de teekening er juist van zy, maken zyne achtergronden en het diep zyner kerken een verbazend uitwerksel, en treffen zoodanig dat men hy den eersten oogslag de teekenfeilen niet ontdekt. De verflauwing der toonen door het tusschenzyn der lucht verstond hy het best van al de schilders van zynen tyd; doch, iets wat men hem zou mogen aentygen, is dat zyne voorste figuren soms wat te snydend, van wat zich achter hen bevindt, zyn afgescheiden. Die bemerkingen kan men best in het Museum Van Ertborn,

te Antwerpen maken, waer twee allerfraicste Rogiers Van der Weyden te zien zyn; degene der tentoonstelling (N° 299) is al te vuil, al te vervallen dan dat men er zulks doelmatig op zou kunnen studeren, ofschoon als hy hersteld zal zyn, al de hoedanigheden van den grooten meester er voortreffelyk zullen op uitkomen.

Memling, zyn leerling, leed een leven dat onder eene dichterlyke wolk van romantieke voorvallen en fabelschynende gebeurtenissen verdwynt. Hy was schilder van Karel-den-Stoute en schynt dien onverschrokken vorst op al zyne roekelooze tochten gevolgd te hebben. Was de poëtieke kunstenaer misschien ook een moedig krygsmann? — Hoe het zy, toen de Zwitsersche boeren het leger der edele Burgondiers verslagen hadden, toen de homerische Karel gesneuveld was, vluchtte Memling gewond, half naekt en ziek naer Brugge. Van vermoedigenis uitgeput, door bloedverlies ontcracht, waerschynlyk zedelyk ter neer geslagen door den val van den grootsten vorstelyken kunstbeschermer van heel Europa, had hy slechts den tyd aen St.-Jansgasthuis aen te bellen, en zeeg dan als dood op den dorpel neder.

De ziekenbroeders namen den onbekende op, zonder te weten welken door God bestempelden mensch zy vonden: zy wisten niet dat zy den man reddeden, die de dichterlykste zielsverfyning in hunne nationale kunst moest brengen. Was dit ook noodig om hulpveerdig te zyn? De ware christelyke liefde maekt zoo min onderscheid in standen als in verstand. Zy hielpen Memling omdat hy leed.

Weldra herstelde zyn lichaem; kort daerop outslummerde zyn geest, en dan allengskens kwam de kunstliefde des te heviger in hem op, daer ze lang onvoldaen gebleven was. Zy werd nog door dankbaerheid ontvlamd: Memling wilde het St.-Jansklooster om zyne weldaden vergoeden; als een edel gevoel ons bezielt, overtreft men zich-zelve en de schilder maekte meesterstukken, die van het St.-Janshospitaal van Brugge heden het doelwit eener bedevaert voor al de kunstliefhebbers der wereld maken!

Memling is de verfynde schilder des herten; hy was niet zoo groot een denker als Van Eyck; maer een oneindig grooter dichter. Zyne tafereelen vloeyen van gemoedstreekende bedoelingen over. De zielen, die hy van het gelaet zyner persoonaedjes deed afstralen, waren teederder; de lichamen schooner dan die van Van Eyck. Zyne zachte kleur stemde in met de fynheid zyner gedachten. Als Rogier Van der Weyden, schilderde hy schoone perspectieven; maer ze zyn niet zoo waer als die zyns meesters; zyne landschappen zyn dichterlyke droomeryen vol onbestaenbare bergen, kostbare gebouwen en heldere beken; het alles nimmer door de grauwe tint onzer luchtstreep overneveld en van een zoo helder blauw-groen alsof enkel de reine hemel van Memlings herte die weelderige natuer besehenen had.

Het tafereel dat men van hem op de tentoonstelling aantrefft

(N° 140), is niet dan eene Madona. Men was destyds zoo vol gedacht dat men van die geringe opgaef eene heele samenstelling maekte. Heden, in onze prosaische eeuw, in de eeuw des onderzoeks, der ontleding, van stoom en yzeren wegen, verlangt men niet dan het wezentlyke: het ingebeelde, het poëtische neemt men niet meer aen. Ook is men kleingeestig, schraef, kael, mager; men daelt tot het drama, men verheft zich nimmer tot de poëzy. Men sleept niet weg; men doet niet mymeren, men verrukt niet. Ten tyde van Memling was men breeder: men zocht het ideale niet zoo zeer in de vormen, als in de gedachten. Steunende op het geloof dat God overal tegenwoordig is, en dat de Heiligen die eigenschap met hem tot zoo verre gemeen hebben dat zy het gebed der stervelingen kunnen hooren en onder hunne veel vermogende bescherming voor zynen troon brengen, bouwden zy op dit denkbeeld een heel poëma, en brachten in wezentlyke vormen wat nimmer iets anders dan een abstrakt gedacht scheen te kunnen zyn. De Madona van Memling is een dergelyk dichtstuk. Tegen eene prachtige kolonnade, waerdoor men op het vindingrykste landschap uitzicht heeft, zit de Maegd Maria met heur kindeken op haren schoot. Zeker speelde dit daer even nog op den grond; want zyne moeder heeft haer naeiwerk slechts in een keurig mandje ter zyde gezet als zy bezoekers zag aenkomen. Degene welke hare voorspraak by den Zaligmaer komt afsmeeken, is een priester, die slechts in de tegenwoordigheid van zynen H. patroon, een bisschop, den moed put om zich tot de H. Maegd te wenden. De beschermheilige, de hand op den schouder des smeekelings leggende, stelt hem eerbiedig aen de H. Maegt voor.

Die bisschop en die priester zyn de schoonste menschen welke men kan droomen; nimmer zyn dichterlyker Christenen op het doek gebracht; een dompig en zacht licht, vol genot en godsyrucht, straelt uit hunne oogen, en het onbepaalde dat in hunnen blik heerscht, brengt er iets innemends, iets betooverends by. Men ziet dat die menschen in de reinheid van hun geweten de stoutheid putten hunnen God van zoo naby te durven aanbidden.

De Madona is niet min gevoelig uitgedrukt: haer wichtje heeft in de linker hand eenen appel; met de rechter leert zyne moeder het de nederige aanbidders zegenen. Welke ondoorgrondelyke poëzy! Die appel, val van Eva, met dien zegen van Maria in overstelling gebracht; die vrouw, welke het menschdom verderft, die vrouw welke het menschdom redt, roepen al de wonderbare mysteriën van onzen godsdienst voor den geest; en dan dat gulden kruisje, 't welk met een bloedrood korale snoerken om den hals van het knaepje is gehecht, en dan die naïeveteit, waermede de H. Maegd met het handje van haer wichtje de beweging der zegening maekt, alsof Jesus tot zyn onmetelyk offer door een vrouwenhart moest worden opgeleid!...

Echter is de Madona als schildering ver beneden den mannen-groep; de tyd heeft er zyne verwoesting op gedrukt; een hertoetsers heeft er zyne onkunde aen betoond; de kracht is uit de draperyen, de teeren zyn uit het vleesch gewasschen, al de blauwachtige tinten, al de tengere adertjes, heel het fyne der carnatie is afgevaegd, en om zyne vernieling te verduiken, heeft de knoeijer de vrouwelyke vleeschen met eene vuilkleurige schaduw zoodanig overborsteld, dat de wang van Onze Lieve Vrouw bovenmatig gezwollen schynt, en zy daerdoor een onaengenaem voorkomen heeft. Het kindje is wat meer tegen de verwoesting van den hertoetsers bewaerd gebleven, al heeft het dan al zyne kracht verloren.

Het is te bejammèren dat die fynste deelen van het meesterstuk verdwenen zyn: zy vallen des te erger tegen den mannen-groep af, die de rykheid zyners kleur behouden heeft; de aengezichten, de ryke mantel des bisschops, de myter, de staf zyn bewonderenswaardig geschilderd; de handen zyn min gelukkig; byzonder die des beschermheiligen, welke, ofschoon met handschoenen overdekt, al te klein van teekening en verneuteld van bewerking zyn.

Die beschryving is misschien reeds al te lang; de lezer moet zich echter nog eene bemerking getroosten, die ons by het beschouwen van het panneeltje is in den geest gekomen, en welke wy te belangryk vinden om ze achterwege te laten.

Zoo wel het haer van Onze Lieve Vrouw als de beentjes van het kindeken Jesus zyn met gas o tul bedekt. De plooijen dier lichte stof zyn los en zvierig geschilderd; het zelfde bemerken wy in het lynwaden overhemd des priesters. Het gouden laken van den eazuivel des bisschops, zoo wel als de roode rok der H. Moeder Gods, vormt van die styve plooijen, welke als een karaktertrek der kunst van het tydstip doorgaen.

Wy hebben dikwyls hooren beweeren dat die plooijen eene navolging der beeldhouwery waren, zoo wel als de gewrongenheid welke de figuren er door bekwaamen. Wy zyn van gevoelen dat zoo wel beeldhouwers als schilders de stoffen die men destyds weefde, tot moddel namen. Vele dwalingen zyn in de geschiedenis der kunst gesloopen, omdat men haer te afgetrokken bestudeerde; als men denkt op wat de nyverheid alstoen voortbracht, dan herinnert men zich alras dat noch de zyde, noch het satyn de wryvende zwakte, de slappe fynte hadden, welke ze heden kenschetsen; die stoffen waren dik, zwaer, diensvolgens styf, en men had de gewoonte er metalen draden tusschen te weven, hetgeen ze wel kostelyker, maer ook nog styver maekte. De mensch moest in die krakende kleederen als in buizen vervat zyn; maer het was ryk, prachtiger dan immer de gemelligheid van het *comfortable* het maken zal. Men bestudere het effect onzer nog zoo zware kerkgewaden.

Overigens, als de plooiwyze der schilders van de XVe eeuw

slechts eene kunstconventie was, waerom de lynwaden dan lossen geplooid? De studie der draperyen van de schilderyen van Quinten Massys versterken onze overtuiging. In den levens-tyd diens laetsten meesters was de luftigheid der oorsersche weefsels reeds in onze nyverheid geslopen; men maekte reeds prachtstoffen van verschillende graden. De antwerpsehe kunstenaar bracht ze allen te pas, tot zelfs de fluweel, in welks navolging hy eeliter moeijelyk gelukte. Hy vergat vooral de met goud doorweven styve mantels niet; maer wat men in zyne tafereelen kan bemerken, is dat hoe hoogeren toestand men in de wereld bekleedde, met hoe styver plooijen men werd afgebeeld, om dat men des te ryker stoffen droeg.

Dit bewyst dat onze schilders van dien tyd oorspronkelyker kunstenaers waren dan men het tot hier toe geloofde.

Ondertusschen was Memling de zwanenzang der brugsehe school. Erasmus en Lucas Van Leyde namen hare traditiën in Holland over. Wy hadden van het meesterstuk dat van den laetsten kunstenaar op de tentoonstelling is (168), niet gesproken, om ons overzicht niet te zeer te rekken, byaldien wy den grooten man niet tegen eene beleedigende kritiek onzer dagen moesten verdedigen.

Ziehier hoe Alfred Michiels, in zyne fransche geschiedenis der nederlandsche schilderkunst, derde deel, bladzyde 117, het talent van Lucas Van Leyde karakteriseren durft :

« Lucas Van Leyde onderscheidt zich van zyne voorgangers » door eene al te gemeene en byna voortdurende dagelykschheid » (vulgarite!) De stank van kaes, zoete melk en boter verjaegt » van hem de edele geuren waarmede de meesters der XVe » eeuw omringd waren. Die laetste uitwasemingen namen als » de eerste hunnen oorsprong op den nederlandschen grond en » het vlaemsche veld; alleenlyk verving het geruisch der blade- » ren, de geheimzinnige zuchten der kruiden, door het avond- » koeltje bewogen, het geroep der koewachteresse en het gerucht » van den botermolen. Men zag het beklaste melkhuis niet, » noch de bibberende kaesklompen; maer men dwaelde vol ge- » noegen in de vlaemsche weiden, met bloemen omzoomd en » zoodaning doorstermt, dat het gras als 't ware er onder ver- » dween. Lucas Van Leyde verloochende dien schoonen styl; » de godin der poëzy, die zachte gezellin der oude schilders, » maekte by hem voor eene platneuzige boerin plaats. Stellen wy » dan onzen fynen smaak en onze jeugdige gevoelens ter zyde, » trekken wy den groven boeren lyfrok aen en zetten wy de » loutersche klak op om by den schilder binnen te treden. »

Mr. Alfred Michiels moet inderdaed boeren wanten aenhebben om zulke kritiek over een befaemd genie te durven schryven. Heeft Michiels dan zelf het leven van Lucas niet geboekt? Wist hy niet dat die kunstenaar ryk was, kwistig leefde, veel reisde en wellicht nimmer den boerenstand bezocht?

De nederlandsche schilder was wat men heden « un homme du monde » zou noemen; zonderling zou het voorkomen indien hy al zyne idealen by de boeren hadde gekozen. Neen: de Franschen hebben zich eens laten ontvallen dat de vrouwen der vlaemsche schilderyen altemael boerinnen zyn; Mr. Michiels heeft die lichtveerdige geestigheid opgeviseerd, en er eene geestige uitzetting willen op maken. Die *amplificatie* moest zyn boek versieren, zy hing hem aen het herte, verwarmde hem de inbeelding, prikkelde zyn vernuft; hy moest ze kost wat kost ergens plaatsen en wist niet wel waer. Weldra zou de Italiaensche gemaktheid de nederlandsche natuer in onze kunst vervangen, en dan wist hy er geen verblyf mede, en hoe jammer zulke fyne aerdigheid te verliezen!

Om dit rampvol verlies te ontgaen heeft de keurige kritiek zyne *amplificatie* ergens geplakt, of zy er te pas kwam of niet: het noodlot deed ze op Lucas Van Leyde vallen.

Neen! de typen van dien kunstenaar zyn niet gemeen, neen! hunne ziel is edel, neen! hunne inborst is dichterlyk. Men bestudere zyne Aenbidding der Koningen uit de tentoonstelling en ondervande of men door het innerlyk gedacht zoo wel als door de uitvoering niet zal begeesterd zyn.

De koning die voor het kindeken Jesus nederknielt, en het de gouden schael aenbiedt, is nooit zoo hertroerend gemaeld. Het is een achtbare grysaerd, en uit zyne oogen springen tranen terwyl een gelukkige glimlach om zynen mond speelt. Is men immer dichterlyker en meer naby de waerheid tevens geweest? Hoe dikwyls gebeurt het niet dat ouderlingen van vroege tranen storten en in hunne smertelyke blydschap lachen? Is het niet schoon dat tweevoudig gevoel in die omstandigheid uit te drukken? Is het niet poëtisch ons de naïeve blydschap van den oosterschen wyze aldus voor te stellen? Moet men geene dichterlyke ziel hebben om dat teeder gedacht op te vatten; moet men geen geniaal talent hebben om die dubbele aendoening stoffelyk weer te geven? En dan de schepper daarvan voor een grofaerd hooren utmaken!...

Men ziet ook eens met welken zwier de zwarte koning is geteekend, met welke kracht geschilderd; Rubens was nooit grootseher, en de schilder die heden er zou in gelukken een dergelyk figuer te malen, zou, wy zyn er van ove tuigd, eene stevige faem bekomen.

Doch dit zy genoeg over de schildery, welker samenstelling te uitgebreid is, om ze geheel te beschryven. Wy willen er enkel byvoegen dat hare kleur kraeltig en sappig, hare teekening keurig is; alleen het landschap is niet zoo lucht- en doorzichtig als Lucas het plag te maken; integendeel is het zoo ryk en dichterlyk als Memling er immer een droomde.

En by het zien van zulk landschap moet men dulden dat een zyn vaderlandverloochenenden schryver beweere dat de ingeefster er

van geene godin der poëzy, maer eene platneuzige boerin was!..

Maer zoo gaet het; de meeste dergenen die over de kunst schryven, zullen geenen geestigen trek laten verloren gaen, al was het dat zy er het grootste talent door vergruisden. Zy beherigen niets dan hunnen opstel. Zy schryven niet uit achting voor het schoone, zy schryven opdat men hun vernuft zou bewonderen, hunne geestigheid roemen. Zy wenschen enkel dat de kleur van hunnen styl den lezer zou begoochelen.

De schilderkunst is voor vele kritieken slechts eene gelegenheid om aertigheden te zeggen: de waarheid doet niets ter zake, als hun schrift slechts als een roman bevalt!

Die strekking straalt door heel de geschiedenis van Alfred Michiels door. Er is geene legende, hoe dom ook, geene lastering, hoe vuig, of hy neemt ze ter meerdere verheerlyking van den schilder, dien zy raekt, in zyn werk over. Het is alsof hy met de ryf over het veld der tyden had geschard om al de vuiligheden van het verleden op te zamelen. Dit komt omdat hy het fransch literarisch stelsel der latere tyden volgt: hy zoekt door tegenstelling van kleur te treffen, en het is hem eender ten wiens koste hy de sombere toonen bekoint. Het is jammer: in zyn werk is verdienste, en het zou zeker effekt maken, indien de schryver niet zoo zeer naer effekt zocht. Het vloeit van echt poëtische beschryvingen over, en er zyn hier en daer beoordeelingen in, die bewyzen dat de schryver enkele deelen der kunst begrypt. Ware hy als letterkundige aen het nationaal karakter zoo getrouw gebleven, als hy het in eenige ernstige bedenkingen aen de schilders raedt; hadde hy zyn talent niet door vreemden smaak laten bederven, hy hadde zeer verdienstvol kunnen zyn.

Vooraleer wy de brugsche school vaerwel zeggen, willen wy gewag maken van eenen kunstenaar, die in zynen tyd eene aerdige verschyning was, en dien wy daarom niet onverlet kunnen laten, ofschoon geen enkel zynen werken in de tentoonstelling praelde.

Wy bedoelen Jeroom Bosch.

Hy was de tegenhanger van Van Eyck, de schaduwzyde van Memling: zoo teër als zy van gevoel waren, zoo hard wilde hy zyn. Zy schilderden meestal engelen; hy schetste duivelen, hekseryen, tentatiën, branden, ongelukken, boosheden: zie daer waerin hy zyn somber gemoed lucht gaf, zyn zwart penseel in uitstorte. Hy schiep vermaak in met de galachtige zyde der menschenkarakters, met hunne kwade driften te spotten. Zyne poëzy vond bezieling in de duisternis der somberste nachten; zyne inbeelding liep door de helsehe fantazy en zyne teekenpen griffelde de wonderlykste monsters, de meest schrikaenjagende spooken. Hy wierp het eerste zaed der volkschildering in onzen kunstgrond, een zaed dat, door den Viezen Breughel later gekoesterd en bewerkt, zoo weelderig bloeijen moest. Daerom mag dit oorspronkelyke genie, daerom mag Jeroom Bosch nooit door het nageslacht vergeten worden.

Een zwak gedacht kan men zich van zynen trant maken, in het Museum Van Ertborn te Antwerpen, waer een belangryk stuk van hem is. Eilaes! het is op den tweeden rang gebannen, en daer wy de verdiensten die meestal in het *détail* bestaen, van den grond niet waerden kunnen, is het ons onmogelyk van het tafereel een echt denkbeeld te geven. Wy kunnen alleen zeggen, dat wy van voren een zonderling zeemonster, te midden een houten peerd waer krygslieden uitkomen, in de verte brand meenen te zien. Is het wellicht het beleg van Trooije?..

Intusseken dreef de nacht des vervals op de brugsche school. Jan Van Eyck was er de schitterende morgenster van geweest; Memling de weldadige zon. Bosch was het somber avondlicht. Flips-de-Goede, in weérwil de uitstekende gunsten waerdoor hy de Brugsche kunstenaers beschermde, teelde zelfs in het herte der school den worm die haer verknagen moest.

Eenige staetkundige overwegingen zyn noodig om dit te doen begrypen; men kan niet ernstig over de schoone kunsten spreken zonder tevens van land- en menschengeschiedenis te gewagen. Wy zegden het reeds: de kunst hangt aen den welstand eener natie, aen den rykdom eener stad; alleen de zon der weelde kan hare meesterstukken uitbroeijen. Brugge, de zoo handeldryvende, zoo wereldberoemde, zoo ryke stad, zou vallen, en onder de kleine speldesteken der valsehe burgondische politiek bezwyken.

De stevige gemeente-inrichting van Vlaenderen belemmerde de burgondische vorsten in het daerstellen van het alleenheerschend regeringsystema, dat zy invoeren wilden. Van onder de Romeinen worstelde onze eigendommelyke volksvryheid tegen al de drukkende beheerschwormen welke het oosten en het zuiden immer uitvonden. Met veel geluk had onze onafhankelykheid zich staende gehouden, en onze gemeenten hadden zich in hunne worsteling tegen het fransche absolutismus versterkt. Dit benarde de Burgondiers. Zy voelden dat de gemeenten nevens hunne alleenheerschende strekking niet konden bestaen; dat de gemeenten barsten of *zy zelve* buigen moesten.

Flips-de-Goede oordeelde dat Brugge, als Gent, de belangrykste gemeente des lands ook met deze moest geknakt worden. Hy bracht Gent den nekslag toe, waervoor de bewooners der stad van Artevelde nog tot heden den naem van stropdragers voeren. Hy gaf Brugge den steek, waervan zy tot nu in stervensnood ligt, zonder nog geheel bezweken te zyn. Ziehier hoe hy het laetste deed.

Hy zocht vooreerst eene stad waer de nyverheid en de handel van Brugge konden verplaatst worden. Antwerpen, wier Schelde diep en breed is en toen reeds den brabantsehen handel dreef, scheen hem daertoe best geschikt. Die stad bood ook oneindige voordeelen aen; de oevers der rivier werden stevig, de polders waren hoog aengespoeld; men had er zelfs reeds vele ingedykt. Dus, aldaer geen kostbaer onderhoud van kanalen, geen moeije-

lyk graven van vaerten; de schepen, welke men zwaerder en zwaerder begon te bouwen, konden daer, hoe diep zy ook lagen, binnen.

De keus van den slimmen vorst was dus niet moeijelyk; maar nu moest zyn fyn vernuft nog middelen vinden om den handel van Brugge te verwyderen, die stad over zyne bedoelingen in slaep te wiegen, en byzonder om in Antwerpen den ontkiemenden gemeentegest uit te roeijen, en onze stad derwyze in te riechten dat, by het toenemen van haren rykdom, zy tot geene volksdommelykheid, tot geen krachtig gemeentebestuur meer kon overslaen. Weldra had hy een middel zoo nederig als fyn. Hy legde eene hulk of tolschip te Calloo op de Schelde. De Bruggelingen klaptten in de handen omdat zy de scheepsvaart van Antwerpen belemmerd zagen; natuurlyk sloegen de Antwerpenaers tot muitery over. Terwyl de eersten nu meenden dat de hertog hen begunstigde, had deze de handen vry, om door het onderdrukken van den opstand der Scheldestad de overige gemeenten ontzag voor zyne macht in te boezemen, en toen Antwerpen, dat hy uithongeren liet, van uitputting moest om genade kermen, wist hy, door de verraderlykste goedjonstigheid, door het in slaep gewiege volk zynen naam van *Goede* te doen bevestigen.

Hy gaf het volk ook een zoo schitterend blyk van genegenheid! Hy hief het zoo uit zyne vernedering op; hy opende het zoo ondubbelyk de deuren der vryheid! Inderdaed, tot dan waren de gilden en ambachten in den stadsraad onvertegenwoordigd gebleven. De vier-en-twintig gilden vergaderden afzonderlyk om over de aengelegenheden der stad te beraedslagen, en zonden dan hun advies naer de schepenbank. Deze bestond slechts uit dertien raedsleden, en Flips begreep dat dus de gilden wezentlyk regeerden. Om de macht aen de ambachten te ontfutselen, moest hy ze in hunne ydelheid ketelen: de geschiedenis had hem geleerd hoe dikwyls het volk met den schyn te vrede is. Hy voegde, als beschermer der neeringloende poortery, by de dertien schepenen twaelf raedsheeren, welke de vier-en-twintig ambachten zouden vertegenwoordigen, en maakte dus met een behendigen pennetrek de macht der gilden in de handen der hoogere standen over. De gemeente viel in den strik; de neeringen jubelden, — zy hadden den judaskus ontvangen zonder zyn venyn te voelen. Zy hadden nu ook twaelf hunner in den raed; zy wisten niet, gelyk Flips, dat de Senaet van Rome eertyds de gemeenteparty doodde door tien gemeensmannen in plaets van twee aen te stellen: de slimme hertog trok de twaelf dekens met hunne heimelyke *concurrencie*, hunne onderlinge vete, hunne kleine jaloerschheden in den raed; hy wist dat zy elkander nimmer verstaan zouden.

Ook bloeiden alras de aristokratieke neigingen der Burgondiers in de Scheldestad, en die verbastering der vlaemsehe zeden nam

zoodanig toe, griffelde zich zoo diep in de bevolking, dat eene eeuw later de Spanjaerden de Antwerpsche poorters reeds den spotnaem van *Signors* toewierpen, en dat tot heden de bewoorders de aristokratiekste zeden van al de vlaemschsprekende gewesten hebben.

By dit welgelukken der slinksche treken van den Burgondier, kon Brugge het niet meer uithouden; alle voorrecht, alle bescherming werd aen de Scheldestad vergund, en de opstanden welke de brugsche gemeente uit afgunst en om haren handel te verdedigen ondernam, verhaesteden slechts haren val. Maximiliaen verstond, toen hy door haer op de Grootte-merkt gevangen gezet was, dat het tyd was Brugge uit de ry der handelsteden te stooten, en zoo spoedig verliep toen de handel, zoo oogeblyklyk verplaetste zich de weelde, dat weinige jaren later keizer Karel reeds te Antwerpen eenige miljoenen van eenen enkelen handelaer kon ter leen krygen, zoo als Jan-zonder-Vrees die vroeger in Brugge ontleend had.

En hier is het wellicht de plaets eenige bedenkingen in te brengen tegen de geschiedschryvers die beweeren dat de onlusten van het oude Vlaenderen niet gemakkelyk om uitleggen zyn, en dat zy uit eenen wispelturigen revolutiezucht voortsproten. Wat wy van Brugge en Antwerpen gezegd hebben, doet reeds zien hoe dikwyls die oproeren industriële worstelingen tegen de vorsten waren. Men maekt van onze geschiedenis steeds een oorlogsverhael, daer het eene nyverheidshistorie zou moeten zyn. Men handelt steeds over de daed — nooit over de oorzaak!

In ons land stond altyd de werker tegen den oorlogenden ledig-ganger over. In Frankryk, dat weinige nyverheid en handel bezat, en in zoo groote armoede zyn inkomen verteerde dat eene zynere koninginnen in eene vlaemsche gemeente, uit jaloerschheid, moest bekennen dat zy slechter dan de burgersvrouwen gekleed ging, heerschte de soldaer. Daer vergoode men den zwetenden degen, de dwalende ridderschap, den wuffen adel. In een land waer moed en strydlust als de eenige hoedanigheden aenzien werden, kon dit niet anders. Hier te lande was het zoo niet. De burger, die het land ryk maakte, wilde het land regeren; de oprechte vlaemsche adel, welke meest altyd aen het hoofd eener nyverheid stond, stemde dit by. Maer degene onzer edelheden die in Frankryk de zotte vergoding van hunnen stand hadden gezien, die daer de wuffe en oppervlakkige opvoeding hadden genoten, kwamen met andere gedachten in het land weder. Van daer dat al de vlaemsche vorsten, die dikwyls Frankryk bezoekten, tegen hunne onderdanen en dezès belangen over stonden; van daer dat de Vlamingen ontelbare worstelingen voor behoud van werk, pand, erf en eigendom moesten doorstaen; eilaes! tegen de Burgondiers waren zy niet bestand; dit huis was te machtig, zyne vorsten te geniael dan dat onze gemeenten, hoe sterk ook, ze zouden hebben kunnen opwegen.

Met slimheid wisten die hertogen de verdeeldheden welke tussehen de verschillende gemeenten bestonden, tot haet te doen overslaen en dan den tyd te kiezen om ze een voor een te vernietigen. En nog waren er vele vorsten, waertussehen er dry van een onmiskenbaer genie, noodig, om onze eigendommelyke vryheid te knakken. Flips-de-Goede gaf den eersten slag aen Gent, den eersten dolksteek aen Brugge, den genadeslag aen Dinant. Karel-de-Stoute brak Luik. Maximiliaen vernietigde Brugge, en keizer Karel sloeg Gent, zyne geboortestad, gansch ter neder. Al de nyverheid, al de handel dier steden ging met hunnen rykdom als een poeijerloop naer Antwerpen, om daer eenen gloed van weelde en eene industriële en commereële koorts te ontsteken, by welker warmte en gisting de kunst alras den hoogsten graed van welvaren moest bereiken.

Wy zyn in de Scheldestad om er de verdere wisselvalligheden der vlaemsche schilderschool waer te nemen.

De eerste groote man dien wy daer ontmoeten, is Quinten Massys; zyn roem schittert zoo hel dat het volk hem met die geestige legenden omstraelt, waermede het al de waerlyk groote mannen omringt. Zelfs maekt de menigte van Quinten een middenpunt, waer rond zy in een vertelsel, dat dagelyks wyzigingen ondergaet, al de glinsterende namen onzer kunstgeschiedenis groepeeret.

De kortzichtige historieschryvers noemen dit een weefsel van jaertafelen; wy noemen het eenen roemtuil. Het volk dat geene eeuwen onthoudt, brengt het licht van al de sterren des nationalen hemels by elkander en maekt er eene zonne van, in wier stralen het zynen blik versterkt, zyne borst verwarnt, zyne vaderlandsliefde aenvuert. Wat is een jaer, eene eeuw in der tyden loop? Sehynen ons Herodotes, Homorus, Sophocles, Euripides geene tydgenoten, ofschoon wy van het tegendeel overtuigd zyn? Het verleden is als het doorziet: in de verte schynen de voorwerpen dichter by elkander, en het volk is in die doorzichtkunde meer ervaren dan de geleerden.

Massys was de laetste traditie der Van Eycken en de groote vuerbaek waerop Rubens zich later richtte. Te midden dier twee reuzen geplactst, strekt hy, derde reus, naer hen zyne armen uit, die over eeuwen reiken. Wat hy met de oogen des lichaems geleerd heeft, nam hy van Van Eyck; met de oogen van zyn genie ontstal hy het overige aen de toekomst van Rubens. Hy bracht eenheid in de samenstelling, ontdeed deze van alle noodeloze byzaken, vulde gansch het paneel met figuren. Hy schiep de Episoden. Vóór hem poogde men eene geheele gebeurtenis te schilderen; hy leerde, zich aen een stond te bepalen, en dien stond met al de dramatische uitdrukking te verryken waertoe hy vatbaer is.

Na hem noemde men al de tafereelen waerop de persoonadjes klein in verhouding met landschap en kamer waren, eene genreschildering; de wyze, waerop hy de ernstige ontwerpen

bewerkte, heeft tot heden den naem van historieschildering behouden.

Zyne geniale nieuwheden bepaelden zich by die groote karaktertrekken niet; hy wist ook meer doorengemengeld, dichter byeen te groeperen; hy teekende ook lossier, plooide wuftiger, wat wellicht, gelyk wy hooger aenvoerden, uit den vooruitgang der weefindustrie voortspoot. Ook durfde hy levensgrootte malen, wat een oneindige stap was, en zyne kleur wint het zoo zeer in luechtigheid op zyne voorgangers als zyne teekening.

Het meesterstuk dat van hem in de tentoonstelling prykt (N° 311), kan doen waerden wat colossus hy in de schilderkunst is.

Christus is van het smertelyk kruishout neergelaten; afgemarteld en dood ligt hy daer. Zyne moeder die in hare liefde de kracht heeft geput zyne martelie by te wonen, heeft nu ook nog de kracht hem door de hertelykste omhelzing den afscheidsgroet toe te brengen. Het is alsof zy door dien liefderyken zoen, zy, reinste aller stervelingen, God wilde bedanken omdat hy de schuld der menschen afgewasschen heeft.

Die afscheidskus van Maria en Jesus is eene oorspronkelyke gedachte van den dichterlyken Antwerpenaer. Hy heeft het daerom in menig tafereel geliefkoosd, en de duizende vershillende wyzen waerop de latere sehulders het uitgewerkt hebben, bestatigen wat indruk het op alle teëre gemoederen moet maken.

Op het paneel der tentoonstelling is de uitdrukking der moeder Gods onbeschryfelyk schoon. Haer hoofd is wel is waer geen schoone lichamelijke kop in den zin der grieksche kunst; maer er straelt eene dusdanige moederliefde van haer gelaet; het is de weërgave van eene zoo reine ziele; er ligt zoo veel teedere smert, zoo veel hertelyk medegevoel op dit wezen, dat men het inderdaed in een engelenbrein zou ingebeeld gelooven. Quinten's inborst moest fyn, diepvoelend, zuiver wezen, zyn geest van alle wereldlyke bemoeijingen vry, om helder genoeg te zyn ten einde zulk ideael beeld te kunnen droomen. Daerby liggen in de houding der moeder, in het plaetsen harer handen, in de eerbiedige toenadering harer lippen, zoo vele teedere bedoelingen dat zy de poetiekste ziel van verbaesdheid ontstellen. Zy wil haer kind zoenen om dat het haer kroost is; zy huivert om dat haer zoon tevens haer God is; het moederlyk hert sleept haer mede; de eerbied wederhoudt haer, en die mengeling van gevoelens, die kus, welke wel van digtby gegeven wordt, maer die toch uit godvreezendheid de wang Christi niet raekt, voert het godsdienstig gevoel zoodanig op, dat zelf tot het onkristelykste hert verweekt.

Christus is niet minder schoon; hy is wel dood, echt dood; maer een onbepaaldelyk iets bevestigt u dat dit goddelyk lichaem niet voor de wormen is voorbereid, dat het niet tot stof vergaen zal. Eene geheimzinnige bescherming schynt het tegen de afgry-

selyke teekenen des doods te vrywaren. Nimmer droomde Quinten iets zoo idealisch, nimmer werd er een Christus aldus geschilderd.

De kleur van het geheel is ongeloofbaar fyn; nimmer heeft Van Dyck in zynen besten tyd zoo zilverachtig getint; een teere toon overzweeft het geheele en brengt den beschouwer in eene onbepaalde stemming, in eene zachte droomery. Kunstenaers die tot heden de Italiaensche school vergooodden, bekenden rondout dat Raphaël nimmer schooner heeft geschilderd en wat meer zegt, nimmer zoo dichteryk heeft gedacht. « Schooner dan Raphaël » was het woord van den man dien wy bedoelen, van een man die door zyn lang verbyf in Italië daer byzonder kon over oordeelen!

Onwederlegbaar is dit tafereel het beste voortbrengsel van Quinten; hy heeft er zich-zelve wel eenigzins in overtroffen, op den eersten oogslag zelfs zoo verre, dat elkeen aen de echtheid van den meester begon te twyfelen. Wy ook deelden in die dwaling; doch de vergelykende studie welke wy met het groote stuk dat van Massys in het Museum van Antwerpen bestaet, gedaen hebben, en waerover wy om der langdradigheid wille niet uitweiden, heeft ons doen besluiten dat het wezentlyk van den onsterfelyken Antwerpenaer is.

Alleen het landschap is bygelapt en op het linnen, dat het midden van Christus omgeeft, als ook op zyne hand, ontdekt men behendige toetsen, welke stellig na den tyd van Rubens, door wien die toetswyze in de schilderkunst werd gebracht, door een knappen schilder er op geklikt zyn.

Een tafereel van een geheel anderen aard treffen wy nog van Quinten aen (N° 339). Het bewyst dat zyn geest van het een uiterste der kunst tot aen het andere reikte. Wy hebben hem straks oppermachtig in de historiebehandeling gezien; bestuderen wy hem nu als geestigen genreschilder.

Wy treden by eenen Lombaerd binnen: de zilveren schotels, de juweeldoozen, de bokalen, de boeken die op de schabben staen, getuigen dat de man, gelyk al de lieden zyner natie destyds ten onzent deden, het eerlyk ambt van wisselaer, beleener en woekeraer uitoefent. Op den toog staet een kostbaar drinkvat, ligt eene oosterschelp vol echte witte peerlen, staet een rond spiegelgelyk; aen een schab hangt in peerlen een deel van den rozenkrans, gewoonlyk tientje geheeten. Dit alles brengt u in eene lucht waer men rykdom, gierigheid, stroopery ademt.

De man, welke achter den toog gouden geldstukken weegt, en zyne vrouw, die hare oogen van haer boek wendt, om die belangryke verrichting gade te slaem, stemmen met dien omtrek overeen. En om het verderf van dergelyke huizen te bevestigen, ziet men door het deurgat in het verschiep eene oude vrouw welke het binnentreden aen iemand ontraedt.

De kunst heeft nimmer eenen doortrapteren woekeraer dan den goudweger geschapen; het zou moeiljelyk zyn een verfynderen

geldduivel te droomen. Nogthans is zyn wezen fraei, geestig, fyn, in geenen deele afstootend; men moet karakterkenner zyn om de diepe kolken dier dubbelzinnige ziel te ontdekken. Het is de echte bedrieger, die by zyn lust om te woekeren het talent voegt zyne neigingen, zyn bedryf te verbergen. Heden zou men znlk karakter door eenen lippeloozen mond, scherpe gryze oogen, een vernepen voorhoofd, eene vooruitstekende kin poogen weër te geven. Als in de heidensche kunst heeft de uiterlyke vorm het geestryk weërgeven der innerlyke gevoelens vervangen; om eene neiging, om eenen hertstogt uit te drukken maekt men eene karikatuer, en men is er niet verre meer af van den mensch op zekere beesten te doen trekken, als hy gebreken of hoedanigheden bezit welke de Grieken aen zekere beesten toeschreven. Hoe oneindig verre is men van de christene kunst geweken, door Van Eyck in het leven geroepen. Quinten maekt u een mensch, een dagelysch mensch, een man dien men, wat het uiterlyke betreft, alle oogenblikken kan ontmoeten; maer de ziel die hy in dien man steekt, is niet dagelysch: daer straelt de vuige hebzucht uit. Daerin ligt het verschil: in de eerste dagen onzer kunst behertigde men den geest; sedert de zuidelyke strekkingen is ons genoeel zyn gesloopen, versmacht men het hert onder den uiterlyken vorm: de kunst is grof, stoffelyk geworden.

De geestvolle bedoelingen der ouden verwonderen! De fyne handen van den goudweger ontrollen u gansch zyn karakter. Men ziet er in hoe aendachtig de man zyne schyven telt. De duim van de rechter hand schuift met eene diepgevoelde nauwgezetheid een goudstuk over den wysvinger. Wy zouden durven bevestigen dat men hem ziet bewegen, zoo natuerlyk is hy voorgesteld. De linkerhand is niet min bewonderenswaardig: de woekeraer licht daernede het schachtje op, waerin een goudstuk gewogen wordt; benauwd om het evenwicht te stoorren, kronkelt hy met aerdyge behendigheit de vingeren rond den hanger, opdat zy de roede niet zonden raken; men moet die hand zien om ze te kunnen waerden! Voegt daerby dat dit alles niet alleen keurig geteekend, maer vast geschilderd is, en men zal zich een gedacht van de meesterachtige uitvoering diens woekeraers kunnen vormen.

De byzaken zyn niet min bedriegend geschilderd, vooral het rond spiegelgelyk. Daerin ontdekt men aen de raem, die langs den overkant der kamer, dus langs den kant des toeschouwers, moet zyn, eenen vreemdeling, die een boek doorbladert. Een kunstschilder deed ons opmerken « dat er geen enkel *factice* middel gebruikt was om te doen zien dat de spiegel blinkt, en dat hy dit voorwerp echter nog nimmer zoo blinkend nagebootst had gevonden. » Er ware reden geweest om te antwoorden dat het juist het weglaten van den witten blikker en der valsehe weerschyne is, 't welk het glas zoo glad doet voor-

komen. De waerheid is immers altyd de waerheid, en als men natuerlyk wil schynen, moet men de natuer in hare grootste eenvoudigheid nadoen. Gezochte effecten, gemaektheid, bederven dikwyls de kunst.

Wat intusschen zeggen aen degenen die de vlaemsche schilders durven beschuldigen van geen gedacht in hunne taferelen te hebben? Is zwygen in tegenwoordigheid van dergelyke meesterstukken niet het beste?

Quinten, die van 1460 tot 1530 leefde, had dus de historischschildering geschapen, het genre afgebakend; byna op den zelfden tyd maakte Joachim Patenier van het landschap, dat tot dan slechts als eene byzaak was beschouwd, een hoofdvak. Eilae! die hooge opgevoerdheid der kunst was als het voortteeken van een schielyk verval; nevens die roemryke eigenaerdigheid vinden wy nu aenstonds de verloochening van alle oorspronkelykheid.

Italië, dat door Antonella da Messina hier de nieuwere schilderkunst kwam leeren, zag genie op genie geboren worden. De meesterstukken der oude Romeinen welke ontdekt werden, openden hun eene nieuwe wereld. Die kunstenaers welke zich niet als de onze by het voltooijen van een nederig paneel konden bepalen, wierpen de weelderigheid hunner inbeelding op heele muren uit. Michel-Angelo maakte zyne plafonds, Raphaël zyne logiën... Dat was genoeg om het hoofd onzer reizende artisten op den hol te brengen. Het groote treft altyd een mensch van talent. Wie van hen geen *eigen ik* heeft, wordt er door verblind, en hecht er lichtelyk meerder weerde aen dan aen het kleine, welke perlen hier ook in verborgen liggen.

Jan Gossaert, van Maubeuge, was de eerste die verdwaelde: hy was zot van Leonard van Vinci en Michel-Angelo. Zyne kleur, die soms heel bleek is, was niet zelden ook heftiger dan die van al onze meesters; doch was verre van zoo harmonievool te zyn. Den smaak van den omtrek (*silhouette*) in Italië opgedaen hebbende, sneed hy de kleuren zyn draperyen en kleederen te zeer van elkander, en miste daerdoor die zoete ineenmelting welke tot dan den schoonen karaktertrek onzer school was geweest, en die met hem verdween, tot dat Rubens haer herinvoerde.

Onder de tafereltjes welke men hem in de tentoonstelling toeschryft, vinden wy eene afdoening van het kruis (N° 65).

De kleurhoedanigheden van den meester schitteren er in al hunnen glans; nimmer was penseel heftiger. Ook de samenstelling is zeer oorspronkelyk:

Josef van Arimathea ligt boven over het dwarshout en heeft een wit linnen dat om het midden van Christus geslagen is, drymael om den arm des kruises gewonden, opdat het doode lichaam des Zaligmakers hem niet door zwaerte zou ontsnappen. Zoo gesteund laet hy het stillekens in de armen van Nicodemus zakken, die op de ladder staet. Vol wanhoop neemt St.-Jan het

by de beenen; doch het best gevoelde figuer is Godes Moeder, die schuchter naderkomt en twyfelmoedig en aerzelend den voet van haren teérgeliefden zoon aenraekt. De uitdrukking der H. Maegd is echt dramatisch, hare beweging vol poëzy.

Men ziet het, Jan Gossaert verwaerloosde het inwendige nog niet; de schoone vormen der Italianen hadden hem nog niet uit de baen zynere voorgangers gelokt; hy wilde nog gevoelvol schilderen, hy was nog dichter. Barend, van Brussel, ook Bernhart van Orley genaemd, was dit niet meer; men schryft hem in den catalogus, onder N° 57, eene afdoening van het kruis toe, welke wy te schoon vinden om ze van hem te gelooven; korthedshalve bejammeren wy er de beschryving van te moeten achterwege laten. Michiel Coxie, met eene zoo welverdiende spotterny den vlaemschen Raphaël genaemd, week nog verder van ons eigendommelyk kunstbegrip. Die menschen verstonden niet dat men Italiaen moet zyn om Italiaensche kunst te kunnen daerstellen. Hoe zeer men het ook verloochenen wil, men behoudt iets van zyn stameigen en is immer onvolledig in den vreemden aerd, naer welken men zich vormen wil. Men mag zyne eigenaerdigheid wel door het goede, dat men in een ander ziet, poogen te verbeteren; maer nimmer slaefsch navelger worden.

Wat Michiel Coxie byzonder onderscheidt, is de silhouette of omtrek; men kan dit zien in zyne martelie van St.-Sebastiaen (N° 171), een taferel dat de gildekamer der schutters placht te versieren. Daerop hebben al de figuertjes den zuiversten omtrek, maer zy zyn zielloos, hunne houdingen zyn afgemeten, gestudeerd, gemaekt; ook schynen zy door het te sterk afteekenen der silhouette op elkander geplakt en vormen geene enkele schoone groep.

Wat gebrek Coxie aen gedacht had, hoe hy de ziel zynere persoonadjes verwaerloosde, ziet men best in het Museum van Antwerpen, waer men van den kunstenaer een taferel kan bewonderen, waerop beul en martelaer hetzelfde gelaet hebben. Dat is belachelyk, zal men zeggen; doch waerom zou men niet tot daer komen als men in de kunst niets meer dan den stoffelyken vorm ziet en zich enkel behertigt italiaensche figuren naer te bootsen?

Echter kan men aen Michiel Coxie niet volkomen oordeelen wat verwoestingen de invloed der Italiaensche school onder onze kunstenaers inrichtte. Van IJemskerk geeft daer de volle maet van.

Vooraleer hy uit het land ging, was hy een der geniaelste schilders; hy liefkoosde de traditiën der Brugsche school; doch niet zoodra was hy in het schiereiland, of zie! daer werd hy op het antiek verzot. Als 't ware nacht en dag, bootste hy overblyfsels der heidensche kunst na, studeerde intusschen ook Raphaël en Michel-Angelo en zou niet geerne een oogenblik aen cenige afleiding verspild hebben. Ook kwam hy zoo vol van dien men-

gelmoes weder dat hy hier te lande niet fyn meer wist wat hy deed.

Men bezie zyne triptiek, waarvan het middenpaneel de begravenis Christi verbeeldt (N° 17). Wekte het ongeluk, zelfs in enen zoo lang afgestorven artist, geenen eerbied op, wy zouden die schildery eene deernisweerdige *croûte* noemen. In haer ziet men de fynheid van Raphaël, de gezochte zwierghheid van Michel-Angelo, het strenge des anticks, en hier en daer het natuerlyke der vlaemsehe school dooreen geward. Heel het paneel *papilloteert* zoo wel in teekening als in kleur. De onzekerheid van het gemoed des schilders is in zyn penseel overgegaan. Men ziet door al de personen; de wangen hangen niet meer aen de kaeksbeenen; alles schynt bedorven, rot, vuil; kortom, wy vinden het afgryfselyk en wy zouden van zulk nietsweerdig werk niet durven spreken, stond het daer niet als een blyk van het geen vreemde invloed op eigen genie vermag!

Die val vermocht de tydgenooten niet af te schrikken. Gedurende heel de XVIe eeuw blyven onze kunstenaers brooddronken van dien italiaenschen roes. De vlaemsehe school was op die helling en moest naer den afgrond. De vreemde mode was eene woede, eene razerny geworden. In hare verslindzucht at zy talenten op, die wy Schoreel, Frans Floris, Marten De Vos, Bartholomeus Spranger, Karel Van Mander, Otto Van Veen noemen, — altemael mannen die slechts in hun land hadden moeten blyven, die slechts stylhoofdlyk aen den nationalen aerd hadden moeten vasthouden om waerlyk groot te zyn. « Maer de » mode was toen anders. De nederlandsche schilders wilden » zich in zuiderschilders vervormen. Zy bloosden over hun land, » over hunne doenwyze; zy waenden zich slechts de achting » weerdig als zy hunne oorspronkelyke hoedanigheden verlie- » ten, als zy hunne natuer bedierven. Alsof iedere grond zyne » bloemen, iedere streck hare schoonheid, ieder uitspansel » zyne sterren niet bezat. — Zy lieten zich door den stroom » medeslepen en mengelden zich tusschen de onhandige zwem- » mers, welke hy medevoerde. — De mannen zyn het raerst die » door de mode niet overmeesterd worden en hunnen eigen » dunk, hunne gevoelens behouden; zy zyn het raerst, de » mannen die de trompet niet opsteken welke met alle winden » klinkt. Onafhankelykheid des karakters, onafhankelykheid des » geestes zyn zoo weinig verspreide hoedanigheden dat zy een » ongeluk wezen voor degenen die hen bezitten. »

Die schoone woorden zyn van Alfred Michiels, een man die, sedert dat hy dit schreef, — zegt men, — zyn land verloochende. Wy hebben enkel by zyne gegronde reden by te voegen, dat hier heden dergelyke vreemdeinnende mode heerscht. Wy willen zelfs vaststellen dat sommige onzer meest belovende artisten in enen anderen kunstwansmack zoo diep als Van Heemskerk gevallen zyn.

In de tentoonstelling van Brussel was eene schildery, eene ware naäpery der duitsehe kunst, die nog al gerucht mackte, en waerop te midden een Christus in het wit gekleed was afgebeeld. Hy strekte zyne armen ten hemel uit; maer dit met een zoo overdreven gebaer, dat wy niet gelooven dat immer *rek-torture* de armen eens mensehen aldus verwrongen heeft. Een aental persoonaedjes staen daer rondom, van welke sommige de handen zinneloos vooruitslaen, andere deerlyk geplooid op de kniën vallen, weër andere het hoofd zoodanig in den rug werpen dat een geestigaerd opmerkte, dat die ongelukkigen zeker een knipje in de keel gekregen hadden om zoo stylrecht naer de hoogte te kunnen zien. Wy hebben gehoord dat een recensent die schildery « eene godsdienstige vervoering » noemde; wy heeten haer « eene stoffelyke aeneenflansing van onmogelyke plooiën. »

Van Eyck en Quinten verstonden godsdienstgevoel; die schilderden u daer een mensch in de eenvoudigste houding neer, en lieten zyne ziel spreken; die wisten dat als men bidt, men geenzins met de armen als met de vleugelen van enen windmolen draeit; maer dat men zyn gemoed tot God keert en Deze geene zotte gebaren van doen heeft om het inwendige te zien.

Dat was godsdienstig gevoel weergeven; niet dat wat de zoo talentvolle jongen, dien wy bedoelen, zoo jammerlyk van zyne reis by den vreemde medegebracht heeft.

Daerom voegen wy hier de volgende merkweerdige woorden van den voornoemden Alfred Michiels by :

« De Hollandsche en Vlaemsehe artisten blyven ten humment, » blyven zich-zelven; slechts ten dien pryze zullen zy macht, » kracht en oorspronkelykheid bekomen. De kunsttheorie, de » reden, de geschiedenis zyn daer om het te bevestigen. Als zy » reizen, als zy gedurende eenigen tyd den vaderlandsehen » grond verlaten, dat zy dan by den vreemde de overblyfsels » hunner groote mannen, die vermaerde tafereelen opzoeken, » waarvan eene lange reeks ongelukken hun vaderland beroofd » heeft. »

Het stemt tot bedenking dat juist onze dry groote genies : Van Eyck, Quinten Massys en Rubens hun genre buiten den invloed des vreemden geschapen hebben. Van Eyck leerde zelfs de nieuwere schildering langs Antonella da Messina aen Italië. Quinten is nooit uit het land geweest. Rubens had zyne *manier* reeds gekozen als hy uit het land ging, en hy liet zich zoo weinig door de Italiaensehe meesterstukken van zyne oorspronkelykheid aftrekken, dat de kopyen welke hy naer deze mackte, voor oorspronkelyke Rubensen kunnen doorgaen en men er zelfs gravuren naer mackt.

By die voorbeelden der geschiedenis vinden wy zonderling dat men heden alles van de studie in den vreemde verwacht. Men jaegt de jeugdige kunstenaers als zy nauwelyks de grond-

beginselen van hun vak kennen, reeds den lande uit. Zou het ondoelmatig zyn te vragen hoeveel der primussen van den pryskamp van Rome, welke wy zoo vol hoop zagen vertrekken, onbedorven zyn weêrgekomen? En hoe kan het anders? Zy gaen heen vooraleer zy eene kunstovertuiging, vooraleer zy zich eenen kunstvorm eigen gemaekt hebben. Hun talent dobbert zich ongenadig af tusschen de vreemde kunstsystemas welke zy ontmoeten; dagelyks eene onbekende school ziende, welke natuerlyk haer schoon heeft, veranderen zy alle dagen van smaak en standpunt, en eindigen met gansch hun leven kunstwalers, zoo onvast in hunne werken als in hunne overtuiging, te zyn.

Wilde het gouvernement zynen pryskamp van Rome vruchtdragend zien, dan moest het hem, onzes dunkens, tusschen artisten van 32 tot 38 jaren openen. En de voorloopige pryskamp zou bestaan in kapitale tafereelen ten keuze van de mededingers.

Overigens bedenke men dat die onzer huidige artisten welke eene *onbetwiste* faem genieten, juist degenen zyn die nimmer in hunne jeugd het land verlieten, en die zich eng aen de traditiën der vlaemsche school houden. Die woorden hebben ze genoemd.

Ondertusschen had Luther's woord over de wereld geklonken: trillingen, welke de aenstaende ontbinding van den bestaenden maetschappelyken vorm voorspelden, hadden zich doen gevoelen.

De boekdrukunst was uitgevonden, de redenering daelde tot by de lagere klassen, en daer eene kiem van beschaving verwekkende, begon het volk voldoening aen wordende kunstverlangens, alsook weêrspiegeling van zich-zelve, te eischen.

De godsdienstige schildering, niet overal even hoog geschat meer wordende, voldeed niet meer alleen aen den nooddrift. Nieuwe vakken werden noodzakelyk. De kunst zou in al hare deelen hare vroegere edelheid niet meer bewaren; de schilder zou niet meer altyd als dichter, als profet, als apostel, hy zou soms ook als mensch tot de menschen spreken.

Breughel begreep het en vond het volkgenre uit. Hy werd in het dorp van zynen naem, naby Breda, geboren, en met opmerkzamen geest, scherp vernuft en spotzieke inborst begaefd, spiedde hy in zyne jeugd de grove zeden der boeren, hunne kleinhertige geneidheden, hunne kinderachtige jaloerschheden, hunnen achterklap en den daeruit voortspruitenden haet en nyd af. Wie gaf het hem in, de geheele wereld met die boerengebreken zoo hertelyk te doen lachen? Was het eene schildery van Jeroom Bosch? Hoe het zy, hy die zoo veel koddige dwergen voorstellen zou, leerde teekenen by Pieter Coecke, van Aelst, die den ernstigen Antwerpschen reus maakte.

Onze aerdige jongen reisde door Frankryk, bezocht Italië, zag waerschyglyk Spanje, en nam wellicht nog eenen omweg langs Duitschland; maer zyne kunstovertuiging stond te vast, zyn geestig vernuft was te scherp, hy herinnerde zich te zeer de tooneelen zynen jeugd, dan dat hy zich door vreemden

invloed hadde laten overmeesteren. Vrank en vry en even spotziek kwam hy weder. Gelyk de meeste zynen tydgenooten het eilaes deden, liet hy noch genie, noch eigenaerdige teekening, noch sappige kleur in Italië. Hy wilde een nederlandsch volksschilder zyn, en toen was het dat hy dit ontelbaer getal doekskens uitwierp, op ieder van dewelke een gebrek der boeren fyn gehekeld en vrolyk beschimpt wordt. Nu nog, ofschoon de buitenzeden merkelyk gewyzigd zyn, kan men zyne stukjes niet zien zonder lachen: de stemming er van is zoo vrolyk, de uitdrukking zoo waer, dat zy ieder medeslepen. Alleen degenen wier kop met ydele kunsttheoriën opgevuld is, en in wier beapen brein geene plaets is om het schoone in alles te bevatten, die ongelukkigen alleen vinden Breughel grof. Zeker schilderde hy somtyds dingen, welke wy van geen en hedendaegschen kunstenaer dulden zouden; maer wie zou nog durven schryven gelyk Shakspeare? Wie zou de *École des femmes* van Molière nog met al hare *détails* durven namaken?

Breughel muntte uit in het weêrgeven van het landschap: hy had daerin een fynen en toch sappigen toon, die bevalt en boeit. De teekening zynen mannekens laet integendeel veel te wenschen over, en men zou dikwyls verwonderd zyn dat hy met zulke gebrekkelyke middelen zulke schoone effekten heeft voortgebracht, als men dan weêr niet dacht, dat, indien de typen meer naer de regels der kunst geteekend waren, zy wellicht zoo niet lyken zouden. Kan het overigens niet zyn dat hy, ziende dat zyne tydgenooten zich door de vergoding der teekening en het verwaerloozen van gedacht, groepering en kleur verliepen, dat hy door tegenstreving in het tegenstrydige gebrek zy gevallen? Of, het volkgenre willende scheppen, dacht hy misschien niet ten onrechte, dat de grove wedergeving beter door de massas wordt verstaen? Hoe het zy, hy teekende te vast, te zeker, dan dat zyne gebreken niet aen inzichten zouden mogea toegeschreven worden.

Nimmer kan men juister opgevatte typen, beter weêrgegeven karakters eischen. Op elk figuurtje leest men duidelyk de gevoelens waerdoor het bezield wordt, de hertstocht waeronder het buigt. En dit is weder een bewys waarmede wy het gevoelen dergenen bestyden, welke beweeren dat de vlaemsche kunst stoffelyk zy. Het stoffelyke is juist in de tafereeltjes van Breughel verwaerloosd: in deze geene verfraeijing van lichamelijke vormen, geene vleeschelyke bekoorlykheid; daerin geest, vernuft, fynheid, zedestudie, hekeling.

Hadde de «Vieze Breughel» zoowel de gebreken van markiezen als van boeren gemaeld, men hadde hem den Molière der schilders genoemd. Stoffelyk zyn in den aerd van Molière is eene groote eer.

Er zyn op de tentoonstelling twee vieze Breughels, die eenigzins over zyne scherpzinnigheid kunnen laten oordeelen. Zy

hehooren tot elkander en staen in den catalogus (162-163) als een optocht naer de kermis vermeld. Ons dankens heeft de catalogus zich hier, gelyk in meer andere zaken, bedrogen. Het eene bedoelt den optocht der bruid, het andere den optocht des bruidegoms naer de kerk. Waerom anders die kroon op het hoofd van die zwaerlyvige stuersehe boerin? Waerom anders die kroon op het hoofd van dien mageren, fletschen, nederigen boer?

De vrouwelyke stoet is voorafgegaen door een muzikant, met zyne moezel; de scherpeheid zynner wezenstrekken doet raden wat harmonievolle noten hy uit zyn speeltuig haelt. Hy danst: is het om niet meer geweld te blazen, is het om de gezellinnen tot losse vrolykheid te stemmen?

Nu komt de dikke, gekroonde bruid; zy schynt ons in eenen gezegenden toestand en sleept noch aen iedere hand een knaepje voort. Dat langs hare rechter zyde is een tiental jaren oud en ziet er een fellen deugeniet uit; het andere is integendeel een sulleken, vast het evenbeeld van zynen vader zaliger, over wiens verlies zyne moeder zich troosten gaet.

Achter hen komen de bruidmaegden, gelyk het hier voegt, alle bejaerde matroonen. Zy gaen twee en twee en leggen elkaar hun gevoelen over het huwelyk uit. Het eerste paer schynt wel te vrede, en eene van haer zegt waerschylyk: dat de weduwe het niet slecht doet, dat zy aen haren nieuwen echtgenoot eenen goeden man zal hebben, dat zy wel wat fortuna meer, maer hy veel karakter minder heeft, zoodat de boerin in haer tweede huwelyk, even als in het eerste, een deel van het mannelyk kleedsel zal kunnen dragen. Hare gezellin schynt toe te stemmen en zich te verheugen over dat de zwakke kunne weér dien glansryken zegeprael op het weérbare geslacht heeft behaald.

Het volgende paer beschouwt de kwestie uit een ander oogpunt. Dit vmdt het huwelyk ongelukkig. De man is te arm, of te sul, of te oud; de bruid weet niet wat zy doet en offert het geluk, dat zy met hare kinderen in den weduwlyken staet genieten kon, aen eenen luim des middelbaren leeftyds op.

De oudste van dit koppel, die haer kryschend kind hardnekkig voortlypt, schynt byzonder opgewonden en is vast niet medegegaen dan om te hekelen, en om op de huwelyksfeest een voorraad van achterklap in te oogsten.

Op de hoef der bruid heerscht integendeel niets dan vregde. Daer zien de dienstboden in het huwelyk slechts de gelegenheid tot een feest; ook ziet men de keukenmeid zoo hoog opspringen dat hare rokken in de lucht vliegen.

De mannenstoet is op het andere schilderytje door eenen fluitspeler vooruitgegaen, die tevens op de trommel roffelt; men beelde zich de harmony van dat orkest in.

Als op het andere de bruid, komt hier nu de bruidegom gekroond aen. Zyne knapen, ofschoon allen bejaerd, bewaren

de ceremoniële schikking der vrouwen niet. Zy loopen woelig door elkander en niet als de vrouwen tot achterklappen geneegen, zeggen zy luidop wat zy peinzen.

Een wyst in het vershiet naer den kerktoeren en schynt te zeggen: « daer zal hy geketend worden! » Een ander, de armen moedeloos open slaende, voegt er by: « hoe is het toch mogelyk! » terwyl een derde antwoordt: « er is alle moeite gedaen om hem van die weduwe af te honden, maer het is zoo moeten zyn, er was te veel geld; het is alsof er het noodlot mede gemeoid ware! » De achterste, een zoo half geboehelde, kwaedaerdige persoon, maer wiens type het waerst uitgedrukt is, eindigt de rede met: « Hy moet dan maer hebben wat er van komt! »

Heel dit tooneeltje is zoo levendig gemaeld, zoo wezentlyk voorgesteld dat men de mannen, als 't ware, hoort spreken, dat men hen om zoo te zeggen door omgang kent, en zich inbeeldt hen dikwyls gezien te hebben.

Men kan denken wat weérklank dit nieuwe kunstgenre onder al de klassen der samenleving bekvam. De liefhebbers, ofschoon niet kunnende voorzien dat het later door Brouwer en Jan Steen tot den hoogsten graed van volmaektheid zou opgevoerd worden, zagen het als eene kunstnyn aen. Het volk moest het liefkozen. Ook werd de naem van den vrolyken Breughel zoo groot, dat hy nimmer door dien zynner volgers en verbeteraers is uitgedoofd, en dat men heden nog van eenen geestigaerd zegt: « dat is wel een vieze Breughel! » Zoo worden oorspronkelykheid en eigenweerde beloofd!

De volkschildering bleef by de Breughels eene traditie: onder zyne zonen minste « de Helsehe » echter in het vak uit. In de tentoonstelling vinden wy van hem eene aanbidding der dry koningen *in een besneeuwde vlaemsch dorp voorgesteld* (180).

Wy nemen niet aen dat de helsehe Breughel dit uit *naiveteit* aldus deed; wy hebben de overtuiging dat hy het enkel op die wyze voorstelde om het denkbeeld weér te geven, dat het volk zich destyds van die gebeurtenis maakte. De kunstenaer had de wereld rondgereisd, en als men zoo veel gezien heeft, in de XVIIe eeuw leeft, en het wysgeerig vernuft bezit dat in zyne werken doorstraelt, dan schildert men geen kersnacht in Vlaenderen uit onwetendheid.

Het volk was in zynen tyd nog niet genoeg aen de kunst gewend, om hare vreemde bedoelingen te verstaen. De groote kerkschilderingen van Rubens en Van Dyck hadden nog geene conventionnele waarheid over het leven des Zaligmakers geworpen. Het volk begreep den kersnacht nog gelyk wy hem hier te lande voelen, en zelf is dit begrip niet geheel weg gegaen. Wy herinneren ons nog goed, dat onze oudtante op eene kersmis, als het sterk vros, tegen ons zegde: « wat moet dat arm Deezen (Jesusken) in zyn kribbeken kou gehad hebben! » Het is

dat naïve volksgeloof dat de wysgeerige Breughel heeft willen wedergeven. Ook is het dorp heel besneeuwd; krekken en grachten zyn toegevrozen; de boeren rillen en trillen en drupneuzen, en zyn druk bezig om zich warm te houden. Ter zyde in een bouwvallig stalleken, ligt de Zaligmaker in zyn kribbeken; men brandt er wat vuur om het arme lam niet te laten verstyven. De koningen zyn er by, en juist aengekomen, en in het dorp heerscht die woelige levendigheid die nieuwsgierige drokte, welke de dorpen by elk onverwacht bezoek onderscheiden.

Het volksgenre was dus geschapen. By zyn volkomen welslagen, kon het niet missen of reuzengemies moesten het aengrypen. Niet meer als de Breughels, tot by de menigte dalend, zouden die het volk tot de hoogste graden van het kunstgevoel opheffen. Zy verbeterden teekening en kleur zoodanig, zy maekten zulke wonderen dat men, by het zien hunner meesterstukken, moeijelyk kan verstaen dat domme, stoffelyke verwen het afschetsen der gevoelens van den mensch aldus kunnen toelaten.

Adriaen Brauwer was de eerste welke aen de volksschildering die fabelachtige kunsthoogte deed bereiken; hy leerde by Frans Hals, een meester waer al de groote nederlandsche genreschilders by gevormd zyn. Wat stuwde hem in het vak? Dat is een geheim. — Zyne voortbrengsels zyn afbeeldingen van tapperyen, waer de aengenaemheden van den drank, het muziek, de vrolykheid en het spel gevierd worden.

Wat ons het meest by het zien der meesterstukken van Brauwer verwondert, is de minachting waarmede de franschdollen zyne onderwerpen laken, ze gemeen, verachtelyk vinden. Die kritieken hebben het oog op iets fyners, op iets kernachtigers, op iets poëtikers gevestigd! — En als men hun vraegt: « hoe vindt gy den franschen Béranger? » dan springen zy van vreugde op, dan trippelen zy van genoegen, dat is een van de grootste dichters der wereld; dan heeft men nooit dergelyken *lyrisme*, nooit dergelyke opgetogenheid, nooit dergelyke medeslepene vrolykheid by een ander geestig poëet ontmoet!... — De sullen! zien zy dan niet dat Brauwer een Béranger in de schilderkunst is; dat hy ook den drank viert, de vrolykheid, de begeestering, het spel; dat hy ook gemoedelyk lacht, aenlokkend spot, aengenaem jubelt? Het eenigste verschil is dat Brauwer kuisch blyft.

Maer zy verstaen geene samenstemming in de kunsten; zy begrypen ook niet dat de Franschen, welke tot heden nog geen echten schilder gehad hebben, den vlaemschen roem in het vak benyden, en met den vos van de purperen druiven zeggen: « zy deugen niet. » Neen, zy begrypen niet dat de Franschen, geene Molières, geene Bérangers dan in schrift gehad hebbende, niet dulden kunnen dat de Vlamingen (die gelukkiger met het penseel, dan met de pen waren) die groote mannen door kleine tafereeltjes nabykomen, wellicht vooruit streven.

Dat Frankryk morgen het geluk eens hadde een Brauwer te zien geboren worden, dan zoudt gy eens hooren hoe dit land weldra zou juichen, hoe de fransche kritiek, welke Brauwer nu misacht, dan alle wonderlyke en bovennatuurlyke verdienste in zyn genre zou vinden, dan zoudt gy haer op de fransche vrolykheid hooren stoffen, en uitbazuinen dat er geene natie is in bezit van zoø veel middelen om de vreugde uit te drukken!

Jammer! de Franschen hebben tot heden nog zoo geen man. Aen al hunne schilders ontbreekt oorspronkelykheid, en waer dat mangelt, daer hooren geene Brauwers te huis!

Adriaen Brauwer was zyn eigen; men kan noch zynen toon, noch zyne schilderwyze, noch zyne teekening, noch zynen samenstel aen die van eenen voorgaenden meester vergelyken. Hy was karig als de eenyoud, vrolyk als het volkslied, waer als de natuer, verscheiden als der menschen inborst. Heel de gamme der herbergvreugd, van de lage worsteling tot het schelle gezang, werd door hem doorloopen. Hy verdichterlykte het gezellige leven der vlaemsche herberg, alwaer de broederlykheid wel voor een stond door twist kan onderbroken worden, maer waer de ruziemakers weér oogenblikkelyk samen drinken en vergeten.

Zyne kleur is zoo harmonisch als zyne gemoedelyke inborst. Als men er eenen eersten en oppervlakkigen blik op werpt, vindt men haer te kareelachtig; by nadere beschouwing wordt zy reeds natuer, en als men haer aendachtig blyft bespeuren, dan ontwaert men alras dat de stille lichteffecten van ons land nimmer met meer warmte, meer waerheid, meer gloed zyn weergegeven. Er bestond nooit een schilder die spaerzamer aen verschillende kleuren was; er bestond nooit een schilder die ryker van toon en meer afwisselend was in een zelfde tafereeltje. Het is toch zonderling dat de Italianen met hun snydend zwart, groen, geel, rood en blauw nimmer zoo schitterend zyn als de Vlamingen, welke dikwyls veel min verwen gebruiken. Die waerheid treft in de tentoonstelling. Na een lang en afzonderend beschouwen van Brauwers tafereel (N° 231), bevonden wy, als wy den blik lieten rondgaen, dat de naby hangende schilderytjes door het stille effect van Brauwer gedood werden; en nothans was hy omringd door een schoon jongelingsportret dat aen Rubens toegeschreven wordt, door een landschap van Wynants, een van Teniers, een historiestukje van Beschey, altemael mannen wier verdienste in de kleur niet in twyfel kan getrokken worden.

Hoe Adriaen Brauwer zynen krachtigen, warmen toon bekwam, kan niet met zekerheid bepaeld worden; wy gelooven dat hy op een bruinenokeren paneel zyne schaduwen roodbruin maakte, en daarna in het geheele door een matten grèstoön licht bracht. Zeker is het dat hy weinig verwe gebruikte, meestal sapte; dat zwart en bister, als 't ware, van zyn pallet verbannen

worden. Er is geen kunstenaar die min zwart en zoo krachtig heeft geschilderd. Op zyne tafereelen zoekt men nutteloos naer sterke schaduwen en vaste dieptoetsen, en nogthans heeft niemand zulke effectvolle schaduwen, zulke holle diepen.

Deze uitleg doet zien, dat het verstaan van licht en bruin inderdaad het geheim van het genie is, en dat het conventioneel bewerken van een en ander tot geen voldoenden uitslag brengen kan. Al de groote meesters verstaan de verwen anders, en bereiken kracht en schoonheid door de tegenstrydigste middelen.

Daerom vinden wy zoo dom dat men heden de toetswyze acht boven den uitslag die er mede bekomen wordt. Niet zelden ziet men achter de afkeuring van een tafereel de recenent byvoegen: « Niettemin onderscheidt de schilder zich door eene groote borstelverdiensde; zyn toets is stout, machtig, breed!... » alsof de kladdering het doel der kunst ware. Wat schilt het dat de middelen, door den schilder gebruikt, goed zyn, als hy er niets verdragelyks mede maakt?

Hoe Brauwer ook toetste of werkte, zyne schilderyen kunnen maer eene onvergelykelyke kleurweerde hebben.

Treden wy in zyne herberg.

Rondom eene tafel zyn vier mannen geschaerd. Langs eene dubbele trede daelt men in de keukenkamer, waer, onder den breeden schoorsteenmantel, een boer iets aen het spit braedt. Om den rook heeft hy de deur opengezet, en wy zien daerdoor het veld en een dier onvergelykelyke herfstmanoenluchten, welke zoo zilverachtig van toon en toel zoo warm zyn!

Intusschen hebben de klanten met de kaart gespeeld, en die uitspanning moede, werpen zy boek en kryt ter tafel om met muziek en zang den tyd te bekorten.

De belhamel van het gezelschap krast heftig op zyne viool en begeleidt een dorpeling, welke zich behertigt harmonievolle toonen uit eene gitaer te tokkelen. Terstond ziet men dat deze de speelpop der drinkbroërs is. Zot van de muziek, — van gehoor, smack en, wat meer zegt, van plooibare vingeren beroofd, denkt hy zich echter een voornaem toonkundige. Met de beenen uitgespreid, op meesterlyke wyze neêrgezeten, slaet hy op de grove snaren om ze te doen springen. De vioolspeler doet alle geweld om by die verwaende onhandigheid niet uit te schateren; hy pinkt u toe dat gy, toeschouwer, niet zoudt lachen uit vrees dat de gitaertokkelaer, gekwetst, met spelen zou ophouden; maer wat poogingen hy ook doe om zich in te houden, hoe hy ook zyne tanden samenperse, de schater dringt door zyne toegeknepen lippen en doet den man, die achter de tafel zit, luid uithersten. Een volkswysgeer ziet van achter den rug des vioolspelers het tooneel glimlachend na. Hy poogt boven de spottery te zyn; maer wordt medegeslept door het gemoedelyk vernack, door de geestige vrolykheid.

De waarheid van die groep treft; de geestigheid van den viool-

speler kan men slechts by de beschouwing naer weerde schatten. Hy is dik, de herberg gewoon, neemt behagen in de anderen schuldeloos te plagen, en is steeds de aenleider, de belhamel van het vernack. Hy verbeeldt zoodanig de vrolykheid, dat men dit in zyne houding, in zyne kleedy en in de kuiljes ziet, welke het bovenmatig lachen in zyne malsche wangen gegroefd heeft.

Het pinken zyn schitterende oog is al te natuerlyk; men is er door betooverd. Niets is aantrekkeliker dan die betrekking tussehen den held van het schilderyken en den toeschouwer; men wordt daerdoor op staenden voet ooggetuige, en men is blyde medespeler in die schuldellooze volksvrolykheid te zyn.

O! wat moet men genie hebben om zulk een kop te malen en te bevatten! Zulke samengestelde gevoelens, als die des vioolspelers, uitdrukken is het toppunt der moeijelykheid, en die gelyk Brauwer overwinnen, is voldoende om u op den eersten rang der kunsthelden te plaetsen.

En dan moet men hooren dat Brauwer een dronkaerd was! Om dat hy tapperyen schilderde, was hy een zatlap! Want zyne geschiedenis is met een te dik tydvloers overtogen, dan dat men er de proeven zou kunnen van aenbrengen. Heeft men, vooraleer zulk groot man zulke lage geneigdheid aen te wryven, wel bedacht wat uitwerksel de drank op het menschenbrein uitoefent? Heeft men bedacht of een zat hoofd tot het bevatten van zulke samengestelde uitdrukkingen zou bekwaem zyn?

Wy zullen niet elke beschuldiging van dronkenschap, aen al onze groote mannen opgetegen, bstryden; wy willen enkel nog zeggen dat het eene ziekte is onze talenten die ondeugd aen te wryven. Wy hebben vriendschappelyk lange jaren met een der grootste belgische letterkundigen omgegaen, zonder hem ooit dronken ontmoet te hebben, en nogthans heeft de laster hem dit opgetegen. Als er nu later een snuggere geschiedschryver zoo een vuil blaedje zal vinden, zal hy de zaek als eene aerdigheid boeken, gelyk de geschiedschryvers der schilderkunst al de vertelsels van Houbraken en Campo Weyerman na vertellen.

Jan Steen schilderde ook de herberg; maer heel anders als Brauwer. Hy was geen Béranger; hy was een wysgeer. Hy bezong de vrolykheid niet, hy drong in de ziel der menschen. Hy is de La Bruyère der schilderkunst. Ieder zyn tafereelen ontrolt u eene verzameling van inborsten. Het best van al de kunstenaers rukte hy de stoffelyke gordyn des lichaems van zyne beelden, en liet u in hunne ziel als in eenen spiegel zien. Als La Bruyère, als Lesage, koos hy de belachelijke of gebrekkelyke zyde van het menschelyk karakter. Wy vergelyken hem aen die groote Franschmans, om dat degenen die niet dan die zuidernatie kennen, ons zouden verstaan.

Wat de uitvoering betreft, al wie van schilderen kent, moet

haer onnavolgbaer noemen. Jan Steen is de tegenvoeter van Brauwer, liefkoost het zwart en den bister, haelt alle schaduw en hevige uit en bekomt echter een allernatuurlykst effect, eene waarheid gelyk aen die van Brauwer. Men ziet de natuer niet op denzelfden stond, maer men ziet natuer. Aerdig is het om te vergelyken hoe Brauwer allen omtrek (*silhouette*) wegsapt, hoe Jan Steen ze allen bewaert en karakteriseert, en by beiden lost de omtrek even zeer uit. Overigens teekende Jan Steen keuriger en bewerkte fyner. Zyne plooijen, zyne draperyen zyn vaster afgewerkt, ieder onderwerp is krachtiger uitgezet. En toch, als wy de schilderye van een hunner den voorkeus moesten geven, zouden wy met de hand op het hert moeten bekenen, dat wy het altemael even schoon vinden, en dat er geene andere vergelyking tusschen hen mogelyk is dan het evenwicht hunner oorspronkelyke verdienste.

Brauwer schetst den herfstnamiddag, Jan Steen den lentenoen af. Brauwer is warmer dan Jan Steen. Over de gewrochten van den laetste is de winter van het denkvermogen, het ys der wysbegeerte gegaan; de werken des anderen werden in het warme dichteryke gemoed gekoesterd.

Goddelyke meesters van het volksgenre, hoe betreuenswaardig is het dat er heden geene kunstenaers zyn, die de natuer, welke rondom hen is, voelen, en het volk malen gelyk liet in de XIXe eeuw bestaet. De artisten welke zich der vlaemsche school getrouw willen toonen, boetsen u, onnoozel dat zy zyn, na; de franschgezinden gaen by de zuidernaburen op jacht; er zyn er byna geene die uit eigene oogen zien en het nederlandsche volk wedergeven gelyk gy het deedt!

In Brussel hebben wy zeeuwsche zedenschetsen gezien, die aenmoediging verdienen; de schilder er van make zyne lucht wat meer doorschynend, brenge er wat beweging in, late haer geen steenachtigen fond en hy zal verre komen.

Van zoodra wy in de herberg van Jan Steen (N° 349) komen, zien wy dat Brauwer hier de baes niet is. De denker heeft er eerst en vooral eene bewoonbare en bewoonde huizing van gemaakt. Links, achter het voorplan, ziet men tegen eenen vooruitstekenden muur, waeraen met huisraad voorziene schabben hangen, eenen trap, waerlangs men naer het zoogezegde hangkamerken gaet, waerop des nachts de kinderen slapen. Achter ziet men de ramen waer men licht langs krygt, de deur waar de gasten langs binnen komen. Rechts in den achterhoek der kamer staet eene hang- of kleederkas, meer naby is de schoorsteenmantel, en vóóraen op het eerste rechterplan de alkoof, met houten deuren, welke met de hangkas weêrga maekt en waer vader en moeder, ouds gezegd weerd en weerdin, des nachts in rusten. Heel dit plan verraedt den nauwgezetzten overlegger, die het zoo fyn heeft uitgepluist dat hy het spersiegroen niet vergeet aen schouw en

balk te hangen, 't welk de boeren gebruiken om de vliegen uit de kamer naer toe te trekken.

Met niet minder vernuft heeft de behendige karakterschilder zyne persoonactjes gegroeped. Rechts voor de alkoof, aen eene tafel met champagner en dessert gedekt, zit eene reeds bejaerde dame. Zy was nimmer moeder, en het weeke hert moetende te goed doen, liefkoosde zy van over onheugelyke tyden een schoothondje, dat op een kussen nevens haer in de herberg ligt. Dit hondje voldoet echter niet aen haren lust tot liefde; zy is reeds weduwe, maer haekt nog naer een man. Hare schoonheid is van dezulke welke lang door den tyd geëerbiedigd worden en die, geholpen door wat schoon kleedsel, een jeugdig hert misleiden kunnen. — Zy schynt hare netten ook niet vruchteloos te hebben gespannen; het jonkertje dat men slechts langs den rug kan zien, maer dat men langs daer voor een wuft heerke, voor een *leeuwke*, zouden de Franschen heden zeggen, erkent, duidt reeds door gebaren aen dat het zich heeft laten vangen door een lokhaes waeraen fyndere smaek niet zou byten. Tusschen dit paer ontdekt men een ander, dat er achter zit en in een tegenovergesteld gebrek vervalt. Daer is de man oud, het dochterlyn jong. Smachtend en verwytend stuert dat arme schaep haren zoenen blik naer den jongeling, als wilde zy zeggen dat het in de wereld meestal averechts toegaet, dat hier bestanddeelen tot gelyke min en geluk waren, maer dat de mensch steeds nevens het doelwit loopt. Achter de tafel zit eene onbevallige bejaerde matroone, die, met eene beweging vol afgunst, de vorderingen die de eerste dame op den jonker maekt, aen haren man wil aenwyzen. Maer deze, verre boven de wederwarigheden des levens, staet recht en drinkt met eene plechtstatige onverschilligheid eenen roomer champagnewyn tot op den bodem ledig.

Langs den anderen kant der herberg, tegen den trap, staet een soldaet al die verkeerdheden spottend aen te staren; zyn vollen beker zou hy den jongen leeuw willen aanbieden, alsom te beduiden dat hy den vrolyken Bacchus nog liever dan eene zoo oude Venus moest liefhebben.

Het achterdeel der tapperij is het tooneel van andere verkeerdheden. Hier hekelt de karakterschetser nieuwe luimen des ouderdoms: een vyf-en-zestig jarig manneken met knappe beentjes, dat sedert vele jaren om zyn luchtig dansen vermaerd is, heeft zich weêr tot een menuëtje laten verleiden en dient tot speelbal der toeschouwers. Hy is goedhertig, wat fleps; iets wat de Franschen « *un bonhomme* » noemen. Hy is daerby vader, is echtgenoot. Een jongman heeft die kneep des vaders waergenomen om zyn lief dochterken ter zyde te trekken en haer daer iets in het oor te fluisteren. Zyne vrouw is ook niet leelyk, en degene welke het oude manneken tot dansen verleid heeft, doet geheime teekens aen de wederhelft. Stelde haer deftig voorkomen

den toeschouwer niet gerust; gave de deugd der moeder geen betrouwen in die der dochter, men zou vreezen dat de sul om zyn danszwak door een dubbel ongeluk zou kunnen getroffen worden.

Een derde tooneel heeft aen den trap van het hangkamerken plaets. Volgens ons is dat het schrikkelijkt, het meest ontmoedigende. Op de andere werpen de geestigheid der persoonaedjes en het kluchtige der pozen iets aengenaems; hier wordt de ondeugd in al hare afgryselijkheid, in al hare ellende afgeschilderd.

Er zit een jongeling op den trap. Het is een kunstschilder of een dichter. Men ziet dit aen de lynheid zynrer vingeren, aen zyne smackvolle kleedy, aen het losse vloten van den witten halskraeg die op zynen mantel wappert. Die man is ongelukkig in zyne liefde of in zyn talent; de wanhoop is in zyn hert komen woonen; hy heeft de vergetelheid op den bodem der kan willen zoeken, en wat eerst voor hem een geneesmiddel was, is nu zyne kwael geworden. Het is een dronkaerd!

God weet hoe lang hy reeds slemt, God weet wat wrange gedachten hy op dien dag in den wyn heeft vermoord; maer nu, eilaes! by het willen aensteken zynrer pyp aen de buskoolpan, welke daer destyds voor diende, heeft de smachtende damp hem getroffen, is hy op het trapken der hangkamer neêrgevallen en dryft hem de overdaed den mond uit.

De poza des ongelukkigen is vol ziekelyke wanhoop; het geneesmiddel dat hy beproefde, heeft hem vergiftigd! Wie uit zulk liguer, dat in vele schilderyen van Jan Steen voorkomt, een bewys wil zoeken, dat de groote man een dronkaerd was, is wel oppervlakkig. Voor ons is het een bewys dat hy zich nimmer in den drank vergat. Iemand die de beschonkenheid zoo verschrikkelijc kan malen, iemand die dus van al haer walgelyke en terugstootende doordrongen is, kan er zich niet aen overgeven. Wy aenschouwen dit liguer als eene les voor kunstschilders of dichters, die in den drank de vergetelheid humer ontgoucheling zouden willen zoeken.

Eene hertscheurende spotterny verergert den toestand des dronkaerds nog. Het lieve dochtertje der herberg, dat boven den trap in de deur van het hangkamertje, van af het schab eenen kamerpot langt, wellicht om den rampzalige te helpen, wordt heimelyc door eenen ouderling in de hand geknepen. Wilde de schilder daernede bedoelen dat dit meisje des dichters nml was, en dat, terwyl hy door den drank lag neêrgevelde, de verleiding op haer loerde? Wilde Jan Steen enkel het oude zot wraken? Wie weet? Maer dit deel des tafereels, hoe geestig ook byeengezet, stemt tot treurige gedachten en doet den verveerdiger als een bitteren bespotter der arme zwakke menschheid keimen.

En men beweert dat de vlaemsche schilders geen gedacht

hebben! Van aen de hoogste poëzy tot aen de bytendste hekeling zyn wy aen hunne zyde op het gedachtenveld gegaen; wy hebben met hen gebeden, bemind, geweend, gelachen, geredeneerd, gespot; wy zyn nog verre van geheel hunnen oogst afgemaaid te hebben.

Noch van Teniers « de Jonge », noch van Van Ostade, zyn op de tentoonstelling belangryke werken genoeg, om de uitgestrektheid van hun talent aen te toetsen. Beiden verkozen het zelfde vak in de volksschildering: zy maelden beiden boerenzeden; doch hunne doenwyze was zoo uiteenlopend, zy zagen de natuer uit een zoo verschillend oogpunt, dat beider werken als tot een ander vak behoorende mogen aenzien worden.

Teniers beminde de geestigheid, die in den boerentrant ligt; Van Ostade schiep behagen in de buitengrofheden te wraken of de dorpszedes te idealiseeren; Teniers verkoos, om zyne geestigheden uit te drukken, een fynen toon, door de kenners *zilverachtig* geheeten; Van Ostade, integendeel, wilde warmte in zyne gewrochten, gloed in zyne schetsen; hem was de zonnenschyn lief en die tinten door de kenners *verguld* genoemd.

Die twee mannen voerden het genre van Breughel dus weêr in eene nieuwe baen, en zy, met Jan Steen en Brauwer, onder hun gevieren zoo onderscheiden van gedacht, bewerking en kleur, bewyzen hoe oneindig breed de natuer is, en hoe de ware talenten zich op haer veld kunnen ontmoeten zonder elkaer op de hielen te loopen, anders gezegd, slaefs na te volgen. Hunne onderlinge verscheidenheid is voldoende om de grootte van hun genie aen te meten: zy waren tydgenooten, zagen dus dezelfde zeden; men vergelyke aen hen de genreschilders die later, die heden gekomen zyn, en men zie of deze nog de zeden niet eender met hen schynen te zien, zoo dorstig laeft men zich heden aen het oude talent, zoo ellendig aept men het na!

Teniers was niet zoo vrolyc als Brauwer, niet zoo diependenkend als Jan Steen; hy volgde de natuer vernuftig na. Zyne schitterendste hoedanigheden bestaen in de koddige houding zynrer persoonaedjes, in de geestigheid waarmede hunne posa weêrgegeven is, in de spitsvindige waerheid waarmede zy geteekend en gepenseeld zyn.

Teniers was man der wereld; werken was voor hem eene verlustiging, een behagen; daerdoor werkte hy te veel met gele handschoenen, gelyc wy dit wel eens hoorden noemen, wat wil zeggen dat er in zyne teekening iets conventioneels lag, 't welk wy noch in Brauwer, noch in Jan Steen zagen.

Wat zyne schildering betreft, men ziet dat hy met Rubens bevriend en eenigen tyd zyn leerling geweest is. Niet dat er in zyne werken iets van de kleur welke dien meester overal herkennen doet, te vinden is, neen! maer wat Teniers van den grooten man heeft afgekeken, is van kleederen en draperyen te doen plooijen zonder er krooksken voor krooksken in te

teekenen, is van met eenen niet verbaazende effecten te verkrygen, is eindelyk de lichtheid van toets, die niemand in zoo hoogen graed als Rubens bezeten heeft.

De zilveren toon welken Teniers zóo volmaekt bezit, dat Van Dyck hem daerin, zelfs in zynen besten tyd, nooit heeft kunnen evenaren, bestaat in een onbepaelbaer grys, dat tintelt, straelt, blikkert en glanst; niet dat logge fransche grys dat alle begrip van kleur uitsluit, en een tafereel plat als eene plank maekt, neen: het is dat doorschynende, warme grys, dat onzer luchtstreek eigen is, zoodra witte wolken de zon benevelen, en de dag toch helder, het weêr vrolyk blyft. Teniers was zynen toon zoo eigen, kende den stond zoo juist waerop hy waer is, en schikte daer zoodanig zyne luchten naer, dat men deze gedurig in de natuer terugziet en zy daerdoor zelfs eene oorspronkelyke waarheid hebben, waeraen men de echtheid der buitenwerken van Teniers kennen kan. Iets zonderlings kenschetst hem: over zyne tafereelen liggen lichte puntjes verspreid, die men slechts by hem en zynen vader tegenkomt en daerom verwonderen. Als zyn werk af en droog was, moest hy nog een fynpuntig penseefije nemen en hier en daer op de uitspringende hoekjes witte toetskens zetten, die van voor- tot achterplan wel in kraecht verliezen, maer toch overal bestaen, en aen het geheele leven byzetten, het doen flikkeren en glinsteren. Men kan in de wezentlykheid niet zeggen waer men die ziet; cehter ondergaet men hunnen invloed.

Van Ostade bereikte in den gulden toon dezelfde hoogte; waer Teniers met den zilveren komt. Het is eene andere zienwyze, doch zy is even volmaekt uitgedrukt. Zyn stal (446) waerin een boeregezin zyn zomerverken geslacht heeft, is met die eerste herfstzon besehenen, welke by ons steeds heeter dan de zomerzon is. Men ziet, als 't ware, de warmte door het rieten dak dringen en alles met eene gloeiende tint overgieten. Met wat middelen die genies tot zulke verbaazende uitkomsten geraecten, is niet om raden; want de grond, die voor het geopend hangend verken op het doek is aengebracht, veropenbaert eene geheele kleurwereld, zonder dat men zou kunnen zeggen hoe de schilder die duizende verschillende tinten op eene zoo kleine schael heeft weten te vereenigen.

Van Ostade werkt niet af gelyk Jan Steen, doezelt niet gelyk Brauwer, toetst niet geestig gelyk Teniers; hy heeft een eigenaerdigen penseelslag, welke min vernuftig dan die des laetsten kunstenaers, toch met eenen niet tot wonderbare uitkomsten geraekt. De knaep uit gezegden stal is met eenige veegjes geschetst, en niettemin volledig van vorm. Iets wat Van Ostade in deze schildery kenschetst, is de algemene eigenaerdige toon zynen schaduwen. Hy schynt heel zyn tafereel met eene mengeling van jodenpek en zwart te hebben oversapt en dan daer zyne gulden zonlichten en zyne rare blauwachtige weerschynden in

afgeteekend te hebben. In den kop van Rembrandt (N.º 191) bemerkt men dezelfde doenwyze. Men kan daeruit opmaken hoe die genies het zonlicht verstonden. Inderdaed, als de zon sehynt, maekt het licht het effect; de schaduw is de *negatie*; het is met de bruinen eentoonig te houden, het is met ze niet te doen opmerken, dat de Rembrandten en de Van Ostades hunne zon-effecten bekwamen: heden dat men licht en donker even zeer bewerken wil, is men altyd log en zwaer. Wy namen de vryheid dit aen den schoonen *peerdentrein* van Gericault (447), die ten naesten by nevens den Van Ostade hing, te bestatigen. In dat zeker verdienstvol tafereel, zyn de schaduwen zoo vast als het licht; zy zyn met denzelfden borstel bewerkt, even breed getoetst, even geliefkoosd. Wat is daarvan het gevolg? Alle natuer is buiten dat tafereel: het is prachtig geteekend, kernachtig geschilderd, breed van toets, zelfs, zoo gy wilt, krachtig van kleur; maer het is conventionneel; maer waarheid ontbreekt. Het is hard en men is geneigd op de peerden te kloppen, om te hooren of de witte niet als plaester, de bruine niet als brons zullen weêrgalmen. Men ziet integendeel het geslachte verken van Van Ostade als malsch en lekker eetbaer vleesch waggelen!

Zoo wisten onze groote mannen steeds het *lydende* aen het *werkende* te onderschikken. Jan Steen liefkoosde de schaduw, omdat in stullen dag de bruinen den grooten rol spelen; Van Ostade liet de schaduw in zynen stal onverlet, omdat de zon hier lichten moest; het is die wyze overleg die hem in de kleur zoo onovertreffbaer maekte!

Sedert eenige jaren brengen de Duitschers tafereelen op onze tentoonstellingen, welke men *ernstigen volksgenre* noemt. Wy behouden die benaming, niet omdat wy toestemmen dat de stukjes van Jan Steen en Brauwer niet van den ernstigen volksgenre zouden zyn, maer omdat gemelde duitsehe schilderijen op grootere schael en met half historische figuren zyn uitgevoerd.

Niet zoodra had men dergelyke duitsehe nieuwigheid, zoo gelyk men het noemde, gezien, of de kunstfeuilletonnisten staken de loftrumpet op. « Dat was nu het echte genre! zulk alleen was der kunst weerdig! Nooit was er iets zoo deftigs, zoo leerryks voor de menigte gezien! » Dat bazuingeschal werd zelfs aengeheven ter eere van Knaus, een jeugdig duitsehe artist, die zyne onderwerpen nog al aerdig kiest, en datgene waer hy te Antwerpen het meest roem door behaalde, zeker zonderling gekozen had.

Het was eene jaermerkt: een dief kwam van eenen jood een uerwerk te stelen; politiebeambten zetten hem na, en al de koopers en verkoopers vlogen van ontsteltenis uiteen. Hier zag men eene dochter alle moeite aanwenden om haren blinden vader uit het geharrewar te helpen; ginds bevryden de joden hun goud in hnnne kisten, met dezelfde liefde als het kind zyn vader!

Dezelfde kunstkritikussen, welke dit onderwerp ten hemel lieven, vielen tevens op onze vlaemsche school, op hare gemeene strekking, op hare dronkaerds, op hare kroegen, op hare dansers uit! Achten zy dan een dief min gemeen dan een dronkaerd; of is dergelyk persoon voor hen een ideael? Zouden zy by toeval liever met hem dan met een zat hoofd verkeerden? Welke logiek!

En als men dan nagaet dat zy in dezelfde bladeren, waer zy onze school om hare karakterschilderingen zoo in verachteten, hunnen Eug. Sue opvyzelden, wiens romans enkel dronkenschap, hoedery, moord en diefstal zyn, moeten wy dan de overtuiging niet krygen dat de fransche feuilletonnisten wormen zyn, in België gekomen om onzen nationalen roem te verknagen?

Hadden zy geweten dat het ernstige volksgenre van Hazen-clever, Hubner, Knaus en anderen in de vlaemsche school geene nieuweid is, dan hadden zy hunne loftuitingen wel ingehouden; dan hadden zy, uit vrees dat de weërgalm hunner opvyzelingen de vlaemsche school mocht bevoordeelen, de schoone duitsche werken nog liever vergruisd! Maer die vreemde heeren kennen niets van ons verleden, en weten niet dat die kunstplant, als al de kunstplanten, op onzen bodem ontkiemd is en er bloemen en vruchten gedragen heeft!

Om dit te bewyzen, zullen wy het volgende doek (N° 396) beschryven:

Aen de deur eener hoeve, in het lommer eens notelaers, die zyne breede takken over heel het tafereel nitstrekt, zit eene boerenfamilie, rondom eene tafel met kernishesp. Links zit de oude vader; nevens hem, maer achter de tafel, zit de oude moeder in eenen biezen kapzetel; vooraen, met den rug naer den toeschouwer gekeerd, de zoon; rechts, de reeds gehuwde dochter met haer kindje op den schoot, en tussehen deze en de oude moeder, de zuster der gehuwde, welke van den jeugdigen man al lachend eenen kus ontvangt.

Vershillige personen ziet men nog in het verschiep; maer die behooren niet tot de philosophische gedachten van den groep, en zyn er alleen om te bewyzen dat het kernis is.

Eensklaps heeft een man achter den biezen kapzetel der grootmoeder plaets genomen, en terwyl hy trommel en fluit roert, beginnen twee kinderen, twee arme schapen, daertoe door den nood gedwongen, te dansen om het gezelschap op te beuren en te veraengenamen!

De grootvader, die de pint juist aen den mond wilde brengen, blyft halverwege steken en ziet verwonderd om; het reeds gebrekelyke grootje poogt uit haren zetel recht te komen, om, over de tafel geleund, de kinderen lachend aen te moedigen; het kindje rukt zich op den schoot zyner jonge moeder recht om het koddige spel te aenschouwen, en de zoon schuift zich met den stoel achterwaerts om het zien aen den kleinen knaep mogelyk te maken.

In die zoo eenvoudige opgave, heeft de schilder eene wereld vol gedachten weten uit te drukken.

Die ellendige kinderen, welke daer om broodswil dansen, zyn door de armoede verouderd, door het wec ter neer gedrukt; hunne inwendige ellende, het bittere huns levens straelt door hunnen aengenomen en gemackten lach door. Hun blik alleen wekt medelyden op, en zeker kan men dergelyke rampzaligen het aelmoes der christelyke liefde niet weigeren!

De grootvader is het echte afbeeldsel der zedelyke ellende, welke nu naer die broodsellende omziet. Nimmer zagen wy eenen kop waer het noodlot met somberder trekken op te lezen stond. Dat is de echte werkman, die gansch zyn leven gewrocht heeft om zich uit de armoede op te wroetelen; doch die daer niet in gelukt is. Dat zegt u de ontgoocheling, welke van zyn gelaet straelt; de diepe rimpels, waermede zyn voorhoofd is doorgroefd; de bittere oogslag, welken hy op de dansende schapen werpt, en de wrange glimlach, waermede hy dien verveerlyken blik te verzoeten poogt!

Die man is herteloos geworden, in die wereld welke voor hem geen hert had, en dat de kinderdans niet bekwaem is hem de pint terug doen ter tafel te zetten, om gemakkelyk te kunnen beschouwen, zulks komt daeruit voort, dat hy aen Bacchus leening voor zyne ontmoediging afsneekt.

Zyne vrouw gevoelt zoo min den toestand van haren man als den haren. Die ouderlinge heeft wellicht in gansch haer leven er niet aen gedacht, eenen stap omhoog in de wereld te gaen. Op de aerde geworpen, met de hoop om eens hiernamaels gelukkig te zyn, heeft zy nimmer treurig omgezien en by al wat tot vrolykheid stent, gelachen. Nu schatert zy weër by het aerdig springen dier kinderen, welke om een stukje brood dansen!

Weemoediger weërge dan de gehuwde dochter kan men aen zulke vrouw niet vinden. Zy is het evenbeeld hares vaders. Wat heeft zy in haer leven niet al gedroomd! Niets van wat nevens haer omgaet, trekt hare aendacht op zich; haer blik dwaelt in het onzekere, en op haer lief gelaet leest men die poëtieke, maer treurige mymering, welke bezeert en toch aantrekkellyk is.

Denkt zy missechien, dat na kernis de bekrompenheid de vrolyke uitspatting van heden zal vervangen? vrees zy dat de ham voor het dorre brood plaets zal maken, en dat zy-zelve geenem lekkeren beet meer zal hebben voor het schaepje dat op hare kniën dartzelt, en dat zy zoo onaendachtig vasthoudt, terwyl het naer de springende kleinen ziet? Wie weet? Maer stellig is het dat zy inwendig lydt, dat de toekomst haer bang maect; edoch, zy is te goed om door wrange opmerkingen de verplijgende vreugde der kernis te stooren.

Haer gemael denkt niet als zy. Hy is vrolyk, opgewonden, uitgelaten; hy lacht, hy schatert, hy springt, hy danst; hy

omhelst in zyne opbruïsching zyne schoonzuster, welke naer den aerd der oude moeder overhellend, met zyne vreugde instemt en zoo luidruchtig jubelt als hy. Wellicht komt daerdoor een kleine schicht van jaloezy het hert der jeugdige moeder nog doorbooren.

Hoe het zy, het contrast der verschillige karakters, dit ware volksleven, die echte afbeelding der klasse waervan een deel alles goed, het andere alles kwaed in de wereld ziet, maken van dit tafereel een der merkwaardigste welke wy onder betrekking van gedacht gezien hebben.

De teekening is op de hoogte der inbeelding: zy is grootsch, deftig, ontbloot van de styfheid, welke dikwyls de duitsche schilderyen ontsiert en er eenen conventionnelen toon aen geeft. De kleur wint het oneindig op die der Duitschers; zy is teêr, vol afwisseling, vol leven; als men een paer stappen van de schildery afstaet, wordt het effect verbazend!

En van wie is dan die schoone schepping? Wat naem op die gulden bladzyde zetten? Welken beroemden man huldigen?

Dit tafereel is het werk van zekeren David Ryckaert, van Antwerpen, die in den grooten tyd der genreschildering leefde, die waerschyndlyk gezel en vriend van den geestigen Teniers, den vrolyken Brauwer, den denkenden Jan Steen, den lachenden Van Ostade was; maer die met al zyn talent onder het stof der jaren begraven ligt!

Hy is uitstekend schilder genoeg om by eene andere natie de eerste te zyn; by ons verdwynt hy tusschen de opperberoemden, wier tal zoo groot is dat by de opnoeming geen tyd meer overblyft zyner te gedenken.

En waerom is David Ryckaert, met al zyne denkkraacht, met zyne stevige teekenpen en breed penseel, onder de eerste kunst-koppen niet?

Omdat, ofschoon wy zyne kleur met recht geroemd hebben, zyn toongevoel zyne denkkraacht en zyn teekenbesef niet overtreft. In zynen eersten tyd was hy te grys, gelyk Immerseel zegt, en is hy later op eene betere baen gekomen, hy is in het oordeel der nakomelingschap toch niet warm en schitterend geworden.

Niets nieuws onder de zon! De huidige modeschilders bedenken het wel: hun grys is niet nieuw, het is uit de grysheid der eeuwen opgehaeld! Vroeger heeft men er zich nog, getuige Marten de Vos, aen verslaefd!

Dat zy in het oog houden dat Van Eyck, Memling, Quinten Massys, Rubens, Van Dyck, Jordaens, Teniers, Rembrandt, Van Steen, Brauwer en Van Ostade, altemael mannen aen wie niemand den eersten rang zal durven betwisten, groote koloristen waren. Dat zy, vooraleer gedacht en teekening boven kleur te achten, nazien hoeveel denkers en teekenaers het nageslacht op derden en vierden rang heeft geschoven, omdat zy het palet, eerste kenteeken der schilders, misten, en dat zy dan

beslissen of het beter is naer ydele fransche theoriën dan naer de ondervinding der eeuwen te luisteren.

Ondertusschen had de boom, door den viezen Breughel geplant, de sappigste vruchten gedragen; hy had zyne takken over heel het volk gespreid, en het met aengenaem kunstlommer overschaduwde. Twee planten waren er echter niet ingeënt: krygs- en burgersstand was tot hier toe vergeten.

Wouwerman zou het zweerd aengorden, Geeraard Dow den huiszetel verkiezen. De XVIIe eeuw, die gulden tyd der nederlandsche kunst, kon haren cirkel niet voleinden zonder al de kunstverlangens voldaan te hebben!

Geeraard Dow bezat den stillen aerd die het huishouden liefhebben doet, het teêre hert dat zich met de min van vrouw en kind vergenoegt, de ryke inbeelding welke de woonkamer tot eene wereld herschept. Zyn fyn vernuft ontdekte duizend geestigheden in het dagelysch verkeer. Zeker moeten de vezelen des herten gevoelig zyn om door de minste aenraking van de wezens die u dagelyks omringen, treffend te weërgalmen. Men moet dichter in de ziel, dromer, lichtgeraekt en edelmoedig zyn. De schoonste mensch is wel diegene, welke zich met zyne familie vergenoegt en buiten den huisselyken aerd niet anders betracht dan God!

Als men de schilderyen van Geeraard Dow beziet, dan bemint men den schilder op staenden voet; men betreurt slechts dat men hem niet meer kan zien, dat men hem niet kan bezoeken in de woonkamer door hem zoo dikwyls geschetst. Het is daer ook zoo zuiver, zoo prettig, zoo helder, zoo net, zoo echt burgerlyk! Er is daer zeker weelde, zelfs pracht; maer van die gevoegelyke pracht, door het *comfortable* gevorderd, door geen ydelen zwier ingevoerd. Het is een hemelsch verblyf, waer het geluk als een toovergoodje op al de voorwerpen speelt, schalks van uit elke plooi der gordynen lacht, vriendelyk van uit elken spiegel u aanziet! Huisselyke aerd, wat zyt gy aentreckelyk als liefde en welzyn bestendig rondom u elkaër gezelschap houden!

Onwillens hebben wy u daer het tafereeltje van Geeraard Dow (N° 399) beschreven. Droom in dergelyk kamertje eene jeugdige moeder die haer kindje uit de biezen wieg langt, en het den boezem geven wil; droom daerby een zusterken, of wat het ook zy, die het ambt van kindermeisje uitoefent, die lief is als een engeltje, schalks glimlacht als een duiveltje, en zie dat dan tergend met den klater boven het hoofd van den kleine schellen, opdat deze, door den fellen klank opgewekt, de moederborst zou laten varen en, rechtspringend, zou dartelen!

Gelukkige dichter, die zulk fyn tooneel kondet droomen; nog gelukkiger schilder, die het op het paneel kondet tooveren op eene wyze welke geene beschryving dult!

Philips Wouwerman stak de krygstrompet op. Met zynen heldhaftigen geest op zyne krygshaftige inbeelding gezeten, reed hy

als een veldoverste zyne gedroomde slagvelden rond, schaerde zyne gedachte soldaten in strydlyn, groepeerde zyne ruiters, deed zyne busdragere vuren, en verspreide gewoel, gedruisch en moord over zyne drommen. Hy was leerling van den zachten landschapschilder Wynants; doch bevroedde hy wellicht dat de bloeddorstige schelmstukken der spaensche oorlogen vergeten waren en dat het tyd was den krygersroem te vereerlyken?

Eilaes! hy kon echter zyne stukken aen den man niet helpen! Hy was in de handen dier hertelooze schildery-schachelaers gevallen, welke als walgelyke spinnekoppen hunne netten rond de kunstenaers spannen, en hun wreed de hersenen uitzuigen. Pastoor Cornelis Catoz, de verdienste van den oorspronkelyken man beseffend, was kunstminnaer genoeg om hem 600 guldens te leenen, ten einde hy een koopenden liefhebber zou kunnen afwachten, om uit de handen der altoeggelaers te geraken. Alras oogste hy toen den loon zyner verdienste in.

Zyn geestige samenstel, zwieryge teekening, levendige kleur, zilverachtige toon, heel dit keurig geheele dat u van verre een Wouwermaan tusschen duizende navolgers erkennen doet, verdiende hem dien byval te recht. Hy beminde eenen klaren hemel, waarop een forsche omtrek: zyne ruiters lossen gewoonlyk in het donker op de lucht uit; zoo ontwaert men ook hunne losse kleedy en de gespierdheid hunner knappe peerden. Zonder het te weten, schiep dit genie het liefallige teekengenre, de hedendaegsche *illustratie*; als men 's kunstenaers schilderyen ziet, dan denkt men eene kopy van een fransch prentje te zien; het is later dat men bedenkt dat de zoo oorspronkelyke, de zoo eigenaerdige Franschen de kopisten zyn; dat zy, de geestige, de fynste menschen der wereld, dien geest elders zyn moeten gaen zoeken! Wy, Vlamingen, worden tevens lier, omdat wy by die gedachtelooze Nederlanden behooren, welke zonder het te weten de scheppers van al de kunstgenres zyn, wier meesters langs alle zyden nagebootst worden. De Franschen rooven, al scheldende op onze domheid, onzen geest; de Duitschers nemen in het stille ons volkgenre over, en wy zullen wel eens gelegenheid vinden om met bewysstukken vast te stellen dat de gravuren onzer oude kunstenaers niet vreemd zyn aen de over-Rhynsche historische samenstellingen waervan men zoo veel ophof maekt!

De fransche feuilletonnisten wyzen onze kunstenaers altyd naer den vreemde; wy verwyzen hen naer onze oude nationale kunstvoortbrengsels. De vreemdelingen putten daer met volle handen uit, en het is niet dan den geest onzer voorouders dien men ons langs dien omweg, vervalscht, wil opd.ingen! Wordt u-zelven weder, vlaemsche kunstenaers; leert kennen wat uwe vaderen deden, vooraleer den vreemdeling te rade te gaen!

Het landschap vooreerst als byzaak, daarna als afzonderlyk genre, was ook eene nederlandsche invoering in de nieuwere

kunst. Hoe kon het anders, of de natie die vroeger niet dan de bosschen tot godentempel wilde, die stroomen, beken en vennen heiligde, moest de natuer verdichterlyken en weerspiegelen.

Het noorden ontdekte vooreerst in de natuer bruischende stemmen, sprekende winden, galmende echos. Het geritsel der bladeren fluisterde het eerst poëtische droomeryen in het melankolisch noordergemoed; de vlokken mist die des morgens in de bosschen waren, werden daer schimmien der voorgelachten; de dansende dwaellichten, booze geesten; de echo was de stem der goden. Ossian was de eerste die al de bestanddeelen der wereld bezielde, aen boom, blad, graspeil en kruid leven en ziel gaf; hy bracht het sentimenteel lyrismus ter wereld, eene hertenkwael die by het geheimzinnige sidderen doet, en heimelyk tranen opwekt by dit, ik weet niet wat, 't welk in de noorder natuer bestaet en het gemoed versombert.

Men heeft Ossian in het zuiden willen nadoen; maer als verstoffelykte nagalmen zyn de lyrische liederen van daer tot ons terug gekomen. Byron, de noorder Byron, moest die poëzy herkneden, naer onze eeuw wyzigen, en ze ons, ontdaen van al het conventionneele er door het zuiden bygebracht, teruggeven.

Is het te verwonderen dat de natuerpoëzy, het noorden zoo eigen, zich by een noordervolk, dat steeds het penseel beter dan de pen machtig was, op het doek moest uitstorten?

Diegenen, welke beweerden dat de landschappen onzer oude schilders dichtvuer missen, zyn menschen welke zich nimmer by het beschouwen van de natuer hebben voelen ontheffen. Te stoffelyk om zelve te mymeren, eischen zy dat de kunstenaer de poëtische gevoelens waerdoor hy by het schilderen bezielde was, in stoffelyke vormen wedergeve. De natuer sprak nooit tot hunne harde ooren, en op de velden hebben zy nooit het ruischen der bladeren en het zuchten der kruiden verstaen. De wind mag in het gras woelen; de vallende bladeren mogen groote dwarrelkringen rondom hen beschryven, of dor en schrael op hunne schouders vallen; zy zullen nimmer griese-len, zy zullen nimmer angstig droomen, gelyk het onze landgenooten, getuigen de legendes, doen.

By ons zyn tot de geringste menschen melankolisch, en dat de natuerpoëzy op hen wederwerkt, kunnen de oude *nationale* volksmelodyen getuigen, die gemaakt zyn vooraleer zuiderinvloed ons verbasterde, en welke men niet kan hooren zonder week te worden, zonder heimelyk te weenen.

Patenier, geboren te Dinant omtrent 1490 en overleden in 1548, was de eerste die aen die natuerpoëzy op het doek lucht gaf. De achtergronden van Van Eyck en Memling geleiden zyn penseel. Doch waer deze, liefelyke dichters waren, werd hy treurzanger. Zyne landschappen zyn natuerlyker dan die zyner groote voorgangers, en rotsen en bergen komen by hem al woest en wild voor.

Echter durfde de man den mensch op zyne tafereelen nog niet als byzaak beschouwen, nog niet als klein vergelykingspunt, waeraen men de onmeetbaarheid van de natuer meet. Zyne landschappen waren nog slechts byzaken, die het historische onderwerp zyns werks onder hunne grootte verpletteden. De vlucht naer Egypte, uit het Museum van Van Erthorn, te Antwerpen, is daer om dit te bewyzen.

Slechts in de XVIIe eeuw kwam het vak tot volle rypheid. Nikolaes Berghem was toen een der grootste onder de uitstekende mannen welke het beoefenden. Met een fyngvoelig gemoed begaefd, kon hy daerby niet alleen het landschap met waarheid weergeven; hy teekende ook zwierig het menschelyk figuer, en op eene onevenaerbare wyze het dier. Zyne kleur, nog machtiger zynde dan zyne inbeelding en zyne teekenstift, kon hy herderzangen op het doek tooveren, welke den stedeling naer het veld doen haken.

Het schilderytje dat men van hem op de tentoonstelling vindt, is allerliefst. Langs de rechterzyde overschaduwden eenige eeuwenheugende olmen de malsche wyden, en steken, met hunne knoestige takken, behagelyk af tegen de styve dennen welke het verschieft vormen. Van achter ziet men bergen, in het oneindige wegloopende, en door eene plein, aen den linker voorgrond verbonden, het landschap volmakende. De zomer is op zyn einde; de oogstzon straelt haren blakenden gloed op den dampenden grond; de natuer broeit en ryp. Zoodanig schittert de zonne, dat de voorwerpen als doorzichtbaer schynen.

In het lommer der olmen heeft zich eene kleine kudde neêrgevlyd. De lammeren stoeijen, de schapen grazen niet: denkend herkouwen zy, om, zoodra de zonnebrand over is, het wyde veld in te huppelen. De werkzuchtige mensch zwoegt nevens die dierenrust; hem tent de vermattende hitte niet; een lief boerinnetje ontlast eene bonte koe van haer melk; terwyl de meid met den stoop wacht, om het ingezamelde vocht ter stad tot gelde te maken. Intusschen spreekt ze waarschyntlyk van den zoon van den molenaer, die verleden zondag zoo vrolyk, onder de tent, met het melkmeisje heeft gedanst!...

Hoe somber steekt de natuer van Ruysdael (N° 347) tegen dit verheugende herderslied af. Daer, geen uitlokkend boomenlommer, daer geene menschen, geene schapen, geen toelachend vee! Rotsen, bergen, watervallen, sombere luchten, zwarte diepten rukken u uit de zoete nymering.

De wind loeit in de vallei, de wolken pakken zich te samen, en hangen reeds met vlokken tegen de toppen der bergen. Weldra zal het onweêr met knetterend geweld op de kale rotsen nederstorten. Ginds staen kalme dennen, die, door den berg beschermd, van den windtocht vry zyn; hier naby integendeel buigt het riet, kromt het kruid, vlyt zich het gras ter neder

om den akeligen storm over zich heen te laten scheeren. Wee den fieren eik die styfhoofdig den wind heeft getart; hy heeft gesidderd, gekraekt, is gebroken en ligt nu met de hoogmoedige kruin in den waterval, die met donderend geweld nederstort, opplonst, bruischt, woelt, maelt, tiert, zilveren regenwolken naer den hemel jaegt, en weldra, in zyne woede, den wederstand, door den boom nog geboden, zal vernietigen, hem als eene pluim zal wegslepen, en zyne fierheid omlaeg in het moeras zal nedersmyten!

Dit tafereel is in den somberen toon geschilderd die aen Ruysdael eigen was, en u de zwaarmoedige stemming zyner inborst mededeelt. Hy is de dichter der lydenden en bezingt de vernieling; hy maelde eenen kant van den toestand der menschen, welke ook gedurig onder stormen moeten buigen, of willen zy ze trotsen, er onder breken.

Ruysdael moest die sombere strekking hebben; hy was arts, bewoonde het volkryke Haerlem en was gedurig getuige van het bitterste lyden. Even moest hy zich naer Nikolaes Berghem zynen stadgenoot aengetrokken voelen; beiden verstonden eenen kant der natuer; de laetste het blyde, de eerste het droevige; beiden onvoltrokken karakters, vormden zy door de vriendschap een geheel; zy waren de beide uitersten der natuerkunst.

Hobbema was grootscher dan Jacob Ruysdael en had waerschyntlyk meer genie en min gevoel. Zyne landschappen zyn trotsch. Hy schilderde ook bergen, rotsen, watervallen; doch overtoegen met die kalmte welke den echten toestand van de natuer is. Het landschap dat in de tentoonstelling aen dien meester toegeschreven wordt (N° 334), is het indrukwekkendste van heel de zael. Nooit hebben wy dien sprekenden toon, die reusachtige samenstelling, die fyne en toch lichte uitvoering in zulke mate vereenigd gezien. De samenstelling beschryven ware onmogelyk. Haer nadruk bestaet in het ensemble, in de kleur, in het genie dat er in doorstraelt! Eene beek, die met ontelbare kronkelingen door eene bergachtige vallei slingert, zie daer heel het onderwerp!

Van der Neer sloeg eenen geheel anderen weg, dan de vorigen, in. Teêrgevoeliger nog dan Berghem, zoekt hy in de natuer geene vrolykheid, maer aendoenlyke mymery. Hy werd de schilder der weeke herten, der twyfelmoedige geesten, der dwaelzieke droomers. Vóór het sentimentalismus in de letterkunde gesloopen was, schilderde hy sentimenteel. Hy aenbad de nachtgodinne, vereerlykte de maen en dwaelde geerne, terwyl de menschen rustten, in de eenzame velden, in de erkennelyke tegenwoordigheid Gods!

Wy weten niet welke zyner twee byzonderste stukken in de tentoonstelling uitkiezen: beiden zyn even poëtisch, beiden slegen in teêrhertige bedenkingen weg, beiden zyn even kleurryk en waer.

Ondertusschen is misschien in N° 393 het herte van Van der Neer beter te lezen. Daer ziet men de werken der menschen in afwezigheid van den mensch! In de verte ontwaert men op den boord eener rivier eene stad; waerschyntlyk dommelt en woelt de werkzuchtige menigte daer nog; op het veld is integendeel alles stil; de rietvlekken, waerdoor de stroom wordt omzoomd, worden zelfs door geenen wind bewogen, en de wemeling des waters is enkel het gevolg der ty.

Die groote strydigheid, die stad waervan het gewoel der bevolking door de kalnte van de nabyzynde natuer niet booren kan, is treffend.

De mensch voelt zich waerlyk klein, als hy by dit beschouwen beseft dat al zyn lawyt en bedryvigheid den weg, door den heer aen de natuer afgebakend, niet het minste wyzigen kan.

De zeilen van den windmolen, die ter zyde staet, zyn ingetrokken; zyne armen staen styf. Slap hangen de lokken der schepen op de vaert; het anker houdt hen in de ruste door de natuer opgelegd, en die ruste wordt nog plechtiger by het kuische zilveren licht der maen. Zy ryst statig in het oosten en worstelt zich los uit de wolken, door de ondergaende zon uit de aerde opgewasemd. Zachte wolkjes, doorschynende neveltjes, waterachtige witte gazen loopen door den hemel; het is een dier veranderlyke nachten, waerin het dichtterlyke gemoed by het helder doorkomen der maen zich voelt ontheffen, om seffens in een volslagen duister zich te voelen nederslaen, en in die somberheid heimzinnig voedsel tot verdere mymery te vinden. Jan Van Beers heeft zulken zomernaecht niet schooner bezongen dan Van der Neer hem geschilderd heeft!

Wat de werkwyze van den grooten meester onderscheidt, is eene warme kleur, een diepe toon, een lyne, zwierige en toch breede toets, een tintelend licht. De boomen, de bergen zyn by hem geene blauwe of zwarte plekken; men vindt er eene schakering van tinten, eene waerneming van vorm in, welke men in de wezentlykheid by het maenlicht onderscheidt, zoodra men lang genoeg in die klaerte is, opdat er de oog en aen gewend zouden worden.

Als men de hedendaegs geschilderde maenlichten beziet, krygt men gewoonlyk koude. Men denkt aen die yzelende nachten, waerop men des winters niet uit zyn huis wil komen. Van der Neer doet integendeel den nacht beminnen; men vindt in zyne kleur die zoelheid, welke de warme zomernachten onderscheidt, de nachten welke men boven den brandenden dag om te wandelen verkiest. Ook was het groen bengaelsch vuur destyds nog niet uitgevonden; het tooneel, dat heden zoo veel schilders bederft, had nog geene middelen om manschynen na te bootsen. Van der Neer moest natuer, kon niets dan natuer bestuderen; dat de hedendaegsche kunstenaers, die

het vak behertigen, doen gelyk hy deed; en willen zy dan tegen hunnen manschyn het licht van een aerdsch vuur stellen, dan zullen zy geen groen en rood bengaelsch vuur op hunne paneelen tegeneen doen vloeken.

Van Jan Van der Heyde vindt men in de tentoonstelling een paer uitstekende schilderyen. Die kunstenaar is niet alleen groot omdat hy de beste stadsgezichten geschilderd heeft, welke tot nu gemaakt zyn; heel de beschaeftde wereld is hem daarby eenen onvereffenbaren dank verschuldigd. Hy was de eerste inrichter van het brandblusstelsel, dat tot heden byna nog overal in zwang is en vond de bluschpomp uit. Hy was dus een werktuigkundige van onbetwistbare verdienste, zoo wel als een uitstekend schilder. Zyne stadsgezichten blinken uit door eenen idealen toon, die betoovert; er is iets tintelend, iets lichtweerkactsend in al zyne verwen; hy heeft den lynen kant van de natuer in dit vak begrepen, en de waarheid met eene schoonheid, welke zy niet altyd bezit, bekleed; zyn ervaren oog zag harmony waer anderen contrasten zoeken; daerom zyn zyne tafereelen zoo vol melody.

Dat is overigens eene hoedanigheid welke al de grootelandschapschilders, door ons opgenoemd, eigen is. Zy zagen nooit de natuer in *détail*, altyd in het geheele. Als men een landschap ontledt, het boomke voor boomke, struikje voor struikje beziet, is alles van eene verschillige verw; maer als men den meesterlyken blik over het geheel slaet, dan verdwynen die afzonderlyke tinten om tot een harmonieus geheel saem te smelten. Het is de lucht die over het alles dien eentoonigen wasem smyt. Zoo verstonden het de ouden; hunne gewrochten schitteren niet door bonte verwen, maer door *toon*. Het middel dat zy daertoe gebruikten, was eenvoudig en liet toe spoedig te werken. De warme schaduwtoon werd over heel het doek gespreid en het was met de lichten dat de schilder de noodige verscheidenheid, de verte en het naby, in zyne tafereelen bracht. Overigens namen zy den horizon niet aen, gelyk men hem nu verstaet; slechts Berchem heeft hem met eene bleeke dofheid overtogen; de anderen hielden hem zeer zichtbaar, teekenden er, gelyk men het in de natuer ontwaert, behoortlyke schaduwen in, en behielden aldus het ware luchtperspectief. Heden versmelten de modenschilders het vergezicht ten naesten by in de lucht; men zou ras moeten verzinnen of het nog wel bestaet; allengkens komen zy dan niet meer groen en meer bruin naer voren, en ofschoon zy verre van de natuer blyven, verkrygen zy aldus eene schynbare uitgestrektheid.

Wy laten die middeltyes in decoratie toe; daer mag men convenie raedplegen, gemak en dwaelperspectief zoeken; een tafereel vereischt, volgens ons, meer studie, meer waarheid, meer bekwaemheid. De verdienste wordt veelyds naer de overwonnene moeijelykheden berekend, en het zyn slechts de geniën

die zich geene moeite ontzien hebben om de waerheid te bereiken, welke door het nageslacht gehuldigd worden.

Op nog eene hoedanigheid der oude landschapschilders willen wy de aendacht inroepen. Het is op de zwierigheid en tevens op de nederigheid van hunnen toets; men moet kenner zyn om hunnen penseelslag te ontdekken, want zy legden hem niet fier boven op het werk, als moest hy en niet dees de aendacht vestigen. Zy waren spaerzaam op de verwe; hunne paneelen zyn noch grof noch hobbelig en toch is hunne bewerking breed, en toch zyn zy vol effect. Kwamen zy op aerde weder, en wandelden zy by toeval de brusselsche tentoonstelling rond, zy zouden walgend vreezen dat de schilderkunst het schurft gekregen had. Men huivert by het zien der kladderyen welke nu voor kunstgewrochten doorgaen; «hoe smeriger, hoe liever» is de leus, en het schynt dat de grootste verdienste lieden niet meer bestaet in te schilderen, maer in verwen op het doek te smyten. In Brussel waren van die vuiligheden, welke nogthans door de fransche bladeren werden opghemeld. Met eene spons vol groen schenen de zoogenaemde boomen er op gedopt, en de stelten, waarmede men die afgrysselyke klodden ondersteunde, waren zoo slecht geteekend als het gebladert zelf. Wat verschil met de natuer, die zoo af en fyn is tot in hare kleinste deeljes! Waer gaet de kunst heen wanneer alles van het toeval en den borstelslag afhangt; als het genie niet meer teekenen, niet meer overleggen moet; als de smaek des publieks zoo ver vervalt van smeerdery voor talent, borstelslagen voor toetsen aen te zien?

Groote landschapschilders, komt nog eens niet den geest by onze jeugdige kunstenaers weder; leert hun uwen gladden, spaerzamentoets; leert hun het geheim, waarmede gy met eenen niet wonderen te scheppen wist.

Ongelukkiglyk zyn de meesterstukken van het landschap in de kabinetten verdoken; weinige zyn er in de Museums te zien; zonder grondige vergelykingen te kunnen maken, zullen dan de aenkomelingen wellicht in het verderf gesleept worden, door die vreemdaertige croûten, door een anti-nationaal journalismus opgezct, en waarvan reeds zoo menigen onzer veelbelovende artisten de afgrysselyke plaestering nageleerd hebben.

De bloemtafereelen kunnen niet ontleed worden: de bloemenspraak is eene tael die niet luid kan gevoerd worden en die enkel door de natuer of door de geniale nabootsing aen het hert kan worden geflusterd. Het schoone daarvan moet men zien; wat zeggen wy, voelen!

Wy hebben dus ten naesten by al de vakken der schilderkunst doorloopen, wy moeten echter nog een opzoeken dat tot de nederigste schynt te behooren, maer niettemin door overmaat van genie verbazend schoon kan worden. Wy willen spreken van de kerschildering. Zeker is, oppervlakkig be-

schouwd, dit het onbeduidendste genre; in al de overige poëtiseert de kunst; in deze is zy slechts eene nabootsing van een dichterlyk denkbeeld, een kleine weerschynt van een gedacht, door steen tot wezentlykheid geworden. Wat is de kerk? de idealisering der wooning, een huis door de dichterlyke inbeelding van den bouwmeester tot eene verblyfplaats, God weerdig, verheven. Dus in de naschildering daarvan geene oorspronkelyke samenstelling, geen eigen gedacht! Men kan enkel nabootsen.

Het middelmatige is diensvolgens in dit vak onduldbaar; wie enkel op eene juiste teekening, op het onberispelyk weergeven der vormen steunt, is verloren. Het is de betooverende kleur, die poëzy der oogen, welke aen dergelyke gewrochten weerde hecht. Hy, die dien helderen wasem des herten in zyn penseel heeft; hy die de schimmen kan vatten, door de zon langs de ramen op de wanden geroepen; hy die het atomenspel kan wedergeven, met het stofgewemel der zonnestrallen, welke als een gulden gaes door de gewelven schieten; hy die eindelyk die onbepaalde poëzy, welke het licht Godes op de werken der menschen werpt, kan begrypelyk maken, zal alleen groot door dit vak worden. Er is echter nog een middel. Het is van zich geheel buiten de wezentlykheid te werpen, van stout de gedachte des bouwmeesters van steen te ondoen, ze zich eigen te maken, ze fantastisch tot eene nieuwe wezentlykheid te roepen, en ofschoon men het gebouw, dat men nabootst, laet erkennen, het als een dichterlyken droom voor het oog te doen zweven.

Beide middelen zyn door twee groote vlaemsche schilders aangewend. Emmanuël de Wit nam het eerste te baet, Pieter Neefs, vader, het tweede.

Niemand heeft ooit gelyk De Wit de kleur der kerken verstaen, die kleur welke, door het licht van een aental ramen verwekt, maer door de hooge gewelven, de verre doorgezichten, de diepe kolken voortdurend gewyzigd, de eigenaerdige tint dier gebouwen is. De gewaterde zonneblikkers op de wanden, de tinteling der gekalkte muren, de glans van goud en zilver, de statige schaduw der pilaren is nooit door iemand met meer gepoëtiseerde waerheid op het doek gebracht.

Het voornaemste der tafereelen, die van hem in de tentoonstelling zyn, is het binnenste der kerk van Delit. Niet als gewoonte biedt het den hoofdbeuk of een kruisbeuk aen. Een pilaer staet vlak te midden van het doek en verliest zich van boven in den lyst. Verders ziet men schuins door het pilarenbosch en onder de gewelven. Men ziet reeds dat de schilder de nabootsing oorspronkelyk heeft weten te maken; ook lokt zyne stoutheid, het geniale dat er bestaet in te weten dat de betooverende uitvoering zal doen vergeven den pilaer als hoofddoel voor te stellen, de kunstlieffhebers gedurig voor dat wonder van teeke-

ning en vernuft. Maer wekt de samenstelling reeds dit belang, wat dan zeggen van de kleur? waer woorden gevonden om de onschatbare weerde van den toon op te geven? Wie dit werk niet gezien heeft, zal nooit verstaen dat het penseel op het doek kan bedriegen. Voorwaer! het is onmogelyk de werking van den borstel, de kunsttheorie, en de verwe-mengeling te raden: de pilaer, die zoo stout op het voorplan naar den hemel schiet, draegt geene blyken van hetgeen men in de schilderkunst schaduw noemt; men gevoelt het spel van den dag; men ziet de blikkering der ramen; men begrypt de weërkaetsing der gewelven; maer hoe dit drydubbel dagellect op het doek gekomen is, dat ziet, dat gevoelt, dat raedt men niet. Men kan alleen zeggen dat men een echten gekalkten pilaer, te midden van eene luchtige kerk ziet.

Neefs had een ander talent; hy ontweek de natuer. Zyne kerken vervreemden op het eerste gezicht, omdat men al de diepte der poëzy van den schilder niet plotselings kan verstaen. Neefs liefkoosde het halfdonker, den vallenden avond. Als de aankomende nacht de zygewelven der kerken zwart worden doet, en tusschen hunne pilaren eene twyfelachtige duisternis verspreidt, als de hooge ramen van den middenbeuk nog alleen het laetste licht van den wegstervenden dag opvatten, het oppergewelf in wit verwen en het aldus oneindig schynen te verhoogen; als door die dubbele werking van duister en schemer het doorzicht onberekenbaer verdiept wordt, en de altaer als 't ware in het oneindige verdwynt, alsdan is het de oogenblik door Neefs verkozen om zyne kerkgezichten op het doek te brengen en tot idealen te vormen. Men moet bekennen dat men daertoe geen beterenstond kon kiezen; in de natuer is op dat oogenblik het gebouw reeds hervormd, en schynt het evenredigheden te krygen, welke naer het fantastische overhellen. De nacht neemt de kleur weg. Zulke kolom die by dage wit schynt, wordt dan van eene onbepaelbare donkere tint; de toonen zyn zoo twyfelachtig als de vormen, en het is slechts aen het genie vergund ze te vatten. Neefs greep ze. Zyne kleur is vreemd, donker, idealisch, valsch, zoo gy wilt, echter waer in hare valscheid, vermits de schemer als kleur eene valscheid is. Hy had het geheim, in weërwil dier donkeren, geen enkel voorwerp in de kerk onbemerkt te laten; toch ligt over alles eene tint van onzekerheid, welke aantrekt en verwondert. Men droomt als men zulke gewrochten ziet, en huiverig voelt men zich onder de indrukwekkende gewelven der stille avondkerk verplaatsen.

De teekening is even idealisch als de kleur; niet als de Wit, teekende Neefs met papier en potlood in de kerk zyne gezichten. Hy trok theorisch van het plan zyne kerken op het doek op. Zyne doorzichtkunde is eene beredeneerde, geene proefondervindelyke waerheid. Ook hebben veel zynere kerken een ingebeeld begin, alsof de voorgevel ontbrak, en men zoo

eensklaps, van de straet, de gewelven doorzag. Op die wyze heeft hy Antwerpens hoofdkerk in het gewaad voorgesteld, dat haer de vandaelsche Franschmans by hunne eerste omwenteling afrukten. Men ziet daer nog hare ontelbare outers, hare schoone beelden, hare ryke tafereelen. Men erkent daer nog dat onschatbaer kunstmuseum, waer het genie, sprankel der Godheid, de tegenwoordigheid des Opperheers scheen te bevestigen. De beeldstormers hadden dien ongelukkigen tempel vooreerst in de XVIe eeuw verwoest; vlyt en kunst hadden hem weër hersteld; toen de Franschen, die barbaren der XVIIIe eeuw, als vuige naäpers der eerste verachtelyke kunstvernietigers, hem weder uitroofden. Mochten weldra kunst en godsdienst hem weder tot het Museum verheffen, door Neefs op eene zoo dichterlyke wyze aen de herinnering bewaerd.

Ondertusschen moet er eene zedelyke reden bestaen hebben, waardoor onze schilderkunst tot dien hoogen trap van volmaektheid opgevoerd werd. Vooral eer van den viezen Breughel te spreken, zagen wy ze door de behertiging der stoffelyke vormen ter neër gedrukt, en omzwachteld door vreemde strekkingen, waerin zy zich meer en meer vastwroetelde. Na dien volledigen achteruitgang, wat was dan de reden harer nieuwe oorspronkelykheid?...

Het was de ontwaking der natie, de nieuwe zelfwording des volks!

Gelyk wy vroeger gezegd hebben, begon het regerend huis van Burgondië, doch byzonder onder Filips-de-goede, de vernietiging onzer volksvryheden, een werk dat door al de vorsten van dien stam voortgezet werd, met dit gevolg dat Keizer Karel reeds de laetste gemeente knakte en als volledigen alleenheerscher troonde. Die uitslag was enkel bekomen door het invoeren eens vreemden, eens zuidergeestes. Al wat aen de natie oorspronkelyk was, hadden zy gedood: letter- en dichtkunst was gevallen; moest de schilderkunst dan ook niet ziek worden en by den vreemde een leven opsporen dat by de Nederlanders niet meer bestond?

Ondertusschen, als Keizer Karel de macht van Gent verbroken had, en door het wegslaen dier laetste gemeente het werk zynere voorzaten voltrokken was, ontwaekten de Nederlanders, en verwonderde zich die natie niet meer te zyn, door heel de wereld om haren vryheidzucht beroemd! In het herte des volks verrees eene onverbiddelyke verbittering.

Doch Karel, een slimme vorst, wist de banden der alleenheerschappy te verzoeten en door het maken van vele vergenoegden, de misnoegden machteloos te maken. Het was zyn zoon, die de alleenheersching op vaste gronden gevestigd vond, die dus niet by ondervinding wist met wat moeite zy bekomen was, die niet gezien had hoe bloedig gemeente voor gemeente er tegen

geworsteld had, die diensvolgens geloofde dat de vryheidszucht in al de nederlandsche herten uitgestorven was, — die roekeloos de lont wierp in het poeder dat in alle gemoederen stond te ontbranden!

De eigenzinnige zoon van den plooibaren Karel was nauwelyks op den troon gestegen, of hy wong de keten der alleenheersching vaster. Het geliefkoosd regeringstelsel in Spanje op de volmaekste wyze ingerigt vindende, zond hy Spanjaerden af om ons noordervolk onder dit zuiderjuk te knellen.

De hervorming riep intusseken de vryheid van geweten uit, en de menigte, begeerig naer al wat vryheid heette, wilde al vast degene grypen welke haer van den preëkstool aengeboden werd.

Degenen die beweeren dat de Nederlanders de hervorming zoo gulzig aennamen uit zucht naer eenen nieuwen godsdienst, bedriegen zich grovelyk. Het is die dwaling welke van Filips II zulken bloeddorstigen geestdryver heeft gemaekt: hadde de verblinde vorst de banden der alleenheerschappy wat lossiger gelaten, dan hadde Holland nimmer protestantsch, het machtige Nederland ware nimmer in twee machteloze grondbrokjes gescheiden geweest. De proef ligt daarvan, in dat de zuiderprovinciën onder Albert en Isabella geen den minsten zucht naer godsdienst-verandering meer vertoonden; de proef ligt daarvan, in dat de noorderprovinciën, zoodra zy van het spaensehe juk ontslagen waren, zich tot gemeenebest vormden. Ware het er byzonder om verandering van godsdienst te doen geweest, dan had men dien geest niet zoo dadelyk in het zuiden gestuit; dan had het noorder de bestaende alleenheersching, met invoegsel van eenen nationalen vorst, behouden — vermits men onder een alleenhoofdig bestuur zoo wel protestantsch als katholyk kan zyn.

Hoe tastbaer dit was, Filips wilde geene teugels lossen; hy spande de geesten strakker en strakker en door de hervorming met brandstapels te bevechten, verpersoonlykte hy in die verdrukte vryheid al de gemeentevryheden, en men riep protestantsch of katholyk, in plaets van gemeente-en koningsgezinde te roepen!

Hoe dit zy, Filips II was de oorzaak dier reuzenworsteling, welke Nederland zoo lang tegen Spanje volhield, tot dat het dees den doodsteek gegeven had en zelf uitgeput was, — eene worsteling, die den nationalen geest ontvlamde, het oude vaderland, eilaes! in twee scheidde, maer toch de beide deelen in de eerste opborreling der vryheidszucht tot eene verbazende hoogte in kunsten, letteren en wetenschappen deed stygen!

Zoo is het steeds: als eene natie zich-zelve wil zyn, wordt zy altyd groot! dan staen de geniën in zoo grooten getalle by haer op, dat men hunne namen niet onthouden kan; doch niet zoodra verliest men, het zy zedelyk, het zy wezentlyk zyne vryheid, of het nationaal verstand verslapt en brengt geene meesterstukken meer voort.

Loopen wy de gebeurtenissen niet vooruit: de Nederlanders wilden op het einde der XVIe en in het begin der XVIIe eeuw zich-zelven zyn, en gaven de schitterendste blyken van geestkracht. In de beide gescheiden landdeelen nam de schilderkunst eene gewyzigde strekking; Noord-Nederland protestantsch geworden zynde, en een bestuur hebbende wiens hoofdoel was *burgerachtig* te zyn, kreeg eene, in den volsten zin des woords *burgerachtige* kunst. Het volksgenre, het landschap, de zeestukken, immers alle kabinetvakken, bereikten er het uiterste punt van volmaektheid. De Noord-Nederlanders schilderden voor den huisselyken aerd.

Zy hadden de monumentale schildering met den monumentalen godsdienst vaerwel gezegd. Wy integendeel behielden de beiden. De geschiedenis, die groote prachtschildering, voerde ten onzent den gezaghebbenden kunstcepter en het eigenlyk genoemde genre kreeg zelfs door Jordaens een monumentaal voorkomen. De Noord- en Zuid-Nederlanders bereikten beiden de volmaektheid welke zy zochten. Het Noorden had Jan Steen, Geerard Dow, Metz; het Zuiden Rubens, Van Dyck, Jordaens!

Doch wie van al die groote mannen de schildering tot den hoogsten top voerde, wie in al de vakken, door ons opgenoemd, de eigenaerdigheid deed ontstaan; wie al de kunstenaers in de baen van vooruitgang medetrok, dat was Rubens!

Die groote man leerde de vryheidszucht van zynen vader. Deze, een schepen der stad Antwerpen, was een der eerste welke als banneling het land moesten verlaten. Hy was vriend van den onsterfelyken Willem-de-Zwyger en droomde met hem eene algemeene nederlandsche republiek, tot dat huisselyke twisten hen voor eeuwig van elkaer scheidden.

Zoo wezentlyk werd Rubens voor de vryheid opgebracht, dat zyne ouders hem voor het magistraatschap bestemden, iets wat destyds « om te worstelen » beteekende; maer de jeugdige Vlaming verydelde de vooruitzichten zyns vaders en zocht enkel zyne toekomst in het penseel.

Gevoelde de jongeling dat de met doornen zoo mild bestrooide baen der magistraatschap toen byzonder een weg ter verandering was? Begreep hy dat de kar van den Zuid-Nederlandseken staet reeds te diep in den modder was gezakt, om zelfs met behulp van heel de natie nog in gang gebracht te worden? Voorzag hy dat al de namen dergenen die toen poogden ons vaderland recht te houden, in den niet der vergetelheid zouden verdwynen? En was zyn gemoed reeds groot genoeg om te bevatten dat zyn penseel, de natie verpersoonlykende, aen de latere eeuwen alleen zou kunnen verkondigen hoe hoog de zucht naer oorspronkelykheid en vryheid ten zynen tyde by ons gestegen was?

Hoe dit ware, zyne inbeelding was vol homerische schimmen; zyn genie voelde de kracht om een ontelbaer heldenleger op het doek te tooveren en hy werd schilder!

Zyne moeder, eene verstandige vrouw, welke na den dood haers mans met haren Petrus naer Antwerpen terug keerde, deed hem hier als leerjongen vooreerst by eenen landschap-schilder, doelt later by Van Noort, een geniaal man die reeds lang tegen den italiaansen geest, welke onze kunst bedierf, worstelde, en het vaderland den dienst bewees de grootste zyner schilders, zoo als Jordaens, Van Balen, enz., te vormen.

De onafhankelyke geest van Rubens verbreedde nog onder de leiding van dien kraehtvollen schilder. Zelfs nam hy derwyze de tafereelschikking van dezen over, dat er heden, zegt men, menig voortbrengsel van Adam Van Noort voor een van Rubens verkocht wordt.

Ondertusschen was die leermeester de man niet die de eervolle baen voor Rubens kon openen, hem door zyne moeder toegedaekt. Hy bezat enkel zynen kunstinvloed en niet dien schitterenden toestand waardoor men macht in den Staet, gezag op de vorsten heeft. Otto Van Veen, een goed, ofschoon vreemd-aertig, koud en kleingeestig schilder, stond in de gunst der hertogin Isabella; hy alleen kon den jongeling als ladder tot het beklimmen van latere weerdigheden dienen. Daerom werd hy als nieuwe leermeester van den oorspronklyken schilder uitgekozen.

Wy hebben de zonderlingste beredeningen gelezen over de kunstbetrekkingen, welke tusschen de tafereelen van Otto Van Veen en die van Rubens zouden bestaen. Volgens sommigen zou de heele werkwyze van den genialen man reeds in Otto te zien zyn. Welnu! al die redeneringen zyn droomeryen, al die vergelykingen zyn blyken van onkunde. Zy bewyzen dat al wie ze maken, noch teekening, noch samenstelling, noch pallet verstaen.

Van Veen was nimmer zich-zelve, was nimmer vlaemsch. De samenstelling zyner tafereelen verraedt die kleingeestige berekening, welke al onze schilders, op de italiaensche kunst verzet gerakende, van over de Alpen mede brengen. Er is noch ziel, noch begeestering, noch medesleping in. Al de persoonaeljes zyn nevonseen, achtereen gezet, niet om het denkbeeld des schilders nit te drukken, maer om in posa en vorm van elkaer af te steken. De teekening is daerby lyn, wy zegden byna mager, conventionneel, mank gaende aen eene styve en dagelyksche zwierigheid. By hen geen dier reuzenvormen, waardoor Rubens zich kenschetst, geen dier drapeeryen over wier geniale wildheid men verbaesd staet; alles is met eene eylerkindige juistheid afgemeten.

Daerby was Otto Venius van alle volle toonen verveerd. Hy liefkoosde de rooze purpers, de lichtblauwe violetten, de groenen, immers al de halve toonen. Hy zoekt zyne harmonie in het ontwyken der kraeht, terwyl Rubens zyne harmonie in

het ineen smelten der sterkste kleuren vond; en men wil de kunst van den eene in den andere zien!

Neen! Otto Van Veen liet Rubens heel, gelyk hy door Italië gelaten is. De jongeling zag immers dat Otto's kunst eene naapery, het grootste blyk van verval was. Zyn onafhankelyk genie wilde geene vreemde banden en de tafereelen, door hem vóór en na zyn verblyf over de Alpen geschilderd, zyn daer om dit te bewyzen. Niettemin ging Rubens naer het Zuiden; doelt zyn nationaal karakter was met hem; zyne ziel was te groot om zich van hare eigendommelykheid te laten ontdoen. By den vreemde roofde hy wat zyn talent kon ontwikkelen, liet ter zyde wat zyn genie kon bederven, en was zoo kieskeurig op de bewarenis zyner eigenaerdige doenwyze, dat hy, by het bestuderen van een meesterstuk, dezès vorm in den zynen overmaekte, derwyze dat men gravuren naer kopyen door Rubens heeft gemaekt, welke men als oorspronkelyke samenstellingen van den meester kan doen doorgaen.

Die ridderlyke onafhankelykheid werd in Italië zelf gewaerdeerd; iedere kunstliefhebber wilde werken bezitten van een man, door niets van zyne baen te trekken, en de ware Vlaming vulde Italië met zyne meesterstukken, vooraleer zyn palet naer het vaderland terug te brengen.

De dood zyner moeder rukte hem uit den roes zyner glorie, en riep hem in het Noorden terug.

Als men ons gevoelen afvroeg over de meesters welke Rubens by voorkeur zou bestudeerd hebben, dan zouden wy stout weg Jan Van Eyck en Quinten Massys noemen. Rubens moest voor-gevoelen dat hy het derde pronkjuweel onzer kunstkroon was; hy moest doorgronden dat hy de derde persoon dier dryvuldigheid was, welke onze kunst seliep, en die, ofschoon verscheiden in werkwyze, in schoonheid slechts één maekt.

Jan Van Eyck was de wording; Quinten Massys de ontwikkeling; Rubens de voltrekking van het Nederlandseh schilder-systema. Jan Van Eyck seliep globaal al de schildervakken; Quinten warde ze uiteen; Rubens drukte er liet zegel des genies op. Jan Van Eyck verwekte door liet invoeren van het landschap in zyne tafereelen het denkbeeld der algemeene doorzichtkunde; Quinten braecht het perspectief in den groep; Rubens ontwikkelde het in den mensch.

Dat is de voornaemste verbetering welke Rubens in de kunst bracht: het perspectief van den mensch. Buiten hem heeft geen ander schilder de macht gehad om zoo wezentlyk dat deel der figuren, 't welk door den toeschouwer op het tafereel niet gezien wordt, uit te drukken. Er is op geen zyner doeken een beeld te vinden dat niet rond, niet heel is. Er blyft lucht, ruimte tusschen zyne persoonen; wat vóór, wat achter staet, is ver genoeg vaneen verwyderd om elkander niet te hinderen; in de drokste groepen, in de meest opeengestapelde figuermassas

heeft hy dit menschenrond weten te behouden. Dit komt omdat Rubens een vyand van de silhouette was; zyne kunststudie had hem geleerd dat een volgehouden, een volnackte omtrek uitgesneden mannekens maekt, welke geplakt schynen op wat achter hen staet. Hy had de natuer te veel met kunstooogen bezien om niet te weten, dat in eenen groep menschen, elke individualiteit door hare houding, door hare nadrukkelyke trekken uit de massa vooruitschiet, maer dat het overige met het daerom staende ineen smelt. Het is juist dat weggaen der onbeduidende deelen, welke de andere best doet uitkomen; in die harmonie ligt de macht der natuer, welke door de kunst moet worden nagebootst. En nu raken wy van zelve aen eene andere invoering van Rubens of liever aen eene wyziging, eene nadere toepassing der voorgaende. Wy verstouten ons haer het *zedelyk perspectief* van den mensch te noemen.

Als men ienands gelaet beschouwt, valt de blik als onwillekeurig op het voorhoofd en de oogen, die ware afdruksels der aendoeningen van de ziel. Mond, ooren, haarlokken schynen achteruit te wyken, om die zedelyk uitstekende punten des gelaets te laten in de aendacht vallen. Dat is het zedelyk perspectief; het is dat juist wat Rubens behertigde, het is dat wat aen zyne tafereelen zulk betooverend leven geeft. Bestudeer zyne koppen goed, gy zult zien dat hy enkel dat deel met zyn machtig penseel heeft afgewerkt, waer de bedoeling, de uitdrukking in opgesloten ligt; het overige is, — men beschouwe het afzonderlyk, — onvoltrokken en slechts met een keurig *laisser aller* aengezapt. Zoo voor het gelaet, zoo voor de posa. Niet dan de eenige plooijen welke de houding moeten uitdrukken, zyn uitgewerkt; de overige zyn amper aengeduid; van daer de beweging, het spel, de kracht, de wezentlykheid, die in des meesters tafereelen heerscht.

Dat zedelyk perspectief, dat middel om de oogen des toeschouwers juist en enkel op dat te roepen wat men wil bedoelen en dus wil doen verstaen, wordt heden niet meer begrepen. De min nadrukkelyke deelen des gelaets worden als de byzonderste, en de achterste plooijen even als die welke de houding daerstellen, afgewerkt. Dit komt dat men heden stukje voor stukje schildert, zonder de oogen gedurig op het geheel te doen gaen. Als de kunstenaer oog, neus of mond maekt, beziet, bestudeert hy niets dan het afzonderlyke deel, waeraen hy bezig is: dat wordt voor hem eene hoofdzaak, dat beziet hy in al zyne kantjes, in al zyne fynheden; geen détail zal hy er van laten ontsnappen, en al die zoo afgewerkte deelen byeengebracht hebbende, bemerkt hy niet dat hem eenheid, relief, waarheid ontbreekt; wy zegden het vroeger nog: het grootste talent onzer geniale meesters was van de byzaken aen de hoofdzaken te onderschikken.

Men zie hieruit dat wy Rubens niet alleen als schilder, maer

vooral als teekenaer hoogachten; het zedelyk, zoo wel als het stoffelyk perspectief van den mensch, ligt vooral in begrip van den vorm, dus in de teekening. Met Paul de la Roche roepen wy uit dat men zoo zeer niet de kleur, dan wel de teekening van Rubens moet poogen na te doen! Ook was er waerschyndlyk nooit behendiger teekenaer dan de groote man; nimmer kon de kleinte van het doek zyne samenstelling hinderen; even gelyk de echte dichter meester van het vers moet zyn, was hy meester van het pameel. Was het vierkant voor het geheele zynere gedaente te klein, door zyne verbazende natuerbegoochelingen, door zyne onnavolgbare verkorten wist hy in het minste hoekje voor heele groepen plaets uit te winnen.

In menig zynere gewrochten vindt men deelen die by de ontleding buiten evenredigheid gevonden worden; welnu! nooit heeft men by het beschouwen van het geheele, zoo gelyk een tafereel moet worden gezien, dien goocheltrek kunnen gewaerd worden. Het zyn de slechte kopyen, de machteloze nabootsingen, welke die kunstwonderen hebben doen ontdekken.

Waren er immer homerischer vormen dan de zyne? Heeft ooit een schilder zulke heldenry als die van Rubens in het wezen geroepen? De evenredigheden zyn altemael zoo grootsch dat men by het zien eener gravuer naer zynkleinste tafereelen, den nadruk van eenen heelen beschilderden muer meent te zien. Het gevecht der Amazonen scheen ons altyd, naer de gravuer te oordeelen, de grootste schildery der wereld. Het is slechts een kabinetstuk!

Die bedriegende grootschheid ligt in de geniale macht der teekening. Rubens heeft zich van alle conventionnele banden losgerukt, het kleine verbannen, met wat men kieskeurig noemt gelachen. Zyn genie was te onmetelyk om zich tot een akademisch manneken te verkleinen. Neem de proef; kies uit de groote doeken der tentoonstelling van Brussel hetgene dat best geteekend is; boots het in het klein na, stel dit nevens eene gravuer naer Rubens van dezelfde grootte, en oordeel dan wat er *vignette*, wat er historietekening zal zyn. Wie deze vergelyking gedaen heeft en nog durft beweerden, gelyk heden zoo veel snuggere artisten doen, dat de teekening van Rubens gebrekkig was, heeft nooit begrip van kunst in den ydelen sehedel gehad!

Zyne schildering is even machtig. Was vóór hem, in olie, ooit zoo breed geborsteld? Elk zynere toetsen ontvouwt u een denkbeeld; elk zynere penseelstreken stelt een vorm daer; met eenen niet shepte hy dingen die fabelachtig schoon zyn! Zyn toon is helder, diep, prachtig; welk pallet bezat ooit die uitgestrekte gamma? Is er ooit iemand die de halve schaduwen en de harde toonen tevens zoo veel, zoo harmonisch heeft weten te pas te brengen? De tengere blozende kleur zynere vleeschen, het teere der carnatiën, het fyne der aderen welke hy onder het vel deed doorloopen, heeft zich nooit meer iemand

eigen kunnen maken, en die kleurloedanigheden zyn zoodanig hem, dat zelfs de ellendigste koppen er zoo veel van overhouden, dat zy op staenden voet hamen oorsprong verraden.

Zoo onmetelyk was dit reuzenie! Dat was nu een vernuft dat geene palen aan zyne macht kende! In het domein der kunst is hy een opperheerscher, en hy behandelde alle vakken niet uitstekendheid. Echter ligt, volgens ons, zyne hoogste verdienste in de kerkschildering.

By het vernemen onzer overtuiging diesaengaende, zal men bevroeden hoe versteld wy stonden hem die hoedanigheid te zien betwisten in eene kunstgeschiedenis, reeds al te dikwyls in dit overzicht vermeld, maer aan welke wy zeker zoo veel aandacht niet zouden gunnen, werd er door de onkande geene belangrykheid, zelfs geenen invloed aan toegekend. Mr Alfred Michiels kryt Rubens maer zoo kort af voor eenen luichelaar, voor eenen ketter, voor eenen deïst uit. Hy vindt daertoe de rede in zyne kerkschildering.

Zoo is, volgens dien schryver, de Afdoening des kruisesuit de O. L. Vrouwekerk, dit wereldberoemde meesterstuk, een spotterij met de verrysenis Christi. Immers wordt daer, zegt de kritikus, de Zaligmaker als wezentlyk dood op voorgesteld, en bewyzen de omstaanders dat zy het styve lichaam des Heeren ook de prooi des grafs wanen.

Zou de kritikus dan willen dat Christus met waerlyk dood scheen, en dat men zag dat hy eene schandelyke komedie speelde? Zouden de omstaanders als medetooncelisten dit bedrog moeten bystemmen?

De Zaligmaker stierf immers wezentlyk als hy het: «het is al volbagt!» had uitgesproken; hoe zou hy anders verreezen zyn?

Daer juist, wy hebben het nog gezegd, ligt de poëzy van onzen godsdienst: dat de menschwording Christi eene ware menschwording zy! dat de zoon Gods als wy geboren is, als wy geleefd en als menigen martelaar geleden heeft, en gelyk wy allen sterven zullen, gestorven is. Het is slechts als de natuer zyne werking op God als op een mensch volbracht had, dat de macht des Heeren zich vertoonde en het sterfelyk lichaam met de onsterfelykheid des hemels verrykt werd.

Het is die poëtische schoonheid van onzen godsdienst welke Rubens op het doek gebracht heeft.

In nog eene schildery vindt genoemde schryver het bewys der kettersehe gevoelens van Rubens. Het is in de Aenbidding der dry koningen, uit het museum van Antwerpen. Niets is koddiger dan de beschryving welke de eenvoudige Alfred Michiels van dit tafereel geeft. Hy ziet daer niet in dan spuitvogelary, niet dan eene hekelende karikatuer.

Beweens hy hooger dat hy geene godsdienstige poëzy verstaet, hier stelt hy vast dat hy weinig aan kunst begrypt. Hangt de

Aenbidding der dry Koningen terug in de kerk en ter hoogte waervoor zy geschilderd is, en oordeel dan of er nog excentricke vormen in zullen zyn.

Want dat was nog eene hoofdhoedanigheid van den kunst-reus: het gevoelen van den afstand! Wie heeft beter van het eene eide der kerk tot aan het andere de godsdienstige gedachten door het penseel in de gemoederen weten te drukken? De afstand bepaelde heel de berekening zynere effekten; de schilderyen die voor de verte of voor het nabye door hem verveerdigd werden, gelyken noch door teekening, noch door toets, noch door kleur op elkander. En daerin ligt juist de voortreffelykheid der kerkschildering van Rubens, daerin ligt ook de veroordeeling der wyze waerop men dit slach zynere voortbrengsels in de Museums aan het publiek laet zien. Hy die in de kerk een reus is, wordt in het Museum een dwerg. Napoléon, die zoo vele groote gedachten gehad heeft, dat hy er ook wel wat kleine hebben mocht, begreep niet dat hy door Rubens van zyne natuerlyke plaats weg te laten, de kunst niet kon bevoorreele en enkel 's mans faem kon benadeelen. Het is slechts sedert men zyne afstandstukken van nabye ziet, dat men de voortreffelykheid zynere teekening is beginnen te betwisten. De dwergen onzer hedendaegse kunst, hem aan hunne hoogte nietende, willen niet toegeven dat hy het volmaekt verstond hoe afstand en hoogte — doorzicht, vorm en teekening wyzigen. Echter kan men aan hunne gewrochten, welke in sommige kerken te zien zyn, oordeelen of zy niet beter zouden gedaen hebben de afstandsteekwyze van Rubens te bestuderen, vooraleer zich te durven wagen op plaetsen waer Rubens nog tot heden als Opper-god troont.

Jammer er is in de tentoonstelling geen enkel tafereel dat onzen schilder-reus in zyne grootste weerde kan doen schatten. Er zyn slechts eenige kabinetstukjes, en wat erger is, veel dingen welke men hem ten onrechte toeschryft. Dat is het droevigst ongeluk der kunstgrootheid, dat er by de nakomelingschap altyd lage speculanten gevonden worden, welke niet een vergoden naam handel dryven, en hem zonder knaging gebruiken, om er by eenvoudige zielen en onbedreven kunstzotten altroggelaryen mede te plegen.

Het portret zynere moeder is zeker het tafereeltje dat het meest van al de gewrochten van Rubens de aandacht der kunst-kenners heeft tot zich geroepen: het bewyst dat de stoute kerkstukborstelaer ook teër, ook lief, ook fyn schilderen kon: zyn alomvattend genie is hier tot in het kleinste detail gegaen, en dit moederkopje is zoo af, zoo uitvoerig af, dat Geeraard Dow nimmer meer voltrokken schildery heeft voortgebracht. Daerby ligt er over dat oude vrouwenkopje iets idealisch, iets gedroomd, dat den toeschouwer van toegenegenheid, van liefde glimlachen doet. Wil men de bronnen van poëzy, van gemoedelykheid, van

huisselyke vreedzaamheid, van liefde pylen, welke het hert van Rubens bevatte, men zie dit portret. Nimmer heeft zich de kinderliefde een zoo uitstekend monument opgericht.

Rubens bleef elf jaar in Italië, zyne moeder was slechts eene bejaerde vrouw, toen hy heentoo; zy was eene ouderlinge als de maer harer doodelyke ziekte by hem kwam en hem als een wind naer Nederland joeg. Eilaes! toen hy kwam, was zy niet meer. Het graf had haer overschot, de kunstenaar hare herinnering!

Heeft nu een vriend, in haren laetsten leeftyd, een voorloopig afbeeldsel naer heur gemaakt? Is van het doode gelaet een afdruk genomen? Was het naer eenig model van dien aerd dat Rubens dit meesterstuk heeft geschilderd, of vond hy het enkel in zyne herinnering? Heeft hy op het doek uitgestort wat in zyn hert van de moeder leefde, en heeft zyne inbedding er bygevoegd wat de ouderdom er wellicht aen gewyzigd had? — Wy gelooven het laetste; die zeventigjarige vrouw staet daer te idealisch, te schoon, dan dat een ander model dan het opgewonden gemoed eens dichterlyken schilders daer voor geposeerd zou hebben! Het voorhoofd ontvouwt u eene heele wereld vol gedachten, de oogen eenen heelen hemel vol liefde, de glimlach een hert vol teedere bezorgdheid! Nimmer hebben wy eene onuitsprekelyker uitdrukking in geschilderde oogen gezien: zy zyn helder, jeugdig, klaerziende, iudringend; maer de ouderdom doet ze in die malische traen dryven, welke de verzwakking van het gestel gestaeg in het onderste oogseel roept, en verzoet aldus haren nadrukelyken blik.

Rubens heeft van dit afbeeldsel niet alleen een meesterstuk van dichterlyke uitstorting gemaakt; zyne kinderliefde heeft hem aengezet er eene verzameling van overwonnen kunstmoeyelykheden van te maken.

Wellicht was zyne moeder een dier smaakvolle vrouwen, welke de bruine schaduwen met recht in een portret verfoeijen en staende houden dat zy die zwarte plekken in hun gelaet niet hebben. Welnu, Rubens, zeker om haren kunstsmaek tot na heuren dood te voldoen, heeft zonder tastbare schaduw een effekt weten te verkrygen, dat de uitvoering nog meer dan het innerlyke hoogschatten doet. Behalve onder den neus is het kopjen letterlyk zonder schaduw, en het diene tot antwoord aen degenen die beweeren dat Rubens niet lyn wezen kon!

Van Dyck was eene schitterende schaduw, een harmonische naklank van Rubens. Als historieschilder poogde hy steeds het systeem zyns meesters te volgen, ofschoon hy nimmer zyne grootsheid, zyne levendigheid kon bereiken. Die zucht om na te volgen was een blyk van zwakheid in het historische vak, en deze zwakheid komt des te sterker uit, daer hy nooit blyken van kunstovertuiging in zyne groote stukken gaf en gedurig andere middelen beproefde. Zyn zilverachtige en teedere toon was in

zynen lateren leeftyd daerin zyne eigendommelykste en beste eigenschap. Ook ligt er in de uitdrukking zynere figuren meer sentimentalismus dan in de werken zynere tydgenooten, en dit is een blyk dat zyn hert dichterlyk en week was.

Zyn grootste roem is het portret. In dit vak bracht hy het zoo verre als Rubens in het historische, en daeraen is het te wyten dat men den leerling en den meester in eenen adem noemt. Hy was schepper, eigenaerdig genie, oorspronkelyke kolorist, behendige teekenaar en bevallige samensteller in dit vak. Even gelyk men een historisch stuk van Rubens op het eerste zicht erkent, raedt de liefhebber met den eersten blik een portret van Van Dyck.

Er zyn schoone portretten van hem in de tentoonstelling; maer er is ook eene bust Christi. Deze is van de zonderlingste kleur: een hoog roos overdekt lichaem en gelaet. By de eerste beschouwing begint men te glimlachen, en het is slechts na dat men het meesterachtige *modelé* bemerkt heeft, dat men den grooten Antoon erkent. Alsdan verdwynt de glimlach en men vraegt zich naderhand af waerom de geniale kolorist dit vleesch met beziezap overgoten heeft?

Als men de geschiedenis van dit tafereel goed kende, als men wist wat dag er heerschte en wat behangsel er was in de plaets waervoor het verveerdigd werd, gelooven wy dat men het zou bewonderen.

Immers, 't is alleen met zulk roos dat men in eene geelende plaets vleeschkleurig kan blyven. Op gouden leer word vleeschkleur mat en doodsch. En gelyk die meesters voor plaets en afstand konden teekenen, konden zy ook voor plaets en afstand schilderen.

En hier schiet ons eene bedenking te binnen, waervan men de inlassing vergeven moet. De kerkstukken onzer grootste meesters moeten meestal tegen de schitterende witheid der gekalkte wanden worstelen; waer puttenden zy de kracht om hunne kleur zoo hoog op te voeren? Ons dunkens in de reinheid, in de pracht, in de helderheid van hun werkhuis. Het is enkel de glinstering van de ons omliggende voorwerpen welke ons kan dwingen nog schitterender te zyn. Nevens vuil, ziet men er zonder vele moeite net uit.

Zou het dus niet geraedzaam aen de artisten zyn, het licht niet uit het werkhuis te jagen, de ramen niet te stoppen; want het te samengetrokken licht verwekt logge schaduwen by gebrek aen voldoende weërkaetsing, — en de wanden niet met sombere behangsels of vuile kladderyen te ontceieren? De tafereelen welke men in de kamer des kunstenaers bewonderd heeft, worden op de tentoonstelling niet zelden vuile doeken. Komt dit niet omdat het doffe des ateliers op het werk is overgegaan, en dat dit nu in leelykheid zoo veel tegen den schitterenden omtrek afsteekt, als het vroeger in netheid op de smeerige kamer won? Men ont-

houde dien wenk. Afbeeldsels der werkzalen van oude groote meesters, op de tentoonstelling uitgezet, bewyzen dat deze van ons gevoelen waren: die zalen schynen van een paleis deel te maken!

Ondertusschen leiden wy u de tentoonstelling weder binnen; ge zult moete hebben nit u-zelfen den weg te vinden naer het meesterstuk dat wy u toonen willen. Er verliepen zells eenige dagen, vooraleer wy het in zynen nederigen hoek ontdekten. Niet dat wy het by de eerste doorwandeling der zael niet ontwaerden, maer de oppervlakkige blik zag toen niet dan een mannenkop met een zwart lystje ergens versteken.

Zoo trekt glans en plaats de aendacht meer na dan de verdienste! Echter zyn wy te verontschuldigen: in de tentoonstelling waren zoo veel meesterstukken met fierheid uitgezet, dat men niet denken kon dat er nog in de hoeken aenwezig waren.

Ondertusschen vonden wy ons, by het doorwandelen der zael, telken male door dit wonderbare mannenhoofd aengetrokken; met zyne vernuftige oogen scheen het ons melankolisch onze oppervlakkige misachting te verwyten; het was alsof het de schaduw waerin het gesteld was, betrennde, en het kittelend genoegens afsmeekte door het gretig kunstenaersoog bewonderd te worden.

Weldra was zyn wensch voldaan: de hoek werd het doel eener kunstpelgrimmeraede der kenners, en alras verdrongen er zich de artisten vóór, om de schildernaacht van Antoon Van Dyck en zyn penseelgemak te bestuderen.

Zoo geven de bestuurders der kunsttentoonstellingen soms nog al eens blyken van takt, door aen de liefhebbers een hoekje te beschikken, waer zy hun een meesterstuk, buiten het gedrang der menigte, te bewonderen geven.

De kop is onvoltooid (134); hy zal eeuwig naer de laetste penseelstreken van den onnavolgbaren portretschilder wachten; maer het gemoed, de ziel, de uitdrukking is af. Wellicht de nabootsing naer een man van genie, zal hy ten eeuwigigen dage een blyk van het genie van Van Dyck zyn.

De studie heeft het gelaet eenigzins vergeeld, het voorhoofd wat gerimpeld, de oogen in de holten doen zakken; maer de glimlaech vol melankolische en zoetaerdige waardigheid, die om den fynen mond speelt; de buitengewoone zielskracht, welke van dat breede voorhoofd straelt; de wil, het vernult, welke in die klare indringende oogen liggen, verwekken eerbied en ontzag voor dit statige hoofd, door de studie ter neêr geslagen.

Wat die man in zyn leven mag geweest zyn: priester, jesuïet of geleerde, hy was groot door verstand en door liert; want nevens de kracht die u uit zyne oogen toestraelt, bejagent u de edelmoedigheid des zachten glimlaechs.

Verbazend spoedig moet dat schoon hoofd geschilderd zyn; wy schatten dat er amper een drytal uren zyn aen verspeeld; het

bewyst hoe behendig de leerling zich Rubens toetswyze had eigen gemaakt, en ze behendig te bezigen wist. Ook ligt de magt, de bezieling, het leven van dien kop vooral in wat wy straks het zedelyk perspectief van den mensch noemden. Het lagere deel van het kale voorhoofd en de oogen zyn alleen voltooid; als men de hand op die deelen legt en het overschietende afzonderlyk beschouwt, dan staet men versted over het uitwerksel dat men met eenen niet verkregen heeft: de lynen van den mond zyn nauweliks aengewezen, en het is slechts als men hem by de oogen ziet dat hy zyne uitdrukking bekomt en voltooid schynt. De vluchtende deelen van wangen en schedel en het oor zyn nog kunstiger verwaerloosd. En die kop leeft, leeft dermate, dat een zwakhoofd by schemerdag in tegenwoordigheid dier menschenschyn zou verveerd zyn.

Het studeren van dit hoofd, het studeren van den toets, waermede het afgeborsteld is, moet de kunstenaers oneindig toelichten. Daer men heden toch zoo zeer met den toets vooringenomen is, wordt het dienstig te weten wat de groote meesters daerdoor verstonden. Het staet vast dat zy van hunne tafereelen gene steenwegen maekten waer de verwe niet kruiwagens werd naer toe gevoerd; hun toets bleef glad, en toeh hebben hunne werken meer *relief* dan de panneelen waerop men heden de voorwerpen met penseel en verwe schynt op te boetseren.

Even dient men de schaduw af te leeren; die was by al de ware koloristen doorschynend; hunne bruinen zyn eene luchtgaze waardoor men de kleur van het voorwerp ziet; de dikke schaduwen maken log, houtachtig.

Wy herhalen het, een dergelyke kop, met eenen onderwyzer, bekwaem om den leerling in te planten hoe Van Dyck met eenen enkelen toets elk plan des gelaets wist af te reekenen, hoe hy schaduwen en lichten bewerkte, hoe hy het zedelyk perspectief verstond, zou den jeugdigen artist meer van nut zyn dan de studie naer het antiek, die, door haren langen duer, eene conventionele styfheid, zoo onbezonnen « *caractère* » geheeten, verwekt.

Noch de zwierigheid van Van Dyck, noch de grootscheid van Rubens was het lot van Jordaens. Hy bezat de stouthheid! Al is hy echter oorspronkelyker dan Van Dyck in de historischulderyng, hy is verre van dezès schoonheid te evenaren. Hy liet zich te veel door zynen geestdrift medeslepen. Geen meester was hy van zynen borstel; de borstel was zyn baes, en niet over de kunst heerschende, liet hy zich door sommige harer deelen overvleugelen.

Hy behertigde de schaduw, kwam den sappigen zwaren toon van Van Eyck naby; maer wat in een klein tafereelje schoon is, kan op een groot doek misstaen. Zyne tafereelen zyn te donker. Verre van, gelyk Rubens, somtyds effekt in het weglaten der bruinen te zoeken, vond hy slechts behagen in schaduwen te schilderen. Het zedelyk perspectief bleef er by

achter, want hy zoekt plaets om krachtige donkers te leggen. Daerdoor liefkoosde hy de gelaetstrekken van ouderlingen; de rimpelen bevielen hem. Zyne ouderlingen zyn typen welke men zyn heel leven onthoudt, na ze eens gezien te hebben. Niet omdat zy idealen van schoonheid zyn; zy zyn idealen van kracht. Het zyn menschen, waerop de jaren nutteloos hunne slagen neêrgeworpen hebben; door wier aderen vurig bloed vloeit; wier voorhoofd van wil en ontzag blinkt, en die dat nooit in hun leven buigen zouden.

Ondertasschen moet men uit die beschryving niet afleiden dat Jordaens geen goed kolorist is; hy was een *sterker* kolorist dan Rubens, of liever hy was te veel kolorist, daer hy zich niet kon matigen. Alle stekende verwen waren hem lief; hy weerde ze zelfs niet uit de vleeschinten, waerom zyne koppen niet zelden eene kareelkleur hebben.

By dit al heeft Jordaens meesterstukken gemaakt, die zynen naem zullen doen leven tot zoo lang er minnaren der kunst zullen bestaen. Byzonder muntte hy in groote genrestukken uit, waeraen hy de belangrykheid der historieschildering gaf. Zyne bachanalen uit het Museum van Brussel, die, zegt men, al wat Rubens in dien aerd leverde, overtreffen, zyn van elken liefhebber gekend. Gloed van kleur, vurig zonlicht, zwierige teekening, schitterende samenstelling, alles is daerin vereenigd.

In de tentoonstelling was hy in verscheidene der vakken, door hem beoefend, zeer wel vertegenwoordigd. Zyne portretten overtroffen echter niet alleen al wat er van hem was; maer byna al de portretten die te zien gesteld waren. Nooit hebben wy zwaerdere *tours de force* gezien; men moet de stoutheid van Jordaens hebben om zoo moedwillig al de kleurmoeijelykheden byeen te stapelen; men moet ook zyn pallet hebben om ze te kunnen verwinnen.

Het portret van den almoesnier Schut is het voornaemste; hy zit op eene losse wyze vóór eene doorzichtige nis, langs waer zyn hoofd op den blauwen hemel afsteekt; eene roode gordyn hangt daernevens; op zyn zwart kleed komen zyne handen uit, waervan de eene bevallig op de kap van enen bruinen lederen stoel hangt. Het is een man in de kracht des levens, indrukwekkend van gelaet, wat barsch, bloedig van gestel en hoog van kleur.

Een schilder heeft by die beschryving terstond bevroed wat moeijelykheden de kunstenaar te overkomen had. Het was er hier niet om te doen het gelaet op-eenen kleurloozen grond te doen uitlossen; het was tegen de blauwste lucht die immer gedacht is, dat hy te kampen had; het was tegen eene sinaberen gordyn dat de vleeschkleur opmoest; de warme grestoon van de steenen nis werkt de bruinen tegen, gelyk de lucht de teëren, de gordyn den blos schynt te moeten dooden. En echter is de geniale kolorist al die moeijelykheden te boven gekomen, op

eene wyze die zou doen gelooven dat zy niet bestonden, indien de ontleding het niet bewees. De kleedy is ook verbazend; zoo helder, zoo schitterend is zy, in weêrwil harer indringende zwartheid, dat de rok van den jesuïet De lafaille, een overschoon portret door Van Dyck, er vuil tegen schynt. Nooit hadden wy Jordaens indien kleurpraël gezien!

En wat nu nog zeggen van de kunstenaers die later opstonden? Slechts de tydgenoten van Rubens waren groot! Onder hen tellen wy een Abraham Janssens, een Hendrik Van Balen, de Diepenbeken, de Van Elmonten, de Van Thuldens — den landschapschilder Wildens, den beestenschilder Snyders, al zoo groot een kolorist als Rubens, — en de twee Van Oosten, die Bruggelingen welke, als een naschmer van den kunstdag van Brugge, die ongelukkige stad kwamen verlichten.

En na hen, niets meer dan achteruitgang, niets meer dan val, niets meer dan naäpery en conventionnele kunst, gelyk na Quinten.

En waerom, waerom die val? Omdat ons land op nieuw ongelukkig geworden was; omdat het zyne vryheid, zynen ikzucht verloor; omdat het oostenryksche bestuer het in enen doodslaep wiegde, die twee eeuwen voortduerde; omdat eindelyk het in zyne kluisters zyne oorspronkelykheid verloochende.

Men neme dit wel in acht en sla de lessen der geschiedenis niet in den wind: als men wezentlyk of *zedelyk* slaef is; als men zich door vreemde gedachten laet overrompelen, dan is men niets meer in de kunst; dan is men gedachtenloos als Coxie, slecht als Frans Floris, afgrysgelyk als Heemskerck... De tweede val was nog dieper dan de eerste.

Flips van Champagne begon hem: hy acpte de fransche kunst zoo slaefs na, dat Frankryk dien Brusselaer aen ons vaderland betwist. Hier te lande is zyn roem echter in de boeken der geleerden verbannen; zyn naem is in den nacht der vergetelheid gedompeld, waer allen in vallen die hunnen eigen *ik* verachten.

Wy tellen ze niet op, die zynen weg volgden; maer men bestudere Lens, men zie waer italiaensche en fransche smaak onze kunst gebracht hebben. Lens glansde echter nog in die tyden van zelfverloochening en was de voorlooper van dien Van Bree, die noch pallet noch borstel machtig was, conventionneel en valsch kon teekenen, ons Museum verwoestte, de beste schilderyen van Van Dyck kapot verwde, draperyen van Rubens durfde overkleuren, voeten van den grooten man durfde om-draeijen; die met zyne ontheiligende hand al wat groot was in zyne kleingeestigheid overschaduwde, benydde en bedierf; die tafereelen van Jan Feydt in stukken sneed, panneelen van een der Franken vaneen zaegde, Quellynen op den zolder wierp, Abraham Janssens tot op het hout afwaschte; die eindelyk tussehen de overblyfsels onzer groote kunst de kuisching van een man van bedorven smaak uitvoerde, en wien men om die roemvernieling, om dit Museumbederven, een beeld heeft durven oprichten te

midden zyner heiligschende verwoesting! — O belachelyke verlooehening der eigenweerde!

En men verontschuldige zich niet met te zeggen dat men hem dit beeld heeft opgericht omdat hy een buitengewoon professor was. Een zonderlinge roemweerdige professor, wiens leerlingen al de grondbeginselen moeten verlooehenen welke hy hun voorhield, en die moeten beginnen met juist het tegendeel te doen van hetgeen hy aenraedde, om in de kunst iets te kunnen worden; want men zy eens opricht, en bekenne wat degenen beteekenen die aen de grondbeginsels van Van Bree getrouw gebleven zyn! — Doch laten wy dit zoo; als men al de professors van evangelyke verdienste als Van Bree een beeld moest oprichten, dan zou er nog geen grooter kwaed uit voortspruiten dan dat de beeldhouwers veel werk zouden hebben.

Intusschen stond er nevens dien kleingeestigen Van Bree een groot talent, wy zegden haest een genie, aen wien men, daer men toch de ware grootheid ligt vergeet, natuerlyk geen beeld heeft opgericht; maer aen wien wy integendeel de herstelling onzer kunst (tot zoo lang de fransche invloed haer in de laetste jaren op nieuw bedierf), verschuldigd zyn; een man, die als de eerste Pourbus by het eerste kunstverval de nationale traditiën getrouw bleef; een man, die Rubens aenbad, Van Dyck vergoode, Jordaens hoogschatte; wiens brein groot genoeg was om Van Eyck en Quinten te verstaen, en die zeker met bitterheid gezien heeft hoe men Massys' meesterstuk op het Museum mishandelde, er den ouden vorm aen ontnam, liet in eenen nieuw-modischen vierkanten lyst durfde klinken, en, — o goddelooze miskenning van het genie en de kunstverbetering van Massys! — de bygebrachte hoeken met noodlooze lucht durfde beschilderen, daer Quinten aertsyviand van al het noodlooze was! (Zie hooger over dien meester.)

De man dien wy bedoelen, was Herreyns, een man wiens werken zullen leven om te bewyzen dat er in den tyd der diepste bastaerdy toch nog een Vlaming bestond, die begreep wat het zegt in de kunst zyn eigen, wat het zegt in de kunst vlaemsch te zyn; een man, wiens faem by het nageslacht zal groeijen, en wiens roem dien van Van Bree zal doen tanen, gelyk de opstaende zon de maen doet verdwynen!

Ommeganek was ook nog een licht in die dikke kunstduisternis; hy liefkoosde het mistachtige dat soms in de natuertoncelen voorkomt; zyne landschappen bevallen zonder bewondering te baren, en doen zich om hunne nafexve stoffering beminnen. Jammer, zyne kleur is te zwak, iets wat hy van de erbarmelyke school van Lens afleerde. In weérwil daarvan hadden wy hem geerne nader ontleed, daer er verscheidene achienswaardige tafereelen van hem in de tentoonstelling te zien waren; doch de tyd heeft ons ontbroken om ze grondig te studeren. Het was hinnie beurt als de teatoonstelling sloot.

En nu, wat heeft ons dit overzicht geleerd?

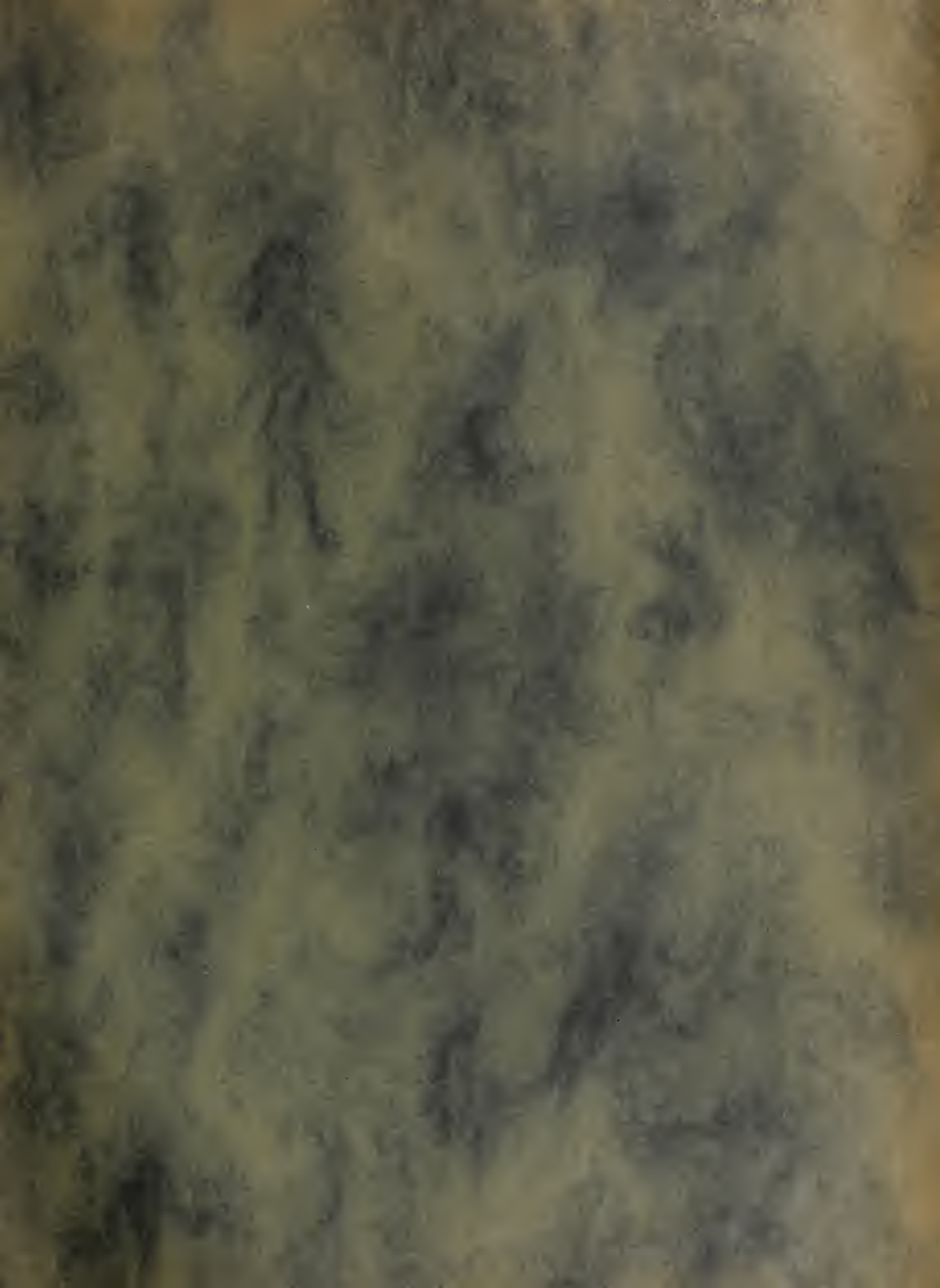
Enkel die mannen hebben eenen eersten rang in de kunst bekomen, die oorspronkelyk en vlaemsch gebleven zyn. Van Eyck en Massys hebben nimmer Italië gezien; Rubens reisde er enkel heen om te zien tot hoe ver de vlaemsche kleur, door Antonella da Messina in Italië gevoerd, daer door de zuiderzon verwarmd en verguld was. Zyne teekening bleef eigenaerdig, zyne grondbeginsels zuiver, en hy behield de groepering door Quinten in onze kunst gebracht. Noch Hobema, noch Ruysdael, noch Wynants, noch Wouwermans, noch Brouwer, noch Jan Steen, noch Geerard Dow zagen Italië!

Frans Floris leefde er met Breughel; de naem van Floris, die zyne wicken door Italiaensche conventie liet afknippen, wordt schlokschouderend uitgesproken; de naem van den eigenaerdigen Breughel is tot in het volk gedrongen! Men denke het wel na, de invloed van Frankryk en van Italië heeft nooit voortgebracht dan Lensen, Van Brees, Heemskerken, Coxies; — de laetste was de grootste van hen allen. Zou iemand van al degenen welke de moeilijke baen der kunst willen betreden, al de ontgoochelingen, al het lyden, al de vervolgingen, al de kritieken willen verduren, op die baen te ontmoeten, in de zekerheid van nooit verder dan Michiel Coxie te komen? Die « ja » zegt, heeft geen hertaenstekenden hoogmoed, bezit dat ideale verlangen niet dat den waren kunstschilder moet begeesteren; hy ga vry naer Italië en kome er af, gelyk wy nog artisten er hebben zien afkomen: de kunst zal nooit iets aen hem verliezen!

Kunstenaar, blyf dus oorspronkelyk, blyf u-zelve, blyf vlaemsch! Uwe leus zy: « ik! ik!! enkel ik!!! » pas het goede uit anderen op uw stelsel toe, als dees er zou door verbeteren; maer neem nooit eens andermans stelsel; blyf zon, word geene satelliet; — op die wyze wordt men groot!

Men schame zich ook nooit over de hoedanigheden der vlaemsche kunst: eene anti-nationale kritiek heeft daer de geesten over misleid en haer verdiensten ontkend, die zy alleen bezit. Italië heeft het ideale van het stoffelyke; wy het ideale van het onstoffelyke. De ziel die in onze oude tafereelen doorstraelt, overleeft al wat de andere kunstschoolen der wereld hebben voortgebracht. Waren de Italianen teekenaers, wy waren poëten! en de godsdienstige hymnen van Van Eyck en van Memling, de godvruchtige gebeden van Quinten, de homerische zangen van Rubens, de vrolyke liedjes van Brauer en de satyren van Jan Steen kunnen volgens ons de vergodding van het stoffelyk lichaam wel vergoeden, waer Italië, naer het voorbeeld van Romeinen en Grieken, heeft in uitgemunt.

12 oktober 1854.

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01062 9174

